

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
КРИВОРІЗЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

м. Кривий Ріг, 5 травня 2026 року

Видавець ФОП Барихіна Н. Л.
Кривий Ріг
2026

Рекомендовано до друку
рішенням кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 9 від 22 травня 2026 р.)

Відповідальні за випуск:

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА — кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Криворізького навчально-наукового
інституту Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ — доктор філософії в галузі
права, асистент кафедри кримінально-правових дисциплін Криворізького навчально-
наукового інституту Національного університету «Одеська юридична академія»

Р69 Розвиток законодавства України в умовах Євроінтеграції: матеріали Всеукр.
наук. конференції (Кривий Ріг, 5 травня 2026р.) [Електронне видання] / відп. за вип.
К.В. Шустрова, О.Г. Привиденцев. — Кривий Ріг: Вид. ФОП Барихіна Н. Л., 2026.
— 263 с.

ISBN 978-617-8766-23-8 (e-book)

Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської наукової конференції «Розвиток законодавства України в умовах Євроінтеграції», яка відбулася 5 травня 2026 року на базі Криворізького навчально-наукового інституту Національного університету «Одеська юридична академія». Доповіді присвячені актуальним питанням гармонізації національного законодавства України з правом Європейського Союзу, реформуванню системи матеріальних та процесуальних галузей права в контексті євроінтеграційних процесів, удосконаленню правотворчої та правозастосовної діяльності, а також проблемам імплементації європейських стандартів у сфері публічного управління і суміжних соціально-політичних та економічних питань.

Збірник розраховано на наукових працівників, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів закладів вищої освіти, а також правників, які цікавляться проблемами сучасного розвитку правової системи України в умовах Європейської інтеграції та впровадження європейських правових стандартів у правозастосовну практику.

Матеріали видано в авторській редакції.

Відповідальність за достовірність та зміст матеріалів несуть автори робіт.

ISBN 978-617-8766-23-8 (e-book)

УДК 340.134/.137(477):340.13(061.1ЄС)(063)

© Криворізький навчально-науковий інститут
Національного університету «Одеська юридична академія», 2026

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	12
----------------	----

СЕКЦІЯ 1

КРИМІНАЛЬНО - ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛЬНО - ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Андрух Віталій Васильович

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ	14
--	----

Бобошко Олена Миколаївна

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УМОВАХ ТА ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	15
--	----

Norden Iryna Andriivna, Drobchak Alla Leonidivna

CURRENT ISSUES IN THE COOPERATION OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE IN THE FIGHT AGAINST ORGANISED CRIME IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION	19
---	----

Патрелюк Дмитро Андрійович

ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ОСОБИ.....	21
--	----

Потоцький Мирослав Михайлович

ЗМІСТ ПІДСТАВ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	25
--	----

Привиденцев Олександр Геннадійович

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: ВІД КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ДО ІНСТИТУЦІЙНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	28
---	----

Фартушна Олена Андріївна, Привиденцев Олександр Геннадійович

СПІВПРАЦЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	31
---	----

Шустрова Ксенія Володимирівна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ.....	34
---	----

Беденок Валерія Валеріївна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УМОВАХ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ ПІДХОДАМИ.....	37
--	----

Беденок Валерія Валеріївна УГОДА ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ДОБРОВІЛЬНІСТЬ ЧИ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОМПРОМІС?	40
Безверхня Аліна Іванівна ПРАВА ЛЮДИНИ НА ВІЛЬНІ ВИБОРИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ.....	43
Гриценко Валерія Валеріївна ШАХРАЙСТВО В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: НОВІ ФОРМИ ТА ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ	46
Гриценко Валерія Валеріївна ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ СТРОКІВ ДІЗНАННЯ.....	48
Дзюбчук Анна Дмитрівна МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	51
Журавель Мирослава Леонідівна УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	54
Завадський Артем Миколайович ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК СУБ'ЄКТ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА СТ. 407 ККУ (СЗЧ).....	56
Завадський Артем Миколайович ЕКСЦЕС ВИКОНАВЦЯ У СПІВУЧАСТІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ	60
Касянюк Валерія Олександрівна ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ ..	62
Кізілова Анастасія Євгенівна ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	65
Клименко Дар'я Олегівна ОБСТАВИНИ, ЯКІ ОБТЯЖУТЬ ТА ПОМ'ЯКШУЮТЬ ПОКАРАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕРГАЦІЇ	67

Корчак Гліб Сергійович АБСОЛЮТНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА НЕОБХІДНУ ОБОРОНУ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА МЕЖІ РЕАЛІЗАЦІЇ	69
Корчак Гліб Сергійович ПЕРСОНАЛЬНА ПІДСЛІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ	71
Куницька Вікторія Сергіївна КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ	73
Лавецька Аліна Сергіївна КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	76
Мельник Олександра Сергіївна РОЛЬ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ У ВИКОНАННІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	78
Нікулін Данило Віталійович ДОБРОВІЛЬНА ВІДМОВА В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД АКТИВНОСТІ СПІВУЧАСНИКІВ. 81	
Нікулін Данило Віталійович ОСОБЛИВОСТІ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ.....	83
Сапко Максим Андрійович АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ	86
Шокотько Віктор Володимирович ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПІДСЛІДНОСТІ НАБУ ТА ДБР	88

СЕКЦІЯ 2

КРИМІНОЛОГІЧНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ НАПРЯМИ ПРАВОВОГО РЕФОРМУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Артюх Надія Георгіївна, Козаченко Віталій Валерійович КІБЕРАГРЕСІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ПОВЕДІНКИ КОРИСТУВАЧІВ.....	91
Зіміна Валерія Михайлівна, Козаченко Віталій Валерійович ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	94

Козаченко Віталій Валерійович СОЦІАЛЬНЕ ПРИНИЖЕННЯ ЯК ТРИГЕР НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ.....	96
Сахно Дар'я Олександрівна, Козаченко Віталій Валерійович СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАПЕРЕЧЕННЯ ПІДЛІТКОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	98
Фаєнко Віолетта Віталіївна, Козаченко Віталій Валерійович ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК КРИМІНОГЕННИЙ ФАКТОР: АНАЛІЗ МАСКУЛІННИХ НОРМ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ	101
Бадов Роман Олександрович ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РІВЕНЬ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	104
Беденок Валерія Валеріївна СУЧАСНІ МЕТОДИКИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ.....	106
Бузенюк Роман Віталійович ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.....	108
Бузенюк Роман Віталійович НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ СЕРЕД ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ЯК КРИМІНОГЕННИЙ ФАКТОР	111
Гриценко Валерія Валеріївна КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	113
Гриценко Валерія Валеріївна ВИКОРИСТАННЯ 3D-СКАНУВАННЯ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ.....	116
Замараєв Олександр Ігорович РОЛЬ ПЕРШОЧЕРГОВИХ ДІЙ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ.....	119
Клименко Дар'я Олегівна КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ ЯК ВРАЗЛИВОЇ ГРУПИ НАСЕЛЕННЯ	121
Куницька Вікторія Сергіївна ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ЄС .	124

Лемешук Анастасія Василівна ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ДТП.....	127
--	-----

Лемешук Анастасія Василівна ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ АДВОКАТА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ДТП	130
--	-----

Осадчук Ярослав Андрійович ПОСТТРАВМАТИЧНІ РОЗЛАДИ ЯК ФАКТОР НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ.....	133
---	-----

СЕКЦІЯ 3 КОНСТИТУЦІЙНИЙ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВИЙ ВЕКТОРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Бут Ілля Олександрович ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ ШЛЯХОМ АРЕШТУ МАЙНА: БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ СТОРІН І СТАНДАРТ ДОКАЗУВАННЯ	136
--	-----

Шелудяков Роман Сергійович РЕГЛАМЕНТ ЄС № 650/2012 ЯК ОРІЄНТИР ДЛЯ РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ТРАНСКОРДОННОГО СПАДКУВАННЯ В УКРАЇНІ	140
---	-----

Артюх Надія Георгіївна, Шелудяков Роман Сергійович ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЦИФРОВИХ ДАНИХ ЯК ОБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	143
---	-----

Бондаренко Аліна Ігорівна ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ПІДЛІТКІВ В ІНТЕРНЕТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	147
---	-----

Завадський Артем Миколайович МОДЕРНІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ З УРАХУВАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	150
--	-----

Клименко Дар'я Олегівна ЄВРОПЕЙСЬКА ГАРАНТІЯ ПРАВ ДІТЕЙ: АДАПТАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	152
--	-----

Куницька Вікторія Сергіївна БОРІТЬБА З ПІРАТСТВОМ ЯК НАПРЯМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	155
---	-----

Лавецька Аліна Сергіївна ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО ОХОРОНИ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК ТА ЇХ ВПЛИВ НА РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	158
Нікітін Артем Віталійович ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРАВА ЄС ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	160
Нікулін Данило Віталійович ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ СТАТУСУ СИРІТСЬКИХ ТВОРІВ В УКРАЇНІ.....	164
Норден Ірина Андріївна ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	166
Норден Ірина Андріївна РОЛЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ	169
Скоробогатько Вікторія Вікторівна ВПЛИВ РЕЛІГІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ НА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР СУСПІЛЬСТВА.....	171
Трюх Костянтин Сергійович ПРОФСПІКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	174
Усеїнова Рената Серверівна ЛІЦЕНЗІЙНІ ДОГОВОРИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	177
Усеїнова Рената Серверівна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ АЛІМЕНТІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	179
Фартушна Олена Андріївна ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ОСНОВА ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	181

СЕКЦІЯ 4

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Лисянська Ангеліна Олегівна, Привиденцев Олександр Геннадійович ДІЯЛЬНІСТЬ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ КІБЕРЗАХИСТУ.....	184
---	-----

Журавель Мирослава Леонідівна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ.....	186
Завадський Артем Миколайович АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА БУЛІНГ В УКРАЇНІ.....	189
Ісмаїлова Захра Магеррам Кизи ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	191
Клименко Дар'я Олегівна ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНІ ТА ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ.....	193
Корчак Гліб Сергійович ЦИФРОВІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	196
Куницька Вікторія Сергіївна РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ ЄС.....	198
Лавецька Аліна Сергіївна АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	200
Лисянська Ангеліна Олегівна ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	203
Недоступенко Анастасія Олексіївна РОЛЬ ОРГАНІВ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОФЕСІЙНИХ ПРАВ АДВОКАТІВ	206
Нікітін Артем Віталійович РИЗИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД В ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	208
Нікулін Данило Віталійович ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ СТРИМУВАНЬ ТА ПРОТИВАГ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	211

СЕКЦІЯ 5
ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ:
ЕКОНОМІЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ

Котковський Володимир Станіславович ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ	214
Артюх Надія Георгіївна, Стець Олег Миколайович ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	216
Нестеренко Оксана Володимирівна, Шурупова Катерина Володимирівна ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ЄС У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ	219
Лемешко Софія Сергіївна МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	222
Мартинюк Олександра Олександрівна ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЦИФРОВОГО РИНКУ ЄС: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	224
Мельник Олександра Сергіївна ІНФЛЯЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТА РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ЇХ РЕГУЛЮВАННІ	227
Нікітін Артем Віталійович СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄС	230
Норден Ірина Андріївна ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТРАНСПОРТНОГО ПРОСТОРУ: ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	233
Худа - Ольмезова Віталіна Валеріївна ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА ТА РОЗШИРЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ЄС	236

СЕКЦІЯ 6

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ВИМІРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Абдель Фатах Анна Станіславівна, Шурупова Катерина Володимирівна ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК АГЕНТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОСУВАННІ ДЕМОКРАТИЧНИХ НОРМ.....	239
--	-----

Дацюк Тетяна Кузьмівна ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО НАПРЯМУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....	241
---	-----

Овдієнко Антон Володимирович, Сьомка Володимир Юрійович ПСИХОСОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ	244
---	-----

Багрій Вікторія Володимирівна ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ.....	246
---	-----

Фартушна Олена Андріївна ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ЗА СТАНДАРТАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	249
--	-----

СЕКЦІЯ 7

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ УКРАЇНИ

Москаленко Василь Григорович, Яременко Ангеліна Сергіївна СТАНОВЛЕННЯ (ПАСИВНОГО) ВИБОРЧОГО ПРАВА В УРСР (30-ТІ РОКИ ХХ СТ.)	251
--	-----

Журавель Мирослава Леонідівна ПРОВЕДЕННЯ ПОЛІГРАФНИХ ПЕРЕВІРОК В ХОДІ СЛУЖБОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ.....	254
---	-----

Ісмаїлова Захра Магеррам Кизи НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ	257
--	-----

Лавецька Аліна Сергіївна ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ.....	260
--	-----

ПЕРЕДМОВА

5 травня 2026 року у Криворізькому навчально-науковому інституті Національного університету «Одеська юридична академія» відбулася Всеукраїнська наукова конференція на тему «Розвиток законодавства України в умовах Євроінтеграції». Захід об'єднав науковців, практикуючих юристів, викладачів та студентську молодь для обговорення актуальних питань реформування правової системи держави в сучасних умовах. Організаторами конференції виступили кафедра кримінально-правових дисциплін та кафедра соціально-політичних і економічних дисциплін за підтримки адміністрації Криворізького навчально-наукового інституту НУ «ОЮА». Робота конференції проходила у змішаному форматі, що дозволило залучити до участі представників різних закладів вищої освіти.

Із вітальним словом до учасників звернувся в.о. Директора Криворізького навчально-наукового інституту НУ «ОЮА», голова організаційного комітету, кандидат юридичних наук Віталій ЗАЛУЖНИЙ. У своєму виступі він наголосив на важливості проведення подібних наукових заходів, адже саме у процесі професійного діалогу між представниками науки та практиків формується сучасне бачення розвитку українського законодавства. Окрему увагу було приділено ролі молодих науковців у процесі удосконалення правової системи та адаптації національного законодавства до європейських стандартів.

В.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент Ксенія ШУСТРОВА підкреслила, що в умовах сьогодення особливого значення набуває формування правової культури молоді та розвиток наукового потенціалу студентів. Саме участь у конференціях, дискусіях та обговореннях сприяє професійному становленню майбутніх фахівців у сфері права. В.о. завідувача кафедри соціально-політичних і економічних дисциплін, д.н. з галузі управління та адміністрування, професор; Володимир КОТКОВСЬКИЙ наголосив на актуальності проведення таких наукових заходів в умовах прагнення України до вступу в Європейський Союз. Але цей процес не можливий без комплексного дослідження реформування всіх сфер суспільного життя у тому числі економічного, політичного та соціального векторів.

У межах конференції своїми професійними напрацюваннями та практичним досвідом поділилися запрошені гості: Богдан БЛЕЙЧИК — завідувач сектору дактилоскопічних досліджень відділу судової експертизи №1 (м. Кривий Ріг) лабораторії судової експертизи (м. Кривий Ріг) Дніпропетровського НДЕКЦ МВС, Олексій ЯШИН — головний судовий експерт дослідження зброї відділу судової експертизи №1 (м. Кривий Ріг) лабораторії судової експертизи (м. Кривий Ріг) Дніпропетровського НДЕКЦ МВС та Оксана ШИШОВА-ВОЛОШИНА — судовий експерт відділу молекулярно-генетичних досліджень лабораторії судової експертизи №1 (м. Кривий Ріг) лабораторії судової експертизи (м. Кривий Ріг) Дніпропетровського НДЕКЦ МВС. Учасники мали можливість ознайомитися

з особливостями проведення судових експертиз, сучасними напрямками експертної діяльності та актуальними проблемами, що виникають у практиці правоохоронних органів.

До наукового заходу також долучилися представники провідних закладів вищої освіти України, зокрема Національного університету «Одеська юридична академія», Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Донецького державного університету внутрішніх справ, Криворізького національного університету та ін. Така широка географія учасників стала підтвердженням актуальності тематики конференції та зацікавленості молодих науковців у розвитку сучасної юридичної науки.

Модератором конференції виступив доктор філософії в галузі права, асистент кафедри кримінально-правових дисциплін КННІ НУ «ОЮА» Олександр ПРИВИДЕНЦЕВ, який координував роботу учасників та забезпечував проведення засідання відповідно до регламенту.

Під час роботи конференції учасники презентували наукові доповіді, присвячені особливостям правового реформування в умовах європейської інтеграції України, міждисциплінарним аспектам розвитку правової системи та соціально-політичним вимірам Євроінтеграції. Незважаючи на складні умови сьогодення та неодноразові повітряні тривоги під час проведення заходу, вдалося забезпечити повноцінну роботу конференції. Учасники активно

долучалися до обговорення порушених проблем, ставили запитання доповідачам та брали участь у жвавій науковій дискусії. За результатами роботи конференції всі учасники отримали сертифікати. Висловлюється щира вдячність усім доповідачам та гостям заходу за змістовні виступи, активне обговорення та плідну наукову дискусію.

СЕКЦІЯ 1
КРИМІНАЛЬНО - ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛЬНО - ПРОЦЕСУАЛЬНІ
АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В
УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

АНДРУХ ВІТАЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

*доктор філософії з права,
старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики
Донецького державного університету внутрішніх справ*

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА
НА ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ**

Реформування кримінального судочинства в Україні в умовах воєнного стану відбувається під впливом одночасної дії двох ключових факторів: необхідності забезпечення потреб національної безпеки та обов'язку держави гарантувати належний рівень захисту прав, свобод і законних інтересів людини. За цих обставин у сфері кримінального судочинства пріоритетного значення набуває не лише формальне декларування прав учасників кримінального провадження, а й створення реальних умов їх дотримання, зокрема через ефективні механізми судового контролю.

У цьому контексті особливої актуальності набуває можливість реалізувати право на оскарження повідомлення про підозру. Це пов'язано з тим, що підозра визначає подальшу траєкторію кримінального переслідування, впливає на обсяг процесуальних прав і обов'язків особи, а також є підставою для обмеження конституційних прав. Зокрема представники сторони обвинувачення нерідко зловживають службовим становищем, повідомляючи особі про підозру за відсутності підстав (ст. 276 КПК України), з порушенням вимог щодо змісту (ст. 277 КПК України) та процедури вручення письмового повідомлення про підозру (ст. 278 КПК України), чим здійснюють відчутний тиск на неї [1, с. 14]. Водночас з метою недопущення погіршення процесуального становища особи кримінальним процесуальним законом передбачено право оскаржити повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру. Проте зміст п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України встановлює лише строки подання скарги, коли підстави оскарження повідомлення про підозру залишаються неврегульованими. Ситуація ускладнюється й тим, що питання перевірки повідомлення про підозру щодо обґрунтованості підозри або невинуватості особи не належить до предмету судового розгляду, який здійснюється слідчим суддею згідно з п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України. На цьому також наголошує Конституційний Суд України, що на стадії досудового слідства неможливо розглядати питання, пов'язані з порядком отримання доказів та їх оцінкою з позиції допустимості та достатності [2].

Правова невизначеність нормативного регулювання підстав оскарження повідомлення про підозру призводить до неспроможності забезпечити учасників кримінального провадження ефективним засобом захисту фундаментальних прав. Хоча, зважаючи на положення Глави 22 КПК України, до повідомлення про підозру висувається низка вимог матеріально-правового та кримінального процесуального спрямування. До першої категорії можна віднести положення щодо повноти змісту підозри, правильності кримінально-правової кваліфікації, а до другої — належний суб'єкт,

дотримання строків, наявність достатності доказів, роз'яснення прав підозрюваного, виконання порядку вручення повідомлення про підозру тощо. Проте оскарження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України не містить жодної згадки про матеріально-правові та кримінальні процесуальні підстави для такого оскарження, що створює перепони на шляху до реалізації відповідного права сторони захисту на етапі досудового кримінального провадження.

Водночас судова практика нерідко звертається до з'ясування в конкретному провадженні окремих матеріально-правових та кримінальних процесуальних підстав для оскарження повідомлення про підозру, розглядаючи їх у відповідності до істотності чи неістотності порушень прав і свобод людини [3]. Зазначимо, що в контексті визначення рівня порушення (можливого порушення) відповідних прав і свобод людини тільки критерій істотності / неістотності може вплинути на встановлення підстав для оскарження повідомлення про підозру.

Таким чином, проблемність реалізації права на оскарження повідомлення про підозру обумовлюється відсутністю правової регламентації у КПК України матеріально-правових та кримінальних процесуальних підстав для такого оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Матеріально-правові та кримінальні процесуальні підстави для оскарження повідомлення про підозру мають розглядатися крізь призму істотності / неістотності порушень вимог кримінального процесуального закону, що пов'язано з забезпеченням прав і свобод людини у кримінальному провадженні та з дотриманням вимоги загальної справедливості кримінального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Муляр Г. В., Ховпун О. С., Часова Т. О. Механізм оскарження повідомлення про підозру як засіб захисту прав підозрюваної особи. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 228-233.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень [...]. Рішення Конституційного суду України від 30.01.2003 № 3-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text> (дата звернення: 30.05.2026).
3. Постанова Верховного Суду від 15.02.2022 р. Справа № 219/12703/16-к. Провадження № 51-4647км18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103402784> (дата звернення: 30.05.2026).

БОБОШКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УМОВАХ ТА ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Починаючи з 2008 року активно тривала розмова про необхідність ухвалення Концепції реформи кримінальної юстиції в якій впроваджувалося прийняття нового КПК України, закону про кримінальні проступки та реорганізацію органів правопорядку тощо. Загалом термін «система кримінальної юстиції» введено в науковий і законотворчий обіг в

Україні з часу введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» та затвердження 8 квітня того ж року як Концепції реформування кримінальної юстиції України. Із самої назви рішення РНБО випливає, що поняття «система кримінальної юстиції» і, наприклад, «правоохоронні органи» - різні. У зазначеній Концепції визначено таке поняття «система кримінальної юстиції»: це кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство, а також органи та установи кримінальної юстиції, які розглядають кримінальні справи, інститут державних обвинувачів (прокуратура), органи, наділені повноваженнями проводити досудове розслідування, органи та установи виконання кримінальних покарань, адвокатура [1].

Указом Президента України від 7 серпня 2019 р було прийнято Концепцію реформування кримінального законодавства України та створено комісію з питань правової реформи та розвитку кримінального права. Серед іншого, перед нею поставлені завдання забезпечити розроблення та внесення Президентом України узгоджених пропозицій з питань вдосконалення правової системи України з урахуванням сучасних викликів та потреб демократичного суспільства, зокрема - підготовки та узагальнення пропозицій стосовно змін до законодавства про кримінальну відповідальність. Реалізуючи ці завдання та маючи на меті організацію широкого громадського обговорення, насамперед у професійному середовищі за участю провідних фахівців з різних галузей права та міжнародних експертів, напрацьованих законодавчих ініціатив з питань реформування кримінального законодавства в Україні, робоча група розробила цю Концепцію, яка також відображає численні рекомендації науково-практичних конференцій, на яких ставилося питання про необхідність проведення нової кодифікації кримінального законодавства України та законодавства про відповідальність за інші правопорушення в публічній сфері, насамперед, адміністративні [2].

На початок 2022 року був розроблений План відновлення України, який в розділі «Юстиція» вказує на шляхи розвитку системи кримінальної юстиції, та координує діяльність усіх органів даної сфери в процесі запобігання та протидії злочинності. В цьому документі була ухвалена концепція про те, що Україні необхідний довгостроковий розвиток кримінальної юстиції, яка включає в себе також реформу органів правопорядку [3].

Схожі рекомендації запропоновані у Висновку Європейської комісії стосовно України серед яких стояло питання ухвалити загальний стратегічний план реформування всього сектору правопорядку як частини безпекового середовища України. Європейська комісія позитивно оцінює зусилля України щодо реформування кримінальної юстиції, відзначаючи прогрес у впровадженні принципів верховенства права навіть в умовах війни. Висновок Європейської Комісії від 17 червня 2022 року рекомендував надати Україні статус кандидата на членство в ЄС, визначивши ключові вимоги щодо реформування кримінальної юстиції. Основний акцент було зроблено на посиленні боротьби з корупцією, завершенні реформи правоохоронних органів та забезпеченні незалежності судової влади відповідно до принципів верховенства права. Ключові вимоги включають посилення незалежності прокуратури, цифровізацію процесів та адаптацію законодавства до стандартів ЄС [4]. Європейська Комісія у своїх звітах відзначає прогрес України у реформуванні кримінальної юстиції, але наголошує на необхідності системних змін: посиленні незалежності судової влади, боротьбі з корупцією (включаючи топ-рівень) та

адаптації законодавства до стандартів ЄС . Ключовим є забезпечення доброчесності суддів, прокурорів та ефективне розслідування воєнних злочинів .

В рамках співпраці ЄС з Україною , перед судовими , правоохоронними органами та прокуратурою постають нові виклики у вигляді розслідування міжнародних злочинів, а саме воєнних злочинів та злочину агресії, які уже в фокусі уваги системи кримінальної юстиції та потребують значних змін та ресурсів. Про це свідчить статистика бази даних воєнних злочинів Т4Р : станом на початок 2025-2026 років зафіксовано понад 140 — 170 тисяч воєнних злочинів РФ, включаючи вбивства, катування та сексуальне насильство. За цією кваліфікацією винесено понад 180 обвинувальних вироків, частина з яких уже набрала законної сили [5]. Слід зважати й на те , що після деокупації півдня та сходу нашої держави кількість цих злочинів зростає в рази, а кожен новий день збройного конфлікту суттєво збільшуватиме цю кількість.

З огляду на це, варто детальніше звернути увагу на питання воєнної юстиції, під якою ми розуміємо систему фіксації, розслідування, судового розгляду та виконання вироків стосовно осіб, засуджених за вчинення воєнних злочинів. Постають питання про застосування норм національного кримінального законодавства, так і міжнародного кримінального права.

Повертаючись до Плану відновлення України , де головною проблемою стає питання “притягнення російської федерації до міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію та порушення інших норм міжнародного права”, а також забезпечення функціонування компенсаторних механізмів для потерпілих від воєнних злочинів РФ (майновий аспект) , головною проблемою стає створення та діяльність Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України [6, с. 6—12].

Міжнародний кримінальний суд (ІСС), як один із механізмів притягнення до відповідальності, не має юрисдикції стосовно злочину агресії у випадку російсько-української війни. 21 серпня 2024 року Верховна Рада ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС). Це рішення, яке Україна відкладала 24 роки, забезпечує повноцінне членство в МКС (з 1 січня 2025 року), дозволяючи ефективніше переслідувати воєнних злочинців РФ та брати участь в управлінні судом. Із заявою ратифіковано статтю 124, що обмежує юрисдикцію МКС щодо воєнних злочинів, скоєних громадянами України на 7 років [7].

З метою переслідування вищих посадових осіб РФ (а також потенційно Білорусі та КНДР) за планування та розв'язання агресивної війни проти нашої держави, Україна та Рада Європи 25 червня 2025 року підписали угоду про створення Спеціального трибуналу для розслідування злочину агресії РФ, ратифіковану Верховною Радою 15 липня 2025 року. Трибунал, який базуватиметься на Розширеній частковій угоді РЄ, спрямований на притягнення найвищого військово-політичного керівництва Росії до відповідальності.

Угодою між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу, щодо злочину агресії проти України було визнано , що його створення є спільним зусиллям і найбільш доцільною моделлю для визначення кримінальної відповідальності осіб, які несуть найвищу відповідальність за злочини агресії проти України, а також для уникнення дублювання кримінального переслідування на національному рівні щодо одних і тих самих осіб [8]. Відмінність майбутнього вироку Спеціального трибуналу від рішення національного суду за ст. 437 КК України полягатиме в тому, що його визнають

цивілізовані європейські держави, шлях куди російському військово-політичному керівництву буде закритий назавжди під загрозою арешту та виконання вироку.

У сфері притягнення до відповідальності російських військовослужбовців та інших осіб, які брали участь в збройному конфлікті на боці російської федерації існує багато напрацювань стосовно механізму на основі багатосторонніх угод з цивілізованими країнами, які уже наклали арешт або заморозили активи російської федерації за кордоном, які можуть слугувати як основа фонду, з якого, в будь-якому випадку, РФ компенсує завдану майнову шкоду у вигляді репарації.

В умовах сьогодення, воєнна юстиція знайшла шляхи вирішення інституційної спроможності національної системи, з метою розслідування та притягнення до відповідальності воєнних злочинців. Хоча розслідування воєнних злочинів відповідно до ст. 216 КПК України віднесено до підслідності Служби безпеки України, ми розуміємо, що основна діяльність цього органу наразі зосереджена у сфері протидії злочинам проти основ національної безпеки, але до розслідування воєнних злочинів залучена ледь не уся система правопорядку. Насамперед, Національна поліція та СБУ, а також слідчі ДБР та детективи НАБУ, зусилля яких координуються органами прокуратури, наразі розслідують воєнні злочини. В Офісі Генерального прокурора не тільки т.зв. «Департамент війни» здійснює процесуальне керівництво у справах про воєнні злочини, а й інші структурні підрозділи.

В своїй правоохоронній діяльності Україна керується загальним принципом комплементарності, що існує в міжнародному кримінальному праві. Тобто в першу чергу вона власними силами намагається притягнути до відповідальності кожного, хто вчиняв воєнні злочини, а вже там де вона не може зробити це самостійно — працює зі справами проти держави в Міжнародному Суді ООН (ICJ), із злочинами воєнно-політичного керівництва РФ в Міжнародному кримінальному Суді (ICC) та спеціально утвореному Трибуналі стосовно злочину агресії та на підставі багатосторонніх угод з іншими країнами - партнерами. Тож стосовно кожного факту максимально збираються докази для подальшого їх використання в національних і міжнародних судах та засудження осіб, винних у їх вчиненні. Ці завдання досягаються всіма можливими засобами, якими оперують органи національної, та, з допомогою досвіду, міжнародної кримінальної юстиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів Указ Президента України від 8 квітня 2008 року №311/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text>;
2. Питання Комісії з питань правової реформи : Указ Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5842019-28949>;
3. Проект плану заходів з відновлення України від наслідків війни. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi> ;
4. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом за 2022 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf;
5. Статистика бази даних воєнних злочинів Т4Р . URL: <https://t4pua.org/stats> ;

6. Проект плану заходів з відновлення України від наслідків війни. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi> ;
7. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21 вересня 2024 р. № 3909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text> ;
8. Угода між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України . Закон України № 4518-IX від 15.07.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002-25#Text .

NORDEN IRYNA ANDRIIVNA

1st year student of

Kyryvi Rih Educational and Scientific Institute
National University «Odesa Law Academy»,

DROBCHAK ALLA LEONIDIVNA

senior lecturer

Department of Socio-Political and Economic Disciplines
Kyryvi Rih Educational and Scientific Institute
National University «Odesa Law Academy»

**CURRENT ISSUES IN THE COOPERATION OF THE NATIONAL
POLICE OF UKRAINE IN THE FIGHT AGAINST ORGANISED CRIME
IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION**

Organised crime is a complex and multifaceted phenomenon that encompasses various spheres of life and is increasingly taking on an international character. To achieve their unlawful aims, criminal groups utilise the latest technologies and legitimate institutions. In the context of Ukraine's European integration, the adaptation of the national law enforcement system to European standards and the strengthening of external cooperation are of particular importance. The National Police play a leading role in countering such groups, actively cooperating with foreign partners, which enhances the effectiveness of tackling cross-border threats.

Organised crime is a complex and socially dangerous phenomenon that encompasses various spheres of life, including the economic, political, legal and others. In a legislative context, it is defined as a set of offences linked to the activities of criminal groups; however, this formulation does not fully capture its essence [1]. In a broader sense, this phenomenon is viewed as the sustained, systematic activity of hierarchically structured organisations aimed at generating a steady stream of illicit income, often through the exploitation of legal institutions and corrupt networks [2].

The main characteristics of organised crime are the systematic nature of unlawful acts, their economic orientation and the presence of corrupt links [1]. At the same time, this phenomenon is characterised by stability, mass scale, institutionalisation and a high level of internal order, manifested in a hierarchical structure, the distribution of roles among participants, the planning of operations and the creation of mechanisms to evade scrutiny [2]. Other important features include the coordination of actions and the functional division of responsibilities, which ensures the effectiveness of criminal activity [3, p. 240].

Modern organised crime is characterised by its expansion onto the international stage, as evidenced by the conduct of illegal activities across the territories of several states. It actively infiltrates the legitimate sector of the economy and utilises financial instruments to launder proceeds obtained through criminal means [1]. Furthermore, the internal hierarchy of criminal groups is becoming more complex and the role of new technologies is growing. This stimulates the development of cybercrime, increases the level of secrecy and hinders effective countermeasures against such phenomena [3, p. 242].

The role of the National Police of Ukraine in the fight against organised crime is determined by its position within the system of law enforcement agencies and the national security sector. In accordance with the law, this institution is a central executive body responsible for safeguarding human rights and freedoms, maintaining public order and preventing criminal activity, which allows it to be regarded as a key actor in this sphere [4, p. 394]. The main functions of the police encompass operational and investigative measures, pre-trial investigations, the prevention of offences, and direct counteraction against organised crime. In particular, these tasks are carried out through the Department of Strategic Investigations, which identifies and disrupts the activities of dangerous groups [5, p. 342].

The police's powers include checking documents, restricting movement, conducting searches, responding to emergencies and participating in measures to ensure defence and public order, as well as work in the digital sphere [4, p. 394]. It is one of the key actors in the system for combating organised crime, working closely with other law enforcement agencies [5, p. 340–341].

At the same time, the effectiveness of police work is hampered by the lack of a clear legal definition of a single specialised institution, which creates obstacles to effective coordination. There is also a need to improve communication between agencies and to adapt to modern challenges, in particular cyber threats and international crime [5, p. 339].

International cooperation between Ukraine's law enforcement agencies in the context of European integration is a key element in maintaining law and order. The state's constitutionally enshrined direction is realised through the Association Agreement with the EU, which provides for the strengthening of the rule of law and the expansion of partnership in the security sector. In this context, particular importance is attached to the adaptation of legislation to EU standards and the coordination of efforts by the relevant agencies [6, p. 482–483].

The National Police acts as a key player in cross-border cooperation, particularly in partnership with Europol and Interpol. It serves as the national contact point and coordinates relations between domestic and foreign law enforcement agencies [6, p. 483]. The Department of International Police Cooperation plays a significant role in this process, representing Ukraine's interests in international institutions, establishing communication with foreign counterparts and organising joint activities in the fight against global crime [7, p. 98].

One of the priority areas of international cooperation is data exchange and the implementation of joint operations. Ukrainian law enforcement agencies actively utilise resources from global databases, search for individuals, coordinate extradition procedures and conduct investigations jointly with foreign partners [7, p. 99]. Such cooperation enhances the effectiveness of the fight against organised crime, cyber threats, terrorism and other global challenges. Furthermore, cooperation includes participation in joint projects, training exercises, the search for individuals and integration into the European security area [6, p. 483].

The current challenges facing Ukraine's law enforcement agencies in their international cooperation, in the context of rapprochement with the EU, are primarily linked to the inadequacy of the regulatory framework. The latter is not fully harmonised with European law and requires

further adaptation and a clear definition of the powers of agencies, in particular the National Police, in the field of international cooperation [6, p. 483]. Despite the state's strategic priorities regarding the implementation of the Association Agreement and integration into the common security space, legislation remains inconsistent, hindering effective cooperation and the adoption of management decisions [6, p. 482]. Another significant obstacle is the excessive bureaucratisation of procedures, manifested in the complexity of approvals, lengthy processing of requests and insufficient responsiveness in contacts with foreign partners. This is particularly critical in the context of countering global crime and armed aggression.

In summary, organised crime is a complex cross-border phenomenon that poses a serious threat to society and requires comprehensive response measures. The National Police of Ukraine plays a leading role in combating it, carrying out basic law enforcement functions and cooperating with relevant agencies. In the context of European integration, international partnerships with Europol, Interpol and other foreign counterparts take on particular importance. At the same time, the effectiveness of such cooperation is hampered by imperfect legislation, bureaucratic obstacles and technical limitations. Consequently, the development of external relations is a prerequisite for successfully combating dangerous criminal activities.

LIST OF SOURCES USED:

1. The concept and types of organized crime. URL: https://pidru4niki.com/81594/pravo/ponyattya_vidi_organizovanoyi_zlochinnosti;
2. The concept of organized crime. URL: <https://mego.info/материял/1-поняты-организованой-злочинности> ;
3. Palamarchuk O. To the essence of the concept and directions of organized criminal activity. Legal Bulletin. № 2. 2025. P. 237-245. ;
4. Nikitin A. A. The role of the National Police of Ukraine in the system of ensuring national security. Law and public administration. № 3. 2024. P. 392-395. ;
5. Yandovych D. O. Department of Strategic Investigations of the National Police of Ukraine in the system of subjects of combating organized crime. Law and public administration. № 2. 2025. P. 338-344.
6. Biryukov R. M. Activities of the National Police of Ukraine in the Context of European Integration. Legal Scientific Electronic Journal. № 3. 2025. P. 482-484.
7. Striyashko G. M., Zamryga A. V. Functions of the Department of International Police Cooperation. State and Regions. Series: Law. № 1 (83) Volume 2. 2024. P. 97-103.

ПАТРЕЛЮК ДМИТРО АНДРІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук,

докторант Донецького державного університету внутрішніх справ

ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ОСОБИ

Відповідно до національного кримінального процесуального законодавства прийняття рішення про кримінальне переслідування особи знаходить прояв у повідомленні такій особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Саме з моменту повідомлення особі про підозру у досудовому кримінальному провадженні з'являється центральна фігура — підозрюваний, навколо якої, в подальшому, й «обертається» кримінальний процес. Приймаючи на себе можливі негативні наслідки

такого рішення, у вигляді кримінального процесуального примусу, підозрюваний, в свою чергу, набуває й додаткових (активних) прав у кримінальному провадженні. Так, право на захист є одним з найбільш ефективних прав у процесуальному статусі підозрюваного. З набуттям даного права у особи з'являються інструменти захисту від кримінального переслідування.

Підозра, на думку О.В. Капліної, — це обґрунтоване припущення слідчого та/або прокурора про вчинення особою кримінального правопорушення. Така підозра органів досудового розслідування формалізується у процесуальному документі «повідомлення про підозру». Таким чином, праву підозрюваного «знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють» кореспондує обов'язок сторони обвинувачення довести це до його відома, повідомити про наявність підозри [1, с. 77].

Підозра, як зазначає В.О. Гринюк, є процесуальним рішенням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором, що ґрунтується на зібраних доказах під час досудового розслідування, та у якому формується припущення щодо причетності конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення з повідомленням про це такій особі та з роз'ясненням її прав і обов'язків. Повідомлення про підозру є процесуальним рішенням, прийнятим уповноваженим суб'єктом, яке посвідчує початок здійснення функції обвинувачення та персоніфікації такого обвинувачення [2, с. 23-24].

Припущення сторони обвинувачення щодо вчинення кримінального правопорушення має ґрунтуватись на системі доказів. Таке припущення оформлюється у процесуальний документ «повідомлення про підозру». Після вручення повідомлення про підозру особа набуває процесуальних прав підозрюваного, зокрема права на захист від кримінального переслідування.

Відповідно до приписів КПК України повідомлення особі про підозру здійснюється у випадках: затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; обрання до особи одного з запобіжних заходів; наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення [3].

Проблемним аспектом застосування стандарту «достатність доказів» при повідомленні особі про підозру є його оціночне сприйняття стороною обвинувачення. Саме сторона обвинувачення визначає параметр «достатність доказів», який у кожній справі є різним. Такий оціночний стандарт прийняття рішення дає можливість стороні обвинувачення зловживати своїми правами, збираючи обвинувальні докази поза змагальною процедурою.

Т.О. Лоскутов стверджує, що початок проведення першої процесуальної дії слідчого, що спрямована на викриття (перевірку на причетність) особи у вчиненні злочину, є початком реалізації слідчим функції кримінального переслідування [4, с. 40]. Ми віддаємо перевагу саме цій позиції вченого адже «сутнісний підхід» до початкового моменту кримінального переслідування (повідомлення про підозру) більш реально віддзеркалює змістовну картину намірів сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Вважаємо, що особа повинна мати право на захист від кримінального переслідування саме з моменту ставлення до неї як до підозрюваної особи, а не з моменту офіційного визнання статусу підозрюваного.

Як відзначає О.В. Расторгуєв, з моменту повідомлення особі про підозру бере свій початок змагальний процес. Функція обвинувачення починає реалізовуватись саме з моменту повідомлення особі про підозру. Адже обсяг процесуальних прав

(«можливостей») у підозрюваного (особи, якій вручено повідомлення про підозру згідно статті 42 КПК України) значно більший, ніж у інших учасників кримінального провадження [5, с. 181]. Н.М. Колот цілком справедливо зазначає, що зважаючи на важливість початку притягнення до кримінальної відповідальності, набуття прав підозрюваного та можливості їх реалізації, дуже важливо, щоб фактичне кримінальне переслідування особи не було розпочате раніше ніж особі повідомлено про підозру. У такому випадку сторона обвинувачення зловживає своїми повноваженнями, порушує засаду законності, обмежує сторону захисту у процесі збирання доказів, порушує право особи на захист [6, с. 243].

Повідомлення про підозру без урахування фактичного початку кримінального переслідування, але за наявності достатності доказів для підозри уможливорює порушення права на захист. Оскільки вказані «достатні докази» формуватимуться органами кримінального судочинства стосовно особи, яка не має процесуального статусу підозрюваного, що виключає можливість захисту від первісного кримінального переслідування [7, с. 90]. Виходить так, що офіційний статус підозрюваного надає відповідні переваги у правах. Фактично, особа, до якої ставляться у кримінальному провадженні як до підозрюваного, однак яка не має такого «офіційного статусу», має прагнути якнайшвидше його отримати задля користування у повному обсязі своїм правом на захист.

Відповідно до п. б ч. 3 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини кожна особа, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення щонайменше повинна мати час та можливість для здійснення підготовки до свого захисту [8]. Реалії сьогодення такі, що фактично доля підозрюваного вирішується вже на стадії досудового розслідування. Таким чином, підозрюваній особі має бути надано достатньо часу та можливостей для підготовки свого захисту саме на стадії досудового кримінального провадження. Під час правозастосування трапляються випадки, коли органи кримінального переслідування відтягують момент повідомлення про підозру на більш пізній етап. Як наслідок, фактично після повідомлення особі про підозру, впродовж короткого проміжку часу (декілька днів) сторона обвинувачення завершує стадію досудового кримінального провадження та скеровує обвинувальний акт до суду. Такі дії перешкоджають реалізації підозрюваним права на захист на стадії досудового розслідування.

Дефектом правового регулювання інституту повідомлення про підозру є невизначений строк досудового розслідування після повідомлення особі про підозру. Відсутність чітких критеріїв визначення моменту обов'язкового прийняття процесуального рішення, пов'язаного із реалізацією процесуальних норм внаслідок зволікання при прийнятті такого рішення на основі суб'єктивних оціночних критеріїв, обвинувальний ухил сторони обвинувачення є причиною порушення права особи на захист [5, с. 184-185]. Таке порушення права особи на захист від кримінального переслідування на стадії досудового кримінального провадження неможливо буде «компенсувати» під час судових засідань. Адже, фактично, у розпорядженні суду будуть лише ті докази, які сторона обвинувачення збирала самотійно, без жодного втручання сторони захисту.

Вдалою виглядає пропозиція Н.М. Колот, яка у своєму дослідженні пропонує передбачити у кримінальному процесуальному законі строки підготовки до захисту після повідомлення про підозру не менше ніж 14 днів до складання обвинувального акту (або прийняття іншого рішення щодо завершення досудового розслідування). Як додатковий аргумент до даної тези авторка приводить аналогію зі встановленим законодавцем

строком підготовки до захисту після висунення додаткового обвинувачення в суді відповідно до ст. 339 КПК України [6, с. 247]. Втілення таких пропозицій у кримінальний процесуальний закон дозволить реалізувати право підозрюваного на захист у досудовому кримінальному провадженні в повній мірі та дозволить знизити ризики несвоєчасного повідомлення особі про підозру з огляду на фіксований мінімальний строк досудового розслідування після здійснення даної процесуальної дії [9, с. 111].

Отже, процесуальне рішення про кримінальне переслідування особи на досудовому етапі кримінального провадження має прийматися суб'єктами сторони обвинувачення своєчасно. Зволікання із здійсненням повідомлення особі про підозру, а так само передчасне складання та вручення особі обвинувального акта призводить до порушення права такої особи на захист від кримінального переслідування на досудовому етапі кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Капліна О. В. Повідомлення про підозру: протистояння правових позицій сторін обвинувачення та захисту. *Право України*. 2017. № 12. С. 74-81.
2. Гринюк В. О. Повідомлення про підозру як форма здійснення первинного обвинувачення у кримінальному провадженні. *Форум права*. 2017. № 1. С. 20–25.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 05.04.2026).
4. Лоскутов Т. О. Кримінальне переслідування, здійснюване слідчим: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2011. 164 с.
5. Расторгуев О. В. Повідомлення про підозру: проблеми прийняття процесуального рішення. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 2. С. 180-187.
6. Колот Н. М. Забезпечення прокурором реалізації засади законності під час повідомлення про підозру. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 83(3). С. 241-248.
7. Волобуєва О. О., Городецька М. С., Лоскутов Т. О. Кримінальний процес України: досудове розслідування: навч. посібник. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2019. 122 с.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
9. Патрелюк Д. А. Своєчасність процесуального рішення про кримінальне переслідування особи на досудовому етапі кримінального провадження. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. Том 35 (74), № 5. С. 107-112.

ПОТОЦЬКИЙ МИРОСЛАВ МИХАЙЛОВИЧ

доктор філософії з права,

*доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ЗМІСТ ПІДСТАВ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Повідомлення про підозру — це обґрунтоване процесуальне рішення слідчого, дізнавача та процесуального керівника щодо підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, з якого починається момент притягнення до кримінальної відповідальності та відлік строків досудового розслідування. Зазначене процесуальне рішення суттєво впливає на можливість особи реалізовувати свої права, саме тому особа має своєчасно отримати статус підозрюваного [1, с. 40].

Повідомлення про підозру якісно змінює досудове розслідування, що пов'язано з встановленням особи, відносно якої отримані докази, достатні для формулювання припущення щодо вчинення нею кримінального правопорушення. Повідомлення про підозру є легальною процесуальною формою версії слідства, яка підлягає перевірці за участю підозрюваного, що робить його проміжним процесуальним документом. Він характеризується участю підозрюваного у перевірці вже отриманих і збиранні нових доказів для усунення сумнівів в обґрунтованості повідомленої підозри, що закінчується складанням обвинувального акту і поданням його до суду [2, с. 144]. Акт повідомлення особи про підозру має важливе значення, оскільки він служить одним із засобів забезпечення невідворотності відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, а в наступному, обґрунтована підозра дозволяє суду призначити таким особам справедливе покарання відповідно до характеру і тяжкості вчиненого кримінального правопорушення [3, с. 162].

Відповідно до положень ст. 276 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України) повідомлення про підозру обов'язково здійснюється у випадках: затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів; наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення [4]. Розглянемо кожен з таких випадків (підстав) більш детально.

1. Затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення. Аналіз норм чинного кримінального процесуального закону дозволяє виокремити два види (формати) повідомлення про підозру: усне та письмове. Письмове повідомлення про підозру пов'язується з вручення особі письмового документа «повідомлення про підозру», після чого у кримінальному провадженні офіційно з'являється центральна фігура — підозрюваний.

Згадку про усне повідомлення про підозру можна віднайти у положеннях ст.ст. 208, 298-2 КПК України. Так, уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого кримінального правопорушення він підозрюється [4].

Відповідно до положень ч. 1 ст. 42 КПК України підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК України, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень [4]. Таким чином, загальний порядок набуття статусу підозрюваного пов'язується з врученням письмового повідомлення про підозру у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК України. Однак, з огляду на те, що складення та погодження письмового повідомлення про підозру потребує певного часу та затрат інших процесуальних ресурсів, з огляду на наявність відповідних життєвих обставин, які потребують нагального реагування на ситуацію (мова йде про здійснення кримінального процесуального затримання) кримінальним процесуальним законом передбачено (як виключення) набуття статусу підозрюваного на більш ранньому етапі (до вручення письмового повідомлення про підозру).

Так, особа може набути статусу підозрюваного до вручення письмового повідомлення про підозру з моменту її затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Момент затримання чітко визначений у змісті ст. 209 КПК України, а саме особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою [4]. Після повідомлення про підозру, підозрювана особа набуває відповідних процесуальних прав та обов'язків, а у сторони обвинувачення з'являється можливість застосовувати до підозрюваного «широкий набір» заходів примусу.

Право на захист є стрижневим правом підозрюваної особи та полягає у можливості мати захисника, збирати та подавати докази, не говорити нічого з приводу підозри, оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність сторони обвинувачення тощо. Гарантіями забезпечення цих прав після здійснення кримінального процесуального затримання є покладення обов'язку на уповноважених службових осіб, які здійснили затримання повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого кримінального правопорушення він підозрюється, роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК України [4]. Так, особа може набути статусу підозрюваного в момент її затримання після повідомлення уповноваженою службовою особою підстав її затримання, у якому кримінальному правопорушенні особа підозрюється, та ознайомлення з її правами та обов'язками.

За загальним правилом, вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі має відбутись протягом 24-ох годин з моменту затримання (в умовах воєнного стану даний строк може бути продовжено до 48-ми годин) [4]. Даний строк надається правоохоронним органам задля віднайдення доказів для досягнення стандарту доказування «обґрунтована підозра», оскільки тих доказів, які були підставою для затримання особи, в окремих випадках, може бути недостатньо для вручення письмового повідомлення про підозру.

2. Обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів. Даний випадок (підстава) повідомлення про підозру, на перший погляд, не має

практичного застосування. Йдеться про те, що застосування запобіжного заходу можливо виключно до особи, яка вже набула статусу підозрюваного (не беручи до уваги затримання особи). Однак, таке положення кримінального процесуального закону можна сприймати як гарантію застосування запобіжних заходів виключно до осіб, які мають офіційний статус підозрюваного.

3. Наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. Підозра є обґрунтованим припущенням слідчого та/або прокурора про вчинення особою кримінального правопорушення [5, с. 77]. Достатність доказів не є статичною конструкцією, а є оціночним поняттям, та, відповідно, у кожному кримінальному провадженні така «достатність» є різною.

Доказами, достатніми для повідомлення про підозру, повинні визнаватись докази, що отримані законним шляхом та які дають можливість зробити припущення про вчинення певною особою кримінального правопорушення [6, с. 48]. Дана підстава для повідомлення про підозру є «класичною», загальним правилом, оскільки далеко не у кожному кримінальному провадженні підозрювану особу затримують «на гарячому». У даному аспекті проблематикою є те, що наявність або ж відсутність достатності доказів визначається стороною обвинувачення на власний розсуд, що в окремих випадках призводить до необґрунтованого затягування з прийняттям рішення про повідомлення про підозру, що неминуче тягне за собою обмеження у реалізації фактично підозрюваною особою прав і законних інтересів у кримінальному провадженні. Разом з тим, «запізніле» повідомлення про підозру, як правило, має наслідком швидке завершення досудового розслідування, внаслідок чого підозрювана особа втрачає можливість реалізувати в повній мірі право на захист на стадії досудового кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Литвиненко О.Г., Груздь О.І. Окремі питання повідомлення про підозру. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 2 (87). С. 37-42.
2. Волобуєв А.Ф. Повідомлення про підозру: процесуальне значення і вплив на методiku досудового розслідування. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2024. Вип. 18. С. 139-146.
3. Аленін Ю.П., Гловюк І.В. Повідомлення про підозру: загальна характеристика та проблеми удосконалення. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 161-169.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 25.04.2026).
5. Капліна О.В. Повідомлення про підозру: протистояння правових позицій сторін обвинувачення та захисту. *Право України*. 2017. № 12. С. 74-81.
6. Хитра А.Я., Татарин І.І. Повідомлення про підозру у кримінальному провадженні України. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: Юридичні науки*. 2022. № 6. С. 46-52.

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ:
ВІД КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ДО ІНСТИТУЦІЙНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ**

Створення Державного бюро розслідувань стало одним із важливих елементів реформування системи кримінальної юстиції України та впровадження інституційних змін, спрямованих на наближення національного законодавства до європейських стандартів. Концепція формування спеціалізованого органу досудового розслідування, уповноваженого здійснювати розслідування кримінальних правопорушень, вчинених високопосадовцями, працівниками правоохоронних органів і військовослужбовцями, тривалий час перебувала у центрі наукових дискусій та законодавчих ініціатив. Разом із тим практична реалізація цієї ідеї виявилася складним і тривалим процесом, якому передували численні спроби створення відповідного органу, розроблення концептуальних засад його діяльності та пошук оптимальної моделі функціонування.

У 1996 році Верховна Рада України, ухвалюючи Конституцію України, заклала нормативно-правові передумови для формування Державного бюро розслідувань [1]. Зокрема, у перехідних положеннях Основного Закону було визначено, що органи прокуратури продовжують здійснювати функцію досудового розслідування до моменту початку функціонування повністю відокремленого органу публічної влади, на який буде покладено відповідні повноваження. Таким чином, на конституційному рівні було закріплено тимчасовий характер слідчих повноважень прокуратури та стратегічний курс на створення нового інституційного суб'єкта досудового розслідування.

Реалізація цієї конституційної моделі супроводжувалася тривалим та суперечливим процесом інституційного пошуку. Першою спробою її практичного втілення став Указ Президента України Леоніда Кучми від 24 квітня 1997 року № 371 «Про Національне бюро розслідувань України» [2]. Відповідно до цього акта передбачалося створення центрального органу виконавчої влади, який мав би перебрати на себе функції досудового слідства у найбільш складних і суспільно небезпечних кримінальних провадженнях, адже був намір об'єднати Головне управління боротьби з організованою злочинністю та боротьби з корупцією Міністерства внутрішніх справ України. Концептуально Національне бюро розслідувань України мало поєднувати функції досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності, а також здійснювати аналітичну роботу щодо виявлення причин і умов злочинності та прогнозування її динаміки. Організаційна модель передбачала централізовану систему управління, за якої директор призначався та звільнявся Президентом. Формування кадрового складу передбачалося за рахунок працівників існуючих оперативних і слідчих підрозділів правоохоронних органів, військовослужбовців тощо. Разом із тим окремі положення зазначеного Указу, зокрема щодо структури органу, штатної чисельності та підпорядкованості його керівника Президентові України, були визнані неконституційними рішенням Конституційного Суду України від 6 липня 1998 року № 10-рп/98, що фактично зупинило реалізацію першої моделі створення спеціалізованого органу досудового розслідування [3].

Наступний етап пов'язаний із періодом політико-правових ініціатив середини 2000-х років. У 2005 році за ініціативи Президента України Віктора Ющенка відповідно до розпорядження № 782/2005-рп від 15.03.2005 року було створено робочу групу з розроблення концепції Національного бюро розслідувань [4]. Однак зазначений механізм не призвів до формування законодавчо завершеної моделі органу. У 2006 році Рада національної безпеки і оборони України підтримала концепцію створення Національної служби розслідувань, що передбачало інституційне відокремлення функцій досудового слідства від Генеральної прокуратури України та Служби безпеки України. Основною метою декларувалося посилення ефективності боротьби з організованою злочинністю та корупцією. Проте у 2008 році зазначені напрацювання були скасовані, що свідчить про нестабільність інституційних підходів у цей період.

Системний етап реформування розпочався із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році, яким було закріплено багатосуб'єктну модель органів досудового розслідування та передбачено створення Державного бюро розслідувань як окремого інституційного суб'єкта з відповідними повноваженнями у термін до 20 листопада 2017 року [5]. Водночас законодавець визначив перехідний період для його формування, що підкреслювало складність інституційного запуску нового органу. Подальше нормативне закріплення відбулося у Законі України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року, яким передбачалося збереження слідчих повноважень прокуратури до початку діяльності ДБР [6]. Норми перехідних положень фактично закріпили поетапну модель передачі функцій досудового розслідування новоствореному органу.

У 2013 році до Верховної Ради України було внесено проєкт Закону України «Про Державне бюро розслідувань», що засвідчило перехід від концептуального до законодавчо-ініціативного етапу. У подальшому, в межах антикорупційної реформи, у 2014 році було передбачено обов'язок урядових структур підготувати відповідний законопроект. Водночас ухвалення Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» зумовило певний перерозподіл інституційної уваги між новостворюваними органами досудового розслідування, що призвело до тимчасового зниження пріоритетності ДБР у законодавчому процесі [7]. У політичному вимірі створення ДБР було закріплено у Коаліційній угоді 2014 року, якою передбачалося формування єдиного органу досудового розслідування шляхом передачі відповідних функцій від прокуратури та частково Служби безпеки України. Це підтвердило стратегічний курс на інституційне розмежування слідчих та наглядових функцій у системі кримінальної юстиції.

Завершальний етап становлення ДБР пов'язаний із прийняттям у 2015 році Закону України «Про Державне бюро розслідувань» № 794-VIII, який набрав чинності у 2016 році [8]. Закон визначив правовий статус, завдання та організаційні засади діяльності ДБР. Фактичний початок роботи ДБР відбувся у листопаді 2018 року, що завершило тривалий процес його інституційного формування.

Процес формування Державного бюро розслідувань дозволяє виявити низку системних проблем, насамперед, слід відзначити надмірну тривалість інтервалу між конституційним закріпленням необхідності створення окремого органу досудового розслідування та його фактичним запуском, що свідчить про відсутність сталої та послідовної державної стратегії реформування системи кримінальної юстиції. Початкові моделі передбачали значну концентрацію управлінських повноважень у Президента України, що створювало ризики політичного впливу на діяльність органу досудового

розслідування та потенційно суперечило принципу його інституційної незалежності. Хоча подальші законодавчі зміни формально закріпили конкурсні процедури добору керівництва ДБР, питання фактичної автономності органу залишається дискусійним у науковій літературі. Крім того, одночасне функціонування ДБР та Національного антикорупційного бюро України зумовило фрагментацію системи досудового розслідування, що проявляється у складності розмежування підслідності та потенційних колізіях між компетенціями відповідних органів. Така модель не повною мірою відповідає принципу організаційної цілісності правоохоронної системи, характерному для більшості європейських правових систем. Трансформація соціально-політичного та економічного життя України супроводжується кардинальним перетворенням національного законодавства, реформуванням державно-правових інститутів влади, у тому числі системи органів досудового розслідування, правове положення яких зазнає істотних змін. Державне бюро розслідувань є результатом тривалого та суперечливого процесу інституційного реформування, який поєднав у собі як прагнення до імплементації європейських стандартів досудового розслідування, так і традиційні риси централізованої моделі управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про Національне бюро розслідувань України: Указ Президента України від 24.04.1997 № 371. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/371/97>
3. Рішення Конституційного Суду України від 06.07.1998 № 10-рп/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-98#Text>
4. Про робочу групу з розроблення концепції утворення та організації діяльності Національного бюро розслідувань України: Розпорядження Президента України від 15.03.2005 № 782/2005-рп. URL: <https://surl.li/qcdpky>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
6. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
7. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
8. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>

ФАРТУШНА ОЛЕНА АНДРІЙВНА

студентка 1 курсу

*Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,*

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

*асистент кафедри кримінально-правових дисциплін
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СПІВПРАЦЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Служба безпеки України (далі — СБУ) як спеціалізований державний орган із правоохоронними функціями протягом останнього десятиліття суттєво розширила глибину міжнародної взаємодії з правоохоронними структурами держав — членів Європейського Союзу (далі — ЄС). Передумовами такого зближення стали підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікація низки двосторонніх договорів про правову допомогу, а також спільне усвідомлення загроз, що походять від транснаціональної організованої злочинності, тероризму, кіберзлочинності та гібридних операцій з боку третіх держав. Формування правової бази співпраці відбувалося поетапно: від рамкових меморандумів про взаєморозуміння до конкретних угод про обмін оперативною інформацією, спільне проведення слідчих дій та координацію антитерористичних заходів. Набуття чинності Угодою про асоціацію надало інституційного характеру взаємодії, оскільки зобов'язання сторін щодо протидії злочинності було закріплено на рівні міжнародного договору, а не лише відомчих домовленостей [1, с. 6; 2, с. 223].

Практичне втілення партнерства між СБУ та правоохоронними органами ЄС реалізується через кілька організаційних механізмів. Передусім слід згадати Угоду між Україною та Європейським поліцейським офісом (далі — Європол) про оперативне та стратегічне співробітництво, що дає змогу обмінюватися персональними даними підозрюваних осіб, отримувати аналітичні продукти та долучатися до спільних слідчих груп. СБУ також активно взаємодіє з Євроюстом у координації кримінальних проваджень, які мають транскордонний характер, — зокрема у справах, пов'язаних із відмиванням коштів, незаконним обігом зброї та фінансуванням терористичних організацій [3, с. 460]. Двостороннє співробітництво з окремими органами та спецслужбами країн ЄС: Федеральним управлінням кримінальної поліції Німеччини, Національною жандармерією Франції, Агентством безпеки Республіки Польща забезпечує оперативний канал обміну розвідувальними даними та спільного реагування на загрози.

Окремим напрямком взаємодії є протидія кіберзагрозам, що набула особливої гостроти після масштабних атак на об'єкти критичної інфраструктури України у 2015—2017 роках. СБУ разом із профільними підрозділами держав ЄС та за підтримки Європейського центру боротьби з кіберзлочинністю при Європолі розгорнула низку спільних операцій, спрямованих на виявлення та нейтралізацію хакерських угруповань,

встановлення серверної інфраструктури зловмисників та запобігання подальшим інцидентам.

Повномасштабне збройне вторгнення російської федерації у лютому 2022 року кардинально змінило характер і обсяг співпраці. Правоохоронні органи ЄС почали надавати Україні не лише інформаційну, а й матеріально-технічну та експертну допомогу: спеціалісти Європолу та Євроюсту безпосередньо долучилися до документування воєнних злочинів, збирання цифрових доказів та підготовки матеріалів для міжнародних судових інстанцій. Було створено Спільну слідчу групу за участю прокурорів та слідчих із Литви, Польщі, Естонії, Латвії, Румунії, Словаччини та інших держав, координація якої здійснюється через Євроюст [4]. СБУ у межах зазначеної групи забезпечує передачу доказів, проведення допитів свідків та потерпілих, а також ідентифікацію осіб, причетних до порушень міжнародного гуманітарного права. Фактично після 2022 року співпраця вийшла за межі класичного правоохоронного формату та набула ознак комплексного безпекового партнерства, яке охоплює розвідувальну діяльність, захист критичної інфраструктури, контррозвідку та інформаційну безпеку.

Паралельно розширилася співпраця у сфері протидії дезінформації та інформаційним операціям. Представники СБУ співпрацюють з європейськими партнерами щодо відстеження мережі поширення маніпулятивного контенту, ідентифікують першоджерела координованих кампаній впливу та напрацьовують протидійні наративи. Обмін досвідом у протидії інформаційним загрозам став одним із найбільш затребуваних напрямків, адже Україна накопичила унікальну практику виявлення та спростування пропагандистських наративів ще задовго до повномасштабного вторгнення [5, с. 193].

Не менш значущою залишається взаємодія у галузі підготовки кадрів та обміну експертизою. Українські правоохоронці включно з працівниками СБУ беруть участь в навчальних програмах CEPOL, опановуючи сучасні методики проведення спеціальних операцій, криміналістичного аналізу та роботи із захищеними каналами зв'язку. Зворотний процес також має місце: європейські фахівці долучаються до тренувальних програм на базі Національної академії СБУ, де вивчають специфіку протидії гібридним загрозам в умовах реального збройного конфлікту. Такий двосторонній обмін формує спільну професійну культуру та уніфікує підходи до оцінки ризиків і планування операцій [6].

Водночас існують і перешкоди, що ускладнюють поглиблення взаємодії. Різниця у правових системах, зокрема у стандартах допустимості доказів, процедурах екстрадиції та захисту персональних даних, потребує постійної гармонізації. Бюрократичні процедури обміну інформацією іноді сповільнюють оперативне реагування, а відсутність повноцінного членства України в ЄС обмежує доступ до окремих баз даних та інформаційних систем, таких як Шенгенська інформаційна система другого покоління. Додатковою проблемою є асиметрія нормативного регулювання: стаття 44 європейського Загального регламенту про захист даних встановлює жорсткі обмеження щодо передачі персональної інформації третім країнам, і Україна поки що не отримала рішення про адекватність рівня захисту, що змушує сторони щоразу укладати окремі гарантійні угоди для кожного випадку обміну даними [7].

Перспективи подальшого розвитку співпраці значною мірою визначаються динамікою євроінтеграційного процесу. Набуття Україною статусу кандидата на вступ до ЄС у червні 2022 року відкрило нові горизонти для інституційного зближення, адже виконання вимог *acquis communautaire* у сфері юстиції та внутрішніх справ передбачає

глибоку реформу правоохоронного сектору. СБУ вже розпочала адаптацію внутрішніх процедур відповідно до стандартів Європейського Союзу, зокрема у частині парламентського контролю, прозорості діяльності та розмежування розвідувальних і правоохоронних функцій [8, с. 16].

Отже, взаємодія Служби безпеки України з правоохоронними органами Європейського Союзу пройшла шлях від епізодичних контактів до системного багаторівневого партнерства, що охоплює боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом, кіберзагрозами, протидію дезінформації та спільну підготовку кадрів. Подальше зміцнення такого партнерства залежить від послідовної гармонізації законодавства, інституційного розвитку спільних платформ та політичної волі обох сторін до поглиблення безпекової інтеграції, а євроінтеграційний курс України створює для такого поглиблення сприятливе стратегічне підґрунтя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нечипорук К. О., Щерба Р. І. Угода про асоціацію України та ЄС: процес укладення угоди та його наслідки для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 22. С. 5–9.
2. Миргород В. В. Діяльність Служби безпеки України в контексті національної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. № 82. С. 222–227.
3. Герасименко О. М., Сірий О. В. Нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва Служби безпеки України під час протидії кримінальним правопорушенням на об'єктах критичної інфраструктури. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 3. С. 451–464.
4. Україна, Литва та Польща створили спільну слідчу групу для розслідування воєнних злочинів РФ. URL: <https://share.google/CTeOck5eT2KXyHpb8> (дата звернення: 05.04.2026).
5. Колобов В. О. Співпраця служби безпеки України з правоохоронними органами країн-членів НАТО та ЄС у сфері національної безпеки. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Інститут СБУ НЮУ ім. Я. Мудрого, Харків, 24 квітня 2025 року). Харків, 2025. Вип. 4. С. 192-194.
6. Академія СБУ посилить практичну орієнтацію та співпрацю з партнерами: подробиці. Прямий. Новини <https://prm.ua/akademii-sbu-posylyt-praktychnu-orientatsiiu-ta-spiivpratsiu-z-partneramy-podrobytsi/> (дата звернення: 05.04.2026).
7. Загальний регламент про захист даних (GDPR) Українською - GDPR Українською. URL: <https://www.gdpr.org.ua/>
8. Dir Ihor. Legal harmonisation of Ukraine with European Union law: institutional and normative analysis of the implementation of 33 chapters of the *acquis communautaire*. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. № 4. С. 16-22

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

*кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 124 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюють виключно суди [1]. Тому в Україні за часи незалежності склалась досить стала система судоустрою, яка включає місцеві, апеляційні суди та Верховний Суд. Крім того, система судоустрою в Україні будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності, що не виключає можливість створення в державі військових судів як установ, які будуть розглядати справи пов'язані зі скоєнням військових кримінальних та адміністративних правопорушень, тому, ця проблематика набуває особливої актуальності. Ще одним фактором на користь повернення військової юстиції виступає перебування України досить тривалий час у режимі воєнного стану, коли створення військових судів стає концептуальним питанням реформування судової системи загалом.

Військова юстиція питання не нове для українського суспільства, так після розпаду СРСР Україна успадкувала систему військових судів радянського типу, які діяли в структурі судової системи та розглядали злочини військовослужбовців, та деякі справи, пов'язані з військовою службою. Військові суди діяли до 2010 року, поки не були ліквідовані відповідно до Закону України від 7 липня 2010 року «Про судоустрій і статус суддів» та Указу Президента України від 14 вересня 2010 року №900/2010 «Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів».

На той момент не існувала об'єктивної потреби в існуванні такого спеціалізованого суду як військовий, але з початку російської агресії 2014 року вона виникла. Тому на розгляд Верховної Ради був винесений законопроект "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України" (щодо утворення військових судів та окремих організаційних питань) 2557 від 06.04.2015, а через три роки «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо утворення військових» 8392-1 від 01.06.2018.

В цих законопроектах врегульовувалось питання місця військових судів у системі судів України. Зокрема, чи відокремити спеціалізовані військові суди в окрему ланку судової системи чи зробити їх частиною судів загальної юрисдикції.

Так законопроект "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України" (щодо утворення військових судів та окремих організаційних питань) визначав, що військові суди є судами загальної юрисдикції і здійснюють правосуддя у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону, і спеціалізуються на розгляді кримінальних справ, адміністративних справ та справ про адміністративні правопорушення, віднесених до їх підсудності [2]. Військові апеляційні суди з розгляду кримінальних, адміністративних справ та справ про адміністративні правопорушення утворюються відповідно до Указу Президента України в апеляційних округах [2].

Натомість згідно з законопроектом «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо утворення військових» 8392-1 від 01.06.2018.,

місцевими загальними судами є окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах) та військові суди. Військові суди здійснюють правосуддя у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону, і спеціалізуються на розгляді кримінальних справ, адміністративних справ та справ про адміністративні правопорушення, віднесених до їх підсудності [3]. Військові суди здійснюють розгляд кримінальних справ про злочини, які виникають у сфері військових правовідносин, стосовно військовослужбовців та інших осіб, визначених законом [3]. Вищий військовий суд є апеляційним судом відносно справ з розгляду кримінальних, адміністративних справ та справ про адміністративні правопорушення, розглянутих військовими судами та утворюється відповідно до закону. Вищий військовий суд є спеціалізованим апеляційним судом щодо справ розглянутих військовими судами та судом першої інстанції з розгляду окремих категорій справ. Для апеляційного перегляду справ, розглянутих вищим військовим судом у першій інстанції у Касаційному кримінальному суді утворюється військова судова палата [3].

Ці законопроекти так і не були прийняті Верховною Радою України. Але впровадження військового стану Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 все змінило. Після 2022 року кількість військових кримінальних та адміністративних правопорушень збільшилось вразі.

Як правильно зазначив А.В. Боровик, динаміка загальної кількості військових кримінальних правопорушень у 2022 р. у порівнянні із 2021 р. («довоєнним» роком) зросла у 4,5 рази, у 2023 р. в 9,5 разів, а в 2024 р. у 30,9 разів, що свідчить про «вибухові» темпи зростання кількості військових кримінальних правопорушень та вказує на критичне загострення проблеми запобігання і профілактики даної категорії злочинів [4, с. 29].

Тому питання впровадження спеціалізованих військових судів стало як ніколи актуальним. У Верховній Раді України було зареєстровано декілька законопроектів пов'язаних з поверненням військової юстиції в Україні, зокрема законопроект 13048 від 27.02.2025 «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо функціонування військових судів» та законопроект 13048-1 від 11.03.2025 «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо функціонування військових судів».

У першому законопроекті, військові суди розглядають кримінальні та адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках, встановлених законом. Місцевими загальними судами є окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах), а також військові суди гарнізонів. Апеляційними судами, що здійснюють перегляд судових рішень, ухвалених військовими судами гарнізонів, є військові апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах. У Касаційному кримінальному суді обов'язково створюється окрема палата для розгляду військових справ [5].

У другому законопроекті, місцевими військовими судами є окружні військові суди, які утворюються з урахуванням дислокації Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, їх органів управління та військово-адміністративного поділу території України. Апеляційним судом з розгляду кримінальних справ, справ про адміністративні правопорушення стосовно військовослужбовців, резервістів і військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, а також справ за їх

участі як сторони в адміністративному судочинстві при вирішенні публічно правових спорів з суб'єктами владних повноважень, що здійснюють публічно владні управлінські функції у сфері оборони, а також справи з питань соціального і правового захисту військовослужбовців, членів їхніх сімей є Військовий апеляцій суд. У складі Верховного Суду створюється Військова судова палата [6].

Підсумовуючи все вище викладене, можна зробити висновок про необхідність відновлення системи військових судів, які будуть розглядати військові адміністративні та кримінальні правопорушення. Суб'єктами таких спорів будуть виступати спеціальні суб'єкти: військовослужбовці, резервісти і військовозобов'язані під час проходження ними зборів. Перевагами впровадження військових судів в Україні являється: 1) посилення захисту прав і законних інтересів військовослужбовців і членів їхніх сімей; 2) розвантаження місцевих судів, які і так завалені розглядом цивільних, адміністративних та кримінальних справ, що призводить до затягування процесів; 3) можливість спеціалізації суддів суто по військовим правопорушенням; 4) врахування специфіки розгляду військових справ, які потребують спеціальних знань з боку суддів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4602> (дата звернення: 15.04.2026).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо утворення військових судів та окремих організаційних питань): законопроект 2557 від 06.04.2015. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54668 (дата звернення: 15.04.2026).
3. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо утворення військових судів: Законопроект України 8392-1 від 01.06.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64138 (дата звернення: 15.04.2026).
4. Боровик А. В. Кримінологічна характеристика факторів вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби. Актуальні проблеми держави і права. С. 299-37. URL: <https://www.apdr.in.ua/v105/6.pdf> (дата звернення: 15.04.2026).
5. Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо функціонування військових судів: Законопроект 13048 від 27.02.2025. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55903>. (дата звернення: 15.04.2026).
6. Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо функціонування військових судів: Законопроект 13048-1 від 11.03.2025. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55948> (дата звернення: 15.04.2026).

БЕДЕНОК ВАЛЕРІЯ ВАЛЕРІЇВНА

студентка 3 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО
ІНТЕЛЕКТУ В УМОВАХ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ ПІДХОДАМИ**

Інтенсивний розвиток технологій штучного інтелекту (далі — ШІ) зумовлює суттєві зміни у різних сферах суспільного життя, зокрема у правовій системі. Сьогодні, в умовах цифровізації та глобалізації, ШІ виходить за межі суто добросовісного використання та може застосовуватися як у корисних цілях, так і для вчинення кримінального правопорушення. Це спричиняє низку складних питань у кримінальному праві, зокрема щодо визначення суб'єкта кримінального правопорушення, форми вини, меж відповідальності та особливостей доказування у справах, де залучений ШІ.

Актуальність теми обумовлена сучасними тенденціями розвитку правової системи України в контексті інтеграції до європейський правових стандартів. У Європейському Союзі вже сформовано підхід до регулювання ШІ, який закріплений у Artificial Intelligence Act і побудований на оцінці ризиків. У зв'язку з цим Україна має на меті не лише впровадити відповідні стандарти, а й також адаптувати кримінальне законодавство до нових викликів, пов'язаних із використанням штучного інтелекту.

Аналіз суб'єктного складу кримінальних правопорушень у цифрову епоху свідчить про конфлікт між традиційною кримінально-правовою доктриною та сучасним технологічним процесом. Відповідно до частини 1 статті 18 Кримінального кодексу України (далі — КК України), суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність [1]. Це фактично виключає можливість притягнення до кримінальної відповідальності автономних систем штучного інтелекту. Проблемним аспектом є також зміст статті 23 КК України, відповідно до якої, вина визначається як психічне ставлення особи до вчинюваної дії або бездіяльності. Оскільки ШІ позбавлений людської психіки, свідомості та волі, він не може визнаватися суб'єктом вини, що робить неможливим застосуванням до нього традиційних кримінально-правових санкцій. Водночас сучасні виклики, пов'язані з використанням ШІ з відкритим кодом або систем, здатних до творчої діяльності та самонавчання, роблять ідентифікацію реального винного (розробника чи користувача) деталі складнішою. Внаслідок цього, особливої уваги набуває досвід Європейського Парламенту, де було прийнято на розгляд проект Резолюції про правовий статус роботів як «електронних осіб». Така концепція пропонує не відносити ШІ до звичайних категорій суб'єктів, а створити нову правову категорію, яка буде наділена специфічними правами та обов'язками. Визнання «електронної особи» як

суб'єкта кримінального правопорушення можна вважати доцільним та обґрунтованим, подібно до практики відповідальності юридичних осіб [2, с. 108-109]. Наділення ШІ таким статусом передбачає наявність у нього так званої «цифрової осудності». Тобто, це означає здатність алгоритму усвідомлювати фактичну сторону своїх дій, їх суспільну небезпеку та самостійно обирати варіанти поведінки. Саме такий підхід дозволив би ефективно регулювати правовідносини у суспільстві, де цифрові суб'єкти стають дедалі автономнішими.

Проблема технологічної непрозорості, відома як «black box» («чорна скринька»), ускладнює забезпечення справедливості в кримінальній юстиції. «Black box» — це ситуація, коли видно лише, що вводиться в систему і який результат вона дає, але незрозуміло, як саме вона приймає рішення всередині. Оскільки алгоритми обробляють мільярди параметрів, логіка їхніх висновків часто залишається недоступною для людського розуміння. Це може призводити до упередженості алгоритмів, коли ШІ на основі минулих даних робить несправедливі висновки щодо окремих груп людей. Якщо система працює непрозоро, такі помилки важко виявити, що знижує довіру до правосуддя. Саме через це виникає потреба в обов'язковому використанні методів інтерпретації (LIME або SHAP) для розкриття «внутрішньої логіки» системи. Дотичним є питання визначення відповідальності за шкоду, спричинену автономними системами. Якщо помилка штучного інтелекту призводить до серйозних наслідків, наприклад таких як дорожні аварії за участі автономного транспортного засобу, летальні випадки у медицині виникає складна дилема щодо визначення суб'єкта відповідальності. У сфері правосуддя, де ШІ може впливати на вироки або оцінку ризику рецидиву, це питання стає критичним для захисту прав людини [3, с.126-129]. Розмежування вини між оператором (суддею або правоохоронцем), який використовує результати ШІ та саме розробником алгоритму є одним із ключових викликів для національного законодавства. У зв'язку з цим важливо не допустити «приховування» юридичних помилок за технічною складністю систем. Водночас європейське законодавство, зокрема GDPR, закріплює право користувачів на отримання пояснень щодо рішень, прийнятих автоматизованими системами. Вирішення проблеми «чорної скриньки» є необхідною умовою створення справедливої системи відповідальності, де людина залишається основним суб'єктом контролю.

Окремим кримінально-правовим викликом є трансформація штучного інтелекту у структуру кримінального правопорушення. Оскільки на сьогодні ШІ не визнається суб'єктом правопорушення через відсутність свідомості та правосуб'єктності. Відтак його доцільно розглядати як специфічний інструмент вчинення кримінального правопорушення. На відміну від звичайних засобів, ШІ працює через програми й алгоритми, які можуть автоматично здійснювати кібератаки, знаходити слабкі місця в системах і розробляти шкідливе програмне забезпечення. Його здатність керувати процесами в кіберпросторі робить ШІ високоефективним інструментом для вчинення шахрайства, поширення дезінформації та впливу на громадську думку. Особливу загрозу становлять технології «deepfake». Вони дозволяють підробляти голос і зовнішність людини, вводячи в оману та завдаючи репутаційної шкоди. Такі діяння мають не лише юридичний, а й значний етичний вимір. Постійний розвиток алгоритмів забезпечує високу реалістичність підробок, що істотно ускладнює їх виявлення та розслідування. Саме тому, застосування ШІ як знаряддя кримінального правопорушення потребує як перегляду

методичних підходів до кваліфікації правопорушень, так і підвищення технічної спроможності правоохоронних органів щодо їх виявлення та документування [4 с. 85-86].

Регламент (ЄС) 2024/1689 (EU Artificial Intelligence Act) є основоположним орієнтиром для адаптації національного законодавства, запроваджуючи чітку кваліфікацію систем ШІ на основі ризико-орієнтованого підходу. Важливу роль у кримінально-правовій сфері відграє регулювання систем «high-risk AI» («високого ризику»), які використовуються правоохоронними органами для оцінки доказів та прогнозування рецидивної поведінки. Акт встановлює імперативні вимоги щодо прозорості використання ШІ та обов'язкового людського нагляду («human oversight»), що виключає можливість ухвалення остаточних рішень виключно автоматизованими системами. Відтак впровадження зазначених європейських стандартів створює передумови для формування в Україні, так званої, моделі «алгоритмічної підзвітності». У межах цієї моделі використання інноваційних технологій узгоджується з принципом верховенства права. При цьому, людина зберігає статус єдиного суб'єкта, відповідального за правові наслідки [5].

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту формує нові виклики для кримінального права, які не можуть бути повною мірою вирішені в межах традиційної антропометричної моделі. Чинне законодавство України орієнтоване на людину як на єдиного суб'єкта кримінальної відповідальності. У той же час воно стикається з труднощами у випадках, коли шкода спричиняється автономними або напіваавтономними системами ШІ.

Європейський підхід, що ґрунтується на оцінці ризиків і принципів людського контролю, є перспективним напрямом для розвитку національного законодавства. Такі концепції як «електронна особа» або «алгоритмічна підзвітність» створюють нові можливості для правового осмислення ролі штучного інтелекту. Однак вони потребують обережного та системного впровадження.

Отже, подальший розвиток кримінального законодавства України має бути спрямований на поєднання інноваційних підходів із основними принципами кримінального права, зокрема принципами вини, справедливості та відповідальності. Такий підхід дозволить забезпечити ефективне реагування на сучасні технологічні виклики та водночас забезпечення гармонізації між інноваційним розвитком технологій і захистом прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131.
2. Радутний О. Е. Штучний інтелект як суб'єкт злочину. *Інформація і право*: 2017. 4 (23): С. 106-115.
3. Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine. European congress of scientific achievements. Proceedings of the 10th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2024. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/x-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-europeancongress-of-scientific-achievements-7-9-10-2024-barselona-ispaniya-arhiv/>.
4. Могилянські читання — 2024: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти. Право: XXVII Всеукр. наук.-практ. конф. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2024. 196 с

5. Regulation (EU) Artificial Intelligence Act: Regulation (EU) 2024/1689 of the european parliament and of the council of 13.06.2024 № 1689.URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/uri=CELEX:32024R1689> (дата звернення: 11.04.2026)

БЕДЕНОК ВАЛЕРІЯ ВАЛЕРІЇВНА

студентка 3 курсу

*Криворізького навчально-наукового інституту
Національного Університету «Одеська юридична Академія»*

Науковий керівник:

ГОРОДЕЦЬКА МАРИНА СЕРГІЇВНА

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

**УГОДА ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ:
ДОБРОВІЛЬНІСТЬ ЧИ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОМПРОМІС?**

Сучасний вектор розвитку кримінального процесуального права України спрямований на впровадження принципів примирного правосуддя та процесуальної економії. Тобто кримінальний процес трансформується від суто каральної системи до пошуку, так званого, балансу між інтересами держави та правами людини. У цьому контексті інститут угоди про визнання винуватості став не лише процесуальним нововведенням, а й відображенням зміни підходів до здійснення правосуддя. Запровадження угоди поставило перед правовою спільнотою важливе запитання: чи здатна особа, стосовно якої здійснюється кримінальне переслідування, справді вільно реалізовувати своє право на судовий розгляд? Чи не є її вибір на користь угоди насправді вимушеним рішенням, зумовлений психологічним тиском та процесуальною нерівністю сторін? Саме від відповіді на це питання залежить легітимність інституту угоди, що зумовлює необхідність його всебічного наукового дослідження.

Угода про визнання винуватості закріплена у Главі 35 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України), зокрема у статтях 468-476. Вона, поряд з угодою про примирення, є одним із видів угод у кримінальному провадженні [1]. З формально-юридичного погляду угода про визнання винуватості є проявом принципу диспозитивності у кримінальному процесі, який традиційно більшою мірою притаманний цивільному судочинству. Водночас кримінальний процес має публічно-правову природу, тому реалізація диспозитивних засад у його межах потребує чітко визначених меж та ефективних гарантій. У зв'язку з цим визначальним є не факт існування інституту угоди, а порядок так умови його реалізації. За своєю суттю угода про визнання винуватості це таке двостороннє волевиявлення прокурора та обвинуваченого, змістом якого є визнання особою своєї вини в обмін на погоджене покарання. Такий інститут був запозичений з американської моделі *plea bargaining*, однак адаптований до національної правової системи. На відміну від американського підходу, в Україні суд не обмежується

формальним затвердженням домовленостей сторін, а зобов'язаний здійснити змістовну перевірку угоди відповідно до ст. 474 КПК України [1].

Угоду про визнання винуватості часто розглядають як засіб прискорення провадження, хоча її сутність ґрунтується на категорії компромісу. Це передбачає досягнення згоди сторін щодо істотних питань справи, за якої кожна з них отримує певні переваги. Такий підхід формує подвійність процесуального статусу учасників, які виступають одночасно як сторони провадження і як сторони угоди. У цьому аспекті цікавим є досвід Німеччини, де досягнення подібного компромісу розглядається як одне з основних завдань кримінального судочинства. У німецькій правовій доктрині це визначається категорією «*правового миру*», що означає стан досягнення оптимального правового результату шляхом взаємних поступок між державою та правопорушником. В основі української моделі також лежить ідея раціонального балансу, де держава отримує швидкий результат при мінімальних витратах, а обвинувачений — пом'якшення покарання [2, с. 168-170]. Проте реалізація цього компромісу напряду залежить від мотивації прокурора. З одного боку, він може керуватися прагненням до процесуальної економії. З іншого — є ризик зловживання правами, коли саме угода ініціюється з метою приховати помилки слідства або уникнути публічного дослідження слабкої доказової бази. За таких умов легітимний компроміс нерідко заміщується бажанням закрити справу, що може ставити під загрозу як публічний інтерес, так і права особи [3, с. 254-255].

Аналіз рішень Верховного Суду дозволяє краще зрозуміти, як інститут угоди функціонує поза межами нормативного тексту, і виявити системні суперечності між формальними вимогами закону та реальною практикою їх дотримання.

У постанові Верховного Суду від 07.04.2020 у справі № 761/13021/19 зазначено, що перевірка угоди не може зводитися лише до формального з'ясування позиції обвинуваченого. Суд зобов'язаний встановити реальність визнання вини, відсутність будь-якого примусу, а також відповідність погодженого покарання тяжкості вчиненого діяння. Цей висновок має принципове значення, оскільки фактично покладає на суд функцію змістовного контролю за добровільністю угоди, а не лише процедурного її затвердження. Водночас практика свідчить про нерівномірність реалізації цієї функції на практичному рівні [4].

Ще більш показовою є постанова Великої Палати Верховного Суду від 29.03.2023 у справі № 947/10464/21. У цій справі суд першої інстанції затвердив угоду про визнання винуватості у провадженні про корупційне правопорушення зі звільненням засудженого від відбування покарання з випробування. Прокурор оскаржив цей вирок, вважаючи, що такі умови угоди суперечать вимогам ч.1 ст. 75 Кримінального кодексу України. Велика Палата, розглянувши справу, закрила касаційне провадження, встановивши, що вирок не був переглянутий в апеляційному порядку. Водночас ключовим є те, що угоду було затверджено у провадженні, в якому, за позицією прокурора, її укладання не допускалось. Цей випадок переконливо свідчить про те, що межі допустимого компромісу в межах інституту угоди залишаються предметом суперечливих правових дискусій навіть на рівні найвищих судових інстанцій [5].

Обидва рішення демонструють системний характер проблеми, що полягає у складності розмежування законного компромісу та процесуальних зловживань. У цьому контексті легітимність угоди зумовлюється не лише законодавчими приписами, а й якістю їх реалізації в діяльності учасників провадження.

Підсумовуючи, можна зазначити, що угода про визнання винуватості є одним із найбільш неоднозначних інститутів сучасного кримінального процесу України. З одного боку, вона відповідає об'єктивним потребам правосуддя, забезпечуючи пришвидшення провадження, зменшення навантаження на суди, більшу визначеність для потерпілого та можливість для обвинуваченого впливати на міру покарання. З іншого боку, практика її застосування свідчить, що добровільність у багатьох випадках має формальний характер і скоріше є юридичною функцією, ніж реальним виявом волевиявлення.

Ключовий висновок цього дослідження полягає в тому, що угода про визнання винуватості є процесуальним компромісом за своєю природою, що саме по собі не є недоліком. Проблема виникає у випадках, коли її укладання відбувається в умовах, які не забезпечують рівноцінної участі обвинуваченого. Нерівність процесуальних позицій, недостатня якість правової допомоги та психологічний тиск системи здатні перетворити угоду з інструменту захисту прав на інструмент їх обмеження. Вирішення цієї проблеми полягає не у відмові від інституту угоди, а у посиленні реальних гарантій добровільності її укладення. Судова перевірка має набувати змістовного характеру, а не зводитися до формальності, а правова допомога — бути ефективною, а не декларативною. Лише за таких умов угода про визнання винуватості зможе виконувати свою первісну функцію як справедливий і збалансований процесуальний інструмент, а не лише засіб розвантаження судової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
2. Сіроткіна М. Угода про визнання винуватості у кримінальному провадженні як одна з компромісних форм вирішення правового конфлікту. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. Одеса. С. 166- 171.
3. Сидій Я. Деякі проблемні питання забезпечення укладення угоди про визнання винуватості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Т. 2. №. 77. С. 251-257.
4. Постанова Верховного Суду від 07.04.2020 у справі № 761/13021/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88707488>.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29.03.2023 у справі № 947/10464/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110428154>.

БЕЗВЕРХНЯ АЛІНА ІВАНІВНА

студентка 3-го курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

БОБОШКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ПРАВА ЛЮДИНИ НА ВІЛЬНІ ВИБОРИ
В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ**

В умовах глобальних трансформацій виборчий процес залишається єдиним легітимним механізмом формування влади, що потребує не лише конституційного задекларування, а й суворого кримінально-правового захисту. Для України реалізація виборчих прав є основним індикатором демократичного розвитку, проте стабільність та легітимність державного управління залежить від невідворотності покарання за посягання на вільне волевиявлення громадян. Згідно зі ст.5 Конституції України, носієм суверенітету та єдиним джерелом влади є народ [1], а будь-які спроби фальсифікації чи перешкоджання цьому праву є суспільно-небезпечним діянням, що підлягають кримінальній відповідальності.

Метою роботи є здійснення всебічного аналізу права на вільні вибори, яка виступає одним із ключових конституційних прав. Особлива увага зосереджена на вивченні механізмів його реалізації, закріплених у положеннях Виборчого кодексу, а також на засобах його захисту за допомогою кримінально-правових інструментів.

Право на вільні вибори не є ізольованою нормою національного законодавства окремих держав, а виступає загальноприйнятим стандартом міжнародного права, що закріплений у низці фундаментальних документів. Основоположну основу цього права було закладено в Загальній Декларації прав людини 1948 року, зокрема у ст. 21, яка проголошує, що влада уряду повинна ґрунтуватися на волевиявленні народу, яке має здійснюватися через періодичні та нефальсифіковані вибори [2].

На європейському рівні центральним правовим актом виступає Перший протокол до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. У статті 3 Протоколу міститься зобов'язання для держав забезпечувати проведення вільних виборів з розумною періодичністю шляхом таємного голосування, у таких умовах, що сприяють справжньому вільному вираженню волі громадян [3]. Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово наголошував на тому, що реалізація цього права є фундаментальною умовою для існування справжньої демократії, побудованої на принципах верховенства права.

Що ж саме вкладає міжнародне право у поняття «вільні вибори»? Венеційська комісія у своєму «Кодексі належної практики у виборчих справах» визначає п'ять головних принципів [4, с.12]:

1. Загальне виборче право — передбачає, що право голосу мають усі повнолітні громадяни без дискримінації за статтю, расою чи статками.

2. Рівне виборче право — означає, що кожен виборець має один голос, який є рівноцінним голосам інших громадян.

3. Вільне виборче право — можливість обирати без тиску, підкупу чи маніпуляцій, за умови нейтралітету адміністративного ресурсу.

4. Таємне голосування — гарантує конфіденційність волевиявлення, що захищає виборця від зовнішнього впливу та переслідувань.

5. Пряме виборче право — передбачає, безпосереднє обрання представників народу без будь-яких посередницьких інституцій.

Отже, вільні вибори — це не просто процес голосування, а комплексна система гарантій, де кожен громадянин має рівне право голосу, може обирати владу напряду та без посередників, а головне — робить свій вибір свідомо й таємно, без страху перед переслідуваннями чи адміністративним тиском.

Україна повністю імплементувала ці міжнародні стандарти у своєму законодавстві. Базові гарантії, закріплені в Конституції, отримали детальну практичну реалізацію у Виборчому кодексі України, що набрав чинності у 2020 році. Цей документ став єдиним «зводом правил», який об'єднав усі види виборів та впровадив сучасні механізми захисту голосу громадянина Кодекс не лише деталізує процедури голосування, а й створює запобіжники проти зловживання адміністративним ресурсом, гарантуючи прозорість фінансування кампаній та незалежність виборчих комісій [5].

Тобто, саме цей Кодекс є тим практичним інструментом, який перетворює конституційне право на вільні вибори з декларації на реальну можливість кожного громадянина впливати на владу.

Забезпечення права громадян на вільні вибори є неможливим без існування інституту юридичної відповідальності, закріпленого у розділі V Особливої частини Кримінального кодексу України (КК), який регулює кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших конституційних прав і свобод людини і громадянина [6]. Основним об'єктом посягання, передбаченим цими нормами, виступають суспільні відносини, що забезпечують стабільне функціонування демократичних інститутів та гарантують громадянам право на вільне волевиявлення [7, с. 369].

Детальний аналіз змісту статей 157-160 КК дозволяє виокремити такі склади кримінальних правопорушень (КП):

а) ст. 157 — передбачає відповідальність за перешкоджання реалізації виборчого права, участі в референдумі або функціонуванню виборчої комісії. Основним об'єктом цього складу КП є забезпечення громадянином свободи волевиявлення та належне функціонування виборчих органів [7, с. 381].

б) ст. 158 — визначає кримінальну відповідальність за надання неправдивих відомостей до Державного реєстру виборців або за несанкціоноване втручання у його роботу [6]. Ця стаття спрямована на захист кібербезпеки та достовірності інформаційної бази даних, що є ключовою складовою легітимності виборчого процесу.

в) ст. 158-3 стосується фальсифікації виборчої документації, зокрема документів референдуму або протоколів підрахунку голосів [6]. Посягання такого роду порушують юридичну чистоту виборчих результатів і серйозно загрожують легітимності системи влади.

г) ст. 160 визначає відповідальність за підкуп виборців, учасників референдуму чи членів виборчої комісії. Основним об'єктом цього діяння є принцип свободи та неупередженості волевиявлення. Криміналізація таких випадків спрямована на

запобігання економічному та політичному тиску в процесі проведення виборів або референдумів.

Розглядаючи виборчі права у контексті конституційних прав людини, важливо наголосити, що вони не функціонують ізольовано. Ці права перебувають у тісному взаємозв'язку, що має двосторонній характер: з одного боку, вільні вибори забезпечують захист конституційних прав, а з іншого — дотримання цих прав є передумовою для проведення самих виборів.

Реалізація права на вільні вибори стає можливою лише за умови забезпечення свободи думки й слова (ст. 34 Конституції). Свобода вибору залежить від доступу громадян до об'єктивної інформації та права відкрито обговорювати політичні програми без цензурних обмежень. Водночас виборче право тісно пов'язане зі свободою об'єднання (ст. 36), яка гарантує діяльність політичних партій як важливих інструментів конкуренції ідей, а також із правом на мирні зібрання, що дає змогу кандидатам проводити передвиборчу агітацію, а виборцям — вільно висловлювати свою позицію [1].

Забезпечення прав громадян на виборах передбачає від держави не тільки проголошення основоположних принципів, а й створення ефективних механізмів їхнього захисту. В Україні такий захист реалізується через три основні рівні: інституційний, судовий та контрольний.

Інституційний рівень, забезпечується через діяльність Центральної виборчої комісії, яка виступає незалежним арбітром, що гарантує дотримання рівних умов для всіх учасників виборчого процесу [5].

Судовий дозволяє кожному виборцю чи кандидату оскаржувати будь-які неправомірні рішення або дії виборчих комісій у судовому порядку. Відповідно до ст. 55 Конституції, цей механізм забезпечує можливість оперативного відновлення порушених прав до моменту оголошення результатів голосування, що є важливою особливістю виборчих спорів [1].

Контрольний рівень, передбачає залучення офіційних спостерігачів на виборах, як вітчизняних, так і міжнародних. Їхня присутність сприяє запобіганню можливим маніпуляціям і фальсифікаціям під час процедури підрахунків голосів.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що право на вільні вибори в Україні забезпечується багаторівневою системою гарантій. Вона базується на міжнародних стандартах та конституційних нормах, як і проголошують народ єдиним джерелом влади. Практична реалізація цього права деталізована у Виборчому кодексі, що встановлює прозорі процедури голосування. Однак вирішальну роль у забезпечення реального захисту виборчих прав відіграють кримінально-правові механізми, зокрема статті 157-160 КК України. Саме кримінальна відповідальність за посягання на волевиявлення громадян виступає найвищим рівнем державного захисту, що перетворює виборче право з декларації на реальний і захищений механізм демократії. Таким чином, лише системна взаємодія всіх галузей права дозволяє Україні утверджувати статус правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР :URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
3. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Протокол Ради Європи від 20.03.1952. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text.

4. Кодекс належної практики у виборчих справах: керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Венеціанською комісією на 52-й сесії (Венеція, 18-19 жовтня 2002 р.): URL: https://eos.cartercenter.org/uploads/document_file/path/279/CoE_Venice_Commission_Code_of_Good_Practice_UK.pdf.
5. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20/ed20231231#Text>.
6. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.04.2026).
7. Зінченко І. О. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (статті 157—184 кк). Лекція. Харків, 2020. С. 366—406. URL: <https://vakp.nlu.edu.ua/issue/view/13263>.

ГРИЦЕНКО ВАЛЕРІЯ ВАЛЕРІЇВНА

студентка 3 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

БОБОШКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ШАХРАЙСТВО В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: НОВІ ФОРМИ ТА ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Згідно зі ст. 41 Конституції України «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності... Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним» [1]. Проте, безперервне вдосконалення шахрайських схем істотно ускладнює їх правову кваліфікацію. Така складність полягає не тільки у застосуванні відповідних норм кримінального законодавства, а й у необхідності їх адаптації до нових реалій. Традиційні підходи до кваліфікації кримінальних правопорушень потребують певних змін з урахуванням специфіки віртуального середовища, для якого характерні анонімність, транскордонний характер взаємодії, використання нових технологічних інструментів, а також складність встановлення особи злочинця та збирання доказової бази.

Кримінальна відповідальність за шахрайство визначена ст. 190 Кримінального кодексу України, в якій зазначено, що шахрайство — це «заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою» [2]. Сутність цього кримінального правопорушення полягає у шахрайських діях, через які потерпілий, введений в оману, добровільно передає своє майно чи право на таке майно винній особі.

Шахрайство в цифровому середовищі широко розповсюджується. Основними характеристиками такого виду шахрайства є: різноманітність способів вчинення, що зумовлена широкими можливостями онлайн-середовища; високий рівень латентності;

відсутність чітких кордонів; підвищена складність своєчасного виявлення та ефективного запобігання таким діям.

Розповсюдженими формами шахрайства в інтернет-середовищі є:

1. Шахрайські кол-центри. На жаль, Дніпропетровська область є лідером у сфері діяльності таких кол-центрів або так званих «офісів». Сутність такого виду шахрайства полягає у заволодінні коштами потерпілих шахраями під виглядом працівників банку, служби підтримки, менеджерів тощо. Заволодівши довірою потерпілого «працівники офісів» змушують добровільно переказати кошти або розкрити дані банківської картки.

2. Фішингові атаки. Така форма шахрайства полягає в спробі збору конфіденційної інформації шляхом масового розсилання електронних листів або повідомлень з посиланням на підроблені веб-сайти, які виглядають як офіційні.

3. Зловмисне програмне забезпечення (malware). Ці програми забезпечують доступ до особистої інформації з метою заволодіння грошовими коштами або їх вимагання. Malware прикріплюється до офіційних програм, тим самим забезпечуючи завантаження на пристрій.

4. Шахрайство на платформах онлайн-знайомств. Шахраї, заволодівши довірою через тривале онлайн-спілкування, просять кошти для різноманітних приводів.

5. Шахрайство із застосуванням методів соціальної інженерії. Шляхом несанкціонованого доступу до облікових записів шахраї розсилають повідомлення з проханням надіслати кошти через непередбачувані обставини.

Такий перелік форм шахрайства в цифровому середовищі є неповним, адже з кожним днем їх стає дедалі більше.

Стосовно кваліфікації шахрайства в умовах цифровізації існують певні проблеми. Однією з таких проблем є відсутність в чинному КК України спеціальної норми, яка б чітко закріплювала відповідальність за кібершахрайство. Адже ч. 4 ст. 190 КК України «шахрайство, вчинене у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки...» [2], на нашу думку, не повністю охоплює поняття такого виду шахрайства. У зв'язку з цим правоохоронні та судові органи змушені застосовувати існуючі кримінально-правові норми до нових форм кримінально протиправної діяльності у цифровій сфері. Це призводить до неоднозначного тлумачення норм законодавства та певним чином ускладнює процес доказування. Так, в науковій літературі визначають, що «кібершахрайство — це новий, відмінний від звичайного шахрайства вид кримінального правопорушення, який у результаті еволюції та впливу технологій вчинюється з використанням нових, раніше не досліджених методів, хоча за складом нагадує звичайне шахрайство» [3, с. 547].

Іншою проблемою у сфері електронних розрахунків є питання відмежування шахрайства від крадіжки. Наприклад, якщо правопорушник шляхом обману чи зловживання довірою отримує банківську картку та проводить з нею операції в технічному терміналі, то в даному випадку більшість таких кримінальних правопорушень кваліфікуються як крадіжка, тому що ключове значення має прихований характер заволодіння майном, а не спосіб доступу до нього. Що на думку І.І. Липкан «може свідчити про спрощений підхід до правозастосування у сфері кіберзлочинності» [4, с. 66].

Дискусійним питанням залишається розмежування шахрайства у сфері електронної комерції від цивільно-правових правопорушень, що зумовлено складністю встановлення ознак кримінального правопорушення при невиконанні договірних зобов'язань. Вирішальне значення має встановлення суб'єктивної сторони такого

правопорушення, а саме наявність прямого умислу на заволодіння чужим майном шляхом обману до отримання грошових коштів чи іншого майна. Наприклад, якщо особа через інтернет-магазин виставляє оголошення про продаж товару, якого фактично не має та не планує його надсилати, і, отримавши передоплату, перестає виходити на зв'язок з покупцем, то такі дії слід кваліфікувати як шахрайство. Натомість, якщо особа, яка дійсно є продавцем товару, і через певні обставини відбувається затримка відправлення товару або інші труднощі, то в такому разі відбувається цивільно-правове правопорушення, тобто прямий умисел на заволодіння чужим майном шляхом обману був відсутній.

Таким чином, шахрайство в цифровому середовищі набирає обертів і з'являється все більше нових форм такого виду шахрайства. Проте, проблема кваліфікації залишається актуальною, що свідчить про потребу вдосконалення кримінального законодавства та адаптації його до цифрової реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141;
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131;
3. Діброва Т.А., Пісенко Д.О., Сметаніна Н.В. Кіберзлочинність та кібершахрайство в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал, 2022. № 11. С. 546-549;
4. Липкан ІІ. Особливості доказування у справах про шахрайство, вчинене з використанням цифрових технологій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Липкан Ігор Іванович; Наук.-дослід. ін-т публ. права. Київ, 2025. 267 с.

ГРИЦЕНКО ВАЛЕРІЯ ВАЛЕРІЇВНА

студентка 3 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ГОРОДЕЦЬКА МАРИНА СЕРГІЇВНА

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ СТРОКІВ ДІЗНАННЯ

Процедура дізнання щодо кримінальних проступків характеризується спрощеним порядком та скороченими строками досудового розслідування. На відміну від розслідування злочинів, строки дізнання визначені 72 години у загальному порядку, а в залежності від необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій чи процесуальних заходів можуть бути збільшені в межах одного місяця.

Згідно з п. 1-3 ч. 3 ст. 219 КПК України «з дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене:

1) протягом сімдесяти двох годин - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² цього Кодексу;

2) протягом двадцяти діб - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вини або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім;

3) протягом одного місяця - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому частиною другою статті 298⁴ цього Кодексу» [1].

Таким чином, загальний строк проведення дізнання становить 72 години, відлік яких розпочинається з моменту офіційного вручення особі повідомлення про підозру. Така процесуальна норма є важливим інструментом реалізації принципу оперативності, адже спрямована на те, щоб забезпечити більш стислі строки досудового розслідування у провадженнях щодо кримінальних проступків.

Проте, як зауважує П.О. Балов, відведений строк у 72 години є надзвичайно коротким, особливо з огляду на вимогу завершити дізнання, здійснити процесуальне оформлення зібраних матеріалів, скласти відповідні документи та передати їх прокурору для прийняття процесуального рішення про закінчення досудового розслідування [2, с. 515].

Безперечно, прокурор є центральною фігурою на кожному етапі кримінального процесу, зокрема під час прийняття рішень про завершення розслідування. Проте, жорстке обмеження строків, відведених для вивчення матеріалів та прийняття рішення про закінчення дізнання, створює суттєві ризики. Необхідність одночасно проаналізувати докази та вчинити процесуальні дії у стислі терміни нерідко призводить до загрози порушення строків дізнання.

Окремим питанням щодо дотримання строків дізнання є закінчення досудового розслідування кримінальних проступків. Так, згідно з ч. 2 ст. 301 КПК України:

«Прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² цього Кодексу, протягом двадцяти чотирьох годин здійснити одну із зазначених дій...» [1].

Як бачимо, на прийняття відповідного рішення прокурору відведено триденний строк. Водночас, як зазначалося раніше, загальний строк дізнання — 72 години, тобто фактично складає усього три дні. В даному випадку існує нормативна неузгодженість, яка породжує невизначеність: чи строк наданий прокурору для прийняття рішення включається або не включається до строку дізнання.

У разі затримання особи питання є врегульованим, оскільки у ч. 3 ч. 301 КПК міститься норма, що за умови передання матеріалів прокурору строк затримання не повинен перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання до початку розгляду провадження про кримінальний проступок в суді [1]. Щодо проваджень, у яких підозрюваний не затриманий, питання включення строку для прийняття рішення прокурором до загального строку дізнання залишається відкритим.

Так, у Постанові Верховного Суду від 6 вересня 2022 року (справа № 705/1850/21) зазначено, що строки визначені ст. 301 КПК України [1], якими керується прокурор під час прийняття рішення про закінчення дізнання, не є самостійними та автономними

процесуальними одиницями. Навпаки, вони є невід'ємною частиною загального граничного строку досудового розслідування, встановленого в п. 1 ч. 3 ст. 219 КПК України [1]. Тобто, триденний строк, який надається прокурору для вивчення матеріалів та прийняття рішення про закінчення досудового розслідування кримінальних проступків, повинен повністю входити в межі загального строку дізнання, що обчислюється з моменту повідомлення особі про підозру [3].

Отже, відповідно до позиції Верховного Суду наявність колізії між загальними положеннями щодо процесуальних строків (ст. 219 КПК України [1]) та спеціальними нормами, що регулюють окремі етапи розслідування (ст. 301 КПК України [1]), вирішується таким чином, що пріоритет надається саме загальній нормі. Це обумовлено тим, що ст. 219 КПК України [1] встановлює граничні межі досудового розслідування, які є визначальними для забезпечення законності всього провадження.

Як справедливо зазначає С.С. Корнющенко, ст. 219 КПК України є нормою загальної дії, що регламентує строки досудового розслідування, і вона не підлягає розширеному тлумаченню, а також не передбачає будь-яких винятків або виключень [4, с. 67-68]. Оскільки, досудове розслідування кримінальних проступків базується на загальних засадах кримінального процесу, строк дізнання повинен охоплювати всі його етапи.

При цьому практична реалізація вказаних норм є дещо ускладненою, оскільки граничний загальний строк (без додаткових підстав для його продовження) складає усього 72 години, тобто 3 дні. Тоді як строк лише для окремого етапу - прийняття відповідного рішення прокурором — також становить 3 дні. Тобто, відповідно до кримінального процесуального законодавства передбачено, що для прийняття рішення прокурору треба стільки ж часу, скільки часу буде достатньо для проведення дізнання взагалі. Вбачається, що нормативно правове регулювання тривалості строків дізнання та окремих його етапів (наприклад, прийняття рішення прокурором про закінчення дізнання) потребує узгодження. Також законодавцю доцільно внести зміни та доповнення, які закріплять, що строк, який відведений прокурору для реалізації своїх повноважень не повинен виходити за межі загального строку дізнання.

Також, варто зазначити щодо певної неточності в п. 2 ч. 3 ст. 219 КПК України [1], а саме про формулювання підстави для продовження строків дізнання через «необхідність проведення слідчих (розшукових) дій». Відсутність чітких критеріїв такої потреби є проблемою, оскільки сам факт пред'явлення підозри особі передбачає наявність у дізнавача достатньої доказової бази. Для збільшення строку досудового розслідування до 20 діб особа, що провадить дізнання, може використати формальний привід у вигляді необхідності проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії, проведення якої у дійсності, можливо й непотрібне. За необхідністю проведення такої слідчої (розшукової) дії дізнавач, або особа, що провадить дізнання, може приховувати справжній мотив у вигляді збільшення строків досудового розслідування.

Таким чином, для усунення такої неточності варто конкретизувати зазначену підставу та визначити певні критерії для такої потреби.

Отже, проаналізувавши порядок дотримання строків дізнання, можна зазначити, що норми Кримінального процесуального кодексу України містять певні дискусійні питання та потребують уточнення зі сторони законодавця для забезпечення цілісності та узгодженості теоретичних засад законодавства та їх практичного застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012р. №4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, С.88.
2. Балов П.О. Особливості дізнання як спрощеної форми досудового розслідування кримінальних проступків. Аналітичне-порівняльне правознавство. Ужгород, 2023, № 5. С. 512-517.
3. Постанові Верховного Суду від 6 вересня 2022 року (справа № 705/1850/21). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
4. Корнющенко С.С. Проблемні питання дотримання строків під час досудового розслідування кримінальних проступків. Актуальні проблеми правознавства, 2023, № 3 (35). С. 63-70.

ДЗЮБЧУК АННА ДМИТРІВНА

студентка 2 курсу

Криворізького юридичного фахового коледжу

Національного університету «Одеська юридична академія»

учениця гуртка «Правознавство» «МАНУМ»ДОР»

Науковий керівник:

БІЛОШЕНКО ОЛЕНА ЮРІЇВНА

викладач вищої категорії Криворізького юридичного фахового коледжу

Національного університету «Одеська юридична академія»

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Процес європейської інтеграції України висуває нові вимоги до вітчизняної правової системи, де центральне місце посідає гармонізація національного кримінального законодавства із міжнародними стандартами у сфері воєнних злочинів. Цей шлях передбачає не лише формальне прийняття міжнародних актів, а й глибоку трансформацію правозастосовної практики, що базується на принципах гуманізму та верховенства права [1, с. 118]. Основним вектором цієї трансформації є імплементація положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду, що дозволяє українському правосуддю говорити однією мовою із європейською юридичною спільнотою [2].

Важливість цього процесу підкреслюється необхідністю подолання правової невизначеності, яка тривалий час існувала в національному законодавстві через відсутність деталізованих складів воєнних злочинів [3, с. 221]. Прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» № 4012-IX стало вирішальним кроком на цьому шляху, забезпечивши криміналізацію діянь, що визнаються воєнними злочинами на міжнародному рівні, та запровадивши концепцію командної відповідальності, яка є фундаментом європейського кримінального права [4].

Міжнародно-правовий аспект воєнних злочинів в умовах євроінтеграції ґрунтується на принципі компліментарності, згідно з яким національна система правосуддя має пріоритет у розслідуванні злочинів, а міжнародні інстанції залучаються лише тоді, коли держава не може або не бажає здійснювати правосуддя самостійно [5, с.

110]. Для України це означає необхідність побудови настільки ефективної слідчої та судової вертикалі, яка б відповідала критеріям прозорості та неупередженості, прийнятим у країнах ЄС. При цьому війнні злочини слід чітко відокремлювати від військових злочинів, оскільки останні стосуються виключно порушення внутрішнього порядку несення військової служби [3, с. 222]. Війнні злочини, на противагу їм, мають міжнародний характер і посягають на загальнолюдські цінності та міжнародний правопорядок [6, с. 152]. Саме така диференціація є характерною для європейської правової доктрини, де об'єктом захисту виступають права підзахисних осіб, тобто цивільного населення, поранених та військовополонених.

Кримінально-правова характеристика воєнних злочинів у контексті інтеграції до європейського правового простору також включає питання новітніх методів доказування. В умовах сучасної війни, що супроводжується масштабним застосуванням цифрових технологій, особливого значення набуває розвідка на основі відкритих джерел, відома як OSINT [7, с. 282]. Європейський досвід свідчить, що супутникові знімки, дані соціальних мереж та відеозаписи очевидців стають ключовими доказами у міжнародних трибуналах. Для України адаптація цих методів у межах Кримінального процесуального кодексу є обов'язковою умовою для успішного представлення інтересів держави у Європейському суді з прав людини та інших міжнародних інституціях. Легалізація таких даних як повноцінних доказів дозволяє зафіксувати злочини навіть на територіях, до яких наразі немає фізичного доступу слідчих органів, що є критично важливим для забезпечення невідворотності покарання.

Окрім карального аспекту, євроінтеграція вимагає від України розробки комплексних механізмів відшкодування шкоди, завданої воєнними злочинами. Це включає не лише матеріальну компенсацію за зруйноване майно через державні реєстри та міжнародні фонди, а й створення багаторівневої системи соціально-психологічної реабілітації для потерпілих, що базується на кращих європейських протоколах підтримки жертв насильства [8, с. 94]. Відповідність європейським стандартам у цій сфері передбачає активну участь держави у Міжнародному реєстрі збитків (RD4U) та тісну координацію зусиль із партнерами по ЄС для розробки легітимних юридичних підстав конфіскації та використання заморожених активів агресора. Створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії є основою цієї стратегії, оскільки саме агресія є першою причиною всіх подальших воєнних злочинів, а притягнення до відповідальності вищого політичного керівництва є вимогою глобального правопорядку [9]. Таким чином, кримінально-правові аспекти боротьби з воєнними злочинами стають не просто внутрішньою справою України, а частиною формування нової архітектури колективної безпеки в Європі, де верховенство права є найвищою цінністю.

Правова кваліфікація воєнних злочинів у сучасних умовах вимагає від українських юристів глибокого розуміння міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них, які є «золотим стандартом» ведення збройних конфліктів [5, с. 112]. Процес адаптації цих норм до українських реалій дозволяє створити стійку юридичну базу, яка здатна витримати найсуворішу перевірку часом та міжнародним аудитом у Гаазі. Важливо розуміти, що кожен крок на шляху до ЄС у сфері юстиції це системне зміцнення інституційної спроможності держави захищати своїх громадян від свавілля та жорстокості. Використання досвіду європейських країн у питаннях екстрадиції, взаємної правової допомоги та створення спільних слідчих груп значно прискорює процес ідентифікації та притягнення винних до відповідальності,

незалежно від їхнього статусу чи поточного місцезнаходження [10, с. 483]. Це формує стійку атмосферу довіри між правоохоронними органами України та ЄС, що є критично важливим фундаментом для подальшої політичної інтеграції.

Синхронізація українського права з європейським також передбачає вдосконалення інституту універсальної юрисдикції. Це дозволяє іноземним державам переслідувати воєнних злочинців на своїй території, навіть якщо злочин був вчинений за межами їхніх кордонів, що створює ефект глобального правового контролю для порушників. Така діяльність вимагає безперервної співпраці з Євроюстом (Агенція ЄС з питань співпраці у сфері кримінального правосуддя) та Європолем (Агентство Європейського Союзу зі співпраці правоохоронних органів) для оперативного обміну даними про підозрюваних осіб та координації розшукових заходів. Окремим напрямком розвитку є цифровізація правосуддя та впровадження стандартів «електронних доказів», які забезпечують автентичність та збереженість інформації про злочини протягом десятиліть.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що міжнародно-правові та кримінально-правові аспекти воєнних злочинів у процесі євроінтеграції охоплюють колосальний обсяг питань від фундаментальної термінологічної уніфікації законодавства до впровадження високотехнологічних методів криміналістичного аналізу. Україна демонструє значний прогрес, не лише запозичуючи готові європейські практики, а й пропонуючи власні інноваційні рішення, від систем фіксації воєнних злочинів через цифрові платформи до методик OSINT-розслідувань. Це перетворює українську правову систему з об'єкта реформування на активного суб'єкта та лідера у створенні нових глобальних стандартів правосуддя у XXI столітті, де невідворотність покарання за міжнародні злочини є гарантією тривалого миру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Плутицька К., Ковтун К. Адаптація кримінального законодавства України до Римського статуту МКС. *Право і суспільство*. 2024. № 3. С. 117–122.
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
3. Садова Т. Поняття воєнних злочинів у кримінальному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 220–223.
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 09.10.2024 № 4012-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#Text> (дата звернення: 29.04.2026).
5. Кричун Ю. А. Міжнародне гуманітарне право та національне кримінальне законодавство: питання імплементації. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. № 1. С. 109–115.
6. Червякова О. В. Кримінально-правова охорона міжнародного правопорядку в умовах збройної агресії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. № 82. С. 150–162.
7. Косохатко Б. Використання відкритих джерел інформації (OSINT) у кримінальному процесі: міжнародні стандарти та українська практика. *Правовий часопис*. 2025. № 1. С. 280–285.

8. Мудра І. Правові засоби та інструменти відшкодування шкоди, завданої міжнародно-протиправними діями держав у сучасному міжнародному праві. *Юридичний вісник*. 2024. № 2. С. 92–99.
9. Угода між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України: Україна, Рада Європи: Угода, Міжнародний документ, Статут від 25.06.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002-25.
10. Юнін О. Міжнародний кримінальний суд, екстрадиція особи: шляхи вирішення питань щодо притягнення до кримінальної відповідальності за здійснення збройної агресії проти України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 4. С. 482–484.

ЖУРАВЕЛЬ МИРОСЛАВА ЛЕОНІДІВНА

студентка 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

БОБОШКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах розвитку правової системи України дедалі більшої значущості набуває вдосконалення механізмів кримінально-правового впливу, які спрямовані не лише на застосування покарання, а й на забезпечення відновлення соціальної справедливості, ресоціалізацію особи та запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень. У цьому контексті інститут звільнення від кримінальної відповідальності є важливим проявом гуманізації кримінального законодавства та дозволяє досягати балансу між інтересами держави, суспільства та правами людини.

Кримінальний кодекс України закріплює систему покарань та визначає їх види, що забезпечує нормативну визначеність кримінально-правових санкцій [1]. Водночас окремі суміжні інститути, зокрема звільнення від кримінальної відповідальності, не мають чіткого загального законодавчого визначення, що зумовлює певні труднощі у їх тлумаченні та застосуванні на практиці, оскільки їх зміст формується переважно через аналіз окремих норм і судової практики.

Те, що у законі іменується як звільнення від кримінальної відповідальності, фактично є відмовою від її застосування, тобто самостійним явищем, яке не є тотожним звільненню у буквальному розумінні. Невиправдане ототожнення цих понять, а також їх визначення одне через інше спричинило викривлене розуміння сутності та змісту цього окремого засобу кримінально-правового реагування на вчинення нетяжких кримінальних правопорушень. Водночас, навіть у такій неточній термінологічній формі, цей інститут кримінально-правового реагування підтвердив свою практичну значущість, що засвідчується його застосуванням у кримінальних кодексах різних історичних періодів. Через недостатнє з'ясування його природи окремі авторитетні представники кримінально-

правової науки висловлювали сумніви щодо його конституційності, а також відповідності принципам природного права [2, с. 268].

Розділ IX Кримінального кодексу України визначає підстави та порядок звільнення особи від кримінальної відповідальності, яке здійснюється виключно судом у випадках, прямо передбачених законом. До таких підстав належать дійове каяття, примирення винного з потерпілим, передача особи на поруки, зміна обстановки та закінчення строків давності [1]. Це свідчить про врахування законодавцем поведінки особи після вчинення правопорушення та загальну гуманістичну спрямованість кримінального права.

Водночас законодавством встановлено низку обмежень щодо застосування цього інституту, зокрема у випадках вчинення окремих категорій кримінальних правопорушень, а також передбачено винятки із застосування строків давності. Такі положення спрямовані на забезпечення балансу між принципами справедливості, невідворотності кримінальної відповідальності та доцільності її застосування.

Разом із тим, у практиці застосування зазначеного інституту виникає низка проблем, що пов'язані як із неоднозначністю тлумачення окремих законодавчих положень, так і з різним підходом судів до оцінки підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Це, у свою чергу, може призводити до певної непослідовності судової практики та ускладнює забезпечення єдиного підходу до вирішення аналогічних справ.

Практика діяльності Вищого антикорупційного суду України свідчить, що інститут звільнення від кримінальної відповідальності застосовується досить обмежено. Так, у 2024 році у провадженні ВАКС перебувало 375 кримінальних проваджень щодо 886 осіб, з яких переважну більшість становили справи за обвинувальними актами, тоді як лише 2 провадження розглядалися за клопотаннями про звільнення від кримінальної відповідальності. Загалом за результатами року суд завершив 88 проваджень, серед яких лише 2 ухвали стосувалися звільнення від кримінальної відповідальності (2 %) [3, с. 5-6]. Така статистика свідчить про вкрай обмежене застосування цього інституту в судовій практиці, що може вказувати як на його винятковий характер, так і на наявність певних проблем у правозастосуванні або законодавчому регулюванні.

Як зазначається у Постанові Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23.12.2005 року, застосування норм про звільнення від кримінальної відповідальності можливе лише за умови всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи [4]. При цьому суди повинні враховувати дані про особу винного, характер вчиненого кримінального правопорушення, його наслідки, а також поведінку особи після вчинення діяння, зокрема наявність дійового каяття, відшкодування шкоди чи примирення з потерпілим.

Пленум також наголошує, що звільнення від кримінальної відповідальності не має автоматичного характеру та може застосовуватися лише у випадках, прямо передбачених законом [4]. Недотримання цих вимог або розширене тлумачення правових норм створює ризики порушення принципу законності та єдності судової практики.

Зіставляючи підходи країн Європейського Союзу до інституту звільнення від кримінальної відповідальності, можна дійти висновку, що для них характерним є пріоритет відновних та альтернативних механізмів реагування на кримінальні правопорушення. У таких системах значна увага приділяється індивідуалізації відповідальності, примиренню сторін та можливості завершення кримінального

провадження без застосування покарання, що свідчить про більш гнучку та гуманістичну модель кримінальної юстиції.

З урахуванням європейського досвіду вдосконалення правового регулювання в Україні доцільно здійснювати шляхом: більш чіткого законодавчого визначення критеріїв застосування підстав звільнення від кримінальної відповідальності; розширення використання медіації та інших відновних процедур; посилення ролі прокурора на досудовій стадії у справах невеликої тяжкості; а також уніфікації судової практики щодо застосування відповідних норм.

Таким чином, імплементація європейських підходів у національну систему кримінальної юстиції сприятиме підвищенню її ефективності, гуманізації та узгодженості із сучасними стандартами Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n193>.
2. Куц В. М. Звільнення від кримінальної відповідальності та перспективи його законодавчого врегулювання. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 267-270.
3. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у 2024 році (як судом першої інстанції). Київ : Вищий антикорупційний суд, 2025. 22 с. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/statistics/analyses/justice_24.
4. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0012700-05>.

ЗАВАДСЬКИЙ АРТЕМ МИКОЛАЙОВИЧ

студент 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК СУБ'ЄКТ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА СТ. 407 ККУ (СЗЧ)

Указом Президента України №64/2022 [1], виданим Володимиром Зеленським 24 лютого 2022 року, на всій території України було введено воєнний стан у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України, який неодноразово продовжувався Законами та триває до теперішнього часу. Актуальна військово-політична ситуація зумовила необхідність захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, у зв'язку з чим військовослужбовці виконують конституційний обов'язок щодо оборони держави, забезпечуючи безпеку та стримування збройної агресії.

В умовах воєнного стану суттєво зросли випадки вчинення кримінальних правопорушень у сфері військової служби. За таких обставин важливу роль у забезпеченні законності відіграє Державне бюро розслідувань (далі — ДБР) — правоохоронний орган, уповноважений здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених, зокрема, військовослужбовцями. У період збройної агресії особливої актуальності набуває проблема самовільного залишення військової частини (далі — СЗЧ) або місця служби, тобто кримінальне правопорушення, передбачене ст. 407 Кримінального кодексу України (далі — ККУ) [2], розслідування якого є одним із важливих напрямів діяльності ДБР. В умовах воєнного стану відповідні діяння кваліфікуються за ч. 5 ст. 407 ККУ та визначаються як «самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем, а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин, вчинені в бойовій обстановці, а так само ті самі дії тривалістю понад три доби, вчинені в умовах воєнного стану, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років» [2].

Вже п'ятий рік триває повномасштабна війна в Україні, і сотні тисяч військовослужбовців продовжують виконувати свої обов'язки, але через тяжкі поранення та бойові втрати постійно виникає потреба в поповненні особового складу. Водночас не всі мобілізовані залишаються на службі, деякі ухиляються через втрату мотивації, страху, тривалого фізичного виснаження тощо. Іноді до цього додається відчуття несправедливості або конфлікти з командуванням, через що військовослужбовці обирають шлях СЗЧ. Проблема СЗЧ сьогодні набула достатньо великих масштабів. Так, за даними Офісу Генерального прокурора, за 10 місяців 2025 року було розпочато досудове розслідування у понад 161 тисячі кримінальних проваджень за фактом СЗЧ, тобто у 4 рази більше, ніж за аналогічний період торік [3]. Це свідчить про те, що проблема СЗЧ загострюється з кожним роком війни, що може бути спричинене низкою як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. Тривала війна та високий тиск бойових дій призводять до фізичного і емоційного виснаження військових, що сприяє фактам СЗЧ, а психологічні проблеми, такі як посттравматичний стресовий розлад, погіршують дисципліну, а відсутність підтримки веде до дезертирства. Крім того, артилерійські обстріли, складні завдання та обмежені ресурси знижують моральний стан військових [4, с. 539]. В умовах такого зростання випадків СЗЧ ефективне здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень зазначеної категорії стає критично важливим. Проте ДБР зараз стикається з такою проблематикою у здійсненні досудового розслідування зазначених кримінальних проваджень, зокрема, великою кількістю кримінальних проваджень за фактами СЗЧ на одного слідчого, незважаючи на те, що слідчими ДБР паралельно розслідуються кримінальні провадження іншої категорії, які віднесені до їх підслідності відповідно до ст. 216 Кримінально процесуального кодексу України (далі — КПК) [5], а також згідно із завданнями, які покладаються на ДБР відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» [6].

Для того, щоб підвищити ефективність розслідування кримінальних проваджень зазначеної категорії, пропоную розглянути два шляхи розв'язання проблеми: або створити новий спеціальний орган з відповідними повноваженнями, на якого покласти функції щодо проведення розслідування кримінальних правопорушень за фактами СЗЧ, або ініціювати питання перед компетентними органами влади щодо розширення значної чисельної кількості слідчих ДБР, з урахуванням кількості кримінальних проваджень зазначеної категорії. Окрему увагу слід приділити удосконаленню механізмів

міжвідомчої взаємодії. Оскільки ДБР є органом досудового розслідування, ефективність розшуку підозрюваних за ст. 407 ККУ [2] прямо залежить від оперативності співпраці з Національною поліцією та СБУ в межах виконання доручень слідчого (ст. ст. 40, 41 КПК України) [5]. Обмін інформацією між цими структурами дозволить розвантажити слідчих ДБР та прискорити завершення проваджень. Такі заходи в їх сукупності дозволили б зменшити навантаження на ДБР, що призвело би до ефективного, якісного та швидкого розслідування кримінальних проваджень цієї категорії, та прийняття відповідних процесуальних рішень в найкоротші строки, з метою забезпечення ефективності досудового розслідування.

Ще однією актуальною проблемою у військовій сфері є безпідставне нарахування особового складу військових частин бойових виплат. Існують неодноразові факти того, коли командири безпідставно нараховують своїм підлеглим додаткову винагороду у розмірі 30 000 та 100 000 грн. за нібито виконання ними бойових завдань в зоні бойових дій, без їх фактичної участі у бойових діях, що призводить до завдання значних збитків державі в особі тих чи інших військових частин. Наприклад, у 2023 році, військова контррозвідка Служби безпеки спільно з ДБР та за сприяння нового керівництва Національної гвардії викрили у лавах Нацгвардії «схему» безпідставного нарахування премій за нібито участь у боях на передовій, де з 24 лютого 2022 року по серпень 2022 року незаконно нараховували собі та підлеглим «премії» на суму майже 14 млн грн [7]. Цей випадок показує, що безпідставні виплати є лише одним із проявів корупції у військовій сфері. Кількість подібних зловживань, на жаль, зростає, і вони завдають державі значних фінансових збитків. Тому, на мою думку, необхідно посилити відповідальність посадових осіб за незаконні нарахування таких виплат та забезпечити ефективний контроль за виплатами, щоб гарантувати законність та справедливість у відносинах між військовими та державою. Важливо звернути увагу на зв'язок між корупційними фінансовими схемами та приховуванням злочинів проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану. З метою отримання неправомірної вигоди у вигляді частки бойових виплат, окремі командири свідомо замовчують факти СЗЧ своїх підлеглих. У результаті військовослужбовець, який де-факто перебуває поза межами підрозділу, продовжує фігурувати у списках на отримання додаткової винагороди, що дозволяє посадовим особам незаконно привласнювати бюджетні кошти. Відсутність своєчасного повідомлення ДБР про факти СЗЧ не лише викривляє статистику правопорушень, а й призводить до масштабних збитків державі.

На мою думку, для того щоб військовослужбовці поверталися до підрозділів після перебування у СЗЧ, необхідно створити умови, за яких вони не боялися б цього зробити. Особливо це стосується військовослужбовців, які захищають нашу країну понад один рік і мають значний бойовий досвід. Однією з причин поширення випадків СЗЧ є складний фізичний і психологічний стан військовослужбовців, які тривалий час перебували у районах найбільш інтенсивних бойових дій. Такі особи часто зазнають сильного стресу, виснаження та проблем зі здоров'ям, що об'єктивно ускладнює подальше виконання обов'язків на передовій. Також варто зазначити, що військовослужбовцям, які самовільно залишили військову частину, надається можливість добровільно повернутись на службу. Це дозволяє їм уникнути притягнення до кримінальної відповідальності та відновитися на службі без негативних наслідків. Адже дефіцит кадрового складу військовослужбовців у період активних бойових дій є очевидним. Якщо військовослужбовець має бажання повернутись із СЗЧ, то він може звернутися до органів Військової служби правопорядку

Збройних Сил України. Для цього військовослужбовець має написати рапорт та отримати письмову згоду командира військової частини (батальйону резерву) на продовження проходження військової служби [8].

Таким чином, сьогодні військова сфера стикається з низкою критичних викликів, серед яких особливе місце посідає СЗЧ. Ефективне розслідування таких правопорушень у період воєнного стану є надзвичайно важливим і вимагає від ДБР достатніх ресурсів, а також впровадження додаткових механізмів контролю. Водночас система відповідальності має залишатися справедливою: суворі санкції повинні застосовуватися до повторних і систематичних порушників, тоді як тим, хто вперше вчинив правопорушення, слід надавати можливість виправитися. Лише комплексний підхід дозволить підтримати законність, мінімізувати збитки держави та зберегти обороноздатність держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>;
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>;
3. У 4 рази побільшало справ про СЗЧ за рік. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/awol-2025>;
4. Бабенко А. М., Денисова А. В., Резніченко Г. С., Дарій С. В., Матвеевський О. В. Державне бюро розслідувань у запобіганні кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану: виклики та шляхи вдосконалення. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 539;
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>;
6. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>;
7. СБУ викрила «тилових» командирів Нацгвардії, які незаконно присвоїли собі майже 14 млн «бойових» премій. Офіційний канал Служби Безпеки України в Telegram. URL: <https://t.me/SBUkr/9303>;
8. Як військовослужбовцю повернутись із СЗЧ? URL: <https://mod.gov.ua/news>.

ЗАВАДСЬКИЙ АРТЕМ МИКОЛАЙОВИЧ

студент 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

БОБОШКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕКСЦЕС ВИКОНАВЦЯ У СПІВУЧАСТІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Ексцес виконавця є однією з найбільш дискусійних проблем інституту співучасті у кримінальному праві України, оскільки пов'язаний із виходом одного із співучасників за межі узгодженого умислу та вчиненням кримінального правопорушення, яке не охоплювалося домовленістю між ними. У Кримінальному кодексі України (далі — ККУ) відсутнє пряме визначення поняття «ексцес виконавця», однак його зміст впливає з положень ч. 5 ст. 29 ККУ, відповідно до якої співучасники не несуть відповідальності за діяння виконавця, якщо воно не охоплювалося їхнім умислом [1]. Це положення закріплює принцип індивідуальної кримінальної відповідальності у межах співучасті.

В умовах євроінтеграційних процесів важливим є забезпечення відповідності кримінального законодавства України європейським стандартам. Одним із ключових таких стандартів є принцип індивідуальної кримінальної відповідальності, який виключає можливість покладення відповідальності за дії, що не охоплювалися умислом особи. Такий підхід узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях неодноразово наголошує на необхідності доведення персональної вини кожної особи та недопустимості колективної кримінальної відповідальності. Це також впливає з принципу презумпції невинуватості, відповідно до якого обвинувачення має ґрунтуватися на доведенні індивідуальної участі особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Ексцес (від лат. *excessus* — відхилення) у кримінально-правовому розумінні означає ситуацію, коли поведінка виконавця виходить за межі узгодженого умислу та не відповідає попередній домовленості між всіма співучасниками [2]. У судовій практиці це проявляється у випадках, коли один із співучасників виходить за межі узгодженого та вчиняє інше або більш тяжке кримінальне правопорушення (наприклад, замість заподіяння тілесних ушкоджень позбавляє життя потерпілого) [3].

У доктрині кримінального права переважає підхід, згідно з яким такі дії не охоплюються умислом інших співучасників і не можуть бути їм інкриміновані. Тому ексцес виконавця розглядається як підстава для самостійної кримінально-правової оцінки його поведінки.

Ексцес характеризується об'єктивними та суб'єктивними ознаками. Об'єктивно він проявляється у відсутності причинного зв'язку між поведінкою інших співучасників та наслідками, що виникли внаслідок дій виконавця. Суб'єктивно ж інші учасники не передбачають і не допускають такого розвитку подій, що виключає їхню вину щодо фактично настаних наслідків.

У теорії кримінального права традиційно виділяють два види ексцесу: кількісний (коли виконавець вчиняє однорідне, але більш або менш тяжке правопорушення) та

якісний (коли вчиняється зовсім інше за характером правопорушення, ніж те, на яке була домовленість).

Однією з ключових проблем є визначення меж узгодженого умислу співучасників. На практиці складно встановити, чи охоплювала домовленість можливість настання більш тяжких наслідків, що зумовлює різний підхід до кримінально-правової кваліфікації та створює ризик розширеного тлумачення меж відповідальності.

Також труднощі виникають при відмежуванні ексцесу від розвитку подій у межах спільного умислу. Відсутність чітких критеріїв оцінки поведінки співучасників у подібних ситуаціях призводить до неоднакового застосування кримінального закону та різного тлумачення обставин справи.

Дискусійним залишається і питання кваліфікації дій співучасників при ексцесі. У науковій літературі відсутня єдність підходів: одні автори розглядають ексцес як повністю самостійне правопорушення виконавця, інші наголошують на необхідності більш детального аналізу меж умислу кожного співучасника та ступеня його участі.

Окремої уваги потребує питання ексцесу у межах стійких кримінально протиправних об'єднань. У практиці інколи простежується підхід, за якого участь у таких об'єднаннях трактується як мовчазна згода на будь-які дії їх учасників, що створює ризик об'єктивного інкримінування та суперечить принципу індивідуальної кримінальної відповідальності.

Важливе значення має ексцес і для правильної кваліфікації дій співучасників, оскільки дозволяє відмежувати спільну протиправну діяльність від індивідуальної поведінки, що виходить за її межі.

Отже, ексцес виконавця є проблемним явищем інституту співучасті, що впливає на розмежування кримінальної відповідальності. Його значення полягає у відмежуванні дій виконавця від спільно узгодженого умислу та забезпеченні правильного визначення меж кримінальної відповідальності. Водночас складність встановлення меж умислу та відмежування ексцесу ускладнює правозастосування, що зумовлює потребу уніфікації судової практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Бойко В. Р. *Щодо кримінально-правової характеристики ексцесу виконавця. Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення: матеріали наук. конф. студентів (ЛТЕУ, Львів, 01-02 червня 2023 р.)*. Львів, 2023. С. 693.
3. Ткаченко О. А. Ексцес виконавця: теоретико-правовий аспект. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (СДУ, Суми, 18-19 травня 2023 р.)*. Суми, 2023. С. 311.

КАСЯНЮК ВАЛЕРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 3 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

БОБОШКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН
В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах збройної агресії проти України питання прав і свобод людини стає дуже важливим. Масштабні бойові дії, що розгорнулися на території України, суттєво позначилися не лише на функціонуванні державних структур, а й на способі реалізації фундаментальних людських прав та свобод [6]. Воєнний стан - це особливий правовий режим, який запроваджений в інтересах національної безпеки та оборони держави, але водночас передбачає можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав громадян. Установа воєнного стану формує абсолютно нову правову площину, де звичні методи забезпечення особистих прав зазнають значних змін [2].

Специфіка воєнного стану полягає в тому, що він не зупиняє чинну правову систему, а навпаки - піддає її на перевірку стійкості та дієвості [2]. Загалом, воєнний стан посилює кримінальну відповідальність за низку кримінальних правопорушень, особливо за ті, що стосуються власності та безпеки.

Сучасні виклики вимагають переосмислення відносин між інтересами держави та правами людини, тому робота над цією темою залишається актуальною. З одного боку, увага зосереджена на безпеці обороноздатності та громадському спокої, а з іншого боку, держава не може відмовитися від своїх зобов'язань щодо захисту особи. Цей баланс є ключовою напругою для правової системи в умовах воєнного часу.

Функціонування прав і свобод особи в період воєнного стану набуває принципово іншого значення, ніж у мирний час. Якщо за звичайних умов держава переважно слугує гарантом виконання цих прав, то у військовий час вона водночас виступає суб'єктом, якому доводиться їх же стримувати [4].

Конституція України допускає можливість обмеження окремих прав і свобод під час воєнного стану, однак встановлює чіткі гарантії. Зокрема, вона визначає перелік прав, які не можуть бути обмежені за жодних обставин, такі як право на життя, заборона катувань та право на судовий захист.

У період воєнного стану найчастіше обмежуються такі права, як свобода пересування, право на мирні зібрання та аспекти права на приватність. Такі обмеження повинні бути законними, необхідними та пропорційними до існуючих небезпек.

Одним із важливих напрямів захисту прав людини є встановлення кримінальної відповідальності за дії, що посягають на безпеку, власність і гідність громадян в умовах воєнного часу.

Особливе місце займає відповідальність за мародерство, передбачене статтею 432 Кримінального кодексу України. Мародерство полягає у викраденні речей на полі бою або

в зонах бойових дій. Це є грубим порушенням норм як національного законодавства, так і міжнародного гуманітарного права.

Згідно статті 432. Мародерство: «Викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених (мародерство), карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.» [1].

Крім того, в умовах воєнного стану значна кількість кримінальних правопорушень проти власності (крадіжка, грабіж, розбій) визнаються більш суспільно небезпечними, якщо вони вчинені в умовах воєнного стану, що є обтяжуючою обставиною. Це спрямовано на посилення захисту прав громадян, які перебувають у вразливому становищі.

Найбільш поширеними кримінальними правопорушеннями проти власності є крадіжки, грабежі та розбої, які вчиняються, зазвичай, у покинутих будинках або під час евакуації. Наприклад, особи проникають в покинуті квартири, розташовані в зоні бойових дій і викрадають майно. У таких випадках діяння кваліфікується як крадіжка, вчинена в умовах воєнного стану, що обтяжує відповідальність. Знову ж таки, може бути інший випадок, наприклад: особа викрадає речі загиблих військових або цивільних після обстрілу. Ці дії кваліфікуються як мародерство, а не як звичайна крадіжка, оскільки вони вказують на підвищену суспільну небезпеку.

Особливої уваги заслуговує питання реалізації права на вільне висловлювання. Під час війни інформація стає не лише засобом комунікації, але й потужним інструментом впливу. Через це держава має право накладати певні обмеження на поширення даних, особливо якщо такі дані загрожують обороноздатності країни. Але критичні точки зору або незгода можуть бути пригнічені під приводом заходів безпеки. Наприклад, після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році в Україні було запроваджено обмеження на поширення інформації про переміщення Збройних Сил України, розташування військових об'єктів, результати обстрілів та наслідки ракетних ударів у режимі реального часу. Такі обмеження також закріплені, зокрема, в законодавстві та підзаконних актах і активно підтримуються державними органами та військовим командуванням. Другим прикладом, ми можемо навести, публікація фото або відео з місць «прильотів» одразу після обстрілу може дозволити ворогу скоригувати повторні удари. З цією метою громадяни неодноразово притягувалися до відповідальності за поширення такої інформації. У цьому контексті обмеження свободи слова є виправданим, оскільки воно спрямоване на захист обороноздатності держави та життя людей.

Не менш значущим моментом є гарантування прав тих громадян, які опинилися у найбільш скрутному становищі [6]. Це стосується переміщених осіб, людей, які проживають поблизу зон конфлікту, та тих, хто втратив свої домівки або стабільні джерела доходу. У таких випадках, замість простого декларування прав, держава повинна створювати реальні механізми їх реалізації через цільові соціальні ініціативи, надання гуманітарної підтримки та полегшення доступу до державних послуг.

Отже, правова система воєнного стану є справжнім випробуванням для нації — як вона може діяти, зберігаючи правові принципи навіть у найважчі часи.

Ми дослідили питання «Забезпечення прав і свобод громадян в період воєнного стану» і зробили висновки, що захист прав і свобод громадян в умовах воєнного стану є складним балансом між інтересами національної безпеки та інтересами прав людини. Воєнний стан не скасовує права і свободи, а лише дозволяє їх тимчасове та обмежене застосування в межах, визначених законом та Конституцією України. Захист прав

громадян досягається, коли законність, пропорційність, правова визначеність, судочинство, а також судові та контрольні механізми функціонують належним чином.

Для забезпечення прав і свобод громадян в умовах воєнного стану необхідно застосовувати комплексний підхід, який поєднує допустимі обмеження прав із ефективними механізмами їх захисту. Кримінальне право відіграє важливу роль у цьому процесі, головним чином через встановлення відповідальності за мародерство та інші кримінальні правопорушення, які загрожують безпеці та майновим правам громадян.

Крім того, необхідно подбати про посилений захист тих верств населення, які опинилися у найбільш вразливому становищі, які першими відчувають негативні наслідки будь-яких обмежень. Надання соціальної допомоги, забезпечення доступу до юридичної підтримки та надійних механізмів захисту мусять стати головними пріоритетами державної стратегії [5].

Не останню роль відіграє дотримання загальновизнаних норм у сфері прав людини [3]. Впровадження європейських концепцій має відбуватися не на словах, але й через реальні трансформації у застосуванні закону. Це допоможе створити довіру до уряду з боку громадян та у світі.

Таким чином, захист прав і свобод осіб в умовах воєнного стану є складним і багатограним питанням, яке вимагає продуманої стратегії, ефективного нагляду та постійного вдосконалення законодавчих інструментів. Тільки за таких обставин країна матиме змогу продовжувати свій шлях демократичного розвитку, навіть у часи значних потрясінь. Слід зазначити, що держава, якими б важкими не були умови, повинна залишатися гарантом прав людини, забезпечуючи їх реальний захист недопущення зловживань владою. Отже, навіть в умовах війни держава повинна гарантувати належний рівень правового захисту осіб, забезпечуючи баланс між потребами оборони та дотриманням прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.04.2026).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 01.04.2026).
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ухвалений Організацією Об'єднаних Націй у 1966 році (з урахуванням сучасних інтерпретацій 2020–2022 рр.). URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> (дата звернення: 03.04.2026).
4. Харитонов Є., Харитонova О. Гібридна війна як комплексний виклик для людини, суспільства та правової системи // Актуальні проблеми регулювання майнових і немайнових відносин у період гібридної війни в контексті людиноцентричної цивілістики : колективна монографія / за заг. ред. Є. Харитонova, О. Харитонovoї, І. Давидової, О. Сафончик. Одеса : Фенікс ; НУ «Одеська юридична академія», 2025. С. 40–93.
5. Звіт Європейської Комісії щодо України за 2023 рік. Брюссель, 2023. URL: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu> (дата звернення: 15.04.2026).
6. Звіт про стан дотримання прав людини в Україні за період з 1 грудня 2024 року по 31 травня 2025 року. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/Report-on-the-Human-Rights-Situation-in-Ukraine-1-December-2024-31-May-2025> (дата звернення: 03.04.2026).

КІЗІЛОВА АНАСТАСІЯ ЄВГЕНІВНА

студентка 3 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

БОБОШКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ**

Притягнення до відповідальності осіб, які співпрацюють з державою-агресором. Одним із проявів такої співпраці є колабораційна діяльність. Водночас виникла низка складних питань, пов'язаних із тлумаченням законодавчих положень, розмежуванням колабораційної діяльності з іншими злочинами проти основ національної безпеки, а також із доведенням вини конкретних осіб. Метою даної доповіді є дослідження основних проблем, що виникають у процесі притягнення до кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, а також визначення можливих шляхів їх вирішення. Для досягнення поставленої мети необхідно проаналізувати чинне законодавство України, практику його застосування та окреслити ключові проблемні аспекти у цій сфері.

Ключовим нормативним актом у цій сфері є Кримінальний кодекс України, який після внесення змін у 2022 році було доповнено статтею 111-1, що передбачає відповідальність за колабораційну діяльність [2, с. 215; 3]. Зазначена стаття визначає різні форми співпраці з державою-агресором, зокрема участь в органах окупаційної влади, інформаційну підтримку, господарську діяльність у взаємодії з окупаційними структурами тощо. Зокрема державною зрадою та пособництвом державі-агресору [2, с. 198–200; 6, с. 112–118]. Це має принципове значення для правильної кваліфікації діянь і забезпечення справедливого покарання. Однією з основних ознак колабораційної діяльності є добровільність співпраці з державою-агресором або окупаційною адміністрацією. Саме добровільний характер дій відрізняє кримінально карану поведінку від вимушених дій, спричинених загрозою життю чи здоров'ю особи [2, с. 216; 6, с. 120].

Форми колабораційної діяльності:

Політична співпраця — зайняття посад в окупаційних органах влади, участь у їх діяльності, організація та проведення незаконних виборів чи референдумів [2, с. 217].

Інформаційна діяльність — поширення пропаганди, публічне заперечення збройної агресії, підтримка рішень держави-агресора у медіапросторі [3].

Господарська (економічна) діяльність — ведення бізнесу у взаємодії з окупаційною владою, матеріальне забезпечення її функціонування [6, с. 125].

Однією з ключових проблем є нечіткість і оціночний характер окремих положень кримінального закону [2, с. 218; 5, с. 49]. Це створює ризик неоднакової кваліфікації подібних діянь. На практиці це часто ускладнюється відсутністю прямих доказів [8, с. 27].

Не менш складним є питання визначення добровільності дій. Відмежування вимушеної поведінки від добровільної співпраці є складним і потребує індивідуального підходу у кожній справі [2, с. 216]. Крім того, на практиці спостерігається неоднорідність

судової практики, коли аналогічні за змістом діяння отримують різну правову оцінку в різних судових рішеннях [9]. Однією з ключових особливостей є обмежений доступ до джерел доказів, оскільки значна частина доказової бази формується на територіях, які перебувають поза ефективним контролем України. Це ускладнює проведення слідчих (розшукових) дій та збирання належних і допустимих доказів [4, с. 76; 8, с. 24]. Водночас виникають проблеми з їх автентичністю, ідентифікацією особи, яка розмістила інформацію, а також дотриманням процесуального порядку їх отримання [8, с. 27]. Суд повинен оцінювати їх з урахуванням вимог кримінального процесуального законодавства та стандартів справедливого суду [10].

Окрему увагу слід приділити доказуванню суб'єктивної сторони злочину, зокрема умислу та добровільності дій особи. Це, як правило, здійснюється шляхом аналізу сукупності обставин, поведінки особи, її публічних висловлювань та інших непрямих доказів [5, с. 50]. Подібні за змістом дії в одних випадках кваліфікуються як колабораційна діяльність, а в інших — як державна зрада або пособництво державі-агресору [6, с. 117]. Поширеними є також помилки у встановленні ознаки добровільності, коли суди недостатньо враховують обставини, пов'язані з перебуванням особи в умовах окупації [2, с. 216]. Важливу роль у формуванні єдності практики відіграє Верховний Суд, який у своїх рішеннях намагається виробити підходи до тлумачення норм про колабораційну діяльність та їх застосування [9]. Широке формулювання окремих положень кримінального закону може призводити до притягнення до відповідальності осіб за дії, які фактично були вимушеними або не становили істотної суспільної небезпеки [2, с. 218; 5, с. 51]. Це створює загрозу порушення принципу справедливості. Суттєві труднощі виникають у зв'язку з оцінкою поведінки осіб, які перебували на тимчасово окупованих територіях. [8, с. 28]. Зокрема, встановлено, що основними труднощами є нечіткість окремих законодавчих положень, складність розмежування колабораційної діяльності з суміжними складами злочинів, а також проблеми доведення умислу та добровільності дій особи [2, с. 216—218; 6, с. 115—118]. Важливим є також забезпечення балансу між захистом державних інтересів і дотриманням прав людини, що відповідає міжнародним стандартам та практиці Європейського суду з прав людини [10].

Отже, подальший розвиток законодавства у сфері протидії колабораційній діяльності має бути спрямований на уточнення правових норм, уніфікацію правозастосовної практики та врахування специфіки умов, у яких вчиняються відповідні правопорушення. Це сприятиме підвищенню ефективності кримінально-правового реагування та забезпеченню справедливості у кожному конкретному випадку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI.
5. Бойко В. М. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність: проблеми кваліфікації. *Юридична наука*. 2023. № 2. С. 45—52.
6. Кузнецов В. В. Злочини проти основ національної безпеки України: науково-практичний коментар. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 320 с.

7. Гловюк І. В. Проблеми доказування у кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності // Вісник кримінального судочинства. 2023. № 1. С. 23—30.
8. Практика Верховного Суду у справах про злочини проти основ національної безпеки України. URL: <https://supreme.court.gov.ua> (дата звернення: 22.04.2026).
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справах щодо державної зради та співпраці з ворогом. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення: 22.04.2026).

КЛИМЕНКО ДАР'Я ОЛЕГІВНА

студентка 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

БОБОШКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ОБСТАВИНИ, ЯКІ ОБТЯЖУЮТЬ ТА ПОМ'ЯКШУЮТЬ ПОКАРАННЯ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕРГАЦІЇ**

Обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання, відіграють важливу роль у процесі його призначення. Це зумовлено тим, що вони охоплюють типові життєві ситуації, які найчастіше супроводжують вчинення кримінальних правопорушень. Крім того, до їх переліку законодавець включає саме ті фактори, які суттєво впливають на рівень суспільної небезпеки як самого діяння, так і особи правопорушника.

Під такими обставинами слід розуміти різноманітні чинники, що характеризують як вчинене правопорушення, так і особу винного. Вони можуть або знижувати, або підвищувати ступінь суспільної небезпечності, а відповідно - впливати на обсяг кримінальної відповідальності. Водночас ці обставини не впливають на кваліфікацію діяння [1]. Відповідно до статті 65 Кримінального кодексу України (далі - КК України), покарання особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, має бути призначене у такій мірі, щоб забезпечити її виправлення та запобігання новим злочинам. Суворіший вид покарання з тих, що передбачені за конкретний злочин, застосовується лише тоді, коли менш строгі заходи виявляються недостатніми для досягнення цих цілей. Обставини, що обтяжують покарання, визначені КК як фактори, що свідчать про підвищену суспільну небезпеку як самого вчиненого діяння, так і особи винного. У статті 67 КК України наведено обставини, які обтяжують покарання. Вони підкреслюють підвищену суспільну небезпеку як діяння, так і особи винного. Сюди відносяться повторні злочини, дії, вчинені групою осіб, злочини, мотивовані ненавистю або дискримінацією, а також злочини проти уразливих осіб - дітей, людей похилого віку, осіб із інвалідністю або тих, хто перебуває в безпорадному стані. Обтяжуючими факторами можуть бути тяжкі наслідки злочину, особлива жорстокість, використання специфічних обставин, наприклад надзвичайного стану, а також вчинення злочину у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Такі обставини допомагають суду оцінити рівень загрози для суспільства і призначити покарання, що відповідає тяжкості злочину та характеристикам винного [2]. Наявність

таких обставин безпосередньо впливає на вирок суду, оскільки дає підстави для призначення більш суворого покарання в межах санкції статті. У таких випадках суд може обрати більш жорсткий вид покарання навіть за наявності альтернативних варіантів, однак таке рішення обов'язково має бути належним чином обґрунтоване та відповідати вимогам законності. Таким чином, урахування як пом'якшуючих, так і обтяжуючих обставин забезпечує справедливий баланс між інтересами суспільства та правами особи, дозволяючи суду ухвалити виважене та індивідуалізоване рішення.

У зв'язку з військовою агресією РФ проти України, відповідно до українського законодавства Указом Президента «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року, згодом прийнято Закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 3.03.2022 номер 2117-Іх, де констатується, що вчинення злочину у воєнний час є обставиною, яка обтяжує покарання і впливає на кваліфікацію. Крім того, більш суворе покарання, ніж те, що передбачене відповідними статтями Особливої частини КК України, може бути призначене у разі сукупності кримінальних правопорушень або сукупності вироків, відповідно до статей 70 та 71 КК України [2].

У статті 66 Кримінального кодексу України закріплено обставини, які можуть пом'якшити покарання. Вони враховують як поведінку винного після вчинення злочину, так і умови, за яких він його скоїв. До таких обставин закон відносить щире каяття, добровільне відшкодування завданих збитків, надання допомоги потерпілому, а також випадки, коли злочин скоєно під впливом обставин, що зменшують провину. Крім цього, враховуються особливості винного - вік, стан здоров'я, емоційні переживання або обставини, що тимчасово обмежили його здатність оцінити свої дії. При цьому суд може визнати і інші обставини пом'якшувальними, навіть якщо вони прямо не перелічені у статті.

Їх перелік закріплений у кримінальному законодавстві, однак не є вичерпним, що дозволяє суду визнавати й інші фактори такими, що зменшують ступінь суспільної небезпеки діяння. На практиці до таких додаткових обставин часто відносять вчинення злочину вперше, що свідчить про відсутність стійкої злочинної поведінки; повне визнання вини та щире каяття, які демонструють критичне ставлення особи до своїх дій; молодий вік, що може вказувати на недостатній життєвий досвід і підвищену схильність до впливу; позитивну характеристику за місцем проживання, роботи чи навчання, яка підтверджує загальну соціальну адаптованість особи; наявність на утриманні малолітніх дітей, що враховується з огляду на можливі соціальні наслідки покарання; а також стан здоров'я, особливо у випадках тяжких захворювань. У судовій практиці сукупність таких обставин нерідко стає підставою для призначення більш м'якого покарання, зокрема із застосуванням іспитового строку, якщо суд доходить висновку про можливість виправлення особи без ізоляції від суспільства.

Обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання, відображають специфіку конкретного злочину та особи винного, не впливаючи на кваліфікацію діяння, але дозволяючи суду оцінити ступінь суспільної небезпеки. Пом'якшувальні обставини зменшують загрозу для суспільства та свідчать про меншу кримінальну чи моральну небезпеку особи, тоді як обтяжувальні навпаки підкреслюють підвищену тяжкість вчиненого діяння. Завдяки цим факторам суд може призначати покарання більш диференційовано, враховуючи конкретні обставини справи та особливості особи винного. Це дозволяє застосовувати справедливий підхід: винного не карають суворіше без необхідності, але й не обмежуються м'якими заходами, якщо цього недостатньо для

запобігання новим правопорушенням. В цілому, такі обставини є важливим інструментом кримінального права, що забезпечує баланс між гуманізмом та ефективністю покарання, а також допомагає оцінити можливість виправлення особи та рівень загрози для суспільства.

В умовах євроінтеграції підхід до обставин, які пом'якшують або обтяжують покарання, в Україні поступово наближається до європейських стандартів, зокрема тих, що формуються у практиці Європейський суд з прав людини. Загальна тенденція полягає в тому, що суд при призначенні покарання має враховувати не лише сам злочин, а й особу винного, його поведінку після вчинення правопорушення та конкретні обставини справи. Європейський підхід вимагає, щоб такі обставини не застосовувалися формально, а були реально доведені та впливали на оцінку ступеня небезпеки діяння. У результаті посилюється принцип індивідуалізації покарання та пропорційності, а також вимога до судів детально обґрунтовувати свої рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Обставини, які пом'якшують і обтяжують покарання. Кримінальне право України. Загальна частина. 2012-2026. URL: http://lib-net.com/content/10804_Obstavini_yaki_pomyakshyut_i_obtyajyut_pokarannya.html.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 17.07.2025 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n9>.
3. Обставини, які пом'якшують та обтяжують покарання у кримінальному процесі. URL: https://legaid.wiki/index.php/Обставини,_які_пом'якшують_та_обтяжують_покарання_у_кримінальному_процесі.

КОРЧАК ГЛІБ СЕРГІЙОВИЧ

студент 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

БОБОШКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

АБСОЛЮТНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА НЕОБХІДНУ ОБОРОНУ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА МЕЖІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Право на необхідну оборону за своєю сутністю є природним і невід'ємним правом кожної людини, яке випливає з фундаментального права на життя та недоторканність особи. У правовій системі України воно має конституційне підґрунтя, оскільки стаття 27 Конституції України проголошує право кожного захищати своє життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [1]. Кримінальний кодекс України у статті 36 деталізує це положення, визначаючи необхідну оборону як дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння посягаючому шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці [2].

Юридична природа цього права визначається його «абсолютним» характером. В теорії кримінального права це розкривається через те, що право на оборону виникає незалежно від можливості особи уникнути нападу або звернутися за допомогою до органів влади. Як зазначають дослідники, такий підхід підкреслює пріоритет особистої свободи над обов'язком потерпілого відступати перед агресором [3]. Окрім того, право на захист належить кожній особі незалежно від її професійної підготовки чи обов'язку виконувати службові функції. Це робить інститут необхідної оборони універсальним інструментом самозахисту в правовій державі. Для правомірної реалізації права на оборону посягання повинно бути суспільно небезпечним, наявним та дійсним. Наявність посягання означає, що воно вже почалося або існує безпосередня і реальна загроза його початку. Важливим елементом є мета дій захисника — припинення посягання, а не помста. Фахівці наголошують, що заподіяння шкоди нападникові є вимушеним заходом, який за умови дотримання меж не тягне кримінальної відповідальності [4]. Важливо враховувати, що особа не може бути притягнута до відповідальності за умисне заподіяння шкоди, якщо її дії були продиктовані виключно необхідністю зупинити злочинця в момент вчинення ним нападу. Особливе місце в системі права посідає частина 5 статті 36 КК України, яка визначає випадки «безмежної» оборони. Згідно з законом, не є перевищенням меж необхідної оборони застосування зброї або будь-яких інших засобів для відбиття нападу озброєної особи, нападу групи осіб, а також для відвернення насильницького вторгнення у житло [2]. У цих трьох випадках законодавець априорі вважає будь-яку заподіяну шкоду (навіть смерть нападника) співмірною загрозі. Це є критично важливою гарантією, оскільки в критичних ситуаціях людина позбавлена можливості проводити математичні розрахунки щодо сили своєї відсічі.

У судовій практиці тривалий час існував обвинувальний ухил щодо осіб, які оборонялися, проте останніми роками Верховний Суд суттєво змінив підходи. Суд наголошує, що при оцінці співмірності оборони слід враховувати не лише зброю, а й різницю у фізичній силі, віці, кількості нападників та психічний стан особи [5]. Зокрема, закон звільняє від відповідальності особу, яка через сильне душевне хвилювання, викликане раптовим нападом, не могла об'єктивно оцінити небезпеку. Розвиток інституту необхідної оборони в Україні сьогодні прямує до реального захисту прав особи, що відстоює свої базові права на життя та безпеку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III.
3. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності за заподіяння шкоди при необхідній обороні. К.: Юрінком, 2014.
4. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. Х.: Право, 2020.
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 26.04.2002 «Про судову практику у справах про необхідну оборону».
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Хавронюка. К.: Дух і Літера, 2021.
7. Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03.03.2022 № 2114-IX.

КОРЧАК ГЛІБ СЕРГІЙОВИЧ

студент 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ПЕРСОНАЛЬНА ПІДСЛІДНІСТЬ
ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ**

У результаті реформування правоохоронної системи України було створено спеціалізований орган досудового розслідування - Державне бюро розслідувань (ДБР), діяльність якого спрямована на протидію кримінальним правопорушенням, вчиненим, зокрема, високопосадовцями та працівниками правоохоронних органів. Створення ДБР зумовлено необхідністю імплементації міжнародних стандартів незалежності органів досудового розслідування, а також позбавленням прокуратури функції досудового слідства.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», Державне бюро розслідувань є державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції [1]. Ключовим елементом визначення компетенції ДБР є інститут підслідності. У теорії кримінального процесу підслідність розглядається як сукупність правил, дотримання яких дозволяє встановити орган, який має здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення. Погоджуючись із таким підходом, доцільно звернути увагу на позицію А. А. Омарова, який у дисертаційному дослідженні «Інститут підслідності у кримінальному провадженні» зазначає, що інститут підслідності слід розглядати як сукупність кримінальних процесуальних норм, що містять правила, дотримання яких дозволяє визначити орган, уповноважений здійснювати досудове розслідування конкретного кримінального правопорушення [3, с. 28].

Визначення підслідності має важливе значення для функціонування механізму кримінального провадження. Зокрема, інститут підслідності виступає інструментом реалізації кримінальної процесуальної політики держави, забезпечує раціональний розподіл повноважень і навантаження між органами досудового розслідування, сприяє спеціалізації слідчих та підвищенню ефективності їх діяльності. Крім того, правильне визначення підслідності дозволяє уникнути дублювання кримінальних проваджень різними органами та виступає гарантією реалізації прав учасників кримінального процесу.

Серед критеріїв підслідності традиційно виокремлюють предметну (родову), територіальну та персональну підслідність. Персональна підслідність означає визначення органу досудового розслідування залежно від особливого правового статусу суб'єкта кримінального правопорушення. На відміну від родової підслідності, яка визначається видом кримінального правопорушення, персональна підслідність зосереджується саме на особі правопорушника [4, с. 195]

Нормативне закріплення підслідності Державного бюро розслідувань міститься у ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України. Згідно з ч. 4 цієї статті, слідчі ДБР здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених, зокрема:

- Президентом України, повноваження якого припинено;
- членами Кабінету Міністрів України;
- народними депутатами України;
- суддями;
- працівниками правоохоронних органів;
- іншими службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до Закону України «Про державну службу» [2].

Таким чином, підслідність ДБР має переважно персональний характер, оскільки визначальним критерієм віднесення кримінального провадження до його компетенції є саме статус особи, яка вчинила правопорушення.

Водночас важливим є розмежування підслідності між Державним бюро розслідувань та Національним антикорупційним бюро України (НАБУ). Обидва органи здійснюють розслідування кримінальних правопорушень, вчинених високопосадовцями, однак їх компетенція визначається за різними критеріями. Відповідно до ст. 216 КПК України, до підслідності НАБУ належать корупційні кримінальні правопорушення, які відповідають встановленим законом критеріям (зокрема щодо суб'єкта та розміру предмета злочину) [2]. У разі, якщо такі критерії відсутні, навіть за наявності високого статусу особи, досудове розслідування здійснюється слідчими ДБР.

У сучасній правовій доктрині поняття підслідності нерозривно пов'язане з категорією компетенції. Зокрема, підслідність виступає як один із елементів компетенції органу досудового розслідування, що дозволяє чітко окреслити межі його повноважень щодо конкретного переліку кримінальних справ. Проте ці терміни не є тотожними: компетенція є значно ширшим поняттям, оскільки вона охоплює всю сукупність функцій та прав органу, тоді як підслідність лише конкретизує об'єкт його діяльності [4, с. 196].

Отже, персональна підслідність Державного бюро розслідувань є ключовою характеристикою його роботи, яка дозволяє чітко розділити зони відповідальності між різними органами слідства. Її спрямованість на окремі категорії суб'єктів дозволяє мінімізувати ризики конфлікту інтересів та забезпечити неупереджене розслідування. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності кримінального провадження та реалізації принципу рівності всіх перед законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Омаров А. А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні : дис. канд. юр. наук : 12.00.09 — Харків, 2017. 214 с.
4. Грицюк І. В., Лаба О. С. Підслідність як інститут кримінального процесуального права. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. № 3-4. С. 193—198.

КУНИЦЬКА ВІКТОРІЯ СЕРГІЇВНА

студентка 1 курсу (скорочений термін навчання)

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

**КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ
ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ**

Питання дієвого контролю та нагляду за діяльністю правоохоронних органів, зокрема Державного бюро розслідувань, має особливе значення у сучасних умовах функціонування правової держави. Необхідність наявності різних механізмів та багаторівневої системи контролю за діяльністю Державного бюро розслідувань обумовлюється специфікою його повноважень, адже цей правоохоронний орган здійснює розслідування кримінальних правопорушень, які пов'язані з діяльністю працівників правоохоронних органів, суддів, вищих посадових осіб та інших спеціальних суб'єктів.

У даному випадку контроль виступає не тільки як інструмент для того, щоб перевірити законність рішень, які приймаються та діяльності органу, а й як гарантія прав і свобод громадян під час досудового розслідування. Водночас такий нагляд покликаний для забезпечення балансу між процесуальною незалежністю слідчих та їх підзвітністю державі та громадськості. Контроль у сфері діяльності правоохоронних органів розглядається як система заходів, що передбачає перевірку відповідності діяльності органів нормам права, оцінку ефективності виконання покладених на них обов'язків та завдань, а також запобігання можливим зловживанням службовим становищем та порушенням прав і свобод людини [1, с. 434].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», контроль за діяльністю ДБР здійснюється різними суб'єктами у межах наданих їм повноважень та у процесуальній формі під час досудового розслідування. Водночас закон чітко обмежує можливість втручання у їх діяльність, що гарантує незалежність [2].

Тобто контроль спрямований не лише на виконання перевіркової функції, а й превентивної, оскільки він сприяє недопущенню можливих порушень ще на стадії їх виникнення. Проаналізувавши думки науковців, можна дійти висновку, що контроль за діяльністю Державного бюро розслідувань класифікують за різними критеріями, але найпоширенішим є поділ залежно від суб'єктів, які його здійснюють [3, с. 548]. Серед таких видів контролю можна виділити державний, судовий, прокурорський та громадський, кожен з яких відрізняється способом реалізації, ступенем впливу на діяльність ДБР та характеризується власними особливостями. У поєднанні вони формують цілісний механізм для того, щоб забезпечувати законність і підзвітність органу.

Державний, а також його ще називають зовнішній, контроль за діяльністю Державного бюро розслідувань здійснюють органи державної влади в межах своїх повноважень. Суб'єктами державного контролю є Президент України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України. Президент України бере участь у формуванні

керівництва Державного бюро розслідувань та в цілому впливає на організаційні аспекти діяльності. Верховна Рада України виконує свої повноваження контролю шляхом використання механізмів парламентського нагляду, а саме через запити, роботу комітетів, проведення слухань та заслуховування відповідних звітів. Кабінет Міністрів України в свою чергу виконує функції щодо забезпечення належного фінансового, матеріально-технічного та організаційного супроводу діяльності ДБР. Водночас при цьому державний контроль не передбачає втручання у процес досудового розслідування, оскільки це могло б порушити незалежність діяльності слідчих. Тому закон встановлює межі такого нагляду, обмежуючи його здебільшого наглядовими функціями.

Другий вид - це судовий контроль. Він є інструментом забезпечення законності у діяльності Державного бюро розслідувань і водночас слугує гарантією дотримання прав і свобод людини у кримінальному провадженні. Притаманною ознакою такого виду контролю є те, що він здійснюється незалежним судовим органом, завдяки чому забезпечується об'єктивність і неупередженість під час оцінки дій слідчих. У процесі здійснення такого контролю слідчі судді перевіряють законність прийнятих процесуальних рішень і вчинених дій. Зокрема, вони надають дозволи на проведення слідчих (розшукових) дій, вирішують питання щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також розглядають скарги на рішення, дії чи бездіяльність працівників ДБР.

Прокурорський контроль здійснюється у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Основною метою цього виду контролю, як і інших видів є забезпечення законності дій та належної якості розслідування. Прокурор має доволі широке коло повноважень, а саме: здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення розслідування, погоджує окремі процесуальні рішення, має право скасовувати незаконні акти слідчих, а також надавати обов'язкові для виконання письмові вказівки. На відміну від судового контролю, що має епізодичний характер, прокурорський контроль є постійним і здійснюється протягом усього досудового розслідування. На мою думку, саме безперервність прокурорського контролю є однією з ключових умов забезпечення ефективного досудового розслідування, оскільки вона дає змогу не лише фіксувати вже допущені порушення, а й попереджати їх виникнення. Крім того, активна участь прокурора у процесі розслідування сприяє підвищенню якості зібраних доказів та забезпечує дотримання процесуальних гарантій усіх учасників кримінального провадження.

У наукових працях наголошується на тому, що поєднання судового і прокурорського нагляду створює ефективний механізм забезпечення законності у діяльності органів досудового розслідування [1, с. 437].

Не менш важливим елементом у системі нагляду за діяльністю правоохоронних органів є громадський контроль. Він забезпечує відкритість, прозорість та підзвітність Державного бюро розслідувань перед суспільством. Саме через такий вид контролю створюється можливість суспільства впливати на оцінку діяльності органу та формується довіра до нього. Реалізація громадського контролю здійснюється через різні форми, зокрема через діяльність Ради громадського контролю при ДБР, участь громадських організацій, засобів масової інформації та експертного середовища. Рада громадського контролю виконує консультативну функцію, сприяє налагодженню взаємодії між ДБР і суспільством, а також здійснює моніторинг окремих напрямів діяльності органу [4]. Також існують журналістські розслідування та публічне висвітлення діяльності правоохоронних

органів, це також є формою непрямого громадського контролю. Хоч громадський контроль і не має владних повноважень і безпосередньо не впливає на процесуальні рішення, не можна знецінювати його значення. Він формує суспільну думку щодо діяльності ДБР та є проявом дотримання принципів відкритості та прозорості. На мою думку, громадський контроль відіграє особливо важливу роль саме у сучасних умовах, коли рівень довіри до правоохоронних органів часто є недостатнім. Водночас варто зазначити, що без належного реагування з боку державних органів навіть найактивніший громадський контроль може залишатися лише формальністю.

Виділяють також внутрішній контроль, який займає особливе місце у системі гарантій законності діяльності Державного бюро розслідувань. На відміну від зовнішніх форм контролю, він здійснюється безпосередньо в межах самого органу та спрямований на забезпечення службової дисципліни і запобігання правопорушенням серед працівників. Такий вид контролю у Державному бюро розслідувань реалізується через діяльність підрозділів внутрішнього контролю, на які покладено завдання щодо забезпечення доброчесності та законності службової діяльності працівників. До основних напрямів їх роботи належить проведення службових перевірок, виявлення фактів порушення службової дисципліни, аналіз можливих конфліктів інтересів, а також реагування на повідомлення про неправомірну поведінку працівників.

Таким чином, ефективність Державного бюро розслідувань наряду залежить не лише від наявності його різних форм, а й від їх практичної реалізації та взаємодії між собою. Не таким важливим є їх формальне існування, як здатність реально впливати на забезпечення законності та дотримання прав і свобод людини. Особливого значення набуває питання збалансованості контролю, оскільки надмірний вплив може обмежувати процесуальну самостійність слідчих, тоді як його недостатність створює ризики безконтрольності та зловживань. У зв'язку з цим контроль має здійснюватися таким чином, щоб поєднувати ефективність нагляду з гарантіями незалежності діяльності ДБР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Макаренко М. М. Зовнішній державний контроль за діяльністю Державного бюро розслідувань: сутність і класифікація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Вип. 88, ч. 2. С. 433–437. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.60>.
2. Про Державне бюро розслідувань: Закон України № 794-VIII від 12 листопада 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 04.04.2026).
3. Кисліцина І. О. До питання про демократичний цивільний контроль за діяльністю Державного бюро розслідувань. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 8. С. 547–551. — DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/130>.
4. Рада громадського контролю при Державному бюро розслідувань. Офіційний веб-сайт Державного бюро розслідувань. URL: <https://dbr.gov.ua/rada-gromadskogo-kontrolyu> (дата звернення: 04.04.2026).

ЛАВЕЦЬКА АЛІНА СЕРГІЇВНА

студентка 2 курсу

*Криворізького навчально-наукового інституту
Національного Університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Криміналізація домашнього насильства в Україні стала результатом тривалої та досить складної трансформації всієї державної політики: від етапу фактичного невтручання у «приватні справи сім'ї» до офіційного визнання таких діянь серйозним порушенням прав людини.

Основною метою запровадження статті 126-1 КК України було створення дійсно ефективного механізму захисту потерпілих [1], що повністю відповідає європейському вектору розвитку нашої держави та високим стандартам Стамбульської конвенції [2]. Проте на етапі імплементації цих норм у національну систему кримінального права виникла гостра потреба в уточненні ключових елементів складу цього кримінального правопорушення. Без дотримання принципу правової визначеності закон просто не може працювати ефективно, тому сьогодні розвиток нашого законодавства напряму залежить від того, як ми виконуємо європейський принцип *nullum crimen sine lege*. Цей принцип вимагає, щоб межа між адміністративним проступком та нетяжким злочином була сформульована настільки зрозуміло, щоб кожна людина могла чітко бачити межу: де закінчується звичайна сімейна сварка і починається кримінальна відповідальність. Завдяки Стамбульській конвенції опис цього діяння в нашому Кодексі суттєво змінився. Ключовим етапом тут стало прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який вперше на рівні закону розширив розуміння насильства [3]. Тепер відповідальність настає не тільки за фізичне побиття, а й за систематичний психологічний тиск та економічні обмеження. Однак, незважаючи на прогресивність цього Закону, на етапі кримінального переслідування виникають значні труднощі. Як зазначають у своїх працях В. В. Козаченко та А. О. Чернецький, під час війни робота правоохоронних органів стала набагато складнішою. Через величезне навантаження та брак чітких внутрішніх інструкцій правоохоронцям важко однаково оцінювати випадки насильства в різних ситуаціях [4, с. 83]. Це створює серйозну проблему: спеціальний Закон дає широке визначення, але на практиці правоохоронці часто не знають, як правильно кваліфікувати складні випадки, що суперечить європейським стандартам правової визначеності.

Найбільше запитань сьогодні викликає об'єктивна сторона, а саме - ознака систематичності. На нашу думку, мало просто нарахувати три випадки насильства; потрібно довести, що це не випадкові конфлікти, а постійний, цілеспрямований тиск на

людину. Для поліції це часто стає перешкодою: як правильно зафіксувати ці епізоди в документах, щоб справу пізніше не «розвалили» в суді.

Аналізуючи статтю 126-1 КК України, ми бачимо, що її головна мета - захистити людину від систематичного знущання. Проте судова практика показує, що через складність доказування поліція часто обмежується лише адміністративними протоколами за статтею 173-2 КУпАП [5], що фактично нівелює саму суть криміналізації домашнього насильства. Надзвичайно показовою у цьому контексті є постанова Деснянського районного суду м. Києва від 20 січня 2025 року (справа № 754/689/25). Обставини справи свідчать про вчинення вкрай агресивних дій: кривдник не лише принижував потерпілу, а й душив її за горло та бив руками й ногами. Логічно, що такі дії за своєю природою мають усі ознаки злочину, проте справу було кваліфіковано лише як адміністративне правопорушення. Суд аргументував це тим, що матеріали не містили належних доказів заподіяння шкоди саме психічному здоров'ю (наприклад, висновків експертів чи спеціальних медичних довідок). У результаті за такі небезпечні та насильницькі дії агресор отримав штраф у розмірі лише 340 гривень [6]. На нашу думку, це яскраво ілюструє проблему недостатності та неспівмірності покарання. З точки зору теорії кримінального права, санкція має не лише карати, а й запобігати новим рецидивам. Але штраф у 340 гривень за душення та побої виглядає лише символічним і жодним чином не може гарантувати безпеку жертви в майбутньому.

Як наголошують у своїх дослідженнях В. В. Козаченко та А. О. Чернецький, в умовах війни, коли загальний рівень стресу в суспільстві зростає, такий «м'який» підхід правоохоронців створює у кривдників небезпечну ілюзію повної безкарності [4, с. 83]. Нам здається, що якщо санкція занадто слабка, потерпіла особа залишається в постійній зоні ризику, що робить криміналізацію лише формальним кроком на папері. Для вирішення цих суперечностей ми підтримуємо наукову позицію науковців щодо необхідності впровадження спеціального профілювання кривдника. Це такий підхід, коли правоохоронці не просто фіксують один ізольований випадок, а детально вивчають поведінку та історію людини в цілому [7, с. 105-106]. Це допомагає об'єктивно довести «систематичність» насильства, яка є обов'язковою для кваліфікації за статтею 126-1 КК. Ми переконані: якщо з матеріалів справи видно, що агресія є постійною, то навіть за відсутності «свіжих» експертних висновків про психічний стан, такі дії мають кваліфікуватися як кримінальне правопорушення. Окрім того, ми вважаємо, що ефективна боротьба з цим явищем неможлива без обов'язкового поєднання покарання з обмежувальними заходами, передбаченими ст. 91-1 КК України [1]. Суд повинен не просто виписувати штраф, а мати обов'язок розглядати питання про фізичне дистанціювання агресора від потерпілої особи (наприклад, заборону перебувати в місці спільного проживання). Тільки поєднання реальної відповідальності за цей нетяжкий злочин із фізичним захистом жертви дозволить Україні вийти за межі формального копіювання європейських норм. На сьогодні важливо не просто декларувати європейські стандарти, а працювати над тим, щоб кваліфікація була точною, а заходи кримінально-правового впливу - реальними та дієвими для захисту життя і здоров'я людини.

Отже, на сьогодні криміналізація домашнього насильства в Україні часто залишається формальною через складність доказування. Судова практика показує, що замість покарання за нетяжкий злочин, агресори часто отримують лише дрібні адміністративні штрафи, які не зупиняють насильство. Ми переконані, що для реального захисту потрібно оцінювати не окремі довідки, а загальну поведінку кривдника, та

обов'язково застосовувати обмежувальні заходи. Тільки фізичне дистанціювання агресора від жертви перетворить закон на дієвий інструмент безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція): Ратифіковано Законом № 2319-IX від 20.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
4. Чернецький А. О., Козаченко В. В. Вплив війни та мобілізації на роботу поліції у справах домашнього насильства. Соціально-гуманітарний вісник : зб. наук. пр. Харків : СГ НТМ «Новий курс». 2025. Вип. 62. С. 82-84.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
6. Постанова Деснянського районного суду м. Києва від 20.01.2025 у справі № 754/689/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
7. Козаченко В. В., Зіміна В. М. Профілювання домашнього насильства: теоретичні засади та українські реалії. Актуальні питання розвитку галузей науки: зб. наук. праць за матеріалами V Міжнар. наук. конф., м. Житомир, 9 травня 2025 р. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп». 2025. С. 105-108.

МЕЛЬНИК ОЛЕКСАНДРА СЕРГІЇВНА

студентка 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

**РОЛЬ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ
У ВИКОНАННІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ВИМОГ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

На сьогодні для України посилення антикорупційного національного законодавства та його адаптації до європейських стандартів є важливим елементом розвитку, адже 28 лютого 2024 року Україна подала заявку на здобуття членства в Європейському Союзі (далі - ЄС) [1, с. 317]. Відповідно до цього, однією найбільш важливою з вимог ЄС є посилення ефективності антикорупційної політики. Варто взяти до уваги, що саме Спеціалізована антикорупційна прокуратура (далі - САП) відіграє провідну роль у забезпеченні ефективного виконання антикорупційних вимог ЄС.

Можемо визначити, що спеціальна антикорупційна прокуратура є окремим суб'єктом публічного права, який функціонує у системі органів прокуратури та забезпечує реалізацію державної політики у сфері протидії корупції. Вона володіє власною

організаційною структурою, майновою відокремленістю та фінансовою автономією у межах бюджетного фінансування, що дозволяє їй ефективно виконувати покладені завдання. У межах своєї діяльності САП формує внутрішню структуру, яка включає підрозділи організаційного, кадрового, контрольного та інформаційного забезпечення. Їх функціонування спрямоване на належну організацію роботи прокуратури та підтримання внутрішньої дисципліни [2, ст. 8¹]. Функціональне призначення САП полягає у забезпеченні законності під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Вона здійснює процесуальне керівництво у відповідних провадженнях, контролює дотримання вимог закону під час проведення слідчих і оперативних дій, що виконуються Національним антикорупційним бюро України, а також забезпечує представлення обвинувачення в суді. Крім цього, САП уповноважена представляти інтереси держави в судових процесах, пов'язаних із корупційними правопорушеннями, у тому числі у справах щодо необґрунтованих активів відповідно до ч.3 ст. 8¹ ЗУ «Про прокуратуру» [2]. Важливим напрямом її діяльності є також міжнародна взаємодія, що дає змогу ефективніше протидіяти корупційним схемам, які виходять за межі однієї держави

Антикорупційна політика ЄС передбачає дотримання певних принципів, які забезпечують ефективність державних заходів проти корупції та формують стандарти для країн-кандидатів. Крім загальних європейських засад, велике значення мають спеціалізовані принципи подолання корупції, які закріплені на міжнародному рівні. Зокрема, у Декларації ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16 грудня 1996 року [3, с. 56], де визначено основні принципи та вимоги до запобігання та протидії корупції. Поряд із цим, вагоме значення мають також Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією та Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією, які деталізують правові механізми протидії корупції. Перша з них спрямована на встановлення кримінально-правових засобів боротьби з корупційними правопорушеннями, зокрема шляхом криміналізації відповідних діянь та посилення міжнародного співробітництва [4], тоді як друга регулює питання цивільно-правового захисту осіб, які зазнали шкоди внаслідок корупції, включаючи механізми відшкодування збитків [5].

Найголовнішим та першочерговим антикорупційним принципом є ефективні та конкретні заходи боротьби з усіма формами корупції. Безпосередньо САП у своїй діяльності реалізує цей принцип через здійснення нагляду за проведенням оперативно-розшукової діяльності, за додержанням законодавства під час здійснення досудового розслідування корупційних правопорушень представниками НАБУ, зокрема у належній організації прийняття та розгляду повідомлень про такі правопорушення, забезпечення повного та неупередженого розслідування, а також підтримання обвинувачення в суді.

Відповідно з цього, наступна не менш важлива вимога ЄС до антикорупційних органів — здійснення криміналізації за надання неправомірної вигоди, у реалізації якої САП займає вагоме місце, адже у взаємодії з НАБУ вона організовує та бере участь у викритті фактів корупції серед високопосадовців, прокурорів та суддів, сприяє ефективності виявлення корупційних схем та забезпечує процесуальне керівництво розслідування таких кримінальних правопорушень, а також підтримує публічне обвинувачення в суді в такій категорії справ (зокрема, у Вищому антикорупційному суді). Зазначення вимога логічно зумовлює наступну — принцип визнання незаконного збагачення державних посадовців кримінально караним діянням, реалізація якого

неможлива без САП. Її діяльність проявляється у здійсненні представництва інтересів держави в суді у справах про визнання необґрунтованих активів та їх стягнення в дохід держави. При цьому особливістю є те, що саме прокурори, передусім САП, наділені повноваженнями виступати позивачами у таких справах, що свідчить про їх ключову роль у поверненні незаконно набутого майна [6, с. 103]. Водночас така діяльність САП забезпечує не лише притягнення до відповідальності, а й усунення наслідків корупційних правопорушень, що відповідає вимогам ЄС щодо ефективної протидії незаконному збагаченню та відновлення справедливості у сфері публічних фінансів.

Варто виділити останню, але не менш важливу вимогу ЄС це принцип міжнародного співробітництва, що передбачає активну взаємодію з міжнародними організаціями та правоохоронними органами інших держав задля ефективної протидії корупції. Зокрема у 2024 та 2025 роках за підтримки програми EUACI - САП активно розвивала взаємодію з міжнародними партнерами, проводячи робочі та офіційні зустрічі з представниками Європейської прокуратури (ЕРРО) та інших міжнародних організацій [7]. У діяльності САП цей принцип реалізується через організацію та проведення міжнародного співробітництва у межах кримінальних проваджень, пов'язаних із корупційними правопорушеннями. Також слід зауважити, що орган забезпечує обмін інформацією, координацію спільних розслідувань та залучення міжнародних експертів, що дозволяє не лише відстежувати транснаціональні корупційні схеми, а й посилює ефективність українського антикорупційного законодавства. Завдяки реалізації цього принципу САП сприяє інтеграції національної системи боротьби з корупцією у Європейське правове середовище та підвищує довіру міжнародних партнерів та демонструє відповідність України вимогам ЄС у сфері верховенства права та належного врядування.

Отже, підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що САП займає ключове та основоположне місце у реалізації антикорупційної політики України в контексті Європейської інтеграції. Її роль не обмежується лише виконанням функцій процесуального керівництва чи підтримання обвинувачення - САП фактично виступає центральною ланкою, яка забезпечує практичне втілення міжнародних антикорупційних стандартів у національну правову систему. Саме через діяльність САП відбувається трансформація формальних вимог Європейського Союзу у реальні механізми протидії корупції: від виявлення та розслідування кримінальних правопорушень до притягнення винних до відповідальності й повернення незаконно набутих активів. Водночас САП забезпечує не лише каральну, а й відновлювальну функцію, що відповідає сучасному підходу ЄС до боротьби з корупцією. Крім того, важливим є те, що САП виступає визначальним критерієм ефективності всієї антикорупційної системи України, оскільки саме результати її діяльності демонструють реальний рівень дотримання принципів верховенства права, прозорості та підзвітності. Через міжнародне співробітництво та взаємодію з європейськими інституціями вона також інтегрує українську правоохоронну систему у спільний європейський правоохоронний простір. Таким чином, роль САП полягає не лише у боротьбі з топ-корупцією, а значно ширша, адже вона є гарантією виконання Україною антикорупційних зобов'язань перед ЄС, важливим інструментом зміцнення довіри міжнародних партнерів та одним із визначальних факторів успішного просування України на шляху до членства в Європейському Союзі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сідельніков А. В. Міжнародні стандарти у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням. *Юридичний електронний журнал*. 2025. № 5. С. 316-321;
2. Про Прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 2-3. ст.12;
3. Антикорупційні європейські стандарти як основа формування громадянського суспільства : навч. посіб. для студентів бакалаврів різних спец. / О. В. Валецька, О. В. Каплій, О. В. Ткаля. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2025. 200 с.;
4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text ;
5. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text ;
6. Хотинська-Нор О., Стефанчук М., Легких К. Участь прокурора у справах про стягнення в дохід держави необґрунтованих активів: у пошуках функціональної передумови. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. № 3 (43). С. 101-109;
7. Радник із міжнародних відносин для Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. EUACI. URL: <https://euaci.eu/announcements/adviser-on-international-relations-for-the-specialised-anti-corruption-prosecutor-s-office/>

НІКУЛІН ДАНИЛО ВІТАЛІЙОВИЧ

студент 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного Університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОБРОВІЛЬНА ВІДМОВА

В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД АКТИВНОСТІ СПІВУЧАСНИКІВ

Актуальність розгляду питання добровільної відмови в залежності від активності співучасників зумовлена посиленням ролі превентивних механізмів у кримінальному праві, зростанням кількості кримінальних правопорушень, що вчиняються у співучасті, а також потребою уніфікації судової практики щодо застосування ст. 17 та 31 КК України, де відсутність чітких критеріїв розмежування активної і пасивної відмови створює ризик різного тлумачення умов звільнення від кримінальної відповідальності.

Відповідно до ч. 1 ст. 17 КК України, добровільною відмовою вважаються дії особи, які остаточно припиняють за своєю волею готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення, якщо при цьому вона усвідомлювала здатність доведення такого кримінального правопорушення до кінця [1].

Виходячи з цього, добровільну відмову від доведення кримінального правопорушення до кінця слід розуміти як правовий механізм, який встановлює момент, коли особа, почавши здійснення злочину доходить до того, що його доведення до кінця призведе до негативних наслідків, й усвідомлено та остаточно, без зовнішнього впливу

припиняє реалізацію свого суспільно небезпечного наміру на стадіях готування або замаху.

В залежності від поведінки суб'єктів, доктрина виділяє дві форми добровільної відмови: активну й пасивну. Активна поведінка суб'єкта під час добровільної відмови полягає не тільки у формальній відмові доведення діяння до кінця, а також у застосуванні заходів для відвернення чи запобігання наслідкам при добровільній відмові. Тобто активна поведінка при добровільній відмові потребує додаткового впливу на запобігання злочину. Пасивна в свою чергу, виражається в добровільній фактичній відмові особи в доведенні злочинного наміру до кінця, без застосування додаткових заходів для запобігання злочину [2, с. 93-94].

Провідною нормою, яка регулює питання умов добровільної відмови при співучасті визначається ст. 31 КК України. Створення окремої норми в Кримінальному кодексі України зумовлено проблемами розмежування, коли вважається добровільною відмовою доводити запланований протиправний намір до кінця одного або декількох зі співучасників, або які матиме особливості добровільна відмова організаторів, підбурювачів, так як вони мають найбільш небезпечний характер порівняно з виконавцем та пособником й потребують певних додаткових критеріїв такої відмови[3, с. 198].

Добровільна відмова виконавця, посилаючись на ч. 1 ст. 31 КК України, полягає в добровільній відмові від вчинення кримінального правопорушення й не нестиме кримінальну відповідальність, якщо виконано всі умови передбачені ст. 17 КК України. Тобто виконавець не підлягатиме кримінальній відповідальності якщо без зовнішнього примусу, самовільно відмовився від доведення запланованого злочину до кінця. У даному випадку, форма добровільної відмови у даному випадку вважається пасивною, так як у нормі окрім самої відмови від доведення злочину до кінця відсутні інші варіанти такої відмови. В свою чергу, інші співучасники (організатор, підбурювач, пособник) підлягатимуть покаранню за готування чи замаху на злочин від якого добровільно відмовився виконавець[1; 4, с. 78-79].

Відповідно до ч. 2 ст. 31 КК України, організатор, підбурювач та пособник не нестимуть кримінальної відповідальності при добровільній відмові у разі, коли вони відвернули вчинення кримінального правопорушення або своєчасно повідомили відповідні органи державної влади про злочин, що готується або вчиняється. Також в цій частині норми прописаний додатковий критерій добровільної відмови щодо пособника, а саме, що добровільною відмовою також вважається ненадання ним засобів чи знарядь вчинення кримінального правопорушення або неусунення перешкод вчиненню кримінального правопорушення [1]. Узагальнюючи дане положення, головною умовою вищезазначених суб'єктів при добровільній відмові полягає в активному поведінці суб'єктів, а саме недопущенні вчинення ними дій, що можуть спровокувати на скоєння кримінального правопорушення виконавцем, а також у пасивній поведінці пособника, у вигляді ігнорування прохань й неусунені перешкод вчинення протиправного діяння.

Тож добровільна відмова при співучасті має специфіку в залежності від активності співучасників. Відповідно пасивна поведінка при добровільній відмові виражається виконавцем, який відповідно до загальних підстав добровільності має відмовитися від доведення правопорушення до кінця, також пособником у вигляді ігнорування прохань й виконанні обов'язку не допомагати злочинцю досягти своєї мети. Активна ж поведінка при добровільній відмові організатора, підбурювача й пособника виражається в відверненні вчинення злочину або повідомленні державним органам про готування чи

замах на кримінальне правопорушення. Розуміння й розвиток інституту добровільної відмови, зокрема у контексті співучасті, сприятиме неупередженому й справедливому вирішенню кримінальних справ, оскільки дозволить чітко визначати межі кримінальної відповідальності кожного зі співучасників залежно від характеру та активності їх поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n81>
2. Марочко А.А., Шаблистий В.В. Добровільна відмова від доведення злочину до кінця. Напрями реформування кримінальної юстиції в Україні: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 22 травня 2020 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. С. 93-95.
3. Митрофанов І. Особливості добровільної відмови співучасників. Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу : матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 12 груд. 2025 р.). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила», 2025. С. 195-198.
4. Ковальова С.С. Відповідальність співучасників при добровільній відмові від доведення кримінального правопорушення до кінця. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «юридичні науки». 2021. № 5(39). 1 том. Київ. С. 76-80.

НІКУЛІН ДАНИЛО ВІТАЛІЙОВИЧ

студент 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Актуальність аналізу цього питання обумовлено тим, що положення законодавства не визначають, не конкретизують сутність прокурорського нагляду за дотриманням законів Державним бюро розслідувань, а також розслідування злочинів вчинені окремими категоріями осіб передбачені кримінально процесуальним законодавством. Значущий елемент дослідження полягає в особливому суб'єкті нагляду, а саме Генеральному прокурорі та прокурорів Офісу Генерального прокурора, які здійснюють в законному порядку процесуальне керівництво за діяльністю ДБР.

Щодо розуміння функції прокурорського нагляду, М. Калатур вказує, про те що це один зі способів забезпечення законності в діяльності слідчих підрозділів, функцію органів прокуратури і, відповідно, комплекс здійснюваних нею повноважень, дій і заходів контролю, виявлення та запобігання випадкам недодержання законодавства під час

проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням [1, с. 113]. Відповідно, значення функції полягає в тому, що вона є окремою правоохоронною функцією держави, що проводить контроль за діяльністю органів при дотриманні ними Конституції, недопущення узурпації влади, порушення прав і свобод громадян, недопущення корупції та порушення законодавства, вихід за межі повноважень тощо.

Отже, основним об'єктом нагляду прокуратури є правоохоронні органи (ДБР), а предметом такого нагляду є безпосередньо слідчі й розшукові дії Державного бюро розслідувань [2, с. 119]. Тож, прокурор передбаченою нормою, а саме ч. 4 ст. 36 КПК України, здійснює нагляд за додержанням законності при проведенні досудового розслідування відповідними органами, як процесуальний керівник такого розслідування, уповноважений доручати органам досудового розслідування та слідчому відповідного підрозділу проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, давати певні вказівки чи доручення органу щодо їх проведення [3]. Аналізуючи дане положення, можна виділити те, що нагляд за слідчими ДБР здійснюється через надання прокурором вказівки, письмової чи усної, при проведенні оперативно-розшукових заходів і має виключно рекомендаційний характер, що тягне за собою ефективність виконання слідчими своєї діяльності. Також менш ширшим видом нагляду прокурора, є видання письмові доручення, які мають наказовий характер щодо виконання процесуальних дій [4, с. 149-150]. Для розмежування вказівки та доручення варто посилатися на спільні думки В. Луцика та Т. Кордіяка, яка полягає в тому, що в діях, які чітко зазначені вказівках прокурором можуть бути вчиненні слідчим і без такої вказівки, а от доручення уповноважує слідчого на здійснення дій з дозволу прокурора [5, с. 89-90].

Відмінність нагляду за діяльністю Державного бюро розслідування від звичайного прокурорського нагляду за правоохоронними органами, характеризується тим, що такий контроль за діяльністю ДБР здійснюється безпосередньо Генеральним прокурором чи прокурорами Офісу Генерального прокурора, що визначено в ст. 29 Закону України «Про Державне бюро розслідувань». Такий нагляд обумовлений специфікою підслідності ДБР, який визначений в декількох нормативно-правових актах. Так, беручи до уваги норму ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», в якому визначені завдання щодо злочинів, відповідно до яких ДБР здійснює розслідування, є перелік суб'єктів цього розслідування [6]. Окрім вищезазначеної норми, також важливим є значення Закону України «Про Державну службу», який відповідно до ст. 6 Закону, визначає категорії посад державної служби, відповідно до яких ДБР уповноважена здійснювати свою діяльність. Паралельно з цим, положення щодо підслідності визначені й в ч. 4 ст. 216 КПК України. Кримінальне процесуальне законодавство також передбачає особливу процедуру здійснення досудового розслідування та прокурорського нагляду щодо окремої категорії суб'єктів, перелік яких визначено ч. 1 ст. 480 КПК України (Глава 37 КПК) [3].

Особливості початку досудового розслідування у таких кримінальних провадженнях, відповідно і прокурорського нагляду, полягає в тому, що відомості про злочин вчинені відповідними суб'єктами вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань виключно Генеральним прокурором або тим хто є виконувачем обов'язків Генерального прокурора.

Не менш важливим є аспект щодо реалізації працівниками ДБР процесуальних заходів, які обмежують окремі конституційні права учасників кримінального провадження: затримання осіб, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту, проведення окремих (гласних) слідчих і негласних слідчих розшукових дій (обшук, доступ до особистого листування (спілкування) особи, аудіо-відеоконтроль особи). Це пов'язано з тим, що клопотання слідчого ДБР на дозвіл вчинення вище перерахованих дій в свою чергу має бути погоджено Генеральним прокурором або тим хто виконує його повноваження, а згодом передається на розгляд слідчому судді, за виключенням обставин, коли суб'єкт кримінального правопорушення був затриманий-під час вчинення або безпосередньо після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, пов'язаного із застосуванням насильства, або такого, що спричинив загибель людини[2].

Значущість діяльності Генерального прокурора та прокурорів Офісу Генерального прокурора як специфічних суб'єктів нагляду за діяльністю Державного бюро розслідувань обумовлена винятковим характером предметної підслідності цього органу правопорядку. Специфіка категорії кримінальних правопорушень, віднесених до компетенції ДБР (високопосадовці, працівники правоохоронних органів), детермінує потребу в додаткових процесуальних гарантіях захисту підозрюваних у відповідних кримінальних провадженнях з метою недопущення зловживання наданими повноваженнями з боку працівників ДБР. Відповідно до вищезазначеного, здійснення процесуального керівництва у справах щодо високопосадовців покладається на суб'єкта з найвищим процесуальним статусом. Це наділяє його необхідним обсягом дискреційних повноважень та правовою автономією для ефективної реалізації функцій забезпечення законності та справедливості досудового розслідування. Окремо з цим, такий контроль за діяльністю ДБР виражається у формах вказівок та доручень, а також відкриття та нагляду за провадженням стосовно окремої категорії суб'єктів, що в свою чергу супроводжується погодженням клопотань слідчих ДБР. Подальша конкретизація норм законодавства, особливо кримінально-процесуального, сприятиме покращенню використання функції прокурорського нагляду за виконанням Державного бюро розслідувань своєї діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Калатур М. В. Особливості здійснення контролю й нагляду за діяльністю слідчих органів. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 10. С. 111–116.
2. Лапкін А. В. Проблема визначення органів правопорядку як об'єкта прокурорського нагляду. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : тези доп. круглого столу (м. Харків, 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ. Харків, 2019. С. 118–120.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Кушпін В. П., Палюх А. І., Циліурік І. І. Вказівка прокурора як форма процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Наукові записки Львівського університету бізнесу і права. 2020. Вип. 26. С. 147–152.
5. Луцик В. В., Кордіяка Т. В. Повноваження прокурора, спрямовані на усунення порушень закону в ході досудового розслідування (за законодавством України та Польщі). Вісник Національної академії прокуратури України. 2016. Вип. 7. С. 87–93.
6. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

САПКО МАКСИМ АНДРІЙОВИЧ

студент 2 курсу

*Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

*кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Сьогодні ми говоримо про проблему, яка часто залишається поза увагою пересічних людей, але має неймовірно глобальний масштаб - це торгівля людьми. Це явище не знає кордонів: його жертвами стають люди у різних країнах, а прибутки злочинців вимірюються мільярдами доларів. Торгівля людьми це не лише історії з кримінальних серіалів, це реальність, яка зачіпає і дітей, і дорослих, і тих, хто шукає кращого життя, і тих, хто стає жертвою шахрайства. Через соціальні мережі, фейкові вакансії чи примусову експлуатацію, люди опиняються у ситуаціях, від яких важко вибратись самотужки.

Мета дослідження не просто описати масштаби проблеми, а показати як працюють міжнародні злочинні мережі, які форми експлуатації існують сьогодні, і що можуть зробити держави та кожен із нас, щоб протидіяти цьому явищу. Адже торгівля людьми — це сучасна форма рабства, і її подолання можливе лише через спільні дії, обізнаність та активну позицію суспільства.

На міжнародному рівні торгівля людьми регулюється Протоколом про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 рік), Конвенцією Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми (2005 рік), Директивою 2011/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 квітня 2011 року, Конвенціями Міжнародної організації праці щодо примусової праці (№29, №105) тощо.

На національному рівні передбачена кримінальна відповідальність за торгівлю людьми у Кримінальному кодексі України, а також протидія злочинності у цій сфері регулюється Законом України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року № 3739-VI, державними програмами протидії та підзаконними нормативними актами.

Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року № 3739-VI, надає таке визначення терміну торгівля людьми - це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином [1].

Торгівля людьми це не лише одне якесь кримінальне протиправне діяння, а ціла система експлуатації, яка має різні форми які залежать від цілей злочинця. Основні форми торгівлі людьми: сексуальна експлуатація; використання в порнобізнесі; втягнення у

злочинну діяльність; залучення в боргову кабалу; усиновлення (удочеріння) з метою наживи; використання в збройних конфліктах; експлуатація її праці; примусова праця; примусова вагітність; вилучення органів; проведення дослідів над людиною без її згоди; примусова праця [2].

Жертвами цих протиправних діянь може стати будь-яка особа, дитина та жінка чи чоловік. Найбільш вразливими до торгівлі людьми категоріями населення є: жінки у віці 18-26 років, у першу чергу незаміжні (вразливі до сексуальної експлуатації); чоловіки у віці 25-60 років, у першу чергу одружені (вразливі до трудової експлуатації) [3].

Є певні способи якими злочинці найчастіше користуються для вербування осіб: через інтернет і соцімережі можуть бути створені фейкові вакансії на роботу, або пропозиції стати моделлю в модельному агентстві. Частіше за все правопорушники пишуть в особисті повідомлення в таких месенджерах як Telegram, Instagram, Facebook та навіть TikTok.

Ще один із найпоширеніших способів торгівлі людьми - через примусову працю та експлуатацію праці людини. Особливо це актуально на даний момент під час воєнного стану, коли люди масово виїжджають за кордон та там працевлаштовуються. Щоб не стати жертвою цього протиправного діяння треба знати 5 правил безпеки такі як:

1. Передавайте документи лише офіційним особам, збережіть їх електронні копії;
2. Повідомляйте близьким про деталі поїздки;
3. Не віддавайте нікому мобільний телефон;
4. Повідомляйте рідним про місце перебування та роботи. Домовтесь про кодове слово, яке повідомить, що ти в небезпеці.
5. Приймайте допомогу лише від офіційних організацій та перевірених осіб [4].

Знання як не стати жертвою торгівлі людьми є першим кроком у запобіганні кримінальним правопорушенням у цій сфері. Саме тому на міжнародних і державних рівнях приймаються закони які спрямовані на протидію торгівлі людьми. Одним із них є Закон України «Про протидію торгівлі людьми» який визначає форми торгівлі людьми, їх права та захист.

Підводячи підсумки можна сказати, що торгівля людьми — це складна та небезпечна проблема сучасного світу, яка порушує права і свободу людини. Її подолання можливе лише через спільні зусилля держави та свідомих громадян. Усвідомлення небезпек і знання способів захисту які зазначені у цій статті допомагають запобігти потраплянню у «рабство».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>
2. Що таке торгівля людьми? URL: <https://1547.ukc.gov.ua/dovidkova-informatsiya/protidiya-torgivlv-lyudmy/shho-take-torgivlya-lyudmy/>
3. Інформаційні матеріали щодо запобігання та протидії торгівлі людьми. URL: [INFOR_MAT_ZAPOB_TORH_L.pdf](#)
4. Як не стати жертвою торгівлі людьми: 5 правил безпеки. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/iak-ne-staty-zhertvoiu-torhivli-liudmy-5-pravyl-bezpeky>

ШОКОТЬКО ВІКТОР ВОЛОДИМИРОВИЧ

студент 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПІДСЛІДНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ
ТА ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ**

В історії України тривалий час розслідування кримінальних правопорушень здійснювалося за «радянською» методикою, де прокуратура поєднувала в собі і наглядову функцію і безпосередньо здійснювала досудове розслідування, що призводило до конфлікту інтересів. Переломним моментом стало прийняття нового Кримінально процесуального кодексу України (далі — КПК) у 2012 року та подальші зміни, як прийняття законів про НАБУ та ДБР. Також для виконання міжнародних вимог, Україні потрібно було виключити функцію досудового слідства з повноважень прокуратури та надати їх іншому органу. Спочатку це була спроба утворити Національне бюро розслідувань, однак в 1995 році від реалізації ідеї відмовилися через «неконституційність» окремих засад функціонування органу. Другу спробу було провалено у 2005 році через небажання передачі частину повноважень прокуратури до нового органу. Тільки після ухвалення нового КПК у 2012 році було створено систему нових спеціалізованих правоохоронних органів, зокрема Національне антикорупційне бюро України (далі — НАБУ), яке має на меті попередження, виявлення, припинення та розслідування кримінальних злочинів які пов'язані з топ-корупцією. А також Державне бюро розслідувань (далі — ДБР), які розслідують злочини, вчинені високопосадовцями та правоохоронцями[1, с. 20].

В КПК України не визначено термін «підслідність», але його значення можна розтлумачити відповідно до положень, які закріплені в ст. 216 КПК. Підслідність це встановлений кримінальним процесуальним законом розподіл повноважень між органами досудового розслідування щодо здійснення розслідування конкретних кримінальних правопорушень.

Основний орган, якому надано повноваження протидіяти топ-корупції - НАБУ. Його підслідність визначається за певними ознаками. Перша - матеріальна шкода, якщо розмір заподіяної шкоди правопорушенням перевищує встановлений ліміт прожиткових мінімумів для працездатних осіб відповідно до окремих складів кримінальних правопорушень на момент вчинення делікту. Друга - за конкретною особою, яка є суб'єктом кримінального правопорушення (персональна підслідність), вичерпний перелік яких закріплено в п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК. Третя - конкретними складами правопорушень, які визначені в ст. 369 та ч.1 ст. 369-2 ККУ, вчинене щодо службової особи, визначеної у п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України.

Разом з тим підслідність ДБР визначено як ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», так і в ч. 4 статті 216 КПК, де визначено перелік суб'єктів, які займають особливе відповідальне становище, до яких віднесено судді, працівники правоохоронних органів, Президент України, повноваження кого припинено, народні депутати та інші, за якими вони можуть відкривати кримінальні провадження, окрім тих випадків, які підпадають під компетенцію НАБУ [2, с.373-376].

Тобто, якщо злочин підпадає з вищезазначеного списку ознак (матеріальна ознака, суб'єкт чи предмет правопорушення) до НАБУ, то досудове розслідування повинно здійснювати тільки НАБУ, навіть якщо особа, яка вчинила кримінальне правопорушення займає особливо відповідальне становище (відповідно до Закону України «Про державну службу»), або є працівниками правоохоронних органів - тобто фактично підслідні ДБР. Треба зауважити, що це не стосується самих працівників НАБУ. Тому що тут працює одночасно і інший механізм нагляду. Відповідно до п. 2 ч. 4 ст. 216 КПК, якщо працівник НАБУ скоїв кримінальне правопорушення, то досудове розслідування веде виключно ДБР за виключенням, якщо це правопорушення не відноситься до компетенції підрозділів внутрішнього контролю НАБУ. Такі дії запобігають конфлікту інтересів, а також відповідають міжнародним стандартам, щодо підзвітності та незалежності антикорупційних органів, за якими повинен бути механізм нагляду та протидії корупції в таких органах.

Відповідно до абзацу 3 ч. 5 ст. 216 КПК детективи НАБУ з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених до їхньої підслідності за рішенням Директора НАБУ та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, можуть розслідувати справи, які віднесені до юрисдикції інших органів. На чому наголошує Ю.П. Янович [3, с. 253]. Він зазначає про те, що НАБУ має так звану «універсальну» підслідність, якою вони можуть виходити за рамки своєї компетенції. З однієї сторони це забезпечує швидкість та сконцентрованість сил спеціалізованих антикорупційних органів, а з іншого боку, такі дії порушують принцип правової визначеності, делегування роботи між слідчими підрозділами різних правоохоронних органів. Однак це не єдина проблема в розмежуванні підслідності. Уповноважені особи можуть зловживати процесуальними правами, затягувати строки і не передавати справу іншому органу досудового розслідування, посилаючись на проблеми процесуальної невизначеності окремих категорій кримінальних справ.

Згідно з ч. 7 ст. 214 КПК України, якщо відомості кримінального правопорушення вносить прокурор до Єдиного реєстру досудового розслідувань, то він повинен протягом 5 днів, з моменту реєстрації, надати всі матеріали справи до органу досудового розслідування, а також надати дозвіл на проведення слідчих (розшукових) дій. З метою недопущення зловживання наданими повноваженнями прокурору, існують пропозиції щодо чіткої диференціації підслідності вже на початку досудового розслідування між різними органами досудового розслідування. Така концепція передбачає собою, що розподіл підслідності повинен здійснюватися лише за одним критерієм - складом кримінального правопорушення. Після отримання таких матеріалів, процесуальний керівник повинен мати дискреційні повноваження, які не повинні суперечити нормативності дій, та чіткі повноваження передачі матеріалів до відповідного органу, або можливого створення змішаної слідчої групи, коли там справу мають вести слідчі з різних органів досудового розслідування [4, с.254].

Проблема розмежування підслідності між Національне антикорупційне бюро України та Державне бюро розслідувань зумовлена як об'єктивною складністю нормативного регулювання, так і перетином функціональних сфер їх діяльності. Аналіз чинного кримінального процесуального законодавства свідчить, що законодавець, визначаючи підслідність цих органів, використовує поєднання предметного та персонального критеріїв, що у низці випадків призводить до їх конкуренції. Зокрема, йдеться про кримінальні правопорушення, пов'язані з корупційною діяльністю високопосадовців або службових осіб правоохоронних органів, де одночасно можуть бути наявні ознаки, що відносять справу як до підслідності НАБУ, так і ДБР.

Відсутність чітких і взаємовиключних меж підслідності створює ризики дублювання повноважень, затягування досудового розслідування, а також виникнення процесуальних спорів між органами досудового розслідування. У свою чергу, це негативно впливає на ефективність кримінального провадження та може ставити під сумнів дотримання принципів оперативності й правової визначеності. Узагальнюючи, слід констатувати, що вирішення зазначеної проблеми потребує подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства шляхом чіткішого нормативного закріплення критеріїв підслідності, зокрема через уточнення співвідношення предметного та персонального підходів, а також встановлення ефективних механізмів вирішення спорів про підслідність, що сприятиме підвищенню узгодженості діяльності правоохоронних органів та забезпеченню належної якості досудового розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Супрунчук О. О. Правові зміни підслідності органів досудового розслідування в 1990–2022 рр. (історико-правовий аналіз). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2024. № 72. С. 13–17.
2. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за ред. С. В. Ківалова, С. І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020 924 с.
3. Янович Ю. П. Досудове розслідування корупційних злочинів: особливості кримінальної процесуальної форми. *Профілактика корупційних правопорушень* : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 7 квіт. 2015 р.). Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. С. 341–347.
4. Сорока С. До питання розмежування підслідності антикорупційних органів в Україні: порівняльно-правовий аналіз. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія: "Юридичні науки". 2025. Том 12, № 3 (47), С. 251–258.

СЕКЦІЯ 2

КРИМІНОЛОГІЧНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ НАПРЯМИ ПРАВОВОГО РЕФОРМУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

АРТЮХ НАДІЯ ГЕОРГІЇВНА

студентка 4 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»,

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

КІБЕРАГРЕСІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ПОВЕДІНКИ КОРИСТУВАЧІВ

Стрімкий розвиток цифрових технологій та масове поширення соціальних мереж істотно трансформували не лише форми комунікації, але й характер девіантної поведінки у сучасному суспільстві. Кіберпростір перестав бути виключно технічним середовищем передачі інформації, набувши ознак самостійного соціального простору, в межах якого формуються специфічні моделі взаємодії, включаючи агресивні. У цьому контексті кіберагресія постає як один із найбільш поширених та водночас недостатньо врегульованих проявів деструктивної поведінки, що характеризується високим рівнем латентності, швидкістю поширення та здатністю до масштабування. Її суспільна небезпека зумовлюється не лише безпосереднім впливом на жертву, але й ширшими криміногенними наслідками, пов'язаними з нормалізацією агресії, формуванням відповідних поведінкових установок та потенційною трансформацією таких моделей поведінки у реальну, у тому числі протиправну, діяльність.

Пояснення природи кіберагресії потребує звернення до комплексу міждисциплінарних підходів, що дозволяють розкрити механізми її виникнення та поширення. Однією з базових концепцій є теорія онлайн-дезінгібіції, відповідно до якої анонімність, зниження рівня соціального контролю та відсутність безпосереднього міжособистісного контакту сприяють послабленню внутрішніх обмежень індивіда та зниженню порогу агресивної поведінки [1]. У цифровому середовищі користувач позбавлений традиційних стримуючих факторів, таких як соціальне осудження або негайна відповідальність, що створює сприятливі умови для прояву латентних агресивних імпульсів.

Тісно пов'язаною з цим є теорія моральної дезангажації, розроблена А. Бандурою, яка пояснює когнітивні механізми виправдання агресивної поведінки. У контексті кіберпростору індивіди схильні мінімізувати шкоду своїх дій, розглядаючи їх як такі, що не мають реальних наслідків або не завдають істотної шкоди іншій особі [2]. Це призводить до зниження рівня емпатії та формування толерантності до насильства як допустимого елементу комунікації.

Важливу роль у поширенні кіберагресії відіграє теорія соціального научіння, згідно з якою поведінкові моделі засвоюються шляхом спостереження та наслідування. У соціальних мережах агресія набуває характеру соціального зараження, оскільки користувачі, спостерігаючи за агресивною поведінкою інших, схильні відтворювати її, особливо за умов відсутності негативних санкцій або навіть за наявності соціального схвалення [3]. Додатково слід враховувати вплив групової динаміки, що пояснюється теорією конформізму: у цифрових спільнотах, де агресивна поведінка є поширеною, індивіди з більшою ймовірністю адаптуються до таких норм, відтворюючи відповідні моделі взаємодії [4].

Таким чином, кіберагресія виступає не лише як індивідуальний акт, але як соціально зумовлене явище, що формується внаслідок взаємодії психологічних, соціальних та технологічних факторів, які взаємно підсилюють один одного. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз її впливу на інших користувачів мережі, які, взаємодіючи з агресивним контентом, можуть демонструвати різні моделі поведінки. У науковій літературі наявні підходи до класифікації учасників онлайн-взаємодії залежно від їх ролі у конфлікті, однак вони переважно обмежуються межами кіберпростору та не враховують подальшу поведінкову трансформацію суб'єктів. У зв'язку з цим доцільним видається розширення існуючих підходів шляхом виокремлення типів реагування на кіберагресію з урахуванням потенціалу її ескалації та можливості переходу в офлайн-середовище. З огляду на це, можна виокремити три основні типи реагування на кіберагресію. Перший тип характеризується пасивною поведінкою, що проявляється у формі ігнорування або уникнення взаємодії з агресивним контентом. Такі користувачі, як правило, не залучаються до конфліктів, що знижує ризик формування у них стійких девіантних установок, однак навіть у цьому випадку не виключається накопичення негативного психологічного впливу, зокрема у вигляді підвищеної тривожності або відчуття небезпеки [5].

Другий тип представлений користувачами, які активно реагують на агресію, вступаючи у конфліктні взаємодії, що сприяє ескалації агресивної комунікації. Повторюваність таких дій формує відповідні поведінкові патерни та сприяє закріпленню агресії як соціально прийнятної моделі комунікації у певному середовищі. Найбільш небезпечною є третя група, для якої характерним є перенесення агресивних установок, сформованих у кіберпросторі, у реальне життя. У цьому випадку кіберагресія виконує функцію своєрідного тригера або каталізатора, що сприяє реалізації девіантної, а в окремих випадках і кримінально караної поведінки. Дослідження свідчать про наявність зв'язку між участю у кіберагресивних діях та підвищеною ймовірністю проявів насильства поза межами цифрового середовища [6]. Запропонована типологія має не лише описовий, але й прогностичний характер, оскільки дозволяє оцінити ризики подальшої криміналізації поведінки користувачів.

Вплив кіберагресії на користувачів мережі не обмежується індивідуальним рівнем, а має системний характер. Зокрема, постійна присутність агресивного контенту сприяє нормалізації насильства як елементу повсякденної комунікації, що призводить до десенсибілізації до агресії та підвищення толерантності до її проявів. Крім того, алгоритмічні механізми соціальних мереж, орієнтовані на підвищення залученості користувачів, нерідко сприяють поширенню саме конфліктного та емоційно насиченого контенту, що додатково підсилює агресивні тенденції. У результаті формується замкнений цикл, у межах якого агресія не лише відтворюється, а й посилюється.

Окремої уваги заслуговують психологічні наслідки кіберагресії, які включають підвищений рівень тривожності, депресивні стани, соціальну ізоляцію та зниження відчуття безпеки. Особливо вразливими є молоді користувачі, для яких цифрове середовище є важливою складовою соціалізації [5]. У цьому контексті кіберагресія виступає фактором, що може негативно впливати на формування особистості та сприяти розвитку девіантних моделей поведінки.

З огляду на викладене, протидія кіберагресії потребує комплексного підходу, що поєднує індивідуальні, соціальні, технологічні та правові механізми. На індивідуальному рівні важливим є формування цифрової культури та розвиток емпатії як факторів, що знижують схильність до агресивної поведінки. На соціальному рівні доцільним є впровадження освітніх програм, спрямованих на підвищення обізнаності щодо наслідків кіберагресії та формування навичок конструктивної комунікації. Технологічний аспект передбачає удосконалення систем модерації контенту та використання алгоритмів, здатних виявляти та обмежувати поширення агресивних повідомлень. Водночас правове регулювання має забезпечувати баланс між свободою вираження поглядів та необхідністю захисту користувачів від деструктивного впливу, що вимагає подальшого розвитку законодавчих механізмів у сфері протидії кібербулінгу та іншим формам онлайн-насильства. Водночас слід зазначити, що окреслені у дослідженні підходи не вичерпують усіх аспектів проблематики кіберагресії. Подальшого наукового осмислення потребує, зокрема, питання глибинних механізмів трансформації агресивної онлайн-поведінки у реальні девіантні поведінкові моделі, а також визначення кількісних та якісних показників такого переходу. Перспективним напрямом досліджень є також аналіз ролі алгоритмічних систем соціальних мереж у формуванні агресивного інформаційного середовища, а також оцінка ефективності існуючих правових та технологічних механізмів протидії кіберагресії. Окремої уваги потребує розробка кримінологічно обґрунтованої типології користувачів за рівнем сприйнятливості до агресивного контенту та схильності до його відтворення.

Отже, кіберагресія є складним кримінологічним феноменом, що виходить за межі суто цифрового середовища та має потенціал трансформації у реальну девіантну поведінку. Її вплив на користувачів мережі проявляється у формуванні різних моделей реагування, серед яких найбільшу суспільну небезпеку становлять ті, що пов'язані з перенесенням агресії в офлайн-простір. У цьому зв'язку дослідження кіберагресії та розробка ефективних механізмів її попередження набувають особливого значення у контексті забезпечення соціальної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Suler J. The Online Disinhibition Effect. *CyberPsychology & Behavior*. 2004. Vol. 7, No. 3. P. 321–326.
2. Bandura A. Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*. 1999. Vol. 3, Iss. 3. P. 193–209.
3. Fagan J. Social Contagion of Violence. *The Ecology of Aggression*. 2005. P. 688–723.
4. Conformity and Cyber-Aggression Behavior in Adolescent Social Media Users / Lidia Yana R. L. Sau et al. *Journal of Psychology and Health Psychology*. 2024. Vol. 6, No. 3. P. 138–147.
5. Detecting Cyberbullying and Cyberaggression in Social Media / Chatzakou D. et al. *ACM Transactions on the Web*. Vol. 13, Issue 3. Article 17.
6. A Survey on Online Aggression: Content Detection and Behavioural Analysis on Social Media Platforms / S. Mane, S. Kundu, R. Sharma. *ACM Computing Surveys*, 2025. Vol. 57. No. 7. Article 171.

ЗІМІНА ВАЛЕРІЯ МИХАЙЛІВНА

студентка 5 курсу, 505 групи денної форми навчання юридичного факультету

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ
У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ**

У контексті трансформації ювенальної юстиції України відповідно до міжнародних стандартів, зокрема Стратегії Ради Європи щодо прав дитини на 2022–2027 роки, особливого значення набуває забезпечення індивідуалізованого підходу до неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом. Водночас практика функціонування пенітенціарної системи свідчить про збереження формалізованих підходів до виховної та психологічної роботи, що не враховують індивідуальні особливості дитини, її психоемоційний стан та травматичний досвід. Відсутність належної індивідуалізації ресоціалізаційних заходів, орієнтація на уніфіковані програми та формальний характер психологічної допомоги призводять до зниження ефективності виправного впливу та навіть можуть сприяти подальшій деформації ціннісних орієнтацій неповнолітніх. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження можливостей впровадження індивідуального підходу, заснованого на міждисциплінарній взаємодії та врахуванні найкращих інтересів дитини, що підтверджується позитивним досвідом скандинавських країн.

Таким чином, необхідність переосмислення підходів до ресоціалізації неповнолітніх у пенітенціарній системі України зумовлює актуальність даного дослідження.

Злочинність неповнолітніх, серед науковців кримінологів розуміється як, негативний, відносно масовий, соціальний феномен, що являє собою вчинення особами віком від 14 до 18 років суспільно небезпечних діянь. Як відокремлена складова всієї злочинності, вона підкоряється загальним соціальним детермінантам, але й має певні специфічні риси, такі як підвищена латентність, переважне вчинення групою осіб, а також вкрай важливе — психологічне наслідування дорослих. Так, криміногенними факторами можуть бути відносини між/із батьками, психологічне, фізичне, економічне насильство у сім'ї [1, с. 345-346]. Зокрема численні дослідження кримінологів зафіксували тенденцію, згідно з якою злочини, скоєні неповнолітніми, відповідають їхньому власному життєвому досвіду. Так, на початку 2000 років науковці виявили, що підлітки, які скоїли сексуальні злочини та самі зазнали сексуальної віктимізації, обирали жертв і вчиняли злочинні дії, що віддзеркалювали їхній власний досвід сексуального насильства [2, с. 28].

Наразі система ювенальної юстиції України знаходиться на етапі трансформації, орієнтованої на міжнародні стандарти гуманізації та захисту прав дитини. Основним напрямком наслідування таких стандартів є Стратегія Ради Європи щодо прав дитини на 2022–2027 роки (далі — Стратегія). Даний документ визначає пріоритетним напрямом розбудову правосуддя, дружнього до дитини та забезпечення прав найбільш вразливих

груп неповнолітніх, зокрема тих, що знаходяться у місцях позбавлені волі. Згідно зі Стратегією, держави-члени мають не лише гарантувати правовий захист неповнолітнього, але й створювати умови для його комплексної реабілітації, запобігаючи будь-яким формам вторинної травматизації в умовах ізоляції [3].

Разом з тим, незважаючи на все вищезазначене, пенітенціарна система в Україні часто залишається місцем, де каральна парадигма домінує над реабілітаційною, а юридичний статус обвинуваченого не корелюється із базовими потребами та найкращими інтересами дитини, зокрема у психологічній допомозі.

Під час проведення опитування у місцях несвободи встановлено, що існуюча пенітенціарна система ігнорує потреби дитини і працює за принципом формального нагляду, що фактично нівелює можливість надання змістовної психолого-реабілітаційної допомоги. Інтерв'ювання дозволило поспілкуватись із неповнолітніми, до яких застосовано тримання під вартою, як запобіжний захід. Ознайомлюючись із матеріалами особових справ до яких входить скринінг неповнолітньої особи, стало відомо, що один з неповнолітніх має меланхолічний тип темпераменту, потерпає від тривоги, нервозності, розгубленості та депресії, що зумовило його перебування на обліку, як особи схильної до самогубства. Окрім того, неповнолітній мав травматичний досвід перебування у ролі жертви домашнього насильства та тривалий вплив асоціального оточення, що сформувало деформовані установки щодо допустимості вчинення насильства до деяких осіб.

Безпосереднє спостереження за поведінкою неповнолітнього в ході інтерв'ювання підтвердило дані скринінга, адже респондент мав невербальні прояви тривожності, зокрема нав'язливі рухи руками, як механізм самозаспокоєння. Комунікативність неповнолітнього характеризувалася надмірною стриманістю та відсутністю розгорнутих відповідей, що вказує на емоційну закритість. При цьому встановлено, що психологічна робота із фахівцем обмежується буденними розмовами, позбавленими терапевтичного або корекційного змісту.

Попри наявність такої складної сукупності факторів ризику, індивідуальний план соціально-виховної, психологічної та педагогічної роботи виявився типовим і позбавленим адаптованих корекційних заходів. Зміст вказаного плану був ідентичним програмам роботи з іншими неповнолітніми, які мали принципово відмінні типи темпераменту, психологічні характеристики та поведінкові особливості, що беззаперечно свідчить про формальне планування реабілітаційного процесу.

У підсумку, аналіз картки змін особистості підтвердив відсутність позитивної динаміки у психоемоційному стані підозрюваного. Порівняно з початковими результатами скринінгу, було зафіксовано нівелювання почуття провини за інкриміноване діяння, що вказує на неефективність обраної стратегії впливу на особу неповнолітнього та подальшу деформацію ціннісних орієнтацій дитини в умовах ізоляції.

Діючи інструменти такі, як скринінг та картку змін особи неповнолітнього, затверджені наказом Міністерства Юстиції України від 28.08.2018 року №2823/5 лише запроваджують данні інструменти, проте вони функціонують, як елементи внутрішнього обліку, а не спрямованні на індивідуалізований підхід реабілітації неповнолітньої особи [4].

Звертаючись до досвіду скандинавських країн, зокрема Норвегії, яка має один з найнижчих рівнів рецидиву у світі [5, С. 23], слід наголосити на їхньому індивідуальному підході до кожної дитини. Ця робота ґрунтується на концепції «milieu work», яка у повсякденній практиці пенітенціарних установ реалізується через пріоритетність потреб

неповнолітнього та створення безпечної, дружньої атмосфери. Організаційно «milieu work» створюється навколо кожної дитини, яка відбуває покарання, через закріплення персонального співробітника - ментора або мультидисциплінарної команди, відповідальної за реалізацію індивідуального плану. Таке планування не є уніфікованим, а навпаки передбачає варіативність методів роботи залежно від специфічних потреб дитини та забезпечення її найкращих інтересів [6, С. 187-188].

Проведене дослідження свідчить, що основною перешкодою для реінтеграції та ресоціалізації неповнолітніх у пенітенціарних органах є уніфікація виховного процесу, яка не враховує психоемоційний стан та травматичний досвід дитини. Відсутність ефективного превентивного та корелюючого поведінку механізму свідчить про необхідність трансформації підходу соціалізації неповнолітніх шляхом запровадження індивідуального планування, що забезпечить перехід від загальних виховних заходів до мультидисциплінарної підтримки. Досвід скандинавських країн доводить, що лише через врахування та дослідження особистості неповнолітнього, можливо забезпечити реалізацію її найкращих інтересів в умовах ізоляції.

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх / Продан Т.В., Дякур М.Д.: Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. №86(1). С. 344 – 349.
2. Juvenile Sex Offenders: Toward the Development of a Typology / John A. Hunter, Aurelio J. Figueredo, Neil M. Malamuth and Judith V. Becker: Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, Vol. 15, No. 1, January 2003. P. 27-48.
3. 1426-е засідання, 23 лютого 2022 р URL: <https://rm.coe.int/coe-strategy-for-the-rights-uk/1680a774c4>;
4. Наказ Міністерства Юстиції України від 28.08.2018 року №2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text>;
5. Norway's Prison System: Investigating Recidivism and Reintegration / Meagan Denny: Bridges: A Journal of Student Research. Issue 10.2016. P. 20-37.
6. Prison, Architecture and Humans / Gudrun Brottveit, Stefano Catucci, Rosalba D'Onofrio, Pier Matteo Fagnoni, Elisabeth Fransson, Inger Marie Fridhov, Loredana Giani, Francesca Giofre, Linda Groning, Yngve Hammerlin, Franz James, Berit Johnsen, "John K.", Livia Porro, Tore Rokkan, Ferdinando Terranova and Elio Trusiani. 2018. 348 p..

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СОЦІАЛЬНЕ ПРИНИЖЕННЯ ЯК ТРИГЕР НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ

Сучасні трансформаційні процеси, пов'язані з інтеграцією України до європейського правового простору, актуалізують необхідність перегляду підходів до розуміння причин насильницької злочинності, зокрема серед неповнолітніх. Європейський

вектор розвитку кримінології передбачає зміщення акценту з виключно правового реагування на превенцію, орієнтовану на раннє виявлення ризиків і соціально-психологічних детермінант девіантної поведінки. У сучасній кримінології спостерігається посилення уваги до емоційних та соціально-психологічних детермінант злочинної поведінки. Особливого значення набуває дослідження ролі негативних афективних станів, зокрема сорому, приниження та соціального відторгнення, у формуванні насильницьких моделей поведінки підлітків. Це зумовлено як зростанням рівня підліткової агресії, так і трансформацією соціального середовища, де комунікація дедалі частіше супроводжується публічними формами знецінення (булінг, кібербулінг).

Європейські стандарти у сфері захисту прав дитини та запобігання насильству прямо або опосередковано враховують роль соціального приниження. Так, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства акцентує увагу на необхідності створення безпечного соціального середовища для дитини, вільного від принижень, стигматизації та психологічного тиску [1]. Подібні підходи закріплені і в рекомендаціях Ради Європи щодо протидії булінгу, де наголошується на зв'язку між систематичним приниженням і подальшою агресивною поведінкою.

У кримінологічному вимірі соціальне приниження можна розглядати як специфічний різновид психосоціального напруження, що виникає внаслідок порушення базових потреб у визнанні, статусі та соціальній інтеграції. Згідно з теорією загального напруження Роберта Агню, негативні емоції, що виникають у відповідь на несправедливе або принизливе ставлення, можуть трансформуватися у девіантну або злочинну поведінку, якщо індивід не має легітимних механізмів їх подолання [2].

Особливість підліткового віку полягає у підвищеній чутливості до соціальної оцінки та статусу в групі. У цьому контексті навіть відносно незначні акти насмішок чи публічного приниження можуть набувати гіпертрофованого значення. Дослідження показують, що досвід хронічного приниження пов'язаний із підвищеним рівнем агресії, імпульсивності та схильності до насильницьких дій [3].

Важливим теоретичним підґрунтям є концепція «загроженої маскулінності», відповідно до якої чоловіча ідентичність розглядається як соціально нестабільна та така, що потребує постійного підтвердження. Втрата статусу або публічне приниження можуть сприйматися як загроза маскулінності, що провокує компенсаторну агресію [4]. У підлітковому середовищі це проявляється у формі насильства як способу відновлення «втраченого» соціального статусу.

Соціальне приниження виступає не лише емоційним переживанням, а й тригером поведінкової ескалації. Типовий механізм включає кілька етапів:

- 1) досвід приниження (насмішки, ізоляція, публічне знецінення);
- 2) формування почуття сорому та фрустрації;
- 3) когнітивна інтерпретація ситуації як несправедливої або ворожої;
- 4) накопичення агресивного потенціалу;
- 5) реалізація насильницької поведінки як реакції або «відновлення контролю».

Зазначений механізм корелює з емпіричними дослідженнями, які демонструють зв'язок між пережитим приниженням і насильницькими інцидентами, зокрема у шкільному середовищі [5]. У багатьох випадках підліткове насильство має реактивний характер і є відповіддю на попередній досвід соціального приниження.

Водночас слід враховувати, що не кожен досвід приниження призводить до агресії. Ключову роль відіграють медіатори. Ними можуть виступати: рівень соціальної підтримки, навички емоційної регуляції, сімейне середовище, попередній досвід насильства. Як свідчать кримінологічні дослідження, поєднання соціального приниження з іншими криміногенними факторами (дисфункційна сім'я, девіантне оточення) значно підвищує ризик насильницької поведінки.

З огляду на викладене, проблема соціального приниження як тригера насильства потребує комплексного міждисциплінарного дослідження. У подальшому доцільним є застосування емпіричних методів, зокрема експериментальних моделей індукованого приниження, опитувань підлітків та аналізу кримінальних проваджень, що дозволить більш точно ідентифікувати причинно-наслідкові зв'язки та розробити ефективні превентивні механізми. Таким чином, соціальне приниження виступає значущим, але недостатньо дослідженим фактором насильницької поведінки підлітків. Його кримінологічне осмислення відкриває перспективи для розвитку теорії та практики попередження злочинності, зокрема через раннє виявлення ризиків і формування програм психологічної та соціальної підтримки молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention), 2007. URL: <https://www.coe.int/en/web/children/lanzarote-convention>
2. Agnew R. Foundation for a General Strain Theory of Crime and Delinquency. *Criminology*. 1992. Vol. 30(1). P. 47–87. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1992.tb01093.x>
3. Gilligan J. Violence: Reflections on a National Epidemic. New York : Vintage Books, 1997. 306 p.
4. Vandello J. A., Bosson J. K. Hard won and easily lost: A review and synthesis of theory and research on precarious manhood. *Psychology of Men & Masculinity*. 2013. Vol. 14(2). P. 101–113. URL: <https://doi.org/10.1037/a0029826>
5. Lindner E. Making Enemies: Humiliation and International Conflict. Westport: Praeger Security International, 2006. 246 p.

САХНО ДАР'Я ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 1 курсу магістратури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАПЕРЕЧЕННЯ ПІДЛІТКОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

У сучасному світі кримінології все більше доводиться мати справу не тільки з об'єктивними характеристиками злочинності, а й з особливостями соціального сприйняття та ставлення до злочинів та злочинців. Саме тому, останнім часом, починає формуватися

окремий кримінологічний напрм — кримінологія сприйняття, яка вивчає, як суспільство інтерпретує злочин, злочинця та обставини правопорушення. Особливої актуальності набуває проблема заперечення підліткової злочинності, коли навіть за наявності переконливих доказів суспільство схильне не визнавати провину «типового» або «соціально прийняттого» підлітка.

Комплексна природа цього феномену ґрунтується на взаємодії соціально-психологічних механізмів. Ключовим виступає ефект когнітивного дисонансу, при якому достовірна інформація про скоєний злочин протистоїть усталеним уявленням про «нормальність» підлітка та його неможливість вчинення злочинів. Це в свою чергу призводить до заперечення злочину чи можливої інакшої інтерпретації. У межах когнітивної психології цей процес пов'язується з низкою систематичних викривлень мислення, зокрема фундаментальною помилкою атрибуції та ефектом підтвердження [1].

Гендерні стереотипи також мають велике значення при формуванні заперечуючого сприйняття. Численні емпіричні дослідження доказують — суспільство має схильність давати різні оцінки злочинам залежно від статі злочинця. Дівчата та жінки зазвичай сприймаються як «менш небезпечні», «ситуативні» чи «випадкові» правопорушники. І це часто зменшує рівень їх відповідальності [2]. В той же час хлопці та чоловіки мають соціальну оцінку скрізь призму очікування агресивності. Та це, звісно, не виключає ефекту виправдання, якщо вони відповідають соціально позитивному образу (успішний учень, «з хорошої сім'ї»).

Суттєвим фактором є також ефект «симпатії до правопорушника», який проявляється у тенденції виправдовувати або мінімізувати провину особи, що викликає позитивне емоційне ставлення. У кримінологічному контексті це корелює з концепцією «halo effect», коли загальне позитивне враження про особу впливає на оцінку її конкретних дій [3]. У випадку підлітків цей ефект посилюється через їх сприйняття як «незрілих» та «таких, що можуть виправитися».

Заперечення підліткової злочинності також підтримується соціальними наративами, які відтворюються у медіа. Аналіз європейського медіа-дискурсу демонструє тенденцію до персоналізації підлітків-правопорушників, акцентування їх життєвих обставин і водночас зниження уваги до факту злочину. Це формує співчутливу рамку сприйняття, яка може впливати як на громадську думку, так і на практику правозастосування [4].

У контексті євроінтеграції важливим є баланс між гуманізацією правосуддя щодо неповнолітніх та забезпеченням принципу невідворотності відповідальності. Європейські стандарти, зокрема положення Директиви (ЄС) 2016/800, орієнтовані на захист прав дитини, індивідуалізацію підходу та ресоціалізацію [5]. Водночас вони не передбачають ігнорування факту правопорушення, що вимагає об'єктивної оцінки поведінки неповнолітнього без впливу когнітивних викривлень.

Для України це означає необхідність формування кримінологічної політики, яка враховує не лише об'єктивні показники злочинності, а й особливості її соціального сприйняття. У сучасних умовах офіційна статистика, результати кримінологічних досліджень і практичні заходи протидії злочинності дедалі більше залежать від того, як суспільство інтерпретує сам факт правопорушення, особу правопорушника та контекст події. Сприйняття виступає своєрідним «фільтром», через який проходить кримінологічна реальність, трансформуючись у публічні оцінки, соціальні реакції та управлінські рішення.

Ігнорування феномену заперечення злочину може призводити до низки системних негативних наслідків. По-перше, виникає викривлення статистичних показників, оскільки частина правопорушень не отримує належної кваліфікації або не фіксується як суспільно небезпечна поведінка. По-друге, формується толерантність до окремих форм девіантної поведінки, особливо у випадках, коли правопорушник відповідає соціально прийнятному образу. По-третє, знижується ефективність превентивних заходів, оскільки ризикові сигнали ігноруються або недооцінюються як на рівні суспільства, так і на рівні інституцій.

Крім того, викривлене сприйняття злочинності може впливати на практику правозастосування. Суб'єктивні уявлення про «типового злочинця» або «малоймовірність» злочинної поведінки певної особи здатні опосередковано впливати на процеси прийняття рішень — від реагування правоохоронних органів до оцінки доказів. Це створює ризики нерівномірного застосування права та підриває принцип об'єктивності.

У зв'язку з цим кримінологічна політика має включати системний аналіз факторів соціального сприйняття злочинності. Йдеться, зокрема, про впровадження освітніх програм, спрямованих на формування критичного мислення щодо інформації про злочини, підготовку фахівців до розпізнавання когнітивних викривлень, а також моніторинг медіа-дискурсу як джерела формування суспільних уявлень. Такий підхід дозволить не лише підвищити ефективність профілактики, а й забезпечити більш точне та об'єктивне відображення криміногенної ситуації в Україні.

Подальші дослідження у цьому напрямі мають передбачати застосування експериментальних методів, зокрема варіювання описів злочинних ситуацій для виявлення ефектів сприйняття, використання технологій eye-tracking для аналізу розподілу уваги, а також системний аналіз медіа-дискурсу щодо підліткової злочинності. Це дозволить глибше зрозуміти механізми формування суспільних оцінок та розробити більш ефективні стратегії протидії криміногенним викривленням сприйняття.

Таким чином, заперечення підліткової злочинності є складним соціально-психологічним феноменом, що потребує кримінологічного осмислення. Його врахування в умовах євроінтеграції є необхідною передумовою формування збалансованої, науково обґрунтованої політики у сфері запобігання злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Festinger L. *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford: Stanford University Press, 1957. 291 p.
2. Steffensmeier D., Allan E. Gender and Crime: Toward a Gendered Theory of Female Offending. *Annual Review of Sociology*. 1996. Vol. 22. P. 459–487. URL: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.22.1.459>
3. Nisbett R. E., Wilson T. D. The Halo Effect: Evidence for Unconscious Alteration of Judgments. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1977. Vol. 35(4). P. 250–256. URL: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.35.4.250>
4. Greer C., Reiner R. Mediated Mayhem: Media, Crime, Criminal Justice. In: Maguire M. et al. (eds.) *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
5. Directive (EU) 2016/800 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016L0800>

ФАЄНКО ВІОЛЕТТА ВІТАЛІЇВНА

студентка 1 курсу магістратури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК КРИМІНОГЕННИЙ ФАКТОР:
АНАЛІЗ МАСКУЛІННИХ НОРМ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Неминучим явищем в житті будь-яких представників підліткового віку є гендерна соціалізація. Вона являє собою складний процес, протягом якого індивід засвоює соціальні норми, очікування та ролі, пов'язані з його біологічною статтю [1]. Проте базові поведінкові установки, що формуються у молодій особі, не завжди можуть мати позитивне підґрунтя, а отже здатні виступати передумовою девіантної поведінки, яка, у свою чергу, може перерости у потяг до вчинення протиправних дій.

До основних аспектів гендерної соціалізації відносять освоєння прийнятих моделей чоловічої та жіночої поведінки, відносин, цінностей, норм, а також вплив соціального середовища на індивіда з метою формування у нього понять визначених суспільством ролей чоловіка і жінки як загальних збірних образів. Основною проблемою, що може спричинити посилення негативного впливу суспільства на розвиток статево-рольової соціалізації у молодій людини, вважають відсутність повноцінної самостійності у виборі життєвих цінностей та орієнтирів в силу раннього віку.

Поняття соціальних ролей, яке формується у такої психологічно нестабільної та вразливої категорії населення, часто потрапляє під вплив чинників зовнішнього середовища, що стимулює підлітків або неправильно засвоювати інформацію, або засвоювати неправильну інформацію. У підлітковому віці відбувається інтенсивне формування гендерної ідентичності та стереотипів, що є передумовами безлічі варіацій майбутньої поведінки індивіда. Але на нашу думку, особливо небезпечним у сучасності є некоректна інтерпретація маскулінності та викривлене розуміння «чоловічого» серед молодих хлопців [2].

Не так давно у науковому середовищі подібні ситуації описують як прояви гегемонної, або домінантно-токсичної маскулінності. Це - уявлення про чоловічі риси, які наразі знаходяться на вершині ієрархії та яку розділяє більша частина групи. Гегемонна маскулінність характеризується викривленим поняттям «чоловічого» і шкодить не лише жінкам, а й чоловікам та суспільству загалом [4]. Термін висвітлює деструктивні аспекти маскулінності, які займають домінуюче місце в уявленні про «правильну» поведінку чоловіка.

Поняття гегемонної маскулінності було введено австралійською соціологинєю Рейвін Коннелл у 1990 році. Характерними рисами цього явища Коннелл називає утвердження чоловічої влади над жінками та підлеглими чоловіками, культ фізичної сили та насильства, емоційна невиразність або повна заборона прояву емоцій та високу конкурентність серед чоловіків [3].

Гендерна соціалізація триває протягом усього життя, проте особливо загострюється у підлітковому віці через вплив однолітків та соціальні очікування від індивіда. Підліткова субкультура здатна самостійно формувати власні нормативи взаємодії та ідентичності, формуючи таким чином специфічні «правила маскулінності». Таким чином, у групах однолітків відбувається нормалізація девіантної та аморальної поведінки як «показника справжнього чоловіка». У таких ситуаціях орієнтація молодих людей на гегемонну маскулінність стимулює розвиток толерантності до насильства та агресії як способу самоствердження.

Під час опитування чоловіка від 18 до 50 років з'ясувалося, що прояви агресії здебільшого є вимушеною компенсацією неможливості та невпевненості у собі заради прагнення відповідати уявленням про «справжнього чоловіка» [5]. Поряд з агресією, ризиком та насильством як проявами маскулінності у підліткових групах часто ставлять і порушення загальноприйнятих суспільних норм, що призводить до нормалізації криміногенної поведінки серед молодих хлопців. Зокрема аморальна поведінка може бути спричинена страхом бути «викинутим» з соціальної групи.

Альберт Бандура у теорії соціального навчання зазначав, що поведінка формується через спостереження та наслідування моделей, отже підлітки свідомо чи несвідомо копіюють агресивні та протиправні патерни з медіа, значущих дорослих та соціального середовища, а схвалення агресивної поведінки як норми маскулінності призводить до «навчання» порушення законодавства у підліткових та дорослих групах, як пояснює теорія диференціальної асоціації Едвіна Сатерленда [6] [7].

Часто токсична маскулінність та прагнення відповідати «ідеалу мужності» може викликати внутрішній конфлікт у підлітка, що запускає реалізацію схеми пригнічування емоцій - накопичення агресії - девіантні форми розрядки через правопорушення. Таким чином, гегемонна маскулінність часто пов'язана із підвищенням ризику вчинення булінгу, хуліганства, різного роду насильства та участі у групових правопорушеннях. Вплив викривленого поняття «справжнього чоловіка» та токсичних моделей поведінки пояснює дисбаланс у гендерному аспекті кримінальної поведінки - так, особи чоловічої статі скоюють насильницькі злочини частіше, що доведено статистичними даними різних країн.

Цікавими є дослідження американського соціолога та кримінолога Джеймса Мессершміда, який у своїх книгах про гегемонну маскулінність та злочини наводить в якості результатів досліджень думку про те, що злочини можуть бути способом «конструювання маскулінності». Зокрема він зазначає, що у соціальному середовищі насильство може бути використане для підтвердження статусу та соціальної ролі, а кримінальна поведінка грає символічну роль, перетворюючи правопорушення на ресурс для демонстрації сили серед чоловіків різних вікових категорій [7].

Таким чином, гегемонна маскулінність може дійсно виступати криміногенним фактором у підліткових субкультурах. З урахуванням наукових досліджень видатних фахівців, таких як Р. Коннелл, Е. Сатерленд та Дж. Мессершмідт, можна зробити висновок, що токсичні маскулінні норми активно використовуються серед молоді, що спричиняє легітимацію агресії та насильства, зниження рівня самоконтролю, зменшує можливість самостійно обирати моделі поведінки та формує криміногенні установки. Крім того, кримінальна поведінка може виступати інструментом демонстрації сили на підтримання статусу «справжнього чоловіка». Гегемонна маскулінність, що проявляється через агресію, різні роди насильства, аморальну поведінку та заборону емоцій, становить

велику загрозу не тільки для жінок, а й для самих чоловіків та суспільства в цілому. Важливо зазначити, що ефективна протидія підлітковій злочинності починається з ранніх років дитини і має проявлятися через правильне виховання, якісну освіту, здорове соціальне середовище та формування правильних понять і цінностей у індивіда, а аналіз маскулінних норм у підлітковому середовищі все ще потребує великої кількості досліджень і уточнень.

У наше сьогодення, під час дії воєнного стану, подальше вивчення особливостей впливу токсичних поведінкових патернів на підлітків є не менш актуальним, ніж в мирний час, оскільки у зв'язку зі станом в країні через медіа та «живе» спілкування трансляція типових маскулінних норм на кшталт фізичної сили, готовності до насильства та агресії може суттєво збільшуватись. Окрім цього, ризик пришвидшення та поширення актуалізації девіантної поведінки серед молодих хлопців може зростати за рахунок переживання більшістю з них психологічних травм, пов'язаних з війною та її наслідками. Це стає передумовою спроб позбутися накопичених негативних емоцій через агресивну поведінку. Фактично, в умовах воєнного стану ми можемо вже спостерігати прийняття «позитивного, виправданого та вимушеного насильства» у чоловічому суспільстві через несення військової служби, проте як ми вже говорили раніше - в силу молодого віку підлітки здатні не зовсім коректно засвоювати трансльовану інформацію. Тому можна впевнено назвати подальше дослідження теми впливу війни на молоде покоління не тільки науково обґрунтованим, а й соціально необхідним, що дозволить більш точно зрозуміти і попередити формування криміногенної поведінки у хлопців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аспекти гендерної соціалізації особистості. *Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Київ)*. URL: <https://centraljust.gov.ua/news/info/aspekti-gendernoi-sotsializatsii-osobistosti> (дата звернення: 26.04.2026);
2. Гендерна соціалізація особистості. *ОсвітаUA*. URL: <https://osvita.ua/school/method/upbring/1660/> (дата звернення: 26.04.2026);
3. Учасники проєктів Вікімедіа. Гегемонна маскулінність — Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Гегемонна_маскулінність#cite_note-2-1 (дата звернення: 26.04.2026);
4. Учасники проєктів Вікімедіа. Токсична маскулінність — Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Токсична_маскулінність (дата звернення: 27.04.2026);
5. Як суспільству шкодить нав'язана маскулінність — *bit.ua*. *bit.ua Медіа про життя і технології в ньому*. URL: <https://bit.ua/2020/03/navyazana-maskulinnist-shkodyt/> (дата звернення: 27.04.2026);
6. Учасники проєктів Вікімедіа. Теорія мотивації соціального вивчення — Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Теорія_мотивації_соціального_вивчення (дата звернення: 27.04.2026);
7. Connell R. W., Messerschmidt J. W. Male socializations: From childhood to adulthood. *CAIRN INFO. Humanities and social sciences*. URL: <https://shs.cairn.info/journal-terrains-et-travaux-2015-2?lang=en> (date of access: 28.04.2026).

БАДОВ РОМАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

студент 4 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РІВЕНЬ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України та запровадження воєнного стану [2] стали значимими чинниками, що змінили стан публічної безпеки та правопорядку в державі загалом. Зокрема, безконтрольний обіг вогнепальної зброї та глибока психоемоційна травматизація суспільства створили нові ризики для зростання тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи [1].

Для повного та всебічного аналізу насильницької злочинності необхідно в достатній мірі дослідити статистику злочинності в цілому. Згідно із звітами про роботу органів прокуратури 2021-2025 станом на 2021 рік [3] усього до ЄРДР було занесено 321 443 кримінальних правопорушення, з них 33056 — насильницькі злочини, що становить 10.28% від загальної кількості кримінальних правопорушень.

Звітний період характеризується явно вираженим домінуванням «легкого» насильства. Понад 55% (18254 випадки) від усіх злочинів проти життя та здоров'я становлять легкі тілесні ушкодження. У більшості випадків акти насильства мають побутовий або ситуативний характер. Переважна більшість вбивств у 2021 році була кваліфікована як такі, що вчинені на ґрунті раптово виниклих неприязних відносин (часто під впливом алкоголю) і становить лише 4% (1328 випадків) від усіх насильницьких злочинів [3]. За локалізацією насильство більш зосереджене у приватному секторі, тоді як вулична насильницька злочинність мала тенденцію на зниження завдяки розширенню систем відеоспостереження у містах.

У той же час, звіт про роботу органів прокуратури 2025 року вказує на значне зростання злочинності загалом. За звітний період було зареєстровано до ЄРДР 608 101 кримінальне правопорушення, з них 86 422 (14.3%) становлять насильницькі злочини [4]. Домінуючою складовою, як і у 2021 році, виступають легкі тілесні ушкодження та побутова агресія. Майже 20 тисяч справ припадають на легкі тілесні ушкодження, побої та домашнє насильство. Насильницька злочинність має переважно міжособистісний, побутовий та ситуативний характер. Повномасштабна збройна агресія РФ проти України та запровадження воєнного стану суттєво вплинули на природу формування подібних правопорушень. Високий рівень загального стресу серед населення, психоемоційне виснаження та посттравматичні розлади призводять до того, що конфлікти швидше переходять у фазу фізичної агресії.

Однак, вражаючим є показник розбоїв — лише 310 випадків на всю країну за рік [4]. Для порівняння з довоєнними роками, такі показники є аномально низькими.

Комендантська година мінімізувала кількість людей на вулицях у нічний час, тим самим знизивши кількість потенційних жертв для вуличних нападів. Регулярні перевірки документів та транспортних засобів на блокпостах обмежили мобільність злочинних груп. Крім того, присутність великої кількості озброєних представників Сил оборони та поліції на вулицях міст виступає потужним психологічним бар'єром (генеральною превенцією) для потенційних правопорушників, які усвідомлюють неминучість швидкої та жорсткої відсічі. Впровадження комендантської години, посилене патрулювання вулиць поліцією, впровадження блокпостів та інші заходи направлені на підтримання цивільної безпеки призвели до зменшення активності в нічний час, що позитивно вплинуло на суттєве зниження рівня вуличної насильницької злочинності через що центр ваги насильства перемістився у приватний сектор [2].

Ключовим показником є «статистичний вибух» у категорії воєнних злочинів. Якщо до повномасштабного вторгнення кількість таких проваджень вимірювалася сотнями, то станом на 2025 рік їх кількість перевищила 55 тисяч. З огляду на статистику, основний масив насильства в Україні вчиняється не внутрішніми кримінальними елементами, а окупаційними силами. Попри стримувальні чинники, характер насильства став більш летальним та небезпечним. Головним викликом є масова мілітаризація суспільства та неконтрольований обіг зброї. Побутові конфлікти, які раніше вирішувалися застосуванням фізичної сили, нині переходять у фазу застосування вогнепальної зброї.

Отже, повномасштабна війна та запровадження воєнного стану докорінно змінили ландшафт насильницької злочинності в Україні. З одного боку, жорсткі безпекові заходи (комендантська година, блокпости, мілітаризація публічного простору) довели свою високу ефективність як інструменти генеральної превенції, практично викоринивши класичну вуличну злочинність (зокрема, розбої).

З іншого боку, відбулася небезпечна трансформація: епіцентр насильства перемістився з вулиці у приватний сектор. Криміногенна ситуація безпосередньо залежить від ментального здоров'я нації. На тлі статистичного домінування воєнних злочинів окупантів, внутрішня цивільна злочинність ускладнюється глибокою психоемоційною травматизацією населення та безконтрольним обігом вогнепальної зброї. Це створює критичний ризик того, що ситуативні побутові конфлікти матимуть значно тяжчі, летальні наслідки. Відтак, головним викликом для правоохоронної системи є не стільки контроль публічного простору, скільки превенція латентного домашнього насильства та подолання наслідків масової мілітаризації суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 26.11.2018 № 393/2018 : станом на 28 листоп. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018#Text>.
3. Про роботу органів прокуратури 2021. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-robotu-organiv-prokuraturi-2>.
4. Про роботу органів прокуратури 2025 . Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-robotu-organiv-prokuraturi-2>.

БЕДЕНОК ВАЛЕРІЯ ВАЛЕРІЇВНА

студентка 3 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ МЕТОДИКИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Сучасна методика огляду місця події трансформується у високотехнологічний процес, де пріоритетним виступає детальне та точне відображення обстановки місця події. Інтенсивна міжнародна співпраця та адаптація європейського досвіду впровадження інновацій у судову практику сприяють поглибленню взаємодії українських криміналістів із колегами з ЄС. Водночас, це відкриває можливості для застосування комплексних методик, що ґрунтуються на досягненнях фізики, кібернетики та архітектури.

У криміналістичній діяльності особливу роль відіграє «судова архітектура». Цей напрям характерний тим, що інтегрує сучасні медіа-засоби для створення точних 3D-моделей обстановки на місці події, що є важливим при розслідування воєнних злочинів [1, с. 11-19]. За визначенням, запропонованим Корнієнком В. В., 3D-сканування — це інноваційний процес, котрий дозволяє моделювати реальну картину обстановки події з високим ступенем деталізації, отримувати інформацію про поверхні, форми, кольори об'єкта в комп'ютерному, математичному, а також цифровому вигляді [2, с. 165]. Характерними особливостями застосування 3D-сканування є: 1) об'єктивність; 2) швидкість; 3) точність; 4) функціональність; 5) мобільність та простота використання. Об'єктивність полягає у забезпеченні високої деталізації та достовірності фіксації геометричних форм поверхонь без спотворень. Швидкість дає змогу оперативного документування всіх слідів, обстановки місця події та обробки зібраних даних. Така особливість як точність проявляється у можливості встановлення просторового розташування людей і об'єктів на різних відстанях, а також здійснення сканування в умовах недостатнього або відсутнього освітлення. Функціональність знаходить своє відображення у наявності розширених функціональних можливостях для створення анімацій, планів, проекцій і розрізів об'єктів. Мобільність і зручність використання характеризується багатофункціональним програмним забезпеченням та легкістю його експлуатації на практиці. Серед сучасних засобів 3D-сканування займає ключове місце наземний лазерний сканер «Z+F Image 5016». Він обладнаний вбудованою HDR-камерою, системою внутрішнього освітлення та координатного позиціонування. Такий сканер допомагає оперативно документувати великі та важкодоступні території, при цьому фіксуючи просторове розташування людей та об'єктів, навіть за обмеженого освітлення. Вбудоване програмне забезпечення дає можливість зробити локальну обробку даних на місці події, що скорочує час збору інформації та знижує ризик похибок, пов'язаних із людським фактором. Пристрій забезпечує дальність сканування до 800 м, підтримку GPS-визначення положення та інтеграцію кількох відсканованих ділянок для формування цілісної 3D-моделі [3, с. 537].

Аерокриміналістика є наступним розділом кримінальстичної діяльності, який динамічно розвивається, особливо у документуванні наслідків збройної агресії російської федерації. Ефективність використання безпілотних літальних апаратів (БпЛА) іноземного виробництва підтверджується практичним досвідом фіксації руйнувань об'єктів цивільної інфраструктури, зокрема у Харківській області [1, с. 17-18]. Безпілотні літальні апарати БпЛА є технічними засобами, оснащеними фото- та відеообладнанням, які призначені для здійснення візуального огляду й документування обстановки місця події, їх ефективне використання потребує наявності спеціальних знань. Зокрема, йдеться про технічну підготовку, що охоплює розуміння принципів функціонування дронів, їх конструктивних елементів та особливостей керування [4, с. 107]. Їх використання дозволяє здійснювати детальну візуалізацію масштабу пошкоджень, які невидимі із наземних точок спостереження. Крім того, дрони дають змогу формувати ортофотоплани, тобто такі геоприв'язані аерофотознімки території для точного картографічного відтворення місця події. Застосування БпЛА під час слідчих (розшукових) дій підвищує не тільки інформативність огляду, а й мінімізує ризики для життя правоохоронців у важкодоступних зонах. Поряд із дистанційними методами у практику впроваджується сучасне лабораторне обладнання, зокрема ДНК-лабораторії, запозичені з французького досвіду. Вперше їх використали в місті Ізюм, що було зразковим досвідом оперативного проведення ДНК-аналізу в польових умовах. Застосування таких лабораторій дало змогу в короткі терміни ідентифікувати сотні загиблих під час ексгумації, забезпечуючи тим самим високу точність судово-експертних досліджень [5].

Також криміналістична техніка пропонує ще низку інноваційних, високотехнологічних рішень для аналізу мікрооб'єктів та цифрових слідів безпосередньо на місці огляду події. Серед них застосування масс-спектрометрія з лазерною абляцією, яка дозволяє досліджувати мікрочастинки скла на атомарному рівні та визначати їхнє походження за унікальним хімічним складом. Така технологія допомагає встановлювати зв'язок між вилученими частинками скла на одязі злочинця з частинками, які були вилучені на місці події. У межах цифрової криміналістики особливого значення набувають методики дослідження ігрових систем, наприклад, таких як Xbox. Вони надають можливість правоохоронцям виявляти приховані файли на жорсткому диску. Наступним інноваційним техніко-криміналістичним методом є магнітне дактилоскопіювання та автоматична дактилоскопічна ідентифікація. Цей метод дозволяє криміналістам, судово-медичним експертам та співробітникам поліції оперативно порівнювати відбитки пальців, знайдені на місці злочину, з великою віртуальною базою. А використання саме безконтактного дактилоскопіювання дає змогу отримувати відбитки високої якості без ризику їх забруднення [6, с. 97-98].

Підсумовуючи, слід зазначити, що динамічний розвиток техніко-криміналістичного забезпечення, зокрема впровадження 3D-сканування, аерокриміналістики та мобільних ДНК-лабораторій вимагає сучасного оновлення процесуальних процедур в Україні. Чинна редакція статті 237 КПК України не забезпечує достатньої легітимізації складних цифрових інструментів. Для усунення цієї правової невизначеності доцільно буде нормативно закріпити процедуру перевірки цифрових моделей та ортофотопланів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інноваційні методи, засоби та технології в криміналістиці та судовій експертизі: наук.-практ. посібник : електрон. наук. вид. / [Шепітько В. Ю., Авдеева Г. К., Коновалова В. О. та

- ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків: Право, 2023. — 116 с.
2. Корнієнко, В. В. Криміналістичне 3D-моделювання місця події. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття. 2020. С. 165–167. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200619/article/view/korniienko
3. Вигівський І. М. Особливості проведення огляду місця події за допомогою методу 3D-сканування під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в умовах збройного конфлікту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №2. С. 535-538.
4. Івасишин, Т., Ленський, М. Застосування безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події: криміналістичні аспекти. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2025, випуск 3 (62), С. 105-109.
5. Баланчук І. В Ізюмі закінчили ексгумацію — підняли 447 тіл, серед них багато жінок, є діти. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/23/7368817/> .
6. Степанюк Р. Л., Лапта С. П. Новітні зарубіжні розробки та перспективні дослідження у галузі техніко-криміналістичного забезпечення протидії злочинності. *Право і Безпека : наук. журн.* 2017. № 2 (65). С. 96–101.

БУЗЕНЮК РОМАН ВІТАЛІЙОВИЧ

студент 3 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України питання належної фіксації та ефективного розслідування воєнних злочинів набуває не лише теоретичного, а й безпосереднього практичного значення. Формування якісної та допустимої доказової бази у кримінальних провадженнях цієї категорії є визначальною передумовою притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності як у національних судах України, так і в межах міжнародних судових інституцій, зокрема в контексті реалізації принципу універсальної юрисдикції та діяльності міжнародних кримінальних трибуналів. У цьому зв'язку огляд місця події виступає однією з базових слідчих (розшукових) дій у провадженнях за ст. 438 КК України, оскільки саме на цьому етапі здійснюється первинна фіксація матеріальних слідів кримінального правопорушення та формується основа доказової інформації [1].

Особливості проведення огляду місця події у справах про порушення законів та звичаїв війни зумовлені специфікою сучасного збройного конфлікту. Йдеться, передусім, про масштабність руйнувань об'єктів цивільної інфраструктури, використання різних

видів високоточного та некерованого озброєння, а також про складну безпекову ситуацію, яка унеможлиблює застосування стандартних криміналістичних підходів без їх адаптації. З урахуванням того, що збройний конфлікт на території України триває з 19.02.2014 року, а з 24.02.2022 року набув ознак повномасштабної війни, криміналістичне забезпечення огляду місця події має базуватися на інтеграції норм національного кримінального процесуального законодавства та положень міжнародного гуманітарного права, які визначають правила ведення збройних конфліктів та захисту цивільного населення.

Процесуальні засади проведення огляду місця події визначені ст. 237 КПК України, яка закріплює повноваження слідчого та прокурора щодо безпосереднього дослідження обстановки місця події, проведення вимірювань, фото- і відеофіксації, складання планів, схем та інших допоміжних матеріалів. Водночас у період дії правового режиму воєнного стану застосовуються положення ст. 615 КПК України, що передбачають особливості здійснення досудового розслідування, включаючи можливість відступу від окремих процесуальних процедур з метою забезпечення оперативності та ефективності кримінального провадження [2].

Визначальною рисою огляду місця події у справах цієї категорії є безумовний пріоритет забезпечення безпеки всіх учасників слідчої дії. Проведення огляду без попереднього обстеження території є неприпустимим, оскільки існує високий ризик наявності вибухонебезпечних предметів, зокрема мін, нерозірваних боєприпасів, залишків касетних елементів або саморобних вибухових пристроїв. У зв'язку з цим початок огляду можливий виключно після отримання офіційного підтвердження від підрозділів ДСНС чи інженерно-саперних служб щодо безпечності території. Крім того, у практиці фіксуються випадки застосування тактики так званих «подвійних ударів», що обумовлює необхідність врахування додаткових ризиків навіть після первинного обстеження місця події [3, с.9-17].

На етапі безпосереднього проведення огляду особливого значення набуває встановлення контекстуального елемента, який полягає у доведенні зв'язку між вчиненим діянням та існуванням збройного конфлікту. Вказаний елемент є обов'язковою складовою складу воєнного злочину та дозволяє відмежувати його від загальнокримінальних правопорушень. У цьому аспекті підлягають фіксації не лише матеріальні сліди, але й обставини, що свідчать про обізнаність суб'єкта щодо характеру ситуації, в якій вчиняється діяння, а також про спрямованість його дій.

Суттєве значення має належна організація роботи слідчо-оперативної групи, до складу якої, окрім слідчого та прокурора, доцільно включати спеціалістів різного профілю: вибухотехніків, судмедекспертів, експертів-балістів, фахівців у сфері використання безпілотних літальних апаратів, а за необхідності й інших експертів. Залучення таких спеціалістів дозволяє здійснити більш глибокий аналіз обстановки місця події, зокрема встановити тип застосованого озброєння за характером пошкоджень, формою та розмірами вирв, наявними уламками та іншими матеріальними слідами. Отримані результати мають ключове значення для доведення факту цілеспрямованого або невивіркованого застосування сили, що прямо пов'язано з оцінкою дотримання або порушення норм міжнародного гуманітарного права.

У ході огляду місця події обов'язковому встановленню підлягає статус потерпілих осіб та характер об'єктів, які зазнали ураження. Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, необхідно розмежовувати цивільних осіб, комбатантів, а також осіб, які вибули з участі у бойових діях (*hors de combat*). Окрему категорію становлять медичний та духовний персонал, які користуються спеціальним захистом. Належна

фіксація цих обставин має принципове значення для правильної правової кваліфікації діяння та подальшої оцінки його відповідності принципам розрізнення та пропорційності [4, с.12-17].

У випадках ураження об'єктів цивільної інфраструктури, зокрема житлових будинків, закладів освіти, охорони здоров'я або об'єктів критичної інфраструктури, слідчий зобов'язаний зафіксувати відсутність поблизу військових цілей, техніки або позицій, які могли б обґрунтовувати законність нанесеного удару. Така фіксація має важливе доказове значення, оскільки дозволяє спростувати можливі твердження сторони агресора щодо правомірності своїх дій.

З огляду на масштабність руйнувань та обмеженість доступу до окремих ділянок місця події, традиційні методи фіксації (вимірювання рулеткою, використання далекомірів тощо) часто є недостатніми або небезпечними. У зв'язку з цим особливого значення набуває застосування сучасних технічних засобів. Використання безпілотних літальних апаратів дозволяє отримати загальну картину місця події, зафіксувати розташування об'єктів та масштаб руйнувань, а також дослідити важкодоступні або потенційно небезпечні ділянки. У свою чергу, технології тривимірного лазерного сканування забезпечують створення високоточної цифрової моделі місця події, що дозволяє зберегти його стан у незмінному вигляді та використовувати ці дані для подальших експертних досліджень навіть після фізичного зникнення або відновлення об'єкта [5, С. 165–167].

Окремої уваги потребує дотримання міжнародних стандартів документування доказової інформації, зокрема тих, що закріплені у Протоколі Берклі. Відповідно до зазначених стандартів, під час фіксації цифрових доказів необхідно забезпечити збереження їх автентичності, цілісності та відтворюваності. Обов'язковою є фіксація метаданих фото- та відеоматеріалів, а також належна організація їх зберігання відповідно до принципу безперервного ланцюга збереження доказів (chain of custody). Недотримання цих вимог може призвести до втрати доказового значення відповідних матеріалів, особливо у випадку їх використання в міжнародних судових органах [6].

Таким чином, огляд місця події у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів характеризується підвищеним рівнем складності, багатокomпонентністю та необхідністю міждисциплінарного підходу. Його ефективне проведення передбачає поєднання процесуальних норм, криміналістичних методик, сучасних технічних засобів та міжнародно-правових стандартів. Саме від якості та повноти проведення цієї слідчої дії залежить подальша перспектива кримінального провадження, включаючи можливість доведення вини та притягнення винних осіб до відповідальності як на національному, так і на міжнародному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>;
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> ;
3. Особливості проведення огляду місця події в умовах збройного конфлікту : методичні рекомендації / С. В. Обшаров, Д. Б. Санакоєв, К. О. Чаплинський та ін. ; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 40 с.;
4. Методичні рекомендації «Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина». Київ. 2023. JustGroup. URL: <https://surl.li/vdhryq>;

5. Корнієнко В. В. Криміналістичне 3D-моделювання місця події. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття: тези доп. учасників III Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 19 черв. 2020 р.).* С. 165–167;
6. Протокол Берклі щодо розслідувань із використанням відкритих цифрових даних. Глобальний стандарт ведення розслідувань у сфері прав людини. URL: <https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2022/03/Berkeley-Protocol-Ukrainian.pdf>

БУЗЕНЮК РОМАН ВІТАЛІЙОВИЧ

студент 3 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ СЕРЕД ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ЯК КРИМІНОГЕННИЙ ФАКТОР

В умовах триваючої повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України проблема нелегального обігу вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин набула характеру системної загрози національній безпеці. Масштабна мілітаризація суспільства, зумовлена об'єктивною необхідністю відсічі агресору, одночасно створила передумови для накопичення значного обсягу незареєстрованих засобів ураження у цивільному середовищі.

Формування ефективної стратегії протидії цьому явищу є визначальною умовою забезпечення громадського порядку та профілактики тяжкої насильницької злочинності. У сучасному кримінологічному дискурсі незаконний обіг зброї розглядається не лише як самостійний склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 263 ККУ, а як фундаментальний детермінант, що стимулює розвиток організованої злочинності та тероризму [1]. Особливості криміногенного впливу цього фактору у 2024–2026 роках зумовлені специфікою джерел походження зброї. Якщо у довоєнний період домінували канали контрабанди та крадіжок, то сьогодні основний масив нелегального арсеналу складає трофейна зброя, а також засоби ураження, втрачені або неконтрольовано розповсюджені у зонах активних бойових дій.

Процесуальні та матеріально-правові засади регулювання цієї сфери базуються на нормах кримінального кодексу України, проте в умовах воєнного стану вони зазнали суттєвої адаптації. Важливим етапом у впорядкуванні обігу зброї стало прийняття змін до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», якими було запроваджено механізм декларування вогнепальної зброї [2]. Цей нормативний акт дозволив громадянам легалізувати знайдену зброю на період дії воєнного стану, що є стратегічним кроком до демілітаризації цивільного сектору та виведення значного масиву

засобів ураження з тіні. Визначальною рисою нелегального обігу зброї як криміногенного фактору є його здатність трансформувати мотиваційну сферу особистості. Наявність незареєстрованої зброї суттєво знижує психологічний бар'єр при вчиненні правопорушень, що призводить до перетворення побутових конфліктів у тяжкі правопорушення проти життя та здоров'я людини. Науковці підкреслюють, що озброєність населення веде до девальвації людського життя, коли використання летальної сили сприймається як первинний спосіб вирішення майнових або особистих суперечок [3, с. 15–24].

Суттєве значення для нейтралізації криміногенного потенціалу нелегальної зброї має цифровізація облікових процесів. Впровадження Єдиного реєстру зброї дозволило створити прозору систему контролю за легальним сегментом, одночасно висвітливши масштаби незаконного ринку. Інтеграція ЄРЗ із іншими державними реєстрами забезпечує можливість оперативного моніторингу та ідентифікації зброї за балістичними характеристиками, що є критично важливим для розкриття кримінальних правопорушень, вчинених із її застосуванням. На етапі повоєнного відновлення особливого значення набуває встановлення балансу між правом громадян на самооборону та обов'язком держави забезпечувати монополію на насильство. У цьому аспекті актуальним залишається обговорення проекту Закону «Про право на цивільну вогнепальну зброю» (№5708), який має остаточно розмежувати категорії зброї та встановити чіткі правила її володіння [4]. Належна законодавча фіксація цих правил дозволить спростувати суб'єктивне відчуття дефіциту безпеки, яке часто спонукає громадян до незаконного придбання засобів захисту.

Окремої уваги потребує застосування ч.3 ст.263 ККУ, яка передбачає звільнення від відповідальності у разі добровільної здачі зброї. В умовах 2026 року цей інструмент має бути підкріплений широкою інформаційною кампанією та спрощенням процедур декларування через цифрові застосунки. Це дозволить не лише зменшити кількість незареєстрованих одиниць зброї, а й знизити рівень віктимності суспільства, оскільки нелегальна зброя часто стає об'єктом інтересу для професійних злочинних угруповань.

Таким чином, нелегальний обіг зброї у кримінальних провадженнях сучасності характеризується підвищеним рівнем складності та багатокомпонентністю. Його ефективне подолання передбачає поєднання репресивних заходів, стимулюючих правових норм та сучасних технологій обліку. Саме від якості реалізації державної політики у цій сфері залежить стабільність криміногенної ситуації в країні та безпека кожного громадянина у повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III.
2. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 03.03.2022 № 2114-IX.
3. Джужа О. М., Василевич В. В. Кримінологічні аспекти незаконного обігу зброї в умовах воєнного стану. Вісник Національної академії внутрішніх справ. 2023. № 2. С 22-32
4. Проект Закону про право на цивільну вогнепальну зброю (№5708). Верховна Рада України. 2021 (з правками 2024-2025 рр.).

ГРИЦЕНКО ВАЛЕРІЯ ВАЛЕРІЇВНА

студентка 3 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У сучасному світі технологічний прогрес трансформує різні сфери діяльності людини, запроваджуючи автоматизацію та інноваційні технології, що дозволяють діяти швидше та результативніше. Така тенденція охоплює й органи досудового розслідування, де все активніше застосовуються інновації, зокрема безпілотні летальні апарати.

Згідно з наказом Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису», безпілотний літальний апарат (далі - БпЛА) - повітряне судно, призначене для виконання польоту без пілота на борту, керування польотом якого і контроль за яким здійснюються за допомогою спеціальної станції керування, що розташована поза повітряним судном [1].

Технічні можливості БпЛА дають змогу ефективно виконувати різні завдання, які виникають у процесі досудового розслідування, а саме:

1. Огляд місця події з використанням БпЛА є однією із основних слідчих (розшукових) дій. БпЛА забезпечують повну та об'єктивну фіксацію місця події з висоти. Завдяки такій фіксації охоплюються значні території, формується цілісна картина події, а зібрані матеріали слугують важливими доказами у кримінальному провадженні.

2. Спостереження за особами та іншими об'єктами. Оснащені сучасними оптичними, інфрачервоними та тепловізійними камерами, БпЛА дозволяють органам досудового розслідування спостерігати, виявляти, досліджувати й документувати об'єкти навіть у складних погодних умовах, у темну пору доби чи на важкодоступній місцевості [2, с. 25-26].

3. Обстеження важкодоступних місць та територій. Завдяки мобільності БпЛА можуть використовуватися для обстеження будь-якої дозволеної території, а також для спостереження за місцями, де існує ймовірність вчинення кримінального правопорушення.

4. Відтворення обстановки події. Отримані за допомогою БпЛА дані дозволяють моделювати розвиток подій та забезпечують візуалізацію.

5. Забезпечення безпеки під час слідчих (розшукових) дій. Використання безпілотних летальних апаратів на небезпечних місцях події (наприклад, при воєнних злочинах) мінімізує ризики для всіх учасників процесу.

Використання БпЛА при огляді місця події відбувається на трьох етапах: підготовчий, робочий та заключний.

Підготовчий етап включає:

1. Технічна перевірка БпЛА. Перед використанням перевіряється комплектність (апарат, пульт керування, акумулятори, мобільний пристрій, карти пам'яті) та рівень зарядженості всіх пристроїв. Необхідно переконатися у наявності та справності програмного забезпечення з обліковим записом. Також, важливо провести тестування роботи основних систем: радіозв'язку, GPS-модуля, двигунів.

2. Перевірка погодних умов. Для такої перевірки використовуються прогнози погоди або спеціальні додатки для оцінки безпечності польоту БпЛА. Оптимальними вважаються умови без туману та опадів (в разі нагальної потреби політ можливий при незначних опадах). Важливе значення має температура повітря, оскільки холод зменшує тривалість польоту. Також враховується сила вітру, тому необхідно уникати польотів при сильних поривах вітру.

3. Перевірка місцевості. Перед здійсненням польоту необхідно перевірити допустимість застосування БпЛА на конкретній території, оскільки існують території, де політ заборонений або потребує дозволу. Також на місці проводиться оцінка факторів, які можуть вплинути на безпеку польоту (лінії електропередач, металеві конструкції тощо).

На робочому етапі огляду місця події застосовуються такі криміналістичні методи: концентричний (за спіраллю від периферії до центру), ексцентричний (за спіраллю від центру до периферії), фронтальний (розміщення учасників у лінію з подальшим фронтальним рухом), секторний (дослідження території за секторами) та метод огляду місця події за квадратами (поділ території на квадрати). БпЛА може допомогти в реалізації таких методів та фіксації самого процесу огляду місця події.

БпЛА здійснюють фіксацію огляду місця події через аерозйомку, що представляє собою процес отримання фото- або відеозображень земної поверхні, об'єктів чи місцевості з повітря, що здійснюється за допомогою аерозйомочного обладнання (камер, сканерів), які встановленого на літаках, гелікоптерах або, найчастіше сьогодні, безпілотних літальних апаратах (дронах/квадрокоптерах).

Найбільш поширеним способом аерозйомки є панорамування, тобто фіксація місцевості з висоти з охопленням великої площі. Такий спосіб може здійснюватися як із нерухомої точки (статично), так і під час руху (динамічно). Залежно від кута фіксації панорамна аерозйомка буває перспективною або плановою. Перспективна виконується під кутом 60 градусів до поверхні землі. Таке зображення є досить близьким для сприйняття людиною. Натомість, планова аерозйомка передбачає спрямування камери майже перпендикулярно до поверхні землі та застосовується, в більшості випадків, для створення фотосхем, планів місцевості.

Також розрізняють лінійну та кругову панораму. Під час лінійної панорами рух камери здійснюється прямо шляхом облітання об'єкта з усіх боків, підлітання до нього або віддалення. Така аерозйомка може відбуватися за горизонталлю, за вертикаллю, перспективно або планово. Проте, під час кругової панорами рух камери відбувається по колу, тобто або камера рухається навколо об'єкта, або напрямок камери змінюється по колу.

Як відомо, заключний етап огляду місця події включає в себе фіксацію ходу та результатів огляду у протоколі. Згідно з п. 1 ч. 3 ст. 104 КПК України у вступній частині зазначається інформація про залучення оператора БпЛА, а також «інформацію про те, що

особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання» [3]. А саме зазначається: марка, модель, серійний номер БпЛА та інформація про карту пам'яті.

В описовій частині протоколу зазначається умови та порядок застосування БпЛА: температура та вологість повітря, видимість, швидкість вітру, атмосферний тиск, відомості про об'єкт огляду (у разі відсутності відомостей про адресу місцевості її можна визначати за кадастровим номером земельної ділянки, а також в обов'язковому порядку слід здійснити «прив'язку» з використанням GPS-координат [4, с. 18]). Також зазначаються результати огляду.

Отримані матеріали в результаті аерозйомки долучаються до протоколу як додатки відповідно до вимог ст. 105 КПК України [3].

Варто виокремити переваги застосування БпЛА в умовах повномасштабного вторгнення, а саме при воєнних злочинах. В таких провадженнях залучення БпЛА дозволяє швидко отримати загальний огляд місця події, оцінити масштаби пошкоджень, а також зафіксувати матеріали, які можуть слугувати доказами в кримінальному провадженні. Також перевагою застосування БпЛА в таких провадженнях є безпека учасників слідчих (розшукових) дій.

Отже, застосування безпілотних літальних апаратів в кримінальних провадженнях суттєво розширює можливості щодо збирання, фіксації та оформлення матеріалів, які можуть слугувати важливими доказами в таких провадженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 18.12.2018р. № 1026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-19#Text>;

2. Особливості застосування безпілотних літальних апаратів органами та підрозділами поліції: метод. рек. / Саковський А.А., Науменко С.М., Кравченко С.І., Єфіменко І.М. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 72 с.;

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>;

4. Захарко А.В., Пиріг І.В., Поливанюк В.Д., Санакоєв Д.Б. Використання безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події: метод. рекомендації. Дніпро: Дніпровський державний університет внутрішніх справ, 2024. 32 с.

ГРИЦЕНКО ВАЛЕРІЯ ВАЛЕРІЇВНА

студентка 3 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ 3D-СКАНУВАННЯ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Практика використання 3D-сканування органами досудового розслідування свідчить про ефективність його застосування в багатьох країнах світу. 3D-сканери широко застосовуються при розслідуванні кримінальних правопорушень у країнах Європейського Союзу (Польща, Німеччина, Франція, Італія, Нідерланди тощо), а також США та інших країнах. В Україні правоохоронні органи частіше використовують 3D-сканування при розслідуванні воєнних кримінальних правопорушень, що має важливе значення, оскільки потребує меншого залучення людського ресурсу та дозволяє швидко обробити інформацію.

3D-сканування — це інноваційний процес, котрий дозволяє моделювати реальну картину обстановки події з високим ступенем деталізації, отримувати інформацію про поверхні, форми, кольори об'єкта в комп'ютерному, математичному, а також цифровому вигляді [1, с. 165].

КПК України не містить чіткого врегулювання фіксування доказової інформації за допомогою 3D-сканування. Проте, ч. 7 ст. 237 КПК України зазначає, що «При огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження...» [2]. Оскільки, на мою думку, 3D-сканування можна вважати продовженням фотографування, то такий спосіб фіксації може запроваджуватися для розслідування кримінальних правопорушень та не суперечить нормам КПК України.

Як відомо, тактика огляду місця події складається з трьох етапів — підготовчого, робочого та заключного. Тому використання 3D-сканування необхідно розглядати окремо на кожному етапі.

На підготовчому етапі, а саме до виїзду слідчого на місце події необхідно:

По-перше, визначити чи є необхідність застосування 3D-сканування. Така необхідність, зазвичай, виникає при тяжких чи особливо тяжких злочинах проти життя та здоров'я осіб, масштабних ДТП, авіакатастрофах, терактах, воєнних злочинах тощо, тобто при, так званих, масових катастрофах.

По-друге, слід визначити склад слідчо-оперативної групи та розподілити функції між учасниками. Склад слідчо-оперативної групи формується з урахуванням: об'єкта, що є місцем події; меж огляду та ймовірної кількості слідів; способу вчинення злочину огляду [3, с. 9].

Наприкінці, здійснюється підготовка обладнання, а саме перевірка на справність 3D-сканера та його елементів.

Після прибуття слідчо-оперативної групи безпосередньо на місці події проводиться оцінка складності даного місця події, підбирається місце для встановлення сканера, яке повинно бути стабільним, без наявних перешкод та з оптимальним освітленням.

Далі визначаються основні об'єкти сканування. Варто зазначити, що сканувати об'єкти рекомендують з декількох точок, щоб забезпечити повне сканування та максимальну деталізацію необхідних об'єктів або території.

Також, перед самим робочим етапом, здійснюється окреслення меж огляду за допомогою стрічок, конусів, маркерів тощо.

На робочому етапі 3D-сканування поєднує в собі загальний і детальний огляд місця події та містить такі етапи:

1. Розміщення 3D-сканера в різних раніше обраних точках. Якщо виконується кілька сканувань, то кожне наступне сканування накладається на попереднє для точності майбутньої 3D-моделі.

2. Процес сканування. У ході роботи сканер випромінює лазерні промені або світлові імпульси, які відбиваються від поверхні певного об'єкта та повертаються до датчиків пристрою. Існують два методи сканування:

- контактний — пристрій зондує предмет за допомогою фізичного контакту, поки об'єкт знаходиться на прецизійній повірочній плиті. Контактний 3D сканер відрізняється над точністю роботи. Проте, при скануванні можна пошкодити або змінити форму об'єкта [4, с. 243].

- безконтактний — застосовується випромінювання або особливий світ (ультразвук, рентгенівські промені). В даному випадку предмет сканується через відображення світлового потоку [4, с. 243].

3. На етапі обробки даних зібрана інформація опрацьовується за допомогою програмного забезпечення для побудови цілісної цифрової моделі.

4. Завершивши створення 3D-моделі, її експортують, та починається етап аналізу та візуалізації. Під час даного етапу відбувається вивчення отриманих даних та їх осмислення. Завдяки 3D-моделі можливо точно відтворити послідовність дій, детально вивчити місце події, виконати точні вимірювання тощо.

На заключному етапі огляду місця події основною вимогою є фіксація ходу та результатів огляду у відповідному протоколі.

Відомості про використання 3D-сканування зазначаються в протоколі так само, як і відомості про застосування всіх інших технічних засобів (фото-, відео- або звукозаписувальних засобів), а 3D-модель, відповідно, є додатком до протоколу у вигляді запису на матеріальному носії електронної інформації.

Оскільки 3D-сканування є інновацією в сфері досудового розслідування, то варто зазначити його основні переваги:

1. Обсяг інформації. Застосування 3D-сканування під час фіксації об'єктів чи місцевості розширює обсяг та якість даних, зібраних на місці події. На відміну від фото- чи відеоматеріалів 3D-модель не просто фіксує вигляд об'єкта, а забезпечує візуалізацію у тривимірному форматі, який дозволяє фіксування більшого обсягу деталей і просторових характеристик. Таке тривимірне відтворення також дозволяє передати

обстановку місця події іншим учасникам кримінального провадження, які не були присутні під час огляду.

2. Точність. У результаті 3D-сканування формується цифрова модель місця події, яка є максимально наближеною до реальності та без спотворень, що можуть виникати при фото- чи відеозаписах.

3. Об'єктивність. 3D-модель не залежить від суб'єктивного сприйняття місця події слідчим та учасниками слідчо-оперативної групи, що забезпечує об'єктивність, неупередженість та зменшення ризику помилок.

4. Швидкість. 3D-сканери дозволяють за короткий проміжок часу охопити значну площу місця події. Завдяки швидкості зменшується вплив зовнішніх факторів (погодні умови, присутність сторонніх осіб) на докази.

5. Можливість моделювання події та створення анімацій. На основі 3D-моделі можна відтворювати різні версії розвитку події, щоб перевірити їхню відповідність зібраним доказам. Наочність такої моделі дозволяє створювати анімації, які демонструють розвиток подій та дозволяють їх візуалізувати.

Такі можливості 3D-сканування підвищують ефективність розслідування кримінальних правопорушень.

Також, завдяки прогресу технічних засобів у майбутньому можна буде змінити спосіб заповнення протоколів під час огляду місця події шляхом використання сканера для отримання інформації щодо об'єктів, які досліджуються, з повними їхніми характеристиками, розмірами, будовою [5, с. 314].

Отже, проаналізувавши використання 3D-сканування під час огляду місця події, можна стверджувати, що така технологія забезпечує повноту, точність та об'єктивність розслідування, а також підвищує швидкість проведення огляду місця події. Застосування 3D-сканування дозволяє ефективно та якісно здійснювати досудове розслідування, а 3D-модель може слугувати важливим перспективним доказом у кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корнієнко В.В. Криміналістичне 3d-моделювання місця події. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики ХХІ століття : тези доп. учасників ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 19 черв. 2020 р.). С. 165-167;
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012р. №4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88;
3. Особливості проведення огляду місця події в умовах збройного конфлікту: методичні рекомендації / С.В. Обшалов, Д.Б. Санакоєв, К.О. Чаплинський та ін.: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 40 с.;
4. Гривнюк О. Технології 3D-сканування. Інформаційно-комп'ютерні технології, 2018. № 9. С. 242-245;
5. Дуфенюк О.М., Марко О.І. Інноваційні технології 3D-сканування у криміналістичній діяльності. Порівняльно-аналітичне право, 2018. № 1. С. 313-315.

ЗАМАРАЄВ ОЛЕКСАНДР ІГОРОВИЧ

студент 3-го курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

**РОЛЬ ПЕРШОЧЕРГОВИХ ДІЙ СЛІДЧОГО
ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ**

Першочергові дії слідчого під час огляду місця події відіграють визначальну роль у формуванні доказової бази кримінального провадження, оскільки саме на початковому етапі розслідування закладається підґрунтя для подальшого встановлення істини у справі. Огляд місця події є однією з найважливіших слідчих (розшукових) дій, під час якої відбувається безпосереднє сприйняття обстановки, виявлення, фіксація та вилучення слідів кримінального правопорушення. Як стверджує О. Кривокурс, «огляд місця події є одним із перших етапів розслідування, який дозволяє встановити обставини події, що відбулася, і визначити напрямок подальшого розслідування» [1, с.1231]. Від правильності, своєчасності та послідовності дій слідчого залежить не лише повнота зібраних доказів, але й можливість їх подальшого використання у суді.

На початковому етапі прибуття на місце події слідчий зобов'язаний забезпечити охорону території з метою недопущення сторонніх осіб та збереження слідів у незмінному вигляді. Ця дія має принципове значення, оскільки навіть незначне втручання може призвести до втрати або спотворення доказової інформації. Водночас важливо організувати надання допомоги потерпілим, якщо така необхідність існує, що відповідає не лише процесуальним, але й гуманістичним засадам кримінального провадження.

Наступним ключовим елементом першочергових дій є орієнтування в обстановці місця події. Слідчий повинен швидко оцінити ситуацію, визначити межі огляду, встановити можливі шляхи проникнення та відходу правопорушника, а також виявити потенційні джерела доказів. Така оцінка здійснюється на основі професійного досвіду, логічного мислення та знань криміналістичної тактики. Важливо також визначити необхідність залучення спеціалістів, зокрема експертів-криміналістів, судово-медичних експертів чи інших фахівців.

Суттєвим і водночас одним із найбільш відповідальних етапів огляду місця події є фіксація його обстановки, яка має на меті максимально повне, точне та об'єктивне закріплення всіх виявлених обставин у такому вигляді, щоб у подальшому можна було відтворити реальну картину події незалежно від часу її дослідження. Фіксація виступає процесуальною формою закріплення доказової інформації та забезпечує її збереження, перевірюваність і використання в судовому провадженні. Вона здійснюється шляхом комплексного застосування різних способів, які взаємодоповнюють один одного, що дозволяє досягти максимальної достовірності відображення обстановки місця події. Для фіксації обстановки застосовуються техніко-криміналістичні засоби, які «умовно можна

поділити на засоби виявлення, фіксації та вилучення слідів та об'єктів, що мають значення для розслідування» [2, с. 175].

Насамперед ключове значення має складання протоколу огляду місця події, який є основним процесуальним документом, що відображає хід та результати проведеної слідчої дії. У протоколі послідовно та детально описуються всі дії слідчого, загальна характеристика місця події, погодні умови, освітлення, розташування об'єктів, їх стан, а також усі виявлені сліди та предмети. Особлива увага приділяється точності формулювань, відсутності оціночних суджень та використанню чіткої юридичної та криміналістичної термінології. Опис має бути таким, щоб будь-яка інша особа, ознайомившись із протоколом, могла уявити обстановку події без додаткових пояснень.

Доповненням до письмової фіксації виступає фотозйомка, яка забезпечує наочне відображення місця події. Вона здійснюється за певною системою, що включає орієнтуючу, оглядову, вузлову та детальну зйомку. Орієнтуюча фотозйомка дозволяє зафіксувати місце події у загальному контексті навколишньої території, оглядова — відображає загальний вигляд обстановки, вузлова — фіксує окремі ділянки, що мають значення для справи, а детальна — спрямована на відображення конкретних слідів чи об'єктів із максимальним рівнем деталізації. Важливою є також дотримання правил масштабування, використання орієнтирів і забезпечення незмінності зафіксованих об'єктів під час зйомки.

Відеозапис як засіб фіксації дозволяє відтворити динаміку огляду місця події, послідовність дій слідчого та загальну атмосферу обстановки. Його перевага полягає у можливості комплексного сприйняття інформації, включаючи просторове розташування об'єктів та їх взаємозв'язок. Відеофіксація особливо доцільна у складних випадках, коли обстановка має багато елементів або існує ризик втрати важливих деталей. В умовах війни може застосовуватись дистанційна фото- та відеофіксація, яку здійснюють оператори безпілотних літальних апаратів [2, с. 177]. Водночас необхідно забезпечити належну якість запису та його відповідність процесуальним вимогам.

Складання схем і планів місця події є ще одним важливим елементом фіксації, який дозволяє графічно відобразити розташування об'єктів, слідів та інших елементів обстановки. Схеми можуть бути орієнтовними або масштабними, однак у будь-якому випадку вони повинні містити чіткі позначення, умовні знаки, розміри відстаней та взаємне розташування об'єктів. Такий спосіб фіксації є особливо корисним для подальшого аналізу події, реконструкції обставин та проведення експертних досліджень.

Важливо підкреслити, що всі способи фіксації мають застосовуватися у взаємозв'язку та взаємодоповненні, оскільки жоден із них окремо не може забезпечити повного відображення обстановки місця події. Лише їх комплексне використання дозволяє досягти необхідного рівня точності та достовірності. При цьому обов'язковою умовою є суворе дотримання вимог кримінального процесуального законодавства щодо порядку проведення огляду та оформлення його результатів. Порушення встановлених норм, зокрема відсутність належної фіксації або допущення неточностей, можуть призвести до втрати доказового значення отриманої інформації або визнання її недопустимою у суді, що негативно вплине на результати всього кримінального провадження. Не менш важливим є правильне виявлення та вилучення слідів кримінального правопорушення. Як зауважує І. Пиріг, «виявленню та вилученню підлягають сліди проникнення злочинців, сліди їх розміщення на місці події, а також порівняльні зразки» [3, с. 108]. Слідчий повинен діяти обережно, використовуючи

спеціальні технічні засоби, щоб не пошкодити або не знищити докази. Особлива увага приділяється мікрослідам, біологічним зразкам, відбиткам пальців, слідам взуття та іншим матеріальним об'єктам, які можуть містити інформацію про обставини події та особу правопорушника. Важливим є також дотримання правил пакування, маркування та зберігання вилучених об'єктів. Першочергові дії слідчого також включають встановлення та опитування очевидців події. Отримана від них інформація може мати вирішальне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, особливо якщо матеріальні сліди є обмеженими або відсутніми. Водночас важливо забезпечити належну процесуальну форму отримання таких відомостей, щоб вони могли бути використані як докази.

Узагальнюючи, слід зазначити, що першочергові дії слідчого під час огляду місця події є комплексом взаємопов'язаних заходів, спрямованих на збереження, виявлення та фіксацію доказової інформації. Їх ефективність визначається рівнем професійної підготовки слідчого, дотриманням кримінального процесуального законодавства та застосуванням сучасних криміналістичних методів. Саме на цьому етапі закладається основа для подальшого успішного розслідування та прийняття обґрунтованого судового рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кривокурс О. та ін. Актуальні питання тактики проведення огляду місця події під час воєнного стану. *Суспільство та національні інтереси*. 2026. № 2(22). С. 1227-1239. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2026-2\(22\)-1227-1239](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2026-2(22)-1227-1239).
2. Патик Л., Патик А., Бондарчук А. Сучасні техніко-криміналістичні засоби збирання доказів під час огляду місця події. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 5(5). С. 171-180. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-5\(5\)-171-180](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-5(5)-171-180).
3. Пиріг І.В. Організація і тактика огляду місця події під час розслідування крадіжок із приватних будинків. *Європейський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 106-110. URL: <https://doi.org/10.36919/EYL.1.2023.106>

КЛИМЕНКО ДАР'Я ОЛЕГІВНА

студентка 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ ЯК ВРАЗЛИВОЇ ГРУПИ НАСЕЛЕННЯ

Проблема насильства щодо вразливих груп населення залишається однією з найбільш гострих у сучасному суспільстві. Ця проблема безпосередньо пов'язана з рівнем захищеності прав людини та ефективністю державних і соціальних інституцій. До таких

груп, як правило, належать діти, особи похилого віку, люди з інвалідністю, а також особи, які перебувають у складних життєвих обставинах. Їхня підвищена слабкість зумовлюється не лише фізичними чи психологічними особливостями, а й соціальними чинниками, зокрема залежністю від інших осіб, обмеженим доступом до ресурсів та недостатнім рівнем правової обізнаності.

Кримінологічний підхід до дослідження насильства щодо вразливих груп населення дозволяє не лише проаналізувати масштаби й структуру цього явища, але й виявити основні причини та умови його виникнення. Ще кримінологічний підхід дозволяє окреслити типові риси особи правопорушника і потерпілого, а також визначити ефективні напрями профілактики. У сучасних умовах особливого значення набуває комплексне вивчення цієї проблеми з урахуванням соціально-економічних трансформацій, змін у правовому регулюванні та зростання ролі міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини.

Насильство щодо дітей - це будь-які дії або бездіяльність дорослих чи інших осіб, які завдають шкоди фізичному чи психічному здоров'ю дитини або створюють загрозу її нормальному розвитку. Воно може проявлятися як у сім'ї, так і поза нею - у навчальних закладах, на вулиці чи в інших соціальних середовищах. До такого поводження належать не лише прямі насильницькі дії, а й нехтування потребами дитини, відсутність належного догляду та турботи.

Основними формами насильства щодо дітей є фізичне, сексуальне, психологічне та економічне. Фізичне насильство полягає у заподіянні тілесних ушкоджень або залученні дитини до дій, що шкодять її здоров'ю. Про нього можуть свідчити незрозумілі травми, страх перед дорослими або уникання будь-якого контакту з ними.

Сексуальне насильство охоплює використання дитини для задоволення сексуальних потреб іншої особи. У поведінці дитини це часто проявляється замкнутістю, підвищеною тривожністю або невластивими віку реакціями. Психологічне насильство виражається у приниженні, погрозах, байдужості чи постійному тиску, що негативно впливає на емоційний стан і розвиток дитини.

Економічне насильство та нехтування полягають у незабезпеченні базових потреб дитини - харчування, одягу, житла, медичної допомоги та належного догляду. У таких випадках дитина може мати ознаки занедбаності, проблеми зі здоров'ям і труднощі в навчанні та соціальній адаптації.

Таким чином, насильство щодо дітей є серйозною проблемою, яка потребує своєчасного виявлення та ефективної реакції з боку держави і суспільства для захисту прав та нормального розвитку дитини [1, с. 6- 10].

Правові засади протидії насильству щодо дітей визначені низкою нормативно-правових актів національного та міжнародного рівня. Зокрема, це Конституція України (ст. 52), а також Сімейний кодекс України (ст. 150, 164). Кримінально-правову відповідальність встановлює Кримінальний кодекс України (ст. 126-1, 127, 150, 150-1, 152, 153, 155), тоді як адміністративно-правові аспекти врегульовані Кодексом України про адміністративні правопорушення (ст. 173-2, 173-4, 184).

Окреме значення мають спеціальні закони, зокрема Закон України «Про охорону дитинства» та Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». На міжнародному рівні ключову роль відіграє Конвенція ООН про права дитини, а також Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про здійснення прав дітей».

Причин насильства по відношенню до дітей виявилось досить багато, хоча ніякі причини не повинні ставати загрозою для дитячого фізичного та психічного здоров'я. Тож, найбільше виявилось причин, коли насильство застосовувалося з метою виховання — 21,0 %, п'янство батьків, неблагоплучність, проблемність сім'ї [1, с. 78]. Сімейне насильство щодо неповнолітніх у таких випадках зазвичай має кілька характерних рис. Насамперед воно спрямоване на встановлення контролю над дитиною та підпорядкування її поведінки волі дорослого. Такі дії рідко є одноразовими — найчастіше вони повторюються та поступово набувають системного характеру. Крім того, цей процес зазвичай розвивається поступово: від поодиноких проявів до більш жорстких форм впливу, і без належного реагування має тенденцію до посилення. У цьому контексті сімейне насильство щодо неповнолітніх можна розуміти як умисні суспільно небезпечні дії або бездіяльність членів сім'ї, які незалежно від спільного проживання завдають шкоди життю, здоров'ю чи тілесній недоторканності дитини. Такі дії супроводжуються фізичним або психологічним впливом і здійснюються всупереч волі неповнолітнього [2, с. 498]. На другому місці — 15,0 %, у 13,0 % випадків — це задоволення статевої пристрасті; іноді невідомі причини насильства, але постійно відбувається домашнє насильство (фізичне, психологічне) — у 10,0 % випадків, зігнання люті, злості на дитині зустрічається у 9,0 % випадків, причиною також є конфлікт між батьками дитини, а жертвою виступає дитина — 6,0 % випадків [1, с. 78]. За роки незалежності України законодавство у сфері захисту прав і свобод дітей, у тому числі в кримінально-правовому аспекті, суттєво розвинулося. Це підтверджується наявністю широкої системи нормативних актів, які регулюють захист прав дитини, а також сформованими державними механізмами їх забезпечення. Водночас із розвитком суспільних відносин і соціально-економічних умов виникає потреба в подальшому вдосконаленні цієї сфери, оскільки наявні підходи не завжди повною мірою відповідають сучасним викликам і потребам захисту дітей [3, с. 23].

Отже, насильство щодо дітей як вразливої групи населення має складну кримінологічну природу, зумовлену поєднанням соціальних, сімейних і психологічних чинників, а також недоліками у функціонуванні превентивних механізмів. Аналіз форм, причин і правового регулювання цього явища свідчить про його системний характер та високий рівень латентності, що ускладнює своєчасне виявлення і реагування. Попри наявність розвиненої нормативно-правової бази, ефективність протидії значною мірою залежить від практичної реалізації законодавства, міжвідомчої взаємодії та підвищення рівня правової обізнаності населення. У зв'язку з цим пріоритетного значення набуває удосконалення профілактичної діяльності, раннє виявлення ризиків і забезпечення комплексного захисту прав дитини як ключової умови її безпечного розвитку.

Разом із тим, доцільно наголосити, що насильство щодо дітей відтворюється під впливом стійких соціальних установок, економічної нестабільності та недосконалості інститутів соціального контролю. Це зумовлює необхідність не лише реагування на вже вчинені правопорушення, а й активного впливу на причини їх виникнення. Важливим напрямом є посилення ролі сім'ї як базового середовища соціалізації дитини, а також розвиток програм підтримки батьківства і запобігання сімейному неблагополуччю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Савенко В.П., Корогод С.В., Чорна А.Г., Толошна Н.В., Шаблистий В.В. Причини та наслідки вчинення насильства по відношенню до дітей. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 94 с.

2. Гумін О. М. Кримінологічна характеристика насильства у сім'ї щодо неповнолітніх. Вісник Національного університету «Львівська політехніка» : збірник наукових праць. Серія : Юридичні науки. 2016. № 850. С. 492-499.

3. Бандурка І.О. Кримінально правовий захист дитинства в Україні: автореф. дис. на здобут. наук. ступ. докт. юрид. наук 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально виконавче право». МВС України; ХНУВС. Харків, 2016. 33 с.

КУНИЦЬКА ВІКТОРІЯ СЕРГІЙВНА

студентка 1 курсу (скорочений термін навчання)

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ЄС

Верховенство права визнається фундаментальною цінністю Європейського Союзу, що закріплена в установчих договорах спільноти, зокрема у статті 2 Договору про Європейський Союз [1]. У сучасній юридичній науці цей принцип перестав сприйматися лише як формальне дотримання букви закону, перетворившись на комплексну та багаторівневу систему, яка гарантує стабільність демократичних інститутів, підзвітність влади та всебічний захист основоположних прав людини. Проте реалізація цих ідеалів неможлива без створення безпечного середовища, де безпека не виступає протиположністю свободі, а навпаки - є обов'язковою та невід'ємною умовою для її існування. Запобігання злочинності в цьому контексті слід розглядати як ключовий інструмент забезпечення правової визначеності. Згідно з підходами провідних правових інституцій, цей принцип передбачає, що держава має діяти передбачувано та послідовно, забезпечуючи захист громадян від протиправних посягань ще до того, як буде завдано реальної та непоправної шкоди. Таким чином, превенція є не просто сукупністю поліцейських заходів, а позитивним обов'язком держави в межах її соціального контракту з громадянами. На наш погляд, здатність правової системи запобігати порушенням, а не лише реагувати на них через систему покарань, є справжнім показником зрілості та ефективності правової держави. Коли закон працює на випередження, він створює умови для сталого розвитку суспільства, де кожна людина почувається впевненою у своєму захисті та майбутньому, що також підтверджується стандартами, викладеними у Контрольному списку питань для оцінки стану верховенства права Венеційської комісії [6].

Європейська модель превенції базується на створенні та постійному вдосконаленні єдиного простору свободи, безпеки та справедливості. Ця модель визначає, що в сучасному глобалізованому світі, де виклики набувають змішаного характеру, безпека не може бути забезпечена зусиллями лише однієї окремої країни. Центральне місце в цій

архітектурі посідає Європол, головним завданням якого є стратегічний та оперативний аналіз даних про найбільш небезпечні види криміналу, такі як торгівля людьми, контрабанда, тероризм та організована транскордонна злочинність. Превентивна роль цієї інституції, детально описана в Стратегії безпекового союзу ЄС [3], полягає у своєчасному виявленні системних вразливостей у фінансових, логістичних та цифрових мережах країн Європи. Важливим інструментом тут виступає щорічна оцінка загроз тяжкої та організованої злочинності (SOCTA), яка дозволяє правоохоронним органам визначати пріоритети та діяти на випередження. Паралельно з цим, Євроюст забезпечує необхідну координацію між прокурорами та суддями різних держав, що дозволяє проводити спільні розслідування та нейтралізувати злочинні групи ще на етапі планування злочинів. Взаємне визнання судових рішень стає основою цієї системи: якщо загрозу або злочинну схему виявлено в одній країні, правоохоронці іншої мають законні та легітимні підстави діяти негайно. Ми вважаємо, що така тісна співпраця фактично прибирає адміністративні та правові межі, які злочинці часто намагаються використовувати для переховування від правосуддя. Це дозволяє повноцінно реалізувати принципи верховенства права в масштабах усього континенту, роблячи захист громадян максимально ефективним.

У цифрову епоху запобігання злочинності дедалі більше покладається на складні технологічні рішення, проте в межах Європейського Союзу цей процес суворо обмежений Хартією основоположних прав [2]. Найбільш актуальним та дискусійним питанням сьогодні є етичне та правове використання штучного інтелекту в секторі безпеки. Нещодавно прийнятий та революційний за своєю суттю Закон про штучний інтелект [5] встановлює жорсткі, законодавчо закріплені межі для правоохоронних органів. Зокрема, у Європі накладено заборону на використання систем так званої «прогностичної поліції», які на основі складних алгоритмів намагаються вгадати схильність конкретної людини до вчинення правопорушень. На мій погляд, це є ключовим моментом для глибокого розуміння правових цінностей Європи.

Ми спостерігаємо свідому та принципову відмову від концепції абсолютного цифрового контролю заради збереження людської гідності та фундаментальної презумпції невинуватості. На нашу думку, вільне демократичне суспільство не може дозволити комп'ютерним програмам обмежувати права людини лише на основі ймовірнісних розрахунків. Верховенство права в даному випадку гарантує, що кожна особа розглядається як вільний індивід, а не як статистична одиниця у цифровій базі даних поліції.

Боротьба з корупцією є ще одним фундаментальним стовпом зміцнення правової держави та превенції злочинності. Корупція - це злочин, який системно руйнує віру громадян у справедливість, рівність перед законом та ефективність демократичних інститутів. Європейська Комісія у своїх щорічних звітах про стан верховенства права [4] приділяє значну увагу саме якості антикорупційних превентивних механізмів. Це включає не лише посилення кримінальної відповідальності, а й широке впровадження заходів прозорості роботи лобістів, встановлення суворих правил звітування про статки посадовців, а також розбудову надійних систем захисту для викривачів. Разом із цим боротьба з організованою злочинністю планомірно переходить у площину глибокого економічного контролю. Створення відкритих та публічних реєстрів фактичних власників компаній має на меті зробити будь-яку протиправну діяльність економічно не вигідною та ризикованою. Ми вважаємо, що запобігання злочинності через фінансовий контроль та

аудит є набагато ефективнішим, системнішим та гуманнішим методом, ніж виключно каральні заходи, що застосовуються вже після того, як шкоду суспільству було заподіяно. Це створює стійку систему, де чесність, підзвітність і прозорість стають природним станом функціонування держави та бізнесу.

Отже, можна обґрунтовано стверджувати, що запобігання злочинності в Європейському Союзі - це не просто робота правоохоронних органів, а критично важливий соціальний сервіс держави, спрямований на підтримку та зміцнення правового ладу. Європейський досвід переконливо демонструє, що безпека та свобода можуть і повинні гармонійно співіснувати, якщо всі заходи превенції ґрунтуються на непохитних принципах законності, прозорості та пропорційності. Для України цей досвід є не просто цікавим прикладом, а життєво необхідним орієнтиром у складному процесі інтеграції до європейського правового простору. Нам необхідно послідовно та наполегливо переходити від застарілої моделі силового реагування до сучасної моделі інтелектуального та аналітичного запобігання злочинності. Правова держава має виступати надійним гарантом того, що будь-які заходи безпеки ніколи не перетворюються на інструмент політичного тиску чи адміністративного свавілля. На нашу думку, лише через впровадження та неухильне дотримання таких високих стандартів Україна зможе побудувати справді вільне та безпечне суспільство, де панування закону є надійною основою для всебічного розвитку демократії та добробуту кожного громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Treaty on European Union (Consolidated version) : Treaty of Lisbon, 13 Dec. 2007. Official Journal of the European Union. 2012. С 326. С. 13–45. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF (дата звернення: 15.04.2026).
2. Charter of Fundamental Rights of the European Union of 07 Dec. 2000. Official Journal of the European Union. 2012. С 326. С. 391–407. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT> (дата звернення: 15.04.2026).
3. On the EU Security Union Strategy : Communication from the Commission, 24 July 2020. COM 605 final. Brussels, 2020. 29 с. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0605> (дата звернення: 15.04.2026).
4. 2023 Rule of Law Report. The rule of law situation in the European Union : Communication from the Commission, 5 July 2023. COM800 final. Brussels, 2023. 33 с. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52023DC0800> (дата звернення: 15.04.2026).
5. Artificial Intelligence Act : Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024. Official Journal of the European Union. 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689> (дата звернення: 15.04.2026).
6. Контрольний список питань для оцінки стану верховенства права / Венеційська комісія ; схвалено на 106-й пленарній сесії (Венеція, 11–12 берез. 2016 р.). 2-ге вид. Страсбург : Вид-во Ради Європи, 2016. 32 с. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr) (дата звернення: 15.04.2026).

ЛЕМЕЩУК АНАСТАСІЯ ВАСИЛІВНА

студентка 3 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ДТП

Огляд місця дорожньо-транспортної пригоди (далі ДТП) є однією з ключових слідчих (розшукових) дій, від правильності та своєчасності проведення якої безпосередньо залежить подальший хід досудового розслідування. Його значення полягає не лише у фіксації обстановки події, а й у виявленні, закріпленні та дослідженні доказової інформації, яка в подальшому дозволяє встановити механізм дорожньої пригоди, дії кожного з учасників та причино-наслідкові зв'язки між порушенням правил дорожнього руху і настанням шкідливих наслідків. Саме тому огляд місця ДТП потребує високого рівня професійної підготовки слідчого, уважності до деталей та чіткого дотримання процесуальних норм.

Пріоритетним завданням перед початком будь-яких слідчих (розшукових) дій є невідкладне збереження недоторканості місця події. Потрібно негайно перекрити доступ для неуповноважених осіб, забезпечити відведення транспортних засобів та, за можливості, встановити бар'єри чи огорожі. Ці заходи критично важливі для запобігання випадковому пошкодженню, знищенню або зміщенню речових доказів та слідів. Будь-яке навіть мінімальне втручання, може безповоротно вплинути на доказову базу. Також потребують фіксації зміни в обстановці до прибуття слідчої групи, оскільки такі обставини суттєво впливають на подальшу інтерпретацію зібраних фактів.

Зважаючи на те, що огляд місця події є невідкладною слідчою дією, його слід проводити якнайшвидше після отримання повідомлення про ДТП. Зволікання з виїздом на місце події може призвести до втрати слідів: їх можуть знищити погодні умови, транспортні потоки або сторонні особи. Тому слідчий зобов'язаний організувати огляд максимально оперативно, одночасно забезпечивши охорону місця події.

Крім того огляд місця події ДТП, може потребувати спеціальних знань (переважно в галузі автотехніки, трасології та криміналістики), а отже, залучення відповідних спеціалістів, що особливо важливо у разі зникнення з місця події особи, яка порушила правила безпеки дорожнього руху [1, с. 2].

Треба зауважити, що кожна дорожньо-транспортна пригода має індивідуальний характер, однак водночас існують типові закономірності її виникнення. Саме їх врахування дозволяє правильно побудувати логікою огляду та не втратити суттєві деталі.

Порушення правил дорожнього руху трапляються доволі часто і відрізняються підвищеною суспільною небезпекою. Успішне розслідування дорожньо-транспортних пригод здебільшого залежить від чіткого уявлення про найтипівіші умови та обставини, за яких найчастіше порушуються правила безпеки дорожнього руху. Йдеться насамперед

про криміналістичну характеристику ДТП, яка зазвичай є наслідком злочинних порушень правил безпеки [2, с. 2].

У цьому контексті огляд місця події виступає як первинне джерело інформації про криміналістичну характеристику конкретного випадку. Під час його проведення слідчий повинен звертати увагу на такі елементи, як розташування транспортних засобів, характер пошкоджень, наявність гальмівного шляху, сліди шин, уламки деталей, положення потерпілих, а також умови дорожньої обстановки (освітлення, стан покриття, дорожні знаки тощо).

Окремої уваги заслуговує фіксація слідів, що залишаються на транспортних засобах та навколишніх об'єктах. Саме ці сліди часто є вирішальними доказами у справі, оскільки вони безпосередньо відображають механізм зіткнення та поведінку учасників ДТП.

Для більшого результативного пошуку слідів в таких ситуації слідчий повинен визначитися, на яких саме частинах авто водій міг залишити сліди рук, крові та ін., а також коли правопорушник залишав авто: за які саме деталі він міг зачепитися одягом і залишити там сліди від контакту. Обов'язково при цьому фіксуються пошкодження деталей механізму керування авто в ергономічній зоні водія. Ці пошкодження можуть бути результатом силового контакту з тілом водія при його інерційному зміщенні з крісла під час зіткнення авто з перешкодою. На цих деталях можуть залишитися різного роду сліди, фрагменти або волокна тканини одягу особи, яка знаходилася за кермом. Тому з місця водія, кермового колеса і панелей приладів вилучаються мікрочастинки, які могли там залишитися в результаті контакту з одягом людини, яка керувала авто [1]. Зазначене положення демонструє, наскільки важливою є деталізація огляду. Слідчий повинен мислити не формально, а аналітично: не просто фіксувати очевидні пошкодження, а намагатися зрозуміти, як саме вони виникли. Наприклад, характер деформації керма або панелі приладів може свідчити про положення водія в момент зіткнення, а наявність мікрочастинок — про контакт із конкретною особою. Це особливо важливо у випадках, коли водій залишає місце пригоди і виникає необхідність довести, хто саме перебував за кермом.

Вагоме доказове значення мають письмові або усні відомості учасників (водіїв, потерпілих) та свідків про обставини аварії, які фіксуються поліцією або судом. Важливо детально описати маневри, швидкість, сигнали та фіксувати дані свідків (ПІБ, контакти) одразу, оскільки вони є ключовими для встановлення вини.

Також слідчий оглядає територію на наявність камер (фасади будівель, перехрестя, АЗС, магазини). Відеозаписи з камер спостереження (системи «Безпечне місто» або приватних) є ключовим доказом у ДТП для встановлення винуватця. Для отримання відео потрібно терміново (протягом 1-3 днів) запит власнику камери, оскільки архів часто зберігається лише від кількох діб до 30 днів.

Тактика огляду місця події ДТП полягає у кількох послідовно виконуваних стадіях: оглядовій, статичній та динамічній.

Оглядова стадія — слідчий визначає межі огляду, його оптимальний метод стосовно конкретної ситуації, проводить орієнтуючу та оглядову фотозйомку (або залучає для цього спеціаліста).

Статична стадія — передбачає огляд без зміни обстановки окремих слідів та речових доказів. Слідчий, обходячи відмежоване місце пригоди, звертає увагу на

розташування окремих об'єктів та предметів з метою визначення їхньої належності до ДТП.

Динамічна стадія — найвідповідальніша. Слідчий детально вивчає сліди та речові докази, аналізує ймовірність їх причетності до певної ДТП, отримує інформацію, що уточнює механізм дорожньо-транспортної пригоди. На цій стадії активно використовуються науково-технічні засоби, серед яких першочергове значення має такий спосіб фіксації, як вузлова та детальна фотозйомка [3, с.7]

Крім того, огляд місця ДТП має проводитися з дотриманням чіткої послідовності. Спочатку здійснюється загальний огляд, під час якого фіксується загальна картина події, після чого проводиться детальний огляд окремих об'єктів. Усі результати повинні бути відображені у протоколі, доповнені схемами, фотознімками та, за можливості, відеофіксацією. Потрібно щоб опис був максимально точним, об'єктивним і не містив припущення, які не підтверджені фактичними даними.

Не менш важливим є врахування людського фактору. Учасники ДТП можуть перебувати у стресовому стані, що впливає на їх поведінку та здатність адекватно сприймати події. Психологічний шок та стрес можуть спотворити сприйняття, що призводить до неточностей або суперечливих даних. Тому отримані розповіді слід обов'язково зіставляти з об'єктивними доказами, виявленими під час огляду. Особлива увага має бути приділена точному з'ясуванню місцезнаходження всіх причетних осіб у момент зіткнення, а також фіксації їхніх дій безпосередньо після інциденту.

Підсумовуючи, можна зазначити, що огляд місця події дорожньо-транспортної пригоди є складною, багатокомпонентною процесуальною дією, яка поєднує у собі елементи криміналістики, технічного аналізу та практичного досвіду. Його ефективність визначається не лише знаннями норм закону, а й умінням застосовувати їх у конкретній ситуації, логічно мислити та працювати з доказами. Саме якісно проведений огляд місця події створює основу для всього подальшого розслідування та сприяє встановленню об'єктивної істини у справі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ховпун О. С. Особливості огляду місця ДТП в умовах протиправного зникнення водія автотранспортного засобу з місця події. *Часопис Академії адвокатури України*. 2011 р. №13(4), с.1–6.
URL:https://www.researchgate.net/publication/309566817_OSOBLIVOSTI_OGLADU_MISCA_DTP_V_UMOVAN_PROTIPRAVNOGO_ZNIKNENNA_VODIA_AVTOTRANSPORTNOGO_ZASOBU_Z_MISCA_PODII
2. Пархомчук М. А., Данілін С. С. Особливості огляду місця вчинення дорожньо-транспортної пригоди. *Криміналістичний вісник*: 2013 р. № 2 (20).
URL:<https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b4a8dfa8-c277-4431-9a41-b2cfc6a9ac46/content>
3. Шевцов С. О. Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики. Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики: матеріали наук.-практ. конф. Харків, 2018 р. С. 204.
URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_11_2018/pdf/97.pdf

ЛЕМЕЩУК АНАСТАСІЯ ВАСИЛІВНА

студентка 3 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ АДВОКАТА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ДТП

Питання участі адвоката під час розслідування дорожньо-транспортних пригод (далі - ДТП) має прикладний характер, оскільки саме на стадії досудового розслідування формується основна частина доказів, які в подальшому визначають результат кримінального провадження. Дорожньо-транспортна пригода як об'єкт кримінально-правової оцінки характеризується складністю встановлення причинно-наслідкових зв'язків між діями учасників та наслідками. На відміну від інших категорій справ, у повноваженнях, пов'язаних із ДТП, істотне значення мають не лише показання осіб, але й об'єктивні дані технічного характеру. А саме: сліди на місці події, стан транспортних засобів, запис з камер відеоспостереження, дорожня обстановка. Саме тому, адвокат змушений діяти не формально, а системно, поєднуючи правовий аналіз із оцінкою фактичних обставин. Практика розслідування ДТП свідчить, що навіть за наявності очевидних обставин події її правова оцінка не є однозначною. Наприклад, у випадках наїзду на пішохода вирішальне значення має не лише сам факт контакту транспортного засобу з особою, а й те, чи мав водій технічну можливість уникнути зіткнення. У ряді ситуацій пішохід може раптово вийти на проїзну частину поза межами пішохідного переходу, що об'єктивно унеможливорює своєчасну реакцію водія. У такому випадку роль адвоката полягає у тому, щоб довести відсутність реальної можливості запобігти пригоді, навіть якщо наслідки є тяжкими.

Нормативною основою участі адвоката є ст. 59 Конституції України, яка гарантує право на професійну правничу допомогу [1], а також положення Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України). Відповідно до ст. 20 КПК України, кожному гарантується право на захист, а стаття 46 КПК України визначає, що захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного чи обвинуваченого та його загальні повноваження у кримінальному провадженні [2]. При цьому у справах про ДТП значення має ст. 63 Конституції України, яка надає особі право не свідчити проти себе [1]. На практиці це право ігнорується через те, що учасники пригоди одразу після події дають пояснення у стані стресу, не усвідомлюючи можливих правових наслідків. У такій ситуації саме адвокат має пояснити доцільність надання показань та їх обсяг.

Початковий етап розслідування є визначним, оскільки саме тоді відбувається фіксація ключових обставин події. Огляд місця ДТП проводиться одразу після пригоди і часто супроводжується складними умовами: емоційним напруженням, обмеженим часом. У таких умовах важко забезпечити ідеальну точність, тому навіть незначні деталі можуть залишитися поза увагою. Надалі ці недоліки переходять у матеріали справи і впливають на висновки, які надаються експертами. Завдання адвоката полягає у тому, щоб виявити

подібні неточності, оцінити їх значення та, за необхідності, використовувати для захисту позиції клієнта. Наприклад, у протоколі може бути зазначено загальний стан покриття без деталізації, хоча насправді на окремих ділянках могли бути ями, слизька поверхня або залишки піску чи реагентів. Такі обставини безпосередньо вплинуть на гальмівний шлях транспортного засобу. У подальшому це може вплинути на висновок експерта щодо можливості уникнення ДТП. Адвокат, аналізуючи такі недоліки, отримує підстави ставити під сумнів повноту проведеного огляду.

Суттєвою є робота з показаннями учасників події. Зазвичай ДТП відбувається за лічені секунди, тому навіть очевидці не завжди можуть точно відтворити послідовність події. До цього додається психологічні фактори: стрес та хвилювання. Адвокат допомагає клієнту правильно орієнтуватися у процесі допиту, уникати неточних формулювань та водночас не створювати враження ухилення від співпраці зі слідством. Контроль за змістом показань є важливим, саме вони стають основою для подальших процесуальних рішень. Захисник зобов'язаний використовувати всі передбачені законом засоби для спростування підозри або пом'якшення відповідальності особи.

Експертні дослідження дозволяють відтворити механізм пригоди, визначити швидкість руху, оцінити можливість уникнення зіткнення та встановити відповідність дій водія дорожній обстановці. Однак, експерт працює з тими даними, які були зафіксовані раніше, тому будь-які помилки на початковому етапі автоматично впливають на результат. Відповідно до ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокат має право збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, зокрема шляхом отримання документів, опитування осіб, витребування інформації та залучення спеціалістів [3]. Сторона захисту має право ініціювати проведення експертних досліджень та формулювати питання експерту з метою отримання повного та об'єктивного висновку.

У справах про ДТП широко використовують технічні джерела інформації: запис з відеореєстраторів, камер спостереження, данні електронних систем. Як зазначається у науково-практичних матеріалах, записи з відеореєстраторів можуть використовуватися як докази у справах про ДТП, однак їх доказова сила залежить від законності отримання та належного процесуального оформлення [4]. Такі докази можуть бути переконливими, однак лише за умови їх належного отримання та фіксації. Якщо процедура порушена, виникають підстави ставити під сумнів їх використання. Адвокат виконує функцію процесуального контролю, оцінюючи не лише зміст доказів, а й спосіб їх здобуття. Зокрема, на практиці виникають ситуації, коли записи з відеореєстраторів надаються не в повному обсязі або з порушенням цілісності файлів. У таких випадках адвокат має перевіряти, чи не було здійснено монтаж або вибіркове надання інформації. Крім того, важливим є встановлення часу запису, його відповідність реальним обставинам та відсутність технічних збоїв.

Окремо слід відзначити можливість впливу адвоката на хід розслідування через оскарження рішень і дій слідчих органів. Це дозволяє реагувати на випадки затягування процесу, необґрунтованих рішень або ігнорування важливих обставин. Такий механізм не є формальністю, а реальною гарантією дотримання прав учасників кримінального провадження. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого є одним із ключових механізмів реалізації функції захисту. На практиці оскарження часто використовується у випадку, коли слідство не враховує важливі докази або ігнорує клопотання сторони захисту. Наприклад, відмова у проведенні додаткової експертизи або допитів свідка може

суттєво обмежити можливості встановлення істини. У таких випадках адвокат, використовуює процесуальні механізми, фактично змушує слідство діяти більш повно та об'єктивно.

У підсумку участь адвоката у розслідуванні дорожньо-транспортних пригод слід розглядати як комплексну діяльність, що поєднує правовий аналіз, роботу з доказами та оцінку фактичних обставин. Його роль полягає у забезпеченні об'єктивності всього процесу, саме завдяки активній позиції адвоката зменшується ризик помилок, які можуть виникнути на різних етапах розслідування, а отже підвищується ймовірність прийняття обгрунтованого та справедливого рішення. Слід зазначити, що участь адвоката у розслідуванні дорожньо-транспортних пригод має не лише процесуальне, але й гарантійне значення. Саме через його діяльність реалізується принцип рівності сторін та забезпечується реальна, а не формальна змагальність кримінального провадження. Тобто, собливого значення діяльність адвоката набуває на стадії досудового розслідування, де формується основна частина доказів. Як зазначається у наукових джерелах, «функція адвоката із збирання і подання доказів... впливає з принципу змагальності сторін» [5, с.130]. У контексті ДТП це проявляється у зборі матеріалів щодо обставин події, аналізі протоколів огляду місця пригоди, результатів експертиз, показань свідків та інших доказів, що можуть впливати на встановлення вини.

У справах цієї категорії, де значну роль відіграють технічні розрахунки та експертні висновки, навіть незначна процесуальна помилка може призвести до істотного викривлення результатів розслідування. У такому випадку адвокат виконує функцію процесуального контролю за повнотою та об'єктивністю доказів, забезпечуючи недопущення однобічного тлумачення обставин події та сприяючи встановленню фактичних даних у кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 01.01.2020, № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 01.04.2026 р., № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 10.09.2025 р. № 5076-VI. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 27, ст.282
4. Відеореєстратор як доказ у суді: права водія та обмеження (Електронний ресурс). URL: <https://dnepr.express/ua/post/yak-videoreyestrator-mozhe-stati-dokazom-u-sudi-i-koli-jogo-vikoristannya-zaboronene>
5. Тищенко В. В. Щодо можливостей і засобів адвокатського розслідування у кримінальному провадженні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2024. Вип. 84: Ч. 4. С.130-135. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/312255>

ОСАДЧУК ЯРОСЛАВ АНДРІЙОВИЧ

студент 4 курсу

*Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПОСТТРАВМАТИЧНІ РОЗЛАДИ ЯК ФАКТОР НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ

Актуальність дослідження посттравматичних стресових розладів (ПТСР) зумовлена безпрецедентним рівнем травматизації українського суспільства внаслідок повномасштабної збройної агресії. За оцінками експертів, серйозні психічні порушення спостерігаються у 20-70% учасників та свідків бойових дій. У контексті воєнного стану особливої ваги набуває вивчення ПТСР як детермінанти насильницької поведінки, оскільки стан надмірного збудження та емоційна нестабільність можуть провокувати спалахи агресії. Комплексний аналіз ПТСР як фактора насильства є необхідним для розробки ефективних стратегій психологічної реабілітації та забезпечення правопорядку в поствоєнний період.

ПТСР(F43.1) - проявляється як уповільнена або затяжна реакція на стресову подію або ситуацію (коротко- або довготривала), яка має надзвичайно жахливий або катастрофічний характер, що може викликати всеохоплюючий страх майже у будь-кого. Типовим для посттравматичного шоку є повторне переживання травми у нав'язливих спогадах (флешбеки), сні або нічні кошмари, які виникають на фоні відчуття оніміння та емоційної загальмованості, відсторонення від інших людей, несприйнятливості до оточуючих факторів, ангедонії, та уникнення діяльності та ситуацій, що нагадують про травму. Зазвичай, присутній стан автономного надмірного збудження з надмірною настороженістю, посиленою реакцією здригання та безсонням. Як правило, описані вище ознаки та симптоми супроводжуються тривогою та депресією, та також часто присутні думки про самогубство [1].

Існує подвійний зв'язок між насильницькою поведінкою та посттравматичним розладом. З одного боку, вплив насильства призводить до симптомів посттравматичного стресового розладу, а з іншого боку, деякими симптомами посттравматичного стресового розладу є насильницька поведінка та агресія. Частота насильницької поведінки стає фоном для розвитку посттравматичного стресового розладу.

Вплив клінічних проявів ПТСР на формування агресії доцільно теоретично проаналізувати через призму деформації когнітивної та емоційної сфер особистості. Зокрема, можна виділити наступні детермінанти:

1. Реактивна агресія, спровокована тригерами - специфічні тригери, що асоціюються з обставинами травми, викликають раптову регресію особистості до моменту первинної події. У цей момент людина втрачає зв'язок із поточною реальністю та діє за протоколами

виживання, що були актуальні під час травми, що часто виражається у неконтрольованій фізичній або вербальній агресії.

2. Гіперпильність, стан «повної бойової готовності» - знижує поріг реактивності індивіда. Нейтральний стимул (гучний звук, різкий рух) може бути інтерпретований як напад, що призводить до «випереджальної» агресії як механізму самозахисту. У такому стані людина миттєво «займається» та дратується, оскільки її когнітивні ресурси вичерпані постійним моніторингом безпеки.

3. Соціальна недовіра та деформація картини світу - руйнує базове почуття безпеки. Втрата довіри до соціальних інститутів та оточуючих призводить до ворожості. Якщо людина завчасно очікує від світу агресії, вона схильна застосовувати насильство як засіб превентивного контролю над ситуацією, що пояснюється підвищеною настороженістю.

4. Аутоагресія та суїцидальні інтенції - часто є результатом неможливості опрацювати почуття безпорадності. Людина спрямовує руйнівні прояви на себе, це свідчить про глибоку емоційну дестабілізацію, яка в будь-який момент може змінити вектор із внутрішнього на зовнішній (екстрапунітивна агресія).

Епідеміологічні дані щодо насильства та ПТСР отримані з досліджень загального населення США та ветеранів після 11 вересня у США та Великій Британії. Згідно з цими дослідженнями, поширеність насильства серед осіб з ПТСР коливалася від 7,5% серед дорослих у США до 8,6% - 19,5% серед ветеранів після 11 вересня. У тих самих дослідженнях поширеність насильства коливалася від 2,0% серед дорослих у США без розладів психічного здоров'я та від 3,0 до 6,4% серед ветеранів після 11 вересня без посттравматичного стресового розладу (ПТСР) [2].

У людей з ПТСР підвищена поширеність факторів ризику, пов'язаних зі збільшенням насильства, таких як зловживання психоактивними речовинами та супутні психічні розлади. Через це результати щодо зв'язку між ПТСР та насильством слід інтерпретувати обачно, якщо вони базуються на аналізах, які не враховують фактори ризику, окрім ПТСР. Наприклад, у дослідженні репрезентативної вибірки населення США, за винятком ветеранів бойових дій, ПТСР був пов'язаний з підвищеним ризиком насильства (7% порівняно з 3% серед тих, хто не мав ПТСР). Однак, коли вживання алкоголю та гнів контролювалися, ПТСР більше не був статистично пов'язаний зі збільшенням ризику насильства [3]. Поширеність насильства при ПТСР порівнянна з поширеністю тривожних та депресивних розладів, яка коливається від 5,0% до 11,7% . Поширеність насильства вища серед осіб, які зловживають алкоголем або психоактивними речовинами (діапазон = від 9,1% до 34,7%) . Крім того, чим більше діагнозів у людини, тим більша ймовірність насильства.

Хоча ПТСР пов'язаний з підвищеним ризиком насильства, більшість людей з ПТСР ніколи не вдавалися до насильства. Дослідження показують, що якщо враховувати фактори ризику та захисту, пов'язані з ПТСР, зв'язок між ПТСР та насильством зменшується [3,4]. Отже, важливо враховувати широкий спектр факторів ризику на додаток до ПТСР, щоб зрозуміти зв'язок між ПТСР та насильством.

Дані вітчизняних досліджень, проведених під час воєнного стану, демонструють специфічний розподіл проявів агресії серед населення, зокрема низький рівень агресії спостерігається у 48% осіб, середній - у 46% та високий - лише у 6% [5]. Майже половина респондентів демонструє здатність до саморегуляції та збереження психологічної стійкості, що може свідчити про ефективну роботу внутрішніх захисних механізмів або

стадію адаптації до хронічного стресу, цей показник корелює з твердженням, що більшість людей з ознаками ПТСР ніколи не вдаються до насильства. Значна частина вибірки перебуває в «межовому» стані, це вказує на те, що агресія стає звичною емоційною відповіддю на зовнішні подразники, проте вона залишається контрольованою і не завжди переходить у деструктивну поведінку. Переважання сумарного показника середнього та високого рівнів (52%) свідчить про високу емоційну напруженість суспільства, де агресія часто провокується тригерами або загальною емоційною нестабільністю.

Враховуючи специфіку національного контексту, вкрай актуальним постає питання проведення комплексних досліджень, спрямованих на виявлення кореляцій між досвідом травматизації та поведінковими девіаціями в українському соціумі. Необхідно зосередити увагу на вивченні тривалих наслідків впливу війни на психіку, що дозволить не лише уточнити епідеміологічні дані щодо ПТСР, а й розробити превентивні механізми зниження рівня насильницької поведінки.

Проведений аналіз підтверджує, що ПТСР виступає вагомим детермінуючим фактором насильницької поведінки, проте цей зв'язок не є лінійним. Агресія при ПТСР часто є симптоматичною відповіддю на стан постійного гіперзбудження, втрату соціальної довіри та дію специфічних тригерів. Хоча статистичні дані вказують на підвищений ризик насильства серед осіб із ПТСР більшість пацієнтів не виявляють агресивних намірів. Ключову роль у переході від психопатологічних симптомів розладу до безпосередніх актів насильства відіграють супутні фактори, зокрема зловживання психоактивними речовинами та синергічний вплив супутніх патологій. В умовах сучасного воєнного стану в Україні особливого значення набуває подальше проведення емпіричних досліджень, результати яких мають стати основою для розробки цільових програм психологічної реабілітації та превенції насильницької поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. МКХ-10-АМ або Міжнародний класифікатор хвороб десятого перегляду австралійської модифікації URL: <https://doctorguides.com.ua/mkxam>
2. National Center for PTSD, Research Findings on PTSD and Violence
URL: https://www.ptsd.va.gov/professional/treat/cooccurring/research_violence.asp#backto_top
3. Blakey, S. M., Love, H., Lindquist, L., Beckham, J. C., & Elbogen, E. B. (2017). Disentangling the link between posttraumatic stress disorder and violent behavior: Findings from a nationally representative sample. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. Advance online publication. URL: <https://doi.org/10.1037/ccp0000253>
4. Elbogen, E. B., Johnson, S. C., Wagner, H. R., Sullivan, C., Taft, C. T., & Beckham, J. C. (2014). Violent behaviour and post-traumatic stress disorder in US Iraq and Afghanistan Veterans. *British Journal of Psychiatry*. Advance online publication. doi: 10.1192/bjp.bp.113.134627
5. Діагностика та корекція посттравматичногостресового розладу у жителів країни, що перебуває у стані військового конфлікту. URL: <https://habitus.od.ua/journals/2022/42-2>

СЕКЦІЯ 3

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВИЙ ВЕКТОРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

БУТ ІЛЛЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ ШЛЯХОМ АРЕШТУ МАЙНА: БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ СТОРІН І СТАНДАРТ ДОКАЗУВАННЯ

Загальновизнано, що арешт, накладений на майно у належний час, може ефективно сприяти уникненню складнощів у виявленні майна боржника на стадії виконання судового рішення. Стаття 149 ЦПК України, стаття 136 ГПК України передумовою для вжиття заходів забезпечення позову вказують можливість істотного ускладнення чи унеможливлення виконання рішення суду або ефективного захисту, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду, а також інші підстави, визначені законом.

Відповідно до Модельних європейських правил цивільного процесу ELI/Unidroit (Правила 184 – 203) описано запровадження заходів забезпечення позову («забезпечувальні заходи»). Правило 185 вимагає, щоб призначений забезпечувальний захід накладав найменший тягар на відповідача, а його наслідки не були непропорційними інтересам заявника. Тягар доказування щодо заяв про тимчасові та захисні заходи, як правило, покладається на заявника. Однак, якщо відповідач стверджує, що внаслідок надання такого заходу ймовірно виникнуть потенційні негативні наслідки, про які заявник не може мати жодної інформації, тягар доказування лежить на відповідачі [1].

Відповідно до Правила 193 сторона, яка подає заяву про збереження майна (аналог вітчизняного інституту накладення арешту на майно), повинна довести, що: а) її позов про відшкодування є перспективним для задоволення по суті; б) існує ймовірність того, що без такого припису виконання остаточного судового рішення проти відповідача буде неможливим або надзвичайно складним [2]. При встановленні зазначеної відповідності слід враховувати, що вжиті заходи не повинні перешкоджати господарській або підприємницькій діяльності юридичної особи або фізичної особи, яка здійснює підприємницьку діяльність. Крім наведених критеріїв має бути дотримано ще й критерій пропорційності згідно з Правилом 185. Це означає, що якщо вимоги Правила 193 виконано, суд не може видавати наказ про арешт або заборону активів, якщо такий наказ накладає більший, ніж найменший можливий тягар на відповідача, або якщо наказ є непропорційним інтересу, за захистом якого заявник звернувся до суду [3].

Серед регуляторних актів слід відзначити Регламент (ЄС) № 655/2014 Європейського парламенту та Ради від 15 травня 2014 року про встановлення процедури Європейського наказу про заблокування рахунків для сприяння транскордонному стягненню боргів у цивільних та комерційних справах, який містить умови видачі наказу про блокування активів, які повинні забезпечувати належний баланс між інтересом кредитора в отриманні наказу та інтересом боржника у запобіганні зловживання цим

наказом [4]. Статтею 7 Регламенту встановлюються умови видачі наказу про арешт коштів: якщо кредитор надав достатні докази, щоб переконати суд у нагальній потребі в захисному заході через існування реального ризику ускладнення чи унеможливлення виконання вимоги кредитора до боржника. Якщо кредитор ще не отримав у державі-члені рішення суду, судову угоду або автентичний документ, який зобов'язує боржника сплатити вимогу кредитора, кредитор також повинен надати достатні докази, щоб переконати суд у тому, що він, ймовірно, виграє по суті свою позовну вимогу проти боржника. За положеннями Регламенту боржника не повідомляють про заяву про видачу наказу про заморожування активів і не заслуховують до видачі наказу.

Однак і у сфері застосування Регламенту також виникають питання щодо підстав застосування забезпечувальних заходів: наразі Суд ЄС розглядає справу C-198/24 саме щодо тлумачення умов статті 7 [5]. Генеральний адвокат з приводу запиту на тлумачення у своєму висновку зазначає, що на кредитора покладено тягар надання «достатніх доказів» для демонстрації того, що у даній справі існує «реальний ризик» утруднення виконання. Однак від кредитора не можна вимагати надання повних доказів того, що боржник має намір ухилення від виконання рішення, адже таку вимогу часто неможливо виконати, що значно підриває корисність Регламенту. З іншого боку, щоб уникнути видачі наказу про заморожування активів проти боржника, який не має наміру ухилитися від сплати, заява кредитора також не може ґрунтуватися лише на припущеннях чи загальних твердженнях. На думку генерального адвоката «збалансований» підхід полягає у вимозі від кредитора навести конкретні ознаки, які дають обґрунтовану ймовірність того, що, якщо наказ не буде видано, боржник міг би розтратити, приховати або знищити свої активи або продати їх за заниженою вартістю до моменту вжиття заходів щодо примусового виконання [6]. Отже, як і Модельні правила, так і Регламент (ЄС) № 655/2014 відображають відомі у багатьох європейських правових порядках критерії: «*fumus boni juris*» (з лат. - «дим доброго права») щодо наявності *prima facie* підстав для задоволення позову, тобто розумної ймовірності існування самого права, яке захищається, та «*periculum in mora*» (з лат. - «небезпека зволікання») щодо існування реальної загрози утруднення або унеможливлення виконання майбутнього рішення за відсутності забезпечення. Верховний Суд послідовно застосовує обидва критерії та неодноразово наголошував, що при вирішенні питання про забезпечення позову суд має здійснити оцінку обґрунтованості доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів з урахуванням такого: розумності, обґрунтованості і адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову; забезпечення збалансованості інтересів сторін, а також інших учасників судового процесу; наявності зв'язку між конкретним заходом до забезпечення позову і предметом позовної вимоги, зокрема, чи спроможний такий захід забезпечити фактичне виконання судового рішення в разі задоволення позову; ймовірності утруднення виконання або невиконання рішення господарського суду в разі невжиття таких заходів; запобігання порушенню у зв'язку із вжиттям таких заходів прав та охоронюваних законом інтересів осіб, що не є учасниками даного судового процесу [7].

Рівень доведення при вирішенні питання про забезпечення позову (зокрема у вигляді накладення арешту на майно та/або грошові кошти) має бути мінімальним (*prima facie*) з огляду на правову природу цього інституту, його функціональне призначення та баланс інтересів сторін.

По-перше, забезпечення позову є тимчасовим, превентивним процесуальним заходом, а не способом вирішення спору по суті. Суд на цій стадії не встановлює фактичні

обставини справи в повному обсязі і не оцінює докази (особливо, якщо позов забезпечується до подання позовної заяви). Здебільшого забезпечення позову здійснюється за відсутності позиції відповідача не тільки щодо забезпечення позову, а й щодо предмета спору (у разі вирішення питання до відкриття провадження у справі чи одночасно з відкриттям провадження). Відповідно, вимога досягти високого рівня доведення суперечила б самій природі забезпечення позову, яка застосовується, зазвичай, судом першої інстанції до розгляду справи по суті.

По-друге, мета забезпечення позову полягає у запобіганні утрудненню або неможливості виконання майбутнього судового рішення. Якщо вимагати від заявника повного або підвищеного рівня доказування, це нівелює ефективність цього інституту, оскільки ризики (відчуження майна, виведення коштів тощо) недобросовісним відповідачем реалізуються швидко. Для вирішення питання про забезпечення позову цілком логічним є зниження процесуальних гарантій права на справедливий суд. Однак у випадку, коли арешт коштів та майна є значним, може фактично паралізувати діяльність відповідача, боржник має право на всі гарантії справедливого суду, включно з мотивованим рішенням. ЄСПЛ у справі «Мікалlef проти Мальти», крім того, що поширив гарантії ст. 6 Конвенції не тільки на основний судовий процес, а й на провадження про встановлення тимчасових обмежень, дійшов висновку, що слід ретельно вивчити характер тимчасового заходу, його об'єкт і мету, а також його вплив на права особи. Ціоразу, коли тимчасовий захід може вважатися ефективним для визначення цивільного права чи обов'язку, що знаходиться під загрозою, незалежно від тривалості його чинності, застосовуватиметься стаття 6 Конвенції. Однак у виняткових випадках — коли, наприклад, ефективність тимчасового заходу залежить від швидкості прийняття рішень — може бути неможливо негайно виконати всі вимоги статті 6, процесуальні гарантії можуть застосовуватися лише тією мірою, якою це сумісно з характером та метою даного тимчасового провадження [8].

По-третє, важливою є і терміновість вжиття заходів забезпечення: за наявності ґрунтовних ризиків створення перешкод у виконанні майбутнього рішення, інформування та з'ясування позиції відповідача, витребування додаткових доказів на підтвердження підстав забезпечення доказів, можуть нівелювати ефект раптовості, та навіть більше, стимулювати відповідача позбутися коштів та майна, дізнавшись про достатньо обґрунтовану позовну вимогу. За таких умов зниження стандарту доведення наявних є обґрунтованим.

Також не слід забувати і про право відповідача спростувати наведені позивачем аргументи про вірогідність настання для позивача несприятливих наслідків або під час розгляду питання про забезпечення позову, або шляхом подання заяви про скасування (чи заміну) заходів забезпечення позову, апеляційного оскарження, або ж встановленням можливості внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів у розмірі вимог позивача або надання гарантії банку на таку суму, чи вимагати від позивача вжиття заходів зустрічного забезпечення. Однак саме лише абстрактне твердження про те, що відповідач може в будь-який момент розпорядитися своїм майном та (або) грошовими коштами, не є достатньою підставою для накладення арешту, адже в такому разі будь-яка заява про арешт коштів та/або майна автоматично відповідала б вимозі обґрунтованості, що унеможлиблює змістовну судову перевірку доводів позивача і фактичних обставин вжиття забезпечувальних заходів.

Генеральний адвокат у висновку по справі C-198/24 чітко розмежував: заява не може ґрунтуватись лише на припущеннях чи загальних твердженнях, навіть якщо повного доказування не вимагається. Кредитор зобов'язаний навести конкретні ознаки, що надають обґрунтовану імовірність поведінки, спрямованої на ухилення від виконання. Аналогічно і Преамбула Регламенту ЄС № 655/2014 прямо вказує: сама несплата боргу, наявність кількох кредиторів, сам факт погіршення фінансового стану не є достатніми підставами для арешту. Вони можуть братися до уваги лише в сукупній оцінці ризику. Суд зобов'язаний вимагати від позивача наведення індивідуалізованих, конкретних обставин щодо саме цього відповідача, які у своїй сукупності дають підстави для обґрунтованого припущення про ризик утруднення виконання рішення: попередня поведінка відповідача в аналогічних спорах (ухилення від виконання рішень в інших справах), перереєстрація майна на третіх осіб, укладення правочинів з ознакою фраздаторності тощо.

Отже, заявник, звертаючись до суду із заявою про вжиття заходів забезпечення позову, зобов'язаний доводити ризик незабезпечення ефективного захисту прав позивача та обґрунтовану необхідність щодо вжиття заходів забезпечення шляхом накладення арешту на майно та (або) грошові кошти. Рівень доведення щодо забезпечення позову у вигляді накладення арешту на майно та/або грошові кошти має бути мінімальним. Однак, одного лиш твердження, що відповідач може в будь-який момент розпорядитися своїм майном та (або) грошовими коштами, недостатньо для задоволення заяви про забезпечення позову.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ELI – UNIDROIT. Model European Rules Of Civil Procedure : From Transnational Principles To European Rules Of Civil Procedure. Р. 336-337. URL: https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/200925-eli-unidroit-rules-e.pdf.
2. ELI-UNIDROIT. Модельні європейські правила цивільного процесу. Від транскордонних принципів до європейських правил цивільного процесу. І. О. Ізарова, Т. А. Цувіна, Ю. Д. Притика та ін. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2025. 175 с.
3. Law, European, 'Provisional and Protective Measures', in European Law Institute, and UNIDROIT (eds), *ELI – Unidroit Model European Rules of Civil Procedure: From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure* (Oxford, 2021; online edn, Oxford Academic, 18 Nov. 2021). URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198866589.003.0011>.
4. Regulation (EU) No 655/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing a European Account Preservation Order procedure to facilitate cross-border debt recovery in civil and commercial matters. *OJ L* 189, 27.6.2014. Р. 59–92. ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2014/655/oj>.
5. Case C-198/24, Mr Green: Request for a preliminary ruling from the Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien (Austria) lodged on 12 March 2024 – TQ v Mr Green Limited. *OJ C*. C/2024/3061. 13.5.2024. ELI: <http://data.europa.eu/eli/C/2024/3061/oj>.
6. Opinion of Advocate General Emiliou delivered on 30 October 2025. ECLI identifier: ECLI:EU:C:2025:852. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62024CC0198>.
7. Постанова КГС ВС від 23.03.2020 у справі №910/7338/19.
8. Micallef v. Malta [GC] - 17056/06. Judgment 15.10.2009. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-1270>.

ШЕЛУДЯКОВ РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного, міжнародного та приватного права

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

**РЕГЛАМЕНТ ЄС № 650/2012 ЯК ОРІЄНТИР ДЛЯ РЕФОРМУВАННЯ
ІНСТИТУТУ ТРАНСКОРДОННОГО СПАДКУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Сучасний етап розвитку приватного права України характеризується інтенсивними процесами його адаптації до правової системи Європейського Союзу, що є прямим наслідком реалізації стратегічного євроінтеграційного курсу нашої держави. Особливої актуальності такі процеси набувають у сфері спадкових правовідносин, які дедалі частіше ускладнюються іноземним елементом у зв'язку з підвищенням мобільності населення, транснаціоналізацією майнових відносин та наслідками збройної агресії проти України.

У цих умовах істотного значення набуває формування ефективного механізму правового регулювання транскордонного спадкування, здатного забезпечити правову визначеність та передбачуваність для учасників відповідних правовідносин. Вказане зумовлює необхідність звернення до досвіду Європейського Союзу, зокрема до Регламенту (ЄС) № 650/2012, який встановлює уніфіковані правила юрисдикції, застосовного права, а також визнання і виконання рішень у справах спадкування [1].

Регламент (ЄС) № 650/2012 закріплює комплексний підхід до регулювання транскордонних спадкових відносин, спрямований на подолання колізій та забезпечення єдності спадкового статуту. Водночас слід зауважити, що зазначений акт формує так звану модель «концентрації спадкових правовідносин», за якої всі ключові питання спадкування підпорядковуються одному правопорядку. Як слушно зазначає Слабошпицька У. О., цей правовий акт є революційним кроком у сфері правової регламентації спадкових відносин на теренах ЄС [2, с. 107].

Однією з ключових новел Регламенту є запровадження принципу застосування права держави звичайного місця проживання спадкодавця як основного колізійного прив'язування. Такий підхід базується на концепції «найбільш тісного зв'язку» правовідносин із правовою системою тієї держави, де особа фактично зосередила свої життєві інтереси [1]. Крім того, Регламент передбачає можливість вибору права спадкодавцем, що відповідає загальній тенденції розширення автономії волі у сфері приватного права. Це свідчить про поєднання у Регламенті об'єктивного та суб'єктивного колізійних критеріїв, що відповідає сучасним тенденціям розвитку міжнародного приватного права.

Окремої уваги в контексті європейської інтеграції потребує гармонізація норм щодо спадкових договорів. Стаття 25 Регламенту № 650/2012 встановлює специфічні колізійні прив'язки для таких угод, що дещо дисонує з українською цивілістичною доктриною, в межах якої спадковий договір традиційно розглядається як самостійний цивільно-правовий інститут. Імплементация європейського підходу дозволить забезпечити чинність розпоряджень українських громадян щодо майна, розташованого в ЄС, на основі обраного ними права (*professio iuris*), мінімізуючи ризики визнання таких договорів недійсними через розбіжності у кваліфікації. Таким чином, регулювання

спадкових договорів у праві ЄС також підпорядковується загальній концепції єдності спадкового статуту.

На противагу європейському монізму, правове регулювання в Україні наразі не має системного характеру та не повною мірою відповідає сучасним тенденціям розвитку міжнародного приватного права. Чинний Закон України «Про міжнародне приватне право» містить окремі колізійні норми, проте вони базуються на принципі розподілу спадщини (нерухомість — за місцем знаходження, рухоме майно — за останнім місцем проживання), що часто призводить до конфлікту юрисдикцій [3]. Аналогічно, положення Цивільного кодексу України не враховують у повному обсязі сучасну специфіку спадкування з іноземним елементом, що вимагає рекодифікації розділу X Закону України «Про міжнародне приватне право» у напрямку наближення до *acquis* ЄС. При цьому слід наголосити на необхідності запровадження концепції автономного тлумачення юридичних категорій, що використовуються у Регламенті. Зокрема, критерій «звичайного місця проживання» (*habitual residence*) не повинен ототожнюватися з інститутом реєстрації місця проживання, який домінує у вітчизняній правозастосовній практиці. Європейський підхід вимагає від нотаріуса чи суду комплексного аналізу фактичних обставин життя спадкодавця: тривалості перебування, сімейних та соціальних зв'язків, що дозволяє максимально наблизити правовий режим спадкування до реального центру життєвих інтересів особи. Такий підхід забезпечує функціональне визначення центру життєвих інтересів особи, що відповідає практиці Суду ЄС.

Важливим елементом правового механізму, запровадженого Регламентом, є інститут Європейського спадкового сертифіката, який забезпечує підтвердження статусу спадкоємців та їх прав на території держав-членів ЄС без необхідності проходження додаткових процедур визнання [1]. Це значно спрощує реалізацію спадкових прав у транскордонному вимірі, а також мінімізує адміністративні та процедурні перешкоди у реалізації таких прав.

Окремої уваги потребує питання оподаткування транскордонної спадщини. Савченко С. В. зазначає, що на сучасному етапі під час оподаткування спадщини виникає нова проблема, пов'язана зі збільшенням мобільності фізичних осіб України, їх вільним пересуванням країнами ЄС, набуттям у цих країнах власності та залишенням спадщини транскордонного характеру, унаслідок чого можливе виникнення подвійного оподаткування такої спадщини, що порушуватиме основоположні права, зокрема, передбачені Хартією з прав людини Європейського Союзу, серед яких право на майно (ст. 17), що гарантує право заповідати законно набуте майно [4, с. 68]. У цьому контексті важливе значення мають Рекомендації ЄС 2011/856/ЄС, спрямовані на усунення подвійного оподаткування спадщини через категорію «особистого зв'язку» спадкодавця з державою [5]. Положення Податкового кодексу України у цій частині потребують подальшої гармонізації, зокрема шляхом запровадження пільг для майна, що знаходиться за кордоном, якщо воно вже було оподатковане у країні ЄС.

Реалізація положень Регламенту (ЄС) № 650/2012 в Україні нерозривно пов'язана із реформуванням функцій нотаріату. Оскільки у багатьох країнах ЄС нотаріуси та реєстраційні служби виконують судові функції у справах спадкування, доцільним є розширення функціональної ролі українського нотаріату шляхом наділення його повноваженнями щодо встановлення найбільш тісного зв'язку спадкодавця з відповідною правовою системою. Це вимагає внесення відповідних змін до Закону України «Про нотаріат» та підзаконних актів, що регулюють порядок вчинення нотаріальних дій.

Вказане також кореспондує із загальноєвропейською тенденцією до делегування квазісудових функцій органам нотаріату у сфері безспірної юрисдикції. Така модернізація процедурних аспектів дозволить забезпечити системний характер правового регулювання та усунути прогалини, які наразі існують у Законі України «Про міжнародне приватне право» та Цивільному кодексі України. Водночас подальший розвиток відповідного інституту повинен враховувати й сучасні тенденції його трансформації.

Сучасний вектор удосконалення процедурних аспектів транскордонного спадкування має також враховувати фактор цифровізації. Незважаючи на відсутність прямого регулювання «цифрової спадщини» у Регламенті (ЄС) № 650/2012, принцип єдності спадкового статуту дозволяє поширити обраний правопорядок і на віртуальні активи. Для України це актуалізує питання розбудови системи «е-нотаріату», яка б технічно дозволяла інтегруватися у майбутньому до європейських реєстрів спадкових справ та забезпечувала оперативну видачу документів, аналогічних за юридичною силою Європейському спадковому сертифікату.

Необхідність реформування національного законодавства у зазначеній сфері впливає також із положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка передбачає поступове наближення правової системи України до *acquis* ЄС [6]. У цьому контексті імплементація підходів, закріплених у Регламенті (ЄС) № 650/2012, має здійснюватися комплексно та охоплювати як колізійні, так і процедурні аспекти регулювання.

Зокрема, доцільним є запровадження критерію звичайного місця проживання як основного колізійного прив'язування, спрощення процедур визнання та виконання іноземних рішень, а також створення ефективних механізмів документального підтвердження спадкових прав, аналогічних Європейському спадковому сертифікату.

Таким чином, Регламент (ЄС) № 650/2012 виступає не лише інструментом уніфікації спадкового права в межах Європейського Союзу, а й важливим орієнтиром для вдосконалення національного законодавства України. Його імплементація сприятиме підвищенню ефективності правового регулювання транскордонного спадкування, забезпеченню правової визначеності, належного рівня захисту прав спадкоємців та утвердженню принципу правової визначеності як одного з базових елементів європейського правового простору у сфері приватноправових відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32012R0650&qid=1744533559212>
2. Слабошпицька У. О. Система колізійних норм Риму IV: основні положення Регламенту (ЄС) № 650/2012. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 34 (1). С. 107–111.
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
4. Савченко С. В. Гармонізація законодавства України із законодавством ЄС щодо уникнення подвійного оподаткування транскордонної спадщини. *National law journal: theory and practice*. 2017. № 6 (28). Ч. 2. С. 67–71.

5. Commission Recommendation of 15 December 2011 on relief from double taxation of inheritances. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:336:0081:0084:EN:PDF>

6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнародний документ від 27.06.2014, ратифіковано Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

АРТЮХ НАДІЯ ГЕОРГІЇВНА

студентка 4 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»,

ШЕЛУДЯКОВ РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного, міжнародного та приватного права

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЦИФРОВИХ ДАНИХ ЯК ОБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У сучасних умовах цифровізації суспільства та розвитку інформаційної економіки особливої актуальності набуває питання визначення правового режиму цифрових даних як об'єкта цивільних прав. Дані виступають ключовим ресурсом цифрової економіки, формуючи основу функціонування електронних сервісів, платформ та інноваційних технологій, що обумовлює необхідність їх належного правового врегулювання.

Законодавство України не містить чіткого визначення правового статусу цифрових даних, що породжує як теоретичні, так і практичні проблеми їх віднесення до об'єктів цивільних прав, визначення порядку обігу та захисту. Як справедливо зазначає Лопатнюк В. А., правове регулювання баз даних залишається недостатньо розвиненим, що зумовлює наявність прогалин у їх правовій охороні, а також відсутня нова судова практика щодо розгляду справ, пов'язаних із захистом прав на бази даних як відповідний цифровий об'єкт [1, с. 370]. Разом з тим відсутній єдиний підхід до їх правової природи: цифрові дані розглядаються як інформація, як об'єкт права інтелектуальної власності або як особливий різновид майна. При цьому Закон України «Про інформацію» визначає інформацію як будь-які відомості та/або дані, що можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [2]. Особливої актуальності зазначене питання набуває в умовах євроінтеграції України, оскільки право Європейського Союзу вже сформувало комплексний підхід до регулювання цифрових даних, зокрема через положення General Data Protection Regulation (GDPR), а також інші нормативно-правові акти, спрямовані на формування єдиного цифрового ринку. Зазначене зумовлює необхідність адаптації національного законодавства до європейських стандартів та формування узгодженої правової концепції цифрових даних.

У сучасній правовій доктрині поняття «цифрові дані» не має усталеного визначення, що пояснюється складністю цього явища та його дослідженням у межах різних галузей знань. У найбільш загальному розумінні цифрові дані розглядаються як інформація, представлена у цифровій формі, придатній для автоматизованої обробки, зберігання та передачі із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій.

Для цивільного права визначальним є не лише технічний аспект цифрових даних, а й можливість їх включення до цивільного обороту як самостійного об'єкта правовідносин. Трансформація інформації у цифрову форму зумовлює перегляд традиційних підходів до визначення об'єктів цивільних прав, оскільки такі дані набувають економічної цінності та можуть виступати предметом правовідносин. Цифрові дані мають низку специфічних ознак. Вони є нематеріальними, але об'єктивуються через електронні носії та інформаційні системи. Їм властива можливість необмеженого відтворення без втрати змісту, що відрізняє їх від класичних речей. Важливою є також їх залежність від технічного середовища функціонування. У контексті оновлення вітчизняного цивільного законодавства особливого значення набуває розмежування понять «цифрові дані» та «цифрові речі». Відповідно до статті 179-1 Цивільного кодексу України, цифрові речі виступають благом, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність (віртуальні активи, цифровий контент та інші блага) [3]. Натомість цифрові дані становлять інформаційний масив, який може існувати як у структурованій формі (бази даних), так і у вигляді неструктурованої інформації, і не завжди відповідає ознакам «речі» у цивілістичному розумінні. Ключова відмінність полягає у тому, що цифрові речі виступають самостійними об'єктами майнового обороту, тоді як цифрові дані можуть бути як самостійним об'єктом правовідносин, так і інформаційною основою інших цифрових благ.

Специфікою цифрових даних є їх «невичерпність», тобто можливість необмеженого відтворення без втрати первісного змісту та якості унеможливорює встановлення над ними традиційного права власності, характерного для матеріальних об'єктів. Це підтверджує необхідність трансформації класичної тріади правомочностей власника (володіння, користування, розпорядження) стосовно даних у цифровій формі. Саме ця специфіка цифрових даних зумовлює те, що вони не повністю відповідають жодній із класичних категорій об'єктів цивільних прав, спонукаючи наукову спільноту до пошуку їхнього самостійного правового статусу.

У науковій літературі сформувалося кілька підходів до визначення правової природи цифрових даних. Згідно з першим підходом, цифрові дані розглядаються як різновид інформації, що не є самостійним об'єктом цивільних прав, а лише супроводжує відповідні правовідносини. Така позиція ґрунтується на класичному розумінні інформації як нематеріального блага, яке не завжди може бути об'єктом права власності.

Інший підхід полягає у визнанні цифрових даних об'єктом права інтелектуальної власності, зокрема у випадках, коли вони входять до складу баз даних або є результатом інтелектуальної діяльності. Відповідно до цього підходу, правова охорона даних здійснюється опосередковано через правовий режим баз даних як самостійного об'єкта права інтелектуальної власності [4, с. 215]. У сучасній доктрині дедалі більшого поширення набуває підхід, відповідно до якого цифрові дані розглядаються як самостійний об'єкт цивільних прав, що має економічну цінність та здатність до участі у цивільному обороті. У цьому контексті порушується питання про можливість поширення на цифрові дані

елементів правового режиму власності, зокрема щодо володіння, користування та розпорядження ними.

Застосування класичної моделі права власності до цифрових даних є проблематичним. Їх нематеріальна природа та здатність до необмеженого копіювання унеможливають встановлення виключного контролю, що є ключовою ознакою права власності. Крім того, доступ до даних визначається не стільки правомочностями власника, скільки умовами використання цифрових платформ, що зумовлює пріоритет договірного регулювання. У зв'язку з цим обґрунтовується необхідність формування спеціального правового режиму цифрових даних, який поєднуватиме елементи зобов'язального права, права інтелектуальної власності та інформаційного права. Разом з тим, відсутність чіткого законодавчого визначення правового статусу цифрових даних в Україні зумовлює правову невизначеність та ускладнює їх ефективне використання у цивільному обороті. Особливої актуальності зазначене набуває в умовах розвитку цифрової економіки та інтеграції України до європейського правового простору. У праві Європейського Союзу сформовано комплексний підхід до регулювання даних, що обумовлено розвитком цифрової економіки та політикою формування єдиного цифрового ринку [4, с. 216]. На відміну від України, правове регулювання має системний і диференційований характер залежно від категорії даних та способів їх використання. Одним із ключових нормативно-правових актів у цій сфері є General Data Protection Regulation, який встановлює правовий режим персональних даних та визначає основні принципи їх обробки, зокрема законність, прозорість, цільове обмеження та мінімізацію даних [5]. Водночас GDPR не вирішує питання правової природи даних як об'єкта цивільних прав у цілому, що свідчить про складність їх універсального правового визначення.

Поряд із цим у Європейському Союзі прийнято низку актів, спрямованих на регулювання обігу та використання неперсональних даних, а також забезпечення доступу до них і можливості їх повторного використання. Такий підхід демонструє відхід від виключно «охоронної» моделі до моделі, що поєднує захист прав суб'єктів із стимулюванням економічного обігу даних. Це свідчить про формування більш системного підходу до правової охорони баз даних у праві ЄС [1, с. 372].

У науковій доктрині ЄС цифрові дані розглядаються як особливий економічний ресурс, що потребує гнучкого правового регулювання. Зокрема, обґрунтовується необхідність поєднання інструментів приватного права (договори, зобов'язання), права інтелектуальної власності та публічно-правових механізмів захисту. Це підтверджує тенденцію до формування комплексного правового режиму даних, який не зводиться до однієї традиційної правової конструкції. Досвід Європейського Союзу демонструє, що правова охорона даних часто реалізується через інститут права *sui generis* (особливого роду) для укладачів баз даних, що дозволяє захищати значні інвестиції в отримання, перевірку або представлення вмісту даних. У межах формування Єдиного цифрового ринку (Digital Single Market) акцент зміщується з суто охоронних механізмів інтелектуальної власності до забезпечення балансу між приватним контролем над даними та стимулюванням інновацій через доступ до них. Це свідчить про необхідність адаптації українського законодавства не лише шляхом імплементації стандартів GDPR, а й через впровадження спеціальних цивільно-правових механізмів регулювання цифрових даних.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що сучасний стан правового регулювання цифрових даних в Україні характеризується фрагментарністю та відсутністю єдиного концептуального підходу до визначення їх правового статусу як

об'єкта цивільних прав, що зумовлює труднощі їх ефективного використання у цивільному обороті та стримує розвиток цифрової економіки.

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку про необхідність визнання цифрових даних самостійним об'єктом цивільних прав із формуванням для них спеціального правового режиму, який поєднуватиме елементи зобов'язального, інформаційного права та права інтелектуальної власності. Водночас принципово важливим є чітке нормативне розмежування категорій «цифрові дані» та «цифрові речі», що забезпечить узгодженість цивільно-правового регулювання.

З урахуванням європейського досвіду доцільною видається імплементація підходів до диференційованого регулювання персональних і неперсональних даних, запровадження елементів правового режиму *sui generis* щодо баз даних, нормативне закріплення засад обігу цифрових даних у цивільному обороті, зокрема через розвиток договірних механізмів їх використання. Реалізація зазначених підходів сприятиме гармонізації національного законодавства із правом Європейського Союзу та формуванню цілісної моделі правового регулювання цифрових даних як ключового нематеріального ресурсу сучасного цивільного обороту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лопатнюк В. А. Правова охорона баз даних за законодавством України та правом ЄС. Ужгородський національний університет. Науковий вісник. Серія: ПРАВО. Випуск 89: частина 1. 2025. С. 368–374. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/07/53.pdf>
2. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 48, ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Тарасенко Л. Л. База даних: правова природа за законодавством України та правом ЄС. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Випуск 86: частина 2. 2024. С. 213–219. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320315/310899>
5. General Data Protection Regulation of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data : Regulation (EU) 2016/679. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng>

БОНДАРЕНКО АЛІНА ІГОРІВНА

студентка 2 курсу

Криворізького юридичного фахового коледжу

Національного університету «Одеська юридична академія»,

учениця гуртка «Правознавство» «МАНУМ» ДОР»

Науковий керівник:

БІЛОШЕНКО ОЛЕНА ЮРІЇВНА

викладач вищої категорії Криворізького юридичного фахового коледжу

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ПІДЛІТКІВ В ІНТЕРНЕТІ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Однією із стратегічних цілей України є вступ до Європейського Союзу та приведення національного законодавства у відповідність з європейськими нормами. Забезпечення захисту персональних даних підлітків в цифровому середовищі є одним із завдань нашої держави в умовах євроінтеграції.

В Україні правове регулювання захисту персональних даних базується на низці нормативно-правових актів, серед яких можна зазначити Конституцію України, яка гарантує кожній людині право на недоторканність приватного життя [1] та Закон України «Про захист персональних даних», в якому закріплюються принципи збору, обробки, зберігання, використання персональної інформації, права суб'єктів даних та дається визначення персональних даних - це відомості або сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути ідентифікована [2].

Європейська інтеграція передбачає гармонізацію українського законодавства із стандартами ЄС, зокрема і у сфері захисту персональних даних підлітків. Цифровий простір для підлітків, з однієї сторони, має велике значення, тому що використовується для розвитку, навчання та комунікації, з іншої - створює значні ризики для порушення приватності, несанкціонованого збору та поширення персональної інформації.

Аналіз українського законодавства дає змогу встановити, що правовий захист персональних даних підлітків в мережі Інтернет в нашій державі полягає в наступному:

- обробка персональних даних неповнолітньої особи можлива лише за згодою її батьків або законних представників (ст. 6 Закону України «Про захист персональних даних») [1];

- право дитини знати, хто і з якою метою обробляє її персональні дані (ст. 8 Закону України «Про захист персональних даних») [2];

- відповідальність за незаконне збирання, зберігання або поширення персональної інформації [2];

- інформація про особу є конфіденційною, а її збирання, використання чи поширення без згоди власника забороняється (ст. 11 Закону України «Про інформацію»). Для підлітків, які нерідко залишають свої дані під час реєстрації в соціальних мережах чи освітніх онлайн-системах, дотримання цього принципу є особливо важливим [3];

- обов'язок держави гарантувати кожному право на недоторканність приватного життя, що є продовженням конституційного положення, закріпленого у статті 32 Конституції України [2];

- заборона розголошення відомостей, які можуть ідентифікувати особу, без її згоди (ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації»), що є надзвичайно важливим у контексті діяльності освітніх закладів, органів влади та засобів масової інформації, що є надзвичайно важливим у контексті діяльності освітніх закладів, органів влади та засобів масової інформації [4];

- дотримання права учнів і студентів на захист персональних даних (ст. 54 Закон України «Про освіту») [5];

- навчальні заклади зобов'язані забезпечувати конфіденційність інформації про учнів, у тому числі в електронних базах. На виконання закону України «Про освіту» Міністерство освіти і науки України затвердило наказ № 836 від 10 липня 2023 року, яким визначено порядок обробки, зберігання та захисту персональних даних у системі ЄДЕБО [6].

- технічні стандарти зберігання інформації, включаючи шифрування персональних даних учнів, і забезпечує узгодженість національної системи з європейськими вимогами щодо кіберзахисту [7].

Міжнародні стандарти також мають суттєвий вплив на формування національної політики України у сфері захисту персональних даних. Так, ст. 16 Конвенції ООН про права дитини гарантує кожній дитині право на захист від незаконного втручання у її приватне життя, а ст. 17 зобов'язує держави створювати умови для безпечного доступу дітей до інформаційних ресурсів [8].

Регламент (ЄС) 2016/679 (GDPR) встановлює мінімальний вік користувача (16 років), за якого обробка персональних даних можлива без згоди батьків [9]. Україна поступово гармонізує свої норми із положеннями цього документа.

Контроль за дотриманням законодавства у сфері захисту персональних даних здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, повноваження якого закріплені у статті 23 Закону України «Про захист персональних даних» [2]. Уповноважений має право проводити перевірки державних органів, освітніх установ і приватних компаній на предмет законності обробки персональної інформації дітей та підлітків, а також розглядати скарги громадян щодо порушень права на приватність. Крім того, Офіс Уповноваженого проводить системну просвітницьку роботу щодо цифрової грамотності неповнолітніх та їхніх батьків.

Таким чином, правовий захист персональних даних підлітків в Україні ґрунтується на комплексі заходів і передбачає особливий підхід до обробки інформації про неповнолітніх в процесі євроінтеграції:

по-перше, обробка даних дітей віком до 14 років здійснюється лише за згодою батьків або законних представників, тоді як після 14 років підліток частково бере участь у прийнятті рішень щодо використання своїх персональних даних;

по-друге, в онлайн-овому середовищі обмежено збір і поширення інформації про неповнолітніх без належної згоди, а самі діти або їхні представники мають право вимагати видалення персональних даних із баз та цифрових ресурсів, реалізуючи так зване «право бути забутим»;

по-третє, законодавство забороняє публікацію фото та відеоматеріалів без дозволу підлітка, а держава забезпечує заходи для захисту від кібербулінгу, цифрового шахрайства та маніпуляцій у мережі;

по-четверте, ефективність системи захисту персональних даних підлітків залежить не лише від досконалості законодавчих норм, а й від рівня цифрової грамотності молоді та активної участі держави у створенні безпечного цифрового середовища.

Вважаємо, що пріоритетом сучасної цифрової та інформаційної політики України є європейська інтеграція, яка стимулює Україну до адаптації законодавства до норм ЄС, посилення інституційного контролю у сфері захисту даних та розвитку цифрової грамотності підлітків і їхніх батьків. Зазначені процеси сприяють формуванню безпечного та відповідального цифрового простору для молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
2. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297- VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 34, ст. 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення: 28.04.2026).
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32, ст. 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
5. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38—39. Ст. 380.
6. Про внесення змін у методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні: наказ Міністерства освіти і науки України № 836 від 10 липня 2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0836729-24#Text> (дата звернення: 29.04.2026).
7. Про Єдину державну електронну базу з питань освіти (ЄДЕБО): постанова Кабінету Міністрів України № 872 від 15 липня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.04.2026).
8. Конвенція про права дитини. Редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року. URL: <https://cutt.ly/N374TQB> (дата звернення: 29.04.2026).
9. Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 29.04.2026).

ЗАВАДСЬКИЙ АРТЕМ МИКОЛАЙОВИЧ

студент 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ТОЛСТИХ АННА БОРИСІВНА

доктор філософії в галузі «право»,

старший викладач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ
З УРАХУВАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Інститут права власності посідає центральне місце у правовій системі, оскільки регулює відносини щодо володіння, користування та розпорядження матеріальними і нематеріальними благами. Його ефективне функціонування є необхідною умовою стабільного розвитку економіки та гарантування прав суб'єктів приватного права. На сучасному етапі для України особливої актуальності набуває процес адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу (далі — ЄС). Модернізація інституту права власності зумовлена необхідністю інтеграції до єдиного правового та економічного простору ЄС, а також формуванням ефективних механізмів захисту прав власників. Особливого значення набуває реагування на сучасні виклики, зокрема цифровізацію суспільних відносин і необхідність правового регулювання майна в умовах воєнного стану.

Право власності в юридичній науці розглядається як сукупність повноважень особи щодо володіння, користування та розпорядження майном. Відповідно до статті 316 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), це право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб [1]. Водночас під впливом європейських підходів його зміст розширюється та охоплює також нематеріальні об'єкти, включаючи цифрові активи тощо. Незмінним залишається той факт, що інститут права власності складається з трьох основних елементів: володіння, користування та розпорядження. Володіння означає фактичне утримання майна, користування — можливість отримувати з нього корисні властивості, а розпорядження — визначення юридичної долі майна. У сучасних умовах ці елементи набувають більш гнучкого характеру, особливо щодо нематеріальних активів і цифрових ресурсів, де контроль може бути опосередкованим або технологічно захищеним.

В розрізі досліджуваного питання варто звернути увагу на одну з ключових проблем у сфері захисту права власності в Україні, а саме — на рейдерство. Попри значні зміни в законодавстві, спрямовані на протидію рейдерству, його різні варіації продовжують активно застосовуватися в бізнес-середовищі. Офіційної дефініції поняття «рейдерство» законодавство не визначає, але у загальній сукупності воно проявляється у незаконному заволодінні майном через підробку документів, зловживання реєстраційними процедурами або судові маніпуляції. Окремою сучасною формою є так зване «реєстраційне рейдерство» із залученням «чорних реєстраторів» та нотаріусів, що

здійснюють незаконне внесення змін до державних реєстрів [2, с. 152]. Це дозволяє створювати зовнішню легітимність незаконного заволодіння майном.

Для боротьби з рейдерством держава впровадила низку антирейдерських законів, якими було удосконалено механізми протидії: встановлено вимогу щодо нотаріального посвідчення підписів на статутних документах, обмежено право комунальних підприємств проводити реєстраційні дії з нерухомістю, введено принцип «одної скарги» до Міністерства юстиції України для швидкого повернення майна, заборонено реєстраційні дії на окупованих територіях та обмежено доступ до реєстрів для запобігання зловживанням.

Однак, незважаючи на спроби вдосконалення законодавства, проблема залишається актуальною через недосконалість реєстрів та корупційні ризики. У країнах ЄС подібні ризики мінімізуються завдяки цифровим реєстрам, прозорості та високому рівню відповідальності за порушення у сфері майнових прав. Гармонізація національного законодавства з правом ЄС передбачає уніфікацію підходів до їх правового регулювання, забезпечення оборотоздатності та правової визначеності. Тож варто розглядати іноземну практику як приклад та акцентувати увагу не лише на вдосконаленні національного законодавства, а й на необхідності посилення відповідальності за незаконні реєстраційні дії та запровадження ефективних превентивних механізмів контролю.

Сучасні тенденції розвитку права власності пов'язані з розширенням об'єктного складу майна, зокрема включенням цифрових активів, цінних паперів у бездокументарній формі та інших нематеріальних благ. До них належать: цифрові активи, криптовалюти, NFT, доменні імена, цифрові об'єкти мистецтва та результати діяльності штучного інтелекту [3, с. 415]. Відповідно важливого значення набуває вдосконалення механізмів державної реєстрації прав на майно. Реформування системи суттєво трансформувало роль Мін'юсту, яке від прямого здійснення реєстраційних дій перейшло до здійснення контролю у цій сфері. Оновлена модель передбачає розширення кола суб'єктів, зокрема за рахунок нотаріусів та центрів надання адміністративних послуг, що сприяло підвищенню доступності таких послуг. Водночас це зумовило необхідність посилення контролю за реєстраційними діями та запобігання можливим зловживанням. Зокрема, незаконне заволодіння нерухомим майном може проявлятися через підробку правовстановлюючих документів, незаконну реєстрацію або зловживання судовими процедурами. У результаті належний власник нерухомого майна опиняється в становищі особи, яка втратила (формально-юридично) право власності на належний йому об'єкт нерухомості [4, с. 253]. Такі дії порушують принцип непорушності права власності та негативно впливають на довіру до правової системи. У європейській практиці ключовим інструментом протидії є ефективна система державної реєстрації та високий рівень судового контролю у майнових спорах.

Отже, подальша модернізація інституту права власності в Україні повинна передбачати удосконалення державної реєстраційної системи шляхом підвищення рівня її захищеності, прозорості та контролю за реєстраційними діями. Важливим напрямом є забезпечення єдності судової практики та реального виконання судових рішень, що відповідає стандартам ЄСПЛ. Крім того, необхідним є впровадження принципу пропорційності втручання держави у право власності, а також закріплення на законодавчому рівні правового режиму цифрових активів у ЦК України з урахуванням підходів ЄС. Тобто, інститут права власності в Україні зазнає змін під впливом євроінтеграції та потреби наближення до стандартів ЄС. Це проявляється у розширенні

кола об'єктів права власності, розвитку цифрових форм майна та посиленні вимог до його правового захисту. Водночас проблема рейдерства, недосконалості реєстрів і нестабільність судової практики свідчать про необхідність подальшого вдосконалення механізмів захисту. Наступна модернізація має бути спрямована на підвищення ефективності захисту права власності та гармонізацію з європейськими правовими стандартами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Красноруцька Л. Є. Проблема рейдерських захоплень бізнесу в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 151-153.
3. Сологуб Ю. А. Еволюція права приватної власності в Україні та зарубіжних правових системах. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія : Право. 2025. Випуск 89. Частина 1. С. 413-418.
4. Білогубка Т. М. Проблеми судового захисту права власності на нерухоме майно в Україні: правові позиції Верховного Суду. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2022. № 3 (77). С. 249-257.

КЛИМЕНКО ДАР'Я ОЛЕГІВНА

студентка 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ТОЛСТИХ АННА БОРИСІВНА

доктор філософії в галузі «право»,

старший викладач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКА ГАРАНТІЯ ПРАВ ДІТЕЙ: АДАПТАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У сучасних умовах розвитку суспільства питання захисту прав дітей набуває особливої актуальності. Це пов'язано не лише зі змінами в соціально-економічному житті, а й із поступовим наближенням національного законодавства до європейських стандартів. Діти як одна з найбільш уразливих категорій населення потребують підвищеної уваги з боку держави, зокрема в сфері цивільно-правового регулювання. Європейський підхід до гарантування прав дитини базується на принципах пріоритету її інтересів, рівності та належного правового захисту. У зв'язку з цим для України важливим завданням є адаптація цивільного законодавства з урахуванням міжнародних зобов'язань та сучасних європейських практик. Саме тому дослідження процесу впровадження європейських стандартів у національне цивільне право є своєчасним і необхідним, адже воно дозволяє оцінити рівень забезпечення прав дітей та визначити напрями подальшого вдосконалення законодавства.

Діти становлять значну частину населення як у світі, так і в Європейському Союзі: у межах ЄС їх близько п'ятої частини, а у глобальному масштабі — майже третина. Саме тому питання забезпечення їхніх прав є надзвичайно важливим і потребує уваги не лише з боку держав, а й усіх суспільних інституцій.

Попри те, що за останні роки у сфері захисту прав дитини відбулися позитивні зміни, вони досі не реалізовані повною мірою для кожної дитини. У європейському правовому просторі утвердилася ідея про те, що права людини починаються саме з прав дитини, і цей підхід поділяється Україною

Для нашої держави забезпечення прав і свобод дітей є одним із ключових напрямів політики. Рівень захищеності дитини, умови її розвитку та безпеки фактично відображають загальний рівень гуманності та розвитку суспільства. Саме тому створення ефективної системи гарантій прав дитини є обов'язком держави. Під правами дитини зазвичай розуміють комплекс спеціальних можливостей, необхідних особі до досягнення повноліття для її повноцінного існування та розвитку.

Важливим кроком у цьому напрямі стало ухвалення 24 березня 2021 року Європейською Комісією першої комплексної Стратегії ЄС з прав дитини. Одночасно було запропоновано запровадження Європейської гарантії дитини, яка спрямована на забезпечення рівних можливостей для дітей, що перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема тих, хто ризикує опинитися за межею бідності або соціальної ізоляції. У цілому ця стратегія передбачає послідовне зміцнення захисту прав дітей через узгоджену політику та довгостроковий план дій Європейського Союзу [1, с.758]

8 квітня 2026 року Кабінет Міністрів України схвалив план заходів, спрямованих на реалізацію Національного плану впровадження Європейської гарантії для дітей до 2030 року. Передбачається, що фінансування відповідних заходів здійснюватиметься як із державного, так і з місцевих бюджетів.

Основною метою документа є узгодження вже чинних і запланованих ініціатив на національному та регіональному рівнях, які мають забезпечити дітям ширший доступ до базових послуг. Йдеться насамперед про дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема під ризиком бідності чи соціального відчуження. Для них має бути гарантовано доступ до основних прав у сферах охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення.

Європейська гарантія для дітей охоплює низку ключових послуг, серед яких - безоплатна дошкільна освіта та догляд, здобуття загальної середньої освіти разом із позашкільною діяльністю та щонайменше одним повноцінним прийомом їжі щодня, а також доступ до безкоштовної медичної допомоги, належного харчування та житлових умов.

Окрему увагу в плані приділено розвитку системи дошкільної освіти, зокрема забезпеченню доступності послуг для дітей раннього віку. Крім того, передбачено підвищення професійного рівня спеціалістів, які працюють із дітьми та сім'ями: це включає навчальні програми, тренінги, підвищення кваліфікації та регулярну професійну підтримку [2].

У сучасних умовах, особливо під час війни, питання захисту прав дітей ускладнюється новими обставинами. Зокрема, виникають ситуації, коли дитина фактично залишається без належної батьківської опіки через мобілізацію одного з батьків. Якщо дитина не проживає з матір'ю, а батько підлягає призову, це створює труднощі із забезпеченням її догляду та представництва інтересів.

Не менш актуальною залишається проблема дітей-сиріт. Умови їх утримання не завжди є сприятливими, а процедура усиновлення часто ускладнена, зокрема через економічні фактори. Це зменшує можливості дітей виховуватися в сімейному середовищі.

Також існують труднощі із забезпеченням інклюзивної освіти: не вистачає ресурсів, спеціалістів та належної інфраструктури.

У зв'язку з цим виникає потреба вдосконалення законодавства з урахуванням європейських підходів. Орієнтиром у цьому напрямі може слугувати Європейська гарантія для дітей, яка передбачає забезпечення базових прав і послуг для кожної дитини та пропонує механізми вирішення подібних проблем.

Впровадження Україною Європейської гарантії для дітей є частиною ширшого процесу євроінтеграції та узгоджується з відповідними зобов'язаннями в межах євроінтеграційного треку до 2030 року. Наступним кроком стане розробка рамкового Національного плану впровадження ЄГД — документа, що консолідує наявні стратегічні рішення, визначить додаткові цільові заходи та індикатори прогресу, забезпечить системне включення гарантій у політику держави щодо дітей [3].

Отже, впровадження Європейської гарантії прав дітей в Україні є важливим кроком на шляху до наближення національного законодавства до європейських стандартів. Попри вже досягнуті результати, питання забезпечення реального доступу кожної дитини до основних прав і послуг залишається актуальним. Затверджений план заходів до 2030 року свідчить про прагнення держави системно вирішувати ці проблеми, особливо щодо дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

У цілому можна сказати, що подальший розвиток цієї сфери залежить не лише від прийняття відповідних документів, а й від їх ефективної реалізації на практиці. Саме це визначатиме, наскільки повно в Україні будуть забезпечені права дитини відповідно до європейських підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Падалка М.А. Євроінтергація законодавства України у сфері захисту прав дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10. 2022. С.757-760.
2. Національний план впровадження Європейської гарантії для дітей до 2030 року: Уряд затвердив покрокове виконання. *ТГ Всеукраїнська Асоціація*. 2026. URL: <https://hromady.org/nacionalnij-planu-vprovadzhennya-yevropejskoj-garantiyi-dlya-ditej-do-2030-roku-uryad-zatverdiv-pokrokovе-vikonannya/> (дата звернення 09.04.2026)
3. Європейська гарантія для дітей — частина євроінтеграційного поступу України. Комунікаційна команда офісу віцепрем'єра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. 2025. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/yevropejska-garantiya-dlya-ditej-chastyna-yevrointegratsijnogo-postupu-ukrayiny/> (дата звернення 10.04.2026)

КУНИЦЬКА ВІКТОРІЯ СЕРГІЇВНА

студентка 1 курсу (за скороченим терміном навчання)

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного Університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ШЕЛУДЯКОВ РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного, міжнародного та приватного права

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

**БОРОТЬБА З ПІРАТСТВОМ
ЯК НАПРЯМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

В умовах сьогодення, коли активно розвивається інформаційне суспільство та цифровізація усіх сфер життя, питання захисту прав інтелектуальної власності має особливе значення. Інтелектуальна власність - це значний ресурс розвитку багатьох сфер, зокрема економіки, науки, культури та інноваційної діяльності. Тому її належний правовий захист - це важлива умова функціонування правової держави.

Активний розвиток цифрових технологій та мережі Інтернет суттєво спростило доступ до різної інформації та контенту, що, з одного боку, дуже зручно, а з іншого - створює умови для незаконного використання результатів творчої діяльності. Поширенням явищем такого порушення прав на результати творчої діяльності є піратство. Воно проявляється у незаконному відтворенні, копіюванні та розповсюдженні об'єктів авторського права і суміжних прав без згоди правовласника.

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», будь-яке використання творів без дозволу автора або іншого правовласника визнається порушенням авторського права [1]. До такої діяльності відноситься незаконне відтворення, розповсюдження та інші способи використання об'єктів інтелектуальної власності, що здійснюються без відповідної згоди. У випадках, коли такі дії завдають істотної матеріальної шкоди або мають значний суспільно небезпечний характер, настає кримінальна відповідальність. Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав, яка встановлена статтею 176 цього Кодексу, що включає незаконне відтворення та розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм та інших об'єктів авторського права [2].

Проаналізувавши думки науковців, можна зрозуміти, що у сучасних умовах піратство є складним соціально-правовим явищем. З точки зору економіки, воно призводить до втрати прибутків правовласниками, знижується рівень інвестицій у творчі індустрії та порушуються принципи добросовісної конкуренції [3]. З технологічного боку його розвиток переважно зумовлений широким використанням мережі Інтернет, цифровізацією та можливістю швидкого та масового копіювання і поширення інформації. Зокрема, піратство поширюється через доступність інтернет-платформ та складність контролю за розповсюдженням контенту. У зв'язку з цим підкреслюється, що ефективна протидія піратству неможлива виключно засобами кримінального права та потребує комплексного підходу, який включає також превентивні та організаційні заходи [4].

Особливу увагу у науковій літературі приділяють інтернет-піратству, для якого характерні анонімність користувачів та транскордонний характер правопорушень. Саме через це виникає складність його доказування і притягнення винних осіб до відповідальності та постає потреба постійного вдосконалення механізмів кримінально-правового реагування [5]. Але все ж таки саме кримінально-правовий захист інтелектуальної власності є важливим напрямом протидії піратству в Україні, який спрямований на попередження та припинення найбільш суспільно небезпечних форм порушень авторських прав.

Реалізація такого захисту здійснюється через діяльність правоохоронних органів, яка спрямована на виявлення, припинення та розслідування правопорушень у сфері авторського права і суміжних прав.

Надзвичайно важливе значення має своєчасне виявлення фактів незаконного використання об'єктів інтелектуальної власності, фіксація доказів та встановлення осіб, які причетні до розповсюдження піратського контенту. У цьому процесі окреме місце займає використання сучасних технічних засобів, зокрема аналіз цифрових слідів, моніторинг інтернет-ресурсів та взаємодія з інтернет-провайдером та онлайн-платформами, адже це допомагає більш ефективно виявляти порушення та забезпечувати притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Оскільки значна частина таких порушень має транскордонний характер, ефективність боротьби з ними значною мірою залежить від рівня взаємодії між державними органами та співпраці з міжнародними партнерами.

У процесі євроінтеграції Україна поступово адаптує своє законодавство до стандартів ЄС у сфері захисту інтелектуальної власності. Це передбачає не тільки оновлення нормативно-правової бази, а й підвищення ефективності її практичного застосування у боротьбі з піратством. Європейський підхід до боротьби з таким видом порушення авторських прав передбачає посилення ролі онлайн-платформ у забезпеченні захисту авторського права. Згідно з підходами ЄС, особлива увага приділяється регулюванню діяльності сервісів, що надають доступ до користувацького контенту, з метою запобігання незаконному розміщенню та поширенню об'єктів інтелектуальної власності. Зокрема, Директива (ЄС) 2019/790 передбачає підвищення відповідальності онлайн-платформ за контент користувачів, що зобов'язує їх вживати заходів для запобігання незаконному розміщенню об'єктів авторського права [6]. Такий підхід може бути використаний в Україні в процесі гармонізації законодавства. У країнах ЄС особливу роль відіграє відповідальність цифрових платформ за контент користувачів, що сприяє швидкому видаленню піратських матеріалів та запобіганню їх повторному розміщенню.

Окремий напрям європейської політики у сфері цифрового середовища - це створення єдиного правового простору, який забезпечує узгоджене регулювання використання цифрового контенту в усіх державах-членах ЄС. У межах формування Єдиного цифрового ринку ЄС здійснюється уніфікація правил використання цифрового контенту, що сприяє ефективнішій боротьбі з транскордонним піратством.

На нашу думку, створення спільних правил у сфері цифрового середовища в ЄС є важливим інструментом протидії піратству, особливо з огляду на транскордонний характер відповідних правопорушень. У цьому контексті імплементація європейських підходів в Україні може сприяти підвищенню ефективності захисту авторських прав.

Водночас ефективність кримінально-правового захисту інтелектуальної власності в Україні стикається з низкою практичних проблем. Зокрема, застосування статті 176

Кримінального кодексу України ускладнюється труднощами у доведенні факту порушення авторського права в цифровому середовищі, а також проблемним залишається питання визначення розміру матеріальної шкоди та доведення факту незаконного використання об'єктів авторського права. Це пов'язано з анонімністю користувачів в Інтернеті, використанням іноземних серверів та складністю встановлення реальних осіб, які здійснюють незаконне розповсюдження контенту.

Отже, захист інтелектуальної власності в умовах цифрового середовища є складним завданням, яке потребує постійного оновлення правових механізмів. Сучасні технології одночасно сприяють розвитку творчої діяльності та ускладнюють контроль за незаконним використанням її результатів. Практика показує, що лише правових заборон недостатньо для подолання проблеми піратства, тому необхідно поєднувати правові, організаційні та технічні заходи. Особливу роль у цьому процесі відіграє взаємодія державних органів, міжнародне співробітництво та участь цифрових платформ у запобіганні поширенню нелегального контенту. У контексті євроінтеграційних процесів для України важливим є подальше наближення національного законодавства до європейських стандартів, адже це дозволить підвищити ефективність захисту прав інтелектуальної власності та забезпечити більш стабільне функціонування цифрового середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 1 грудня 2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 06.04.2026).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 06.04.2026).
3. The economics of copyright in the digital age. Journal of Economic Surveys. 2024. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/joes.12632> (дата звернення: 06.04.2026).
4. Макаренко М. М. Захист авторських прав в умовах цифровізації та протидія інтернет-піратству. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 85. С. 210–215. — URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/issue/view/18531/13322>.
5. Клименко О. С., Христиненко Н. П. Особливості юридичної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі. *Академічні візії*. 2025. Вип. 42. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15170759>.
6. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>.

ЛАВЕЦЬКА АЛІНА СЕРГІЇВНА

студентка 2 курсу

*Криворізького навчально-наукового інституту
Національного Університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ШЕЛУДЯКОВ РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО ОХОРОНИ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК
ТА ЇХ ВПЛИВ НА РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

У сучасному світі торговельні марки відіграють важливу роль у сфері бізнесу. Вони допомагають відрізнити товари та послуги різних виробників, а також впливають на вибір споживачів. Завдяки торговельній марці покупець може швидше знайти знайомий продукт і бути впевненим у його якості. Тому питання їх правової охорони є досить важливим.

В державах Європейського Союзу сформувалася зрозуміла та ефективна система захисту торговельних марок. Вона дозволяє підприємцям реєструвати свої права за спрощеними процедурами та отримувати належний захист в межах усього ЄС. Крім того, ця система постійно оновлюється з урахуванням сучасних змін у економіці та технологіях. Україна також поступово змінює своє законодавство у цьому напрямі. Це пов'язано з прагненням наблизити національні норми до європейських стандартів. У результаті запроваджуються нові підходи до реєстрації та захисту торговельних марок, що має позитивно вплинути на розвиток підприємництва та захист прав власників.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», торговельна марка - це позначення, за допомогою якого товари або послуги одного виробника відрізняються від інших [1]. Це може бути слово, зображення, поєднання кольорів або навіть форма упаковки. Головне, щоб така позначка дозволяла споживачу впізнати конкретний товар або послугу. У науковій літературі зазначається, що торговельна марка виконує кілька важливих функцій. По-перше, вона допомагає відрізнити продукцію різних виробників. По-друге, виконує рекламну функцію, оскільки привертає увагу покупців. По-третє, вона може свідчити про певний рівень якості, адже люди часто обирають уже знайомі бренди [2, с. 31-32].

Для підприємців торговельна марка є важливим нематеріальним активом. Вона може впливати на репутацію компанії та її конкурентоспроможність на ринку [3, с. 5]. Чим більш відомою є марка, тим більше довіри вона викликає у споживачів. Саме тому торговельні марки потребують правової охорони. Без належного захисту інші особи можуть незаконно використовувати чужі позначення, що призводить до плутанини серед споживачів і завдає шкоди власникам прав. Відповідно до ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», власник свідоцтва має виключне право використовувати торговельну марку та забороняти її використання іншим особам без його згоди, а згідно зі ст. 20 цього Закону незаконне використання знака визнається порушенням прав власника [1].

У Європейському Союзі сформована досить ефективна система охорони торговельних марок, яка поєднує національний і наднаціональний рівні. Це означає, що підприємець може зареєструвати торговельну марку як у межах окремої держави, так і одразу на території всього ЄС. Одним із головних нормативних актів у цій сфері є Регламент (ЄС) 2017/1001 про торговельну марку Європейського Союзу. Відповідно до ст. 1 цього Регламенту, торговельна марка ЄС має єдиний характер, що означає її дію одночасно на території всіх держав-членів Європейського Союзу. Такий підхід реалізує принцип «єдиного вікна», відповідно до якого заявник може подати одну заявку до EUIPO та отримати правову охорону в межах усього ЄС. Це значно спрощує процедуру реєстрації, зменшує витрати суб'єктів господарювання та підвищує ефективність захисту прав. Крім того, важливу роль відіграє Директива (ЄС) 2015/2436 про наближення законодавств держав-членів щодо торговельних марок. Вона спрямована на гармонізацію національних законодавств країн ЄС. Зокрема, у ст. 3 цієї Директиви визначаються вимоги до позначень, які можуть бути зареєстровані як торговельні марки [5]. У ЄС діє принцип пріоритету реєстрації, тобто право на торговельну марку виникає з моменту її реєстрації. Також важливим є принцип територіальності, який означає, що права діють в межах певної території. Водночас система торговельної марки ЄС дозволяє отримати захист одразу в усіх країнах-членах, що є її значною перевагою. Окрему роль у цій системі відіграє EUIPO - орган, який забезпечує централізовану процедуру реєстрації торговельних марок ЄС та відіграє ключову роль у функціонуванні системи їх правової охорони. Саме через нього подається заявка, проводиться експертиза та приймається рішення про реєстрацію.

Незважаючи на поступове наближення законодавства України до європейських стандартів, у сфері охорони торговельних марок досі існує ряд проблем. Вони пов'язані не стільки з наявністю нормативної бази, скільки з особливостями її застосування на практиці. Однією з основних проблем є тривалість процедури реєстрації торговельної марки. На практиці цей процес може займати значний час, що створює незручності для підприємців. У той же час у Європейському Союзі процедура є більш оптимізованою, що дозволяє швидше отримати правову охорону. Це однією проблемою є недостатній рівень захисту прав власників торговельних марок. Незважаючи на те, що законодавство України передбачає можливість заборони неправомірного використання знака (ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»), на практиці процес захисту прав може бути складним і тривалим [1]. Також слід звернути увагу на проблему недостатньої обізнаності суб'єктів господарювання щодо механізмів захисту своїх прав. Це призводить до того, що не всі власники торговельних марок ефективно використовують надані їм можливості. На нашу думку, для підвищення ефективності охорони торговельних марок в Україні доцільним є подальше спрощення процедур їх реєстрації шляхом цифровізації відповідних процесів, а також скорочення строків експертизи заявок. Крім того, важливим є розвиток спеціалізації суддів у сфері інтелектуальної власності та вдосконалення механізмів судового захисту прав. Окрему увагу слід приділити впровадженню ефективних адміністративних процедур припинення порушень прав на торговельні марки, що відповідає європейській практиці. Також важливим є підвищення рівня обізнаності підприємців щодо їхніх прав та способів їх захисту. Це може бути реалізовано через інформаційні кампанії або консультаційну підтримку з боку держави. У цьому контексті доцільним є врахування положень Директиви (ЄС) 2015/2436

щодо торговельних марок, яка спрямована на гармонізацію підходів до охорони торговельних марок у країнах Європейського Союзу [5].

Таким чином, можна дійти висновку, що торговельна марка є визначальним елементом сучасного бізнесу, оскільки вона дозволяє відрізнити товари і послуги різних виробників та впливає на формування довіри споживачів. У Європейському Союзі сформована ефективна система її правової охорони з уніфікованими правилами та можливістю отримання захисту на всій території ЄС. В Україні законодавство у цій сфері поступово наближається до європейських стандартів, однак на практиці залишаються проблеми, пов'язані з тривалістю процедур реєстрації, захистом прав та рівнем обізнаності суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим доцільним є подальше вдосконалення національного законодавства з урахуванням досвіду Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15.12.1993 № 3689-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>
2. Леонтєва Л. В. Основні функції та види торговельних марок в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. № 3. С. 30-33.
3. Захарченко А., Могила Р., Раєвський С. Іміджева та стратегічна функція торговельної марки в забезпеченні конкурентоспроможності. *Економіка та суспільство*. 2025. №. 79.
4. Регламент (ЄС) 2017/1001 про торговельну марку Європейського Союзу Європейського Парламенту і Ради від 14.06.2017. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32017R1001>
5. Директива (ЄС) 2015/2436 щодо торговельних марок Європейського Парламенту і Ради від 16.12.2015. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32015L2436>

НІКІТІН АРТЕМ ВІТАЛІЙОВИЧ

студент 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

СТЕЦЬ ОЛЕГ МИКОЛАЙОВИЧ

доктор юридичних наук, професор

завідувач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права,

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРАВА ЄС ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Євроінтеграція є однією з головних задач, яку українська держава ставить перед собою на меті. Прагнення України до вступу в Європейський Союз(далі-ЄС) прописано у Конституції України[1], що визначає євроінтеграційний курс держави не лише як політичний вибір, а як чітко закріплена юридична норма, визначаючи це як одну з

ключових цілей держави. Розглядаючи вимоги, які ЄС висуває до України, як до кандидата на вступ, не можна не звернути увагу на значну кількість змін, які нам треба здійснити, заради трансформації національної правової системи, щоб відповідати нормам європейського права. Дані зміни вимагають від нашої влади значної політичної волі та рішучості, аби приймати деякі з цих норм, бо вони нерідко відрізняються невідповідністю та непопулярністю, як от наприклад зміни в правоохоронній системі, впровадження децентралізації та прозорості, чи кадрових змін. Не рідко спостерігаючи за діями влади, спрямованими на виконання вимог ЄС, ми можемо спостерігати за невиконанням чиновниками службових обов'язків, що проглядається у відтягуванні прийняття змін або фіктивному виконанні вимог, створюючи лише ілюзорну картинку змін, що насправді не відповідає першочерговій меті. Як зазначає Н. І. Атаманчук: «Гармонізація законодавства України з законодавством ЄС є ключовим елементом процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що є пріоритетом зовнішньої політики країни» [2, с. 263]. У даному дослідженні пропонується проаналізувати проблеми, які виникають в процесі імплементації права ЄС, аби виділити потенційні шляхи до вирішення даної проблематики.

Для кращого аналізу даних проблем рекомендується розділити їх на два типи: політико-поведінкові - ті, що пов'язані з діями або бездіяльністю суб'єктів владних повноважень та системно-інституційні, які зумовлені структурними вадами самої правової та управлінської системи. Політико-поведінкові проблеми імплементації пропонується поділити на чотири підтипи: фіктивне виконання вимог ЄС, відтягування прийняття змін, корупція як систематичний гальмівний чинник, вплив воєнного стану на законодавчий процес.

Фіктивне виконання вимог ЄС є найбільш поширеною формою ухилення від реального виконання євроінтеграційних зобов'язань. На практиці це проявляється у прийнятті нормативно-правових актів, які формально відповідають рекомендаціям ЄС, проте не забезпечені необхідними механізмами реалізації, відповідними ресурсами та інституційною спроможністю. Найяскравішим прикладом фіктивного прийняття норм можна розглядати дії стосовно сфер судової реформи та антикорупційного законодавства, де зміни нерідко носять чисто декларативний характер.

Відтягування прийняття змін поряд із фіктивними змінами поширеним явищем є свідоме затягування законодавчого процесу. Органи влади часто вдаються до зловживань термінами виконання поставлених задач. Іноді, відтягування прийняття деяких рішень має аргументований та об'єктивний характер, що характеризується бажанням краще проаналізувати можливі ризики та результати, хоч і не рідко це лише ширма, як у випадках. Яскравим прикладом затягування реформ є реформа Конституційного Суду України: законопроект №7662[3], що був умовою ЄС, приймався із тривалими зволіканнями та зазнав критики експертів через ризики політичного впливу. Попри застереження та рекомендації Венеційської комісії, закон був підписаний Президентом. Відтягування є особливо критичним у контексті переговорного процесу про вступ до ЄС, оскільки воно безпосередньо впливає на оцінку прогресу України Єврокомісією.

Наступною фундаментальною проблемою є корупція, з якої часто випливають всі інші проблеми. Корупція має негативний вплив на процес імплементації на всіх рівнях: корупція унеможливує або ускладнює розробку по справжньому ефективних змін, збільшує складнощі в процесі їх впровадження та що не менш важливо, знецінює ідею змін в очах суспільства.

Іншим не менш важливим і на жаль незалежним від нас каменем спотикання є воєнний стан у країні. Даний чинник ускладнює впровадження деяких норм з об'єктивних безпекових причин, хоч і в деяких випадках це стає лише аргументом до відтягування або повного саботажу впровадження змін або дотримання наявних правових норм.

Системно-інституційні проблеми імплементації пропонується поділити на два підтипи: відсутність комплексного координаційного механізму, фрагментарність і нестабільність законодавчої бази. Попри існування спеціальних органів, зокрема Міжвідомчої координаційної ради з питань адаптації законодавства та відповідного підрозділу Міністерства юстиції України, рівень міжвідомчої взаємодії залишається недостатнім. Наслідком цього є неузгодженість реформ, дублювання функцій і відсутність єдиного центру відповідальності. Це підтверджується практикою: зокрема, у системі правоохоронних органів неодноразово виникали ситуації, де різні органи — НАБУ, СБУ чи БЕБ отримували в розробку одне й те саме провадження, по причині схожих або нечітко окреслених повноважень, що призводило до серйозних конфліктів та негативного впливу на хід розслідування. Інший приклад — затягування судової реформи, де одночасно діяли кілька органів перевірки суддів, але без належної координації їхні рішення часто блокувалися або дублювалися, через що у 2016 році на початку проведення судової реформи було звільнено лише 16 суддів, не дивлячись на розповсюджену корупцію.

Іншою суттєвою проблемою є фрагментарність і нестабільність законодавчої бази. Як зазначає І. С. Лісна: «Адаптація законодавства України стикається з низкою викликів, серед яких нестабільність законодавчої бази, неузгодженість норм, а також недостатній рівень підготовки кадрів» [4, с. 161]. Часті зміни законодавства, відсутність системного підходу до його оновлення та колізії між певними нормативно правовими актами призводять до додаткових труднощів у складному й тернистому процесі імплементації. Часто ухвалені норми потребують подальшого доопрацювання або навіть перегляду, що уповільнює досягнення реальних результатів. Це також ускладнює правозастосування, оскільки органи державної влади змушені діяти в умовах правової невизначеності та очевидної недосконалості законодавства.

Узагальнюючи викладене варто визнати, що імплементація права ЄС в Україні є не лише декларативним і формальним процесом, а по справжньому глибокою трансформацією усієї правової системи, що вимагає необхідних дій, політичної волі та терпіння й стимулу від самого суспільства. Даний процес стикається з низкою як політико-поведінкових, так і системно-інституційних перешкод, які сповільнюють наші євроінтеграційні процеси. Спираючись на проведений у роботі аналіз пропонується здійснити низку дій, спрямованих на вирішення проблем, що стоять на шляху запровадження права ЄС в Україні та її євроінтеграції. Варто зазначити, що не варто

запроваджувати єдиний координаційний центр, як основний інструмент реформування нашої правової системи. Даний спосіб може призвести до низки зловживань та стати ще одним неефективним та низько-результативним юридичним суб'єктом, як от Міністерство національної єдності України, що показало свою неефективність та дискредитувало себе. Створення єдиного координаційного центру не є універсальним рішенням, українська практика вже демонструє ризики надмірної централізації, що часто призводить до неефективності. Пропонується налагодити реальну взаємодію між вже наявними інституціями та чітко розподілити відповідальність між ними. Важливо підвищити політичну відповідальність посадовців і забезпечити, щоб євроінтеграційні реформи впроваджувалися змістовно, а не формально, для чого пропонується збільшити залучення міжнародних експертів з ЄС, які будуть слідкувати за дотриманням євроінтеграційних вимог. Як наголошує Гуменюк Т. І.: «Важливо проводити порівняльний аналіз досвіду держав-членів ЄС для виявлення нових шляхів та адаптації їх до умов України» [5, с. 56]. Особливу увагу слід приділити системному подоланню корупції як головного бар'єра на шляху до проведення даних змін. Водночас ефективний громадський контроль і участь експертного середовища мають стати постійним елементом цього процесу. Лише за умови такої збалансованої моделі взаємодії можна досягти реальної, а не декларативної імплементації права ЄС та швидкого прогресу України на шляху до євроінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР
2. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах» № 7662 від 02.08.2022 р. // Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/40213>
3. Атаманчук Н. І. Гармонізація законодавства України щодо адміністрування митних платежів з правом Європейського Союзу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 87. Ч. 2. С. 267–273.
4. Гуменюк Т. І. Механізми адаптації законодавства України до правової системи ЄС: проблеми та перспективи. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 3. С. 54-56.
5. Лісна І. С. Імплементація європейських правових норм у законодавство України. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2024. № 48. С. 152–163.

НІКУЛІН ДАНИЛО ВІТАЛІЙОВИЧ

студент 2 курсу

*Криворізького навчально-наукового інституту
Національного Університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ШЕЛУДЯКОВ РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ СТАТУСУ СИРІТСЬКИХ ТВОРІВ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства особливої актуальності набуває дослідження причин виникнення статусу сирітських творів, а також особливостей їх правового регулювання в Україні, тому що наразі значна кількість об'єктів авторського права залишається без встановленого правовласника або без можливості його ідентифікації, що ускладнює їх правомірне використання. Крім того, важливим є аналіз чинного законодавства України, оскільки саме воно визначає правовий режим таких об'єктів інтелектуальної власності, порядок їх використання та межі правової охорони. Дослідження цих питань є необхідним для формування чіткого розуміння правової природи сирітських творів і вдосконалення механізмів їх регулювання. Згідно з п. 51 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» сирітські твори або сирітські об'єкти суміжних прав визначаються як оприлюднені в Україні твори, фонограми, відеограми або зафіксовані виконання, щодо яких суб'єкт майнових відносин за результатами пошуку не ідентифікований, а в разі його ідентифікації — не встановлено місцезнаходження такого суб'єкта [1]. Відповідно до ст. 2 Директиви 2012/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про певні випадки дозволеного використання сирітських творів», сирітським вважається твір або фонограма, якщо жоден правовласник не встановлений або, навіть якщо один або кілька з правовласників встановлені, жоден з них не може бути знайдений, незважаючи на проведення належного та документально зафіксованого пошуку [4, с. 82]. Узагальнюючи наведені положення, сирітські твори можна визначити як об'єкти авторського або суміжних прав, доведені до загального відома, щодо яких правовласник не встановлений або не може бути ідентифікований навіть після проведення належного пошуку.

Науковці пояснюють появу сирітських творів низкою причин. По-перше, поява сирітських творів полягає у втраті інформації про автора не з його волі. Така ситуація можлива у випадках, коли твір існував в обмеженій кількості примірників або був оприлюднений без зазначення імені автора, а також у разі втрати оригіналу чи нелегального копіювання твору без збереження відомостей про авторство.

Другою причиною є відсутність у авторському праві формалізованого порядку виникнення прав на результат творчої діяльності. Аналіз цього положення дає підстави стверджувати, що відповідно до ст. 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторське право виникає з факту створення твору. Водночас його охорона забезпечується з моменту фіксації твору в об'єктивній формі, придатній для сприйняття.

З наведеного можна зробити висновок, що відсутність обов'язкової реєстрації авторства може ускладнювати ідентифікацію правовласника та використання твору, що в окремих випадках сприяє набуттю ним статусу сирітського і перешкоджає його подальшому правомірному використанню.

Третьою причиною у доктрині авторського права визначається неналежне здійснення автором своїх прав, що може призводити до негативних наслідків як для цивільного обігу об'єктів інтелектуальної власності, так і для користувачів. Останні можуть формально стати правопорушниками, якщо не здійснюватимуть заходів щодо ідентифікації автора відповідного твору. Але важливо підкреслити, що нехтування автором своїх прав на твір є його законним правом, за яким відповідальність відсутня.

Четвертою причиною слід виділити ситуацію, коли твір було створено декількома авторами, між якими відсутня взаємодія або координація. Це зумовлено активним поширенням творів в інтернет-середовищі, зокрема через блоги та веб-сторінки користувачів, де можливе копіювання чужих творів повністю або частково без зазначення авторства. Такі процеси ускладнюють встановлення автора, а також створюють труднощі щодо вилучення відповідних творів із мережі, внаслідок чого у цифровому середовищі накопичується значна кількість сирітських творів.

П'ятою причиною є тривалий строк чинності майнових прав інтелектуальної власності та можливість їх продовження. Пояснюється це тим, що відповідно до ст. 31 Закону України «Про авторське право і суміжні права», авторське право супроводжується з автором усе його життя та 70 років після його смерті, окрім тих випадків, які передбачені законом. Тому виникає проблема передання авторського права до правонаступників, точніше їх пошук. За таких умов, у разі смерті автора та відсутності відомостей про правонаступників, встановлення правовласника ускладнюється, що в окремих випадках зумовлює набуття твором статусу сирітського [3, с. 33-37].

Питання правового регулювання сирітських творів в Україні врегульовано, зокрема, Законом України «Про авторське право і суміжні права» та підзаконними нормативно-правовими актами. З метою визначення порядку набуття та втрати статусу сирітського твору, а також умов їх використання, Кабінетом Міністрів України прийнято постанову № 1312 «Про затвердження Порядку набуття та втрати статусу сирітських творів, фонограм, відеограм та зафіксованих у них виконань, умов їх дозволеного використання та ведення реєстру». Відповідно до закону, сирітські твори чи сирітські об'єкти суміжних прав переходять під використання бібліотеками, музеями з відкритим доступом, архівами або організаціями із збереження фондів аудіо-, відеозаписів способами відтворення з цілями оцифрування, індексації, каталогізації, збереження або відновлення копії після вжиття заходів із ідентифікації та належного розшуку авторів, що не призвели до ідентифікації відповідних суб'єктів авторського права або віднайдення ідентифікованих суб'єктів [1]. Таким чином, в Україні функціонують установи, уповноважені здійснювати використання та відновлення сирітських творів, а також проводити пошук їх правовласників. Метою використання об'єктів авторського права даними установами безпосередньо пов'язане з: оцифруванням, що є процесом перетворення об'єктів (фізичних або аналогових) у цифрову форму, для забезпечення доступу до даного твору через бази даних; індексацією, що, у свою чергу, полягає в систематизації твору шляхом опису його змісту різними ключовими словами чи тегами, для полегшення пошуку; каталогізацією, яка передбачає створення детальних записів із зазначенням основних реквізитів, що описують твір (назва, автора (за наявності), дата

створення, тип об'єкта інтелектуальної власності); збереженням, це заходи спрямовані на захист оригінальних примірників (матеріальних), копіювання твору для зменшення ризиків втрати доступу до твору, підтримання такого твору в належному стані або цифровому та продовження терміну цього використання; відновленням копій, яке полягає в створенні дублікатів пошкоджених сирітських творів або відновлення фізичних чи матеріальних носіїв [4, с. 28-29].

Таким чином, сирітські твори становлять особливу категорію об'єктів авторського права, правовий статус яких характеризується складністю встановлення правовласника. Їх виникнення зумовлене як об'єктивними чинниками (втрата інформації про автора, особливості цифрового середовища, тривалий строк чинності авторського права), так і суб'єктивними (неналежне здійснення автором своїх прав). Чинне законодавство України загалом врегульовує порядок набуття статусу сирітського твору та його використання, однак на практиці залишаються проблеми, пов'язані з ідентифікацією правовласників і ефективністю механізмів їх пошуку. У зв'язку з цим доцільним є вдосконалення правового регулювання у напрямі розвитку електронних реєстрів об'єктів авторського права, удосконалення процедур належного пошуку правовласників, а також підвищення рівня обізнаності авторів щодо реалізації своїх прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
2. Піхурець О. В. Розвиток правового регулювання відносин, пов'язаних із використанням "сирітських творів" в Україні та країнах Європейського Союзу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2017. Вип. 44(1). С. 81-86.
3. Приходько Л. «Сирітські твори» як об'єкти авторського права: поняття, правовий режим використання. «Архіви України» науково-практичний журнал. 2022. Вип. 2. С. 29-57.
4. Болдирева, В. М. Сирітські твори та об'єкти суміжних прав: правовий статус в українському законодавстві. Правовий часопис Донбасу. 2024. Вип 4. С. 27–31. URL: <https://ljd.dnuvs.ukr.education/index.php/ljd/article/view/284>

НОРДЕН ІРИНА АНДРІЇВНА

студентка 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

СТЕЦЬ ОЛЕГ МИКОЛАЙОВИЧ

доктор юридичних наук, професор

завідувач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права,

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У сучасних умовах розвитку правової системи України питання забезпечення прав і свобод людини набуває особливого значення як основа демократичної держави та

європейського інтеграції. Посилення співпраці з європейськими органами вимагає узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами та ефективного застосування на практиці. Аналіз теоретичних засад прав людини, ролі Ради Європи та практики Європейського суду з прав людини дозволяє оцінити стан їх захисту та визначити основні напрями вдосконалення правової системи України.

Теоретичним аспектом дослідження виступає розуміння прав і свобод людини як фундаментальних можливостей особи, що визначають межі її поведінки та забезпечують задоволення базових потреб. Виходячи з Конституції України, людина, її життя, гідність та безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, що зумовлює спрямованість діяльності держави на утвердження та забезпечення прав і свобод. Права людини характеризуються як невідчужувані та рівні для всіх, тоді як свободи дозволяють особі діяти на власний розсуд у межах, визначених законом [1, с. 3-4].

Для комплексного охоплення життєдіяльності особи, права і свободи поділяють на особисті, політичні та соціально-економічні. Важливим елементом їх реалізації є система гарантій, яка створює умови, спрямовані на реальне втілення закріплених прав [1, с. 5]. Таким чином, ефективність правового статусу особи залежить не тільки від нормативного закріплення прав, а й від дієвості механізмів їх захисту.

Нормативною основою для забезпечення прав і свобод людини є насамперед Конституція України, яка закріплює їх як пріоритетну цінність держави. Відповідно до ст. 3, держава зобов'язана утверджувати та забезпечувати права людини, що впливає з конституційного принципу про найвищу цінність людини. Принцип верховенства права, згідно ст. 8, гарантує пріоритет прав людини та можливість їх судового захисту. Водночас ст. 21 і 24 закріплюють рівність і невідчужуваність прав, виключаючи будь-яку дискримінацію [2].

Важливим засобом захисту є право на судовий захист, закріплене у ст. 55 Конституції України, яке передбачає можливість звернення до міжнародних органів захисту прав людини. Разом з тим, обмеження прав допускається лише у виняткових випадках (ст. 64), що є особливо актуальним в умовах воєнного часу [2]. Таким чином, конституційні норми створюють належну правову основу, однак у контексті євроінтеграції важливим є не лише їх закріплення, а й ефективна реалізація відповідно до європейських стандартів.

У контексті євроінтеграції система захисту прав людини в Україні формується з урахуванням європейських і міжнародних стандартів. Нормативною основою європейських стандартів захисту прав і свобод людини є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, положення якої є обов'язковими і для України. Зокрема, ст. 5 гарантує право на свободу та особисту недоторканість, визначаючи підстави обмеження цього права та необхідність судового контролю. Відповідно до ст. 6, кожен має право на справедливий судовий розгляд, що включає незалежність суду та право на захист. Водночас ст. 7 закріплює принцип законності покарання, унеможливаючи притягнення до відповідальності без правової підстави [3]. Тобто Конвенція встановлює базові стандарти захисту прав людини, на які орієнтується законодавство України.

Європейський суд з прав людини здійснює контроль за дотриманням положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у державах-членах Ради Європи. Він розглядає як індивідуальні, так і міждержавні скарги щодо можливих порушень прав людини, а його рішення є обов'язковими для виконання сторонами. Практика Суду має прецедентне значення, оскільки формує підходи до тлумачення норм

Конвенції та визначає загальноєвропейські стандарти захисту прав людини, які враховуються національними правовими системами, зокрема й Україною [4, с. 53-54]. У такий спосіб діяльність ЄСПЛ забезпечує міжнародний контроль за дотриманням прав людини та сприяє гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

Важливу роль у забезпеченні прав людини відіграє Рада Європи — це провідна міжнародна організація, створена після Другої світової війни для утвердження демократії, верховенства права та прав людини [5, с. 440]. Україна є її членом з 1995 року, що підтверджує її європейський вибір і зобов'язання дотримуватися відповідних стандартів [5, с. 442]. У межах цієї організації сформовано ефективний міжнародно-правовий механізм контролю за дотриманням прав людини, зокрема через систему моніторингу та рекомендацій [5, с. 439, 444]. Рада Європи сприяє реформуванню національного законодавства, забезпечує узгодження правових систем держав та формує єдиний європейський правовий простір, що особливо важливо для України в умовах євроінтеграції.

У Хартії основних прав Європейського Союзу окремо виділено розділи «Свободи» та «Рівність», які закріплюють базові права людини, а саме право на особисту свободу та безпеку, повагу до приватного життя, захист персональних даних, а також рівність перед законом і заборону дискримінації за будь-якими ознаками [6]. Ці положення формують сучасні стандарти прав людини в межах Європейського Союзу та спрямовані на забезпечення гідності, рівноправності й захищеності кожної особи.

Підсумовуючи, система захисту прав і свобод людини в Україні перебуває у процесі трансформації, зумовленої інтеграцією до європейського правового простору. Конституційне визнання людини найвищою соціальною цінністю вимагає не лише формального закріплення прав, а й приведення механізмів їх реалізації у відповідність до стандартів Ради Європи та Європейського Союзу. Важливу роль у цьому відіграє впровадження положень Конвенції та практика ЄСПЛ, що забезпечує перехід до ефективного захисту прав людини. Отже, гармонізація законодавства з європейськими стандартами є необхідною умовою утвердження правової держави, де права і свободи людини не лише проголошуються, а й ефективно забезпечуються на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Афанасенко С. І. Конституційні гарантії прав і свобод людини та громадянини в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 3. 2019. С. 3-5;
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.;
3. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини від 04.11.1950р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text;
4. Кучук А. М. Європейський суд з прав людини як чинник удосконалення забезпечення людських прав в Україні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. С. 51-55;
5. Аббакумова Д. В. Членство в Раді Європи та захист прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3. 2020. С. 439-445;
6. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. Центр громадських свобод — офіційний сайт. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yeuropejskogo-soyuzu/>.

НОРДЕН ІРИНА АНДРІЇВНА

студентка 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

**РОЛЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ
В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ**

У сучасних умовах розвитку демократичної держави особливого значення набуває забезпечення реального доступу до правосуддя як однієї з ключових гарантій прав і свобод людини. Ключовим засобом досягнення цієї мети є безоплатна правнича допомога, яка усуває фінансові перешкоди для звернення до суду. Актуальність теми зумовлена необхідністю удосконалення вітчизняної системи захисту прав людини до вимог європейських стандартів. У цьому контексті пріоритетним є дослідження ролі цієї установи в забезпеченні ефективного судового захисту та його внеску в адаптації національного законодавства до міжнародно-правових вимог.

Важливим складником сучасної правової системи та ключовим інструментом захисту прав громадян є безоплатна правнича допомога. Її сутність полягає у забезпеченні юридичної підтримки, витрати на яку держава бере на себе, залучаючи ресурси відповідних бюджетів або альтернативні законні джерела фінансування [1]. Відповідне право закріплене у статті 59 Конституції України: «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [2].

Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» встановлює принципи її надання, визначає перелік суб'єктів та види відповідних послуг. Основна мета такої діяльності полягає у забезпеченні реалізації прав і свобод особи, їхній ефективний захист та поновлення у разі порушення [3]. Отже, зазначений інститут відіграє критичну роль у суспільстві, гарантуючи рівність перед законом та доступ до правосуддя. Система безоплатної правничої допомоги поділяється на два рівні. Першою з них є первинна ланка, що полягає у інформуванні, консультуванні, наданні роз'яснень, а також підготовці заяв, скарг та інших паперів непроцесуального характеру. Крім того, вона включає сприяння у доступі до медіації та послуг вторинного рівня. Цей вид допомоги має просвітницький характер і спрямований на зростання правової грамотності. Скористатися нею можуть усі особи під юрисдикцією України, зокрема іноземці та особи без громадянства [4]. Обов'язок щодо надання таких послуг покладено на органи виконавчої влади, місцеве самоврядування та інші уповноважені установи [3]. Для отримання підтримки особі достатньо звернутися до відповідної інституції із заявою, де викладено зміст проблеми [1]. Вторинний рівень є складнішою формою правничої допомоги. Вона охоплює захист від обвинувачення, представництво інтересів у судах чи державних органах, а також підготовку процесуальних документів. Головною ціллю цього етапу є створення рівних можливостей для захисту своїх прав у судовому порядку [4]. На відміну від первинної, ця

допомога доступна лише окремим категоріям громадян, визначеним законом. До них належать малозабезпечені верстви, люди з інвалідністю, діти, ВПО, ветерани війни та особи, що постраждали від домашнього насильства [4]. Такий підхід зумовлений потребою підтримати тих, хто не має ресурсів для самостійного фахового захисту.

Діяльність системи охоплює розширений спектр послуг: від юридичного консультування до представництва інтересів в суді та супроводу в медіації [3]. Ефективне виконання цих завдань підтримує стабільність правозахисного механізму держави. Таким чином, функціонування системи є необхідним інструментом демократичного суспільства. Вона не лише реалізує конституційне право на професійну правничу допомогу, а й підвищує загальну правову культуру, забезпечуючи рівні можливості для захисту у суді незалежно від майнового стану особи.

У сучасних умовах Євроінтеграції України особливого значення набуває впровадження ефективного доступу до правосуддя як одного з ключових демократичних орієнтирів. У правовому полі Європейського Союзу та Ради Європи зазначене поняття розглядається як універсальна гарантія, що охоплює можливість особи дієво захищати свої інтереси через судові та інші юридичні механізми. Хоча ця категорія не має єдиного стандартного визначення, у європейській традиції вона розкривається через сукупність прав, закріплених у міжнародних актах. Зокрема, відповідно до статей 6 та 13 Європейської конвенції з прав людини [5], а також статті 47 Хартії основних прав ЄС [6], цей інститут включає право на належний спосіб правового захисту, справедливий і своєчасний розгляд справи, а також отримання професійної правничої допомоги [7, с. 17].

Таким чином, мова йде не лише про формальну декларативну можливість звернення до суду, а й про реальну здатність суб'єкта захистити себе, що передбачає вільний доступ до органу правосуддя, об'єктивність та своєчасність розгляду справи, отримання належної компенсації, а також належне дотримання принципів ефективності здійснення судочинства. Ключовими засадами цього інституту в європейському правопорядку є рівність, справедливість і дієвість, що передбачає реальний захист без надмірних перешкод. Провідну роль у формуванні цих стандартів відіграє Рада Європи, зокрема через Європейську комісію з питань ефективності правосуддя, яка слідкує за фінансуванням систем, тривалістю процедур та якістю виконання судових рішень [7, с. 16]. Разом з тим, як слушно зауважується в науковій спільноті: «налагоджений алгоритм здійснення правосуддя в Україні повинен функціонувати навіть за умови введення воєнного стану, а відповідне право на судовий захист не може бути обмежене» [8, с. 253].

Особливе значення має практика ЄСПЛ, де можливість звернення до суду розглядається як невід'ємний складник права на справедливий розгляд справи. Це покладає на державу обов'язок, щодо реального забезпечення цього права, що охоплює гласність судочинства, розгляд справи у виправдані терміни та підтримку осіб з обмеженими фінансовими ресурсами [7, с. 17]. У цьому контексті система безоплатної правничої допомоги є критично важливою, оскільки вона втілює зазначені гарантії, забезпечуючи рівні можливості для вразливих груп. Європейський вектор розвитку базується на зв'язку між захистом людини та якісною діяльністю судової системи як основа верховенства права. Національні суди при цьому забезпечують реалізацію права Євросоюзу, спираючись на засади рівнозначності та дієвості правового захисту [7, с. 17].

Отже, система безоплатної правничої допомоги виступає одним із ключових механізмів забезпечення реального доступу до правосуддя, особливо для соціально вразливих категорій населення. Її функціонування сприяє утвердженню принципів

рівності, справедливості та ефективності судового захисту відповідно до європейських стандартів. У процесі інтеграції України до ЄС, зазначена структура стає визначальним чинником для впровадження міжнародних норм у національне законодавство. Таким чином, її подальший розвиток є необхідною передумовою зміцнення верховенства права та побудови демократичної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безоплатна правова допомога. Державна казначейська служба України — офіційний сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/dlya-gromadskosti/bezoplatna-pravova-dopomoga>;
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.;
3. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>;
4. Безоплатна правова допомога. Національна асоціація адвокатів України — офіційний сайт. URL: <https://surl.li/amascg> ;
5. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини від 04.11.1950р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text;
6. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. Центр громадських свобод — офіційний сайт. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yeuropejskogo-soyuzu/>;
7. Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1520-report-access-to-justice_EN.pdf
8. Привиденцев О. Г. Електронний доступ до правосуддя в умовах воєнного стану/ *Українське суспільство в умовах воєнного стану: сучасні виклики та напрямки розвитку* : матеріали Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 6 червня 2022 р.) / уклад.: Ю. Д. Батан, В. С. Кучерявенко, Л. С. Бондарчук та ін. ; за ред. М. Р. Аракеяна, К. І. Спасової. Одеса : Фенікс, 2022. С. 253-256.

СКОРОБОГАТЬКО ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА

студентка 2 курсу

Криворізького юридичного фахового коледжу

Національного університету «Одеська юридична академія»,

учениця гуртка «Правознавство» «МАНУМ» ДОР»

Науковий керівник:

БІЛОШЕНКО ОЛЕНА ЮРІЇВНА

викладач вищої категорії Криворізького юридичного фахового коледжу

Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ РЕЛІГІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ НА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР СУСПІЛЬСТВА

Вибір Україною європейського інтеграційного напрямку та укладення Угоди про асоціацію з Європейським Союзом спонукають державу й суспільство активніше

працювати над упровадженням у різні сфери життя стандартів, сформованих європейською спільнотою.

Релігія виступає одним з чинників створення європейської цивілізації, через що країни ЄС ставляться до релігійного аспекту в державі з особливою повагою та виступають проти політики конфесійної уніфікації для збереження релігійної самобутності та традицій, які є одним з об'єднуючих меншини між собою елементів. Європейське суспільство шанобливо ставиться до будь-яких проявів духовності та сприймає релігійні явища як важливі суб'єкти суспільних і правових відносин, тим самим створюючи спільне правове поле, де держава стає не контролером, а партнером та допоміжним суб'єктом в реалізації традиційних заходів, обрядів тощо.

В проекті Концепції державно-конфесійних відносин в Україні релігійна організація визначається, як об'єднання віруючих на основі єдиного віровчення, якому властиві всі ознаки соціальної групи та яке побудоване згідно з приписами віровчення; має право на набуття статусу юридичної особи з усіма правовими наслідками, що з цього випливають [1]. З огляду на принципи, цінності та досвід європейської практики, такий підхід є вірним, але потребує вдосконалення та спрощення отримання статусу юридичної особи. В Україні релігійні об'єднання мають право на набуття, а в стандартах Європейського союзу це виступає можливістю, яка задовольняється в обов'язковому порядку і здійснюється виключно за бажанням (запитом) громади, котра безпосередньо представляє зацікавлене об'єднання, адже Європейський суд з прав людини розглядає відмову у наданні статусу або безпідставне затягнення процедури як грубе втручання у свободу віри та віросповідання, що порушує фундаментальне право людини на самостійне обрання віри та її публічної демонстрації. Справа «Справжня православна церква у Молдові» є яскравим прикладом, коли суд передусім зауважив, що відмова державних органів зареєструвати релігійне об'єднання заявників становила втручання у право заявників на свободу віросповідання, гарантоване ст. 9 Конвенції [2].

В контексті української дійсності держава зберігає дистанцію з об'єднаннями на основі віри та гарантує невтручання у внутрішню діяльність у тому разі, якщо вона не є протиправною, що можна розглядати за спостереження та деколи втручання у внутрішній лад та можливість суперечності з канонічними установами. Згідно з практикою європейських країн, здобути автономію релігійних об'єднань можна лише за умови повної інституційної свободи, що надає можливість самостійно та без участі держави керуватися внутрішньою структурою, будувати її навколо канонічного права та реалізовувати діяльність, що йому відповідає. Стаття 9 ЄСПЛ «Автономія релігійних організацій» висуває перелік заборонених дій зі сторони Держави стосовно об'єднань, де є положення про заборону визначення законності конкретних релігійних переконань і способів вираження таких переконань або свавільно «перекласифіковувати» віросповідання, до якого належить людина або громада [3].

Принцип відокремлення церкви від держави складає основу загальноєвропейських принципів та виступає домінуючим складником демократичного суспільства. В контексті євроінтеграції практика пропонує розглядати відносини між церквою та державою як партнерські відносини на договірній основі - це забезпечить свободу совісті та релігії, релігійну терпимість та толерантність, а також захист від релігійних переслідувань. В Україні відносини між церквою та державою складно назвати партнерськими, особливо під час воєнного стану, де громадська та національна безпека виступають пріоритетом адже доволі часто державні органи порушують канонічний устав об'єднань, тим самим

втручаючись в їх внутрішню структуру і порушуючи принцип договірних відносин вдаючись до контролю не так діяльності, як за методами її реалізації [4, с. 123]. Розглядаючи контекст євроінтеграції, державним органам України необхідно суворо регламентувати межі втручання та дотримуватись Статті 9 про Автономію релігійних організацій.

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» виступає фундаментом для існування організацій та об'єднань релігійного спрямування на законодавчих рівнях. Він побудований і спрямований на досягнення європейських стандартів, але комісія Парламентської Асамблеї Ради Європи, зазначила, що цей закон певною мірою обмежує форми, в яких можуть створюватися релігійні організації; встановлює реєстраційну квоту засновників релігійної організації (10 осіб) для реєстрації її статуту (положення) і набуття статусу юридичної особи; забороняє релігійним об'єднанням створювати місцеві або регіональні відділення без статусу юридичної особи; не містить чіткої відповіді на питання, які з релігійних організацій реєструються обласними державними адміністраціями, а які Державним комітетом України у справах релігій; містить нечітко сформульовані положення, які в процесі його застосування дають можливість органам виконавчої влади діяти на власний розсуд [5].

Таким чином у спрямуванні євроінтеграції українському законодавству необхідно розширити організаційно-правові форми діяльності, які будуть відповідати вільному формуванню організацій та об'єднань відповідно європейським стандартам, тим самим лібералізуючи процес створення організацій і скасовуючи обов'язок набуття статусу юридичної особи. Також необхідною процедурою є введення реформ системи державного управління, які будуть мати повний перелік компетенцій між центральними та місцевими органами, що буде здійснене на благо та розвиток закріплення релігійних об'єднань як складників суспільства.

Однією з прогалин законодавства є суб'єктивізм - нечіткість та необ'єктивність формулювань та термінів, що дозволяє чиновникам тлумачити закон так, як це буде зручно для маніпуляцій та отримання вигоди. Для запобігання такого процесу необхідно чітко трактувати визначення, характеризувати та окреслювати його межі.

Підбиваючи підсумок, для успішної євроінтеграції релігійної сфери необхідно запровадити низку реформ, які будуть звужувати межі втручання держави та впроваджувати європейську форму реєстраційно-повідомної моделі, де держава дотримується та не втручається у внутрішні структури та канони об'єднань, а виконує роль наглядча виключно за дотриманням публічного порядку. Релігійним об'єднанням важливо надавати широкі на реалізацію власної діяльності права, адже вони відіграють роль не лише складника суспільства, а й провідника моральності, соціальної справедливості, культурної цінності та традиції, виступають проти об'єктивізації, не даючи людині стати виключно економічною одиницею, а зберегти живу сутність та втілювати її власною вірою, яка не може бути обмежена або обрана державою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція державно-конфесійних відносин (проект). URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/konceptiyaderzhavnokonfesiynikh-vidnosin-yak-instrumen>.
2. Справа «Справжня православна церква у Молдові» та інші проти Молдови» 952/03. Biserica Adevărat Ortodoxă din Moldova and Others v. Moldova.

3. Autonomy of religious organisations UKR. Ключова тема - Стаття 9. Автономія релігійних організацій. URL: <https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/autonomy-of-religious-organisations-ukr>.
4. Бочок В. Євроінтеграція України: релігійний контекст. *Вісник Львівського університету*. Серія філос.-політолог. Студії. 2018. Випуск 17, с. 122-128.
5. Європейський Суд з прав людини. Рішення. Справа «Свято-Михайлівська Парафія проти України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_254.

ТРЮХ КОСТЯНТИН СЕРГІЙОВИЧ

студент 2 курсу

*Криворізького юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
учень гуртка «Правознавство» «МАНУМ»ДОР»*

Науковий керівник:

БІЛОШЕНКО ОЛЕНА ЮРІЇВНА

*викладач вищої категорії Криворізького юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОФСПІКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Історичний досвід українського державотворення переконливо довів, що Майдан при Революції Гідності, яка стала маніфестацією євроінтеграції, став точкою неповернення, де сформувався запит на принципово нову якість представництва інтересів, засновану на горизонтальних зв'язках та солідарності. У цьому контексті євроінтеграція виступає не просто зовнішньополітичним вектором, а інструментом розбудови інклюзивної держави, де професійні спілки мають трансформуватися з формальних радянських рудиментів у потужні центри низового руху.

Сучасні правові основи функціонування професійних спілок в Україні, що базуються на Конституції України, КЗпП України та профільному Законі України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», визначають їх як унікальні некомерційні самоврядні об'єднання за професійною ознакою, покликані забезпечувати представництво та захист соціально-економічних інтересів членів профспілки/колективного інтересу [1; 2; 3].

Правосуб'єктність та легалізацію профспілки набувають з моменту реєстрації в Міністерстві юстиції України, проте бюрократично-юридичні бар'єри стають на заваді зручній для громадян, яких спілка має об'єднувати за професійною ознакою, легалізації, що посилює державний вплив та обмежує пластичність профспілкового устрою, критичну для мобільної низової організації [4, с. 143]. Попри декларативну незалежність від органів влади, державне регулювання процесу реєстрації виступає формою непрямого примусу, який завдає додаткових юридичних перепон для набуття повної правосуб'єктності легалізованої юридичної особи, яка весь цей тривалий період не має засобів для захисту та представництва інтересів членів профспілки, що актуалізує завдання забезпечення інституційної та фінансової автономії профспілок як суб'єктів приватного права на засадах Конвенції МОП № 87 [5].

Реєстраційне нагромадження не націлене на сприяння формуванню профспілок серед рядових робітників (або інших в основному некомпетентних юридично професійних верств населення), а лише заважає їм: це несе ризики формування так званих «жовтих профспілок», які реєструються не в реальних інтересах тих же робітників, а задля безпосередніх цілей, маніпуляцій роботодавця. Навантаження набуття правосуб'єктності професійних об'єднань через Міністерство юстиції України, яке обмежує функціонування конкретно визначеною ієрархічною структурою та переліком документації, а не за принципом не підзвітної самоорганізації згідно зі Статутом, тобто профспілковими положеннями, ігнорує цільовий запит на такий інструмент захисту та представництва саме в основному серед тих, хто об'єктивно до свого соціального становища не може приділяти стільки уваги бюрократичним процедурам. Це пряма загроза для ефективного делегування інтересів та соціально орієнтованого правового захисту, як одного з основних чинників успішної євроінтеграції, на робочому місці чи за інших умов професійної діяльності громадян, які мають самовільно формувати професійні об'єднання в легальному полі: їхні принципи, структуру. Фіксація профспілкового ладу відбувається в Статутах, якими й повинні керуватися у внутрішньому устрої.

Хоча законодавство фіксує незалежність профспілок, воно не враховує реальні механізми впливу на місцях, де профспілкові представники, діючи через виборні органи згідно зі ст. 247 КЗпП України, позбавлені матеріальної бази для повноцінного громадського контролю. Державні гарантії мають лише декларативний характер і не підкріплені економічними важелями, причому в кризових умовах держава демонструє юридичну толерантність саме до роботодавця, що підтверджує Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який згідно зі ст. 1 пріоритетно регулює трудову сферу в особливий період [6]. Цей закон фактично призупинив дію ст. 44 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» щодо обов'язку роботодавця відраховувати кошти на культурно-масову та фізкультурну роботу, а також обмежив дію ст. 43 КЗпП України щодо обов'язкової згоди профспілки на звільнення працівника. Більше того, ст. 14 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» обмежує громадський контроль лише «мінімальними трудовими гарантіями», що звужує повноваження, визначені у ст. 21 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності».

Згідно зі ст. 42 та ст. 43 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», роботодавець може надавати профспілці матеріальні та фінансові ресурси для її функціонування виключно на підставі колективного договору, який, попри відсутність терміна «соціальний діалог» у КЗпП України, виступає формою такої взаємодії на локальному рівні. Проте, хоча ст. 1 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» декларує принципи рівності, конструктивності та добровільності, у реальних умовах профспілки опиняються у вразливій позиції, оскільки вимушені вести перемовини задля отримання базових ресурсів для дієвого існування, що через об'єктивну загрозу маніпуляцій з боку роботодавця нівелює конструктивність діалогу та перетворює взаємні компроміси на інструмент тиску [7].

Сучасний стан соціального діалогу характеризується занепадом ключових інститутів, зокрема Національної тристоронньої соціально-економічної ради, та «замороженням» Генеральної угоди, що на тлі заборони страйків та масових заходів згідно зі ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» позбавляє

профспілки найдієвішого історичного інструменту впливу, передбаченого ст. 27 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [8].

Єдиним методом захисту залишається звернення до суду, що вимагає значних фінансових та часових ресурсів, покладаючи тягар витрат на членські внески та ставлячи працівників у нерівне фактичне становище з капіталізованим роботодавцем..

У контексті євроінтеграції та вимог ст. 48 Конституції України щодо права на достатній життєвий рівень, стратегія збереження трудового потенціалу вимагає переходу до моделі саморегулювання та посилення юридичної сили колективних договорів. Пріоритетом має стати імплементація Директиви (ЄС) 2022/2041 про мінімальну заробітну плату та Конвенції МОП № 131, що забезпечить перехід від пасивної охорони до активної участі профспілок у формуванні державної політики [9]. Також через надання профспілкам розширених прав на судове представництво інтересів широкого кола осіб та участь у паритетному управлінні фондами відновлення Україна зможе побудувати дієву систему соціального партнерства, яка є обов'язковою умовою сталого розвитку за стандартами Європейського Союзу.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що успішна інтеграція України до європейського правового простору неможлива без відновлення реальної інституційної автономії профспілок, спрощення процедур їх легалізації, повернення і запровадження повноцінних економічних важелів контролю, які наразі суттєво обмежені спеціальним законодавством воєнного часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
2. Кодекс Законів про працю України; Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
3. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 року № 1045-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14> (дата звернення: 28.04.2026).
4. Нікіфоров В. Ю. Соціальна природа профспілок та їх місце в системі громадських організацій. Право і Безпека. 2005. № 1, т. 4. С. 142-145.
5. Конвенція Міжнародної організації праці № 87 про свободу асоціації та захист права на організацію: Генеральна конференція МОП; Конвенція, Міжнародний документ від 09.07.1948 року № 87. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 28.04.2026).
6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20> (дата звернення: 30.04.2026).
7. Про соціальний діалог в Україні : Закон України від 23.12.2010 року № 2862-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2862-17> (дата звернення: 30.04.2026).
8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII. Редакція від 05.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 30.04.2026).
9. Конвенція Міжнародної організації праці № 131 про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються: Міжнародна організація праці; Конвенція, Міжнародний документ від 22.06.1970 року № 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_149#Text (дата звернення: 30.04.2026).

УСЄІНОВА РЕНАТА СЕРВЕРІВНА

студентка 2 курсу

*Криворізького навчально-наукового інституту
Національного Університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ШЕЛУДЯКОВ РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЛІЦЕНЗІЙНІ ДОГОВОРИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У сучасних умовах розвитку економіки знань особливого значення набуває ефективне правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності. Ефективне управління та використання об'єктів інтелектуальної власності, зокрема винаходів, торговельних марок і творів літератури, значною мірою залежить від належного договірної регулювання. Серед усіх договорів особливе місце посідає ліцензійний договір. Він є важливим інструментом для передачі прав на використання об'єктів інтелектуальної власності без передачі права власності на об'єкт. На відміну від договорів про відчуження майнових прав, ліцензійний договір не передбачає повного переходу прав до іншої особи, а лише надає обмежене право використання об'єкта. Саме це дозволяє власнику зберігати контроль над результатами своєї інтелектуальної діяльності та отримувати від цього економічну вигоду.

Ліцензійний договір — це угода, де одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності на умовах, які сторони взаємно визначають в такій угоді [1]. Він безпосередньо стосується використання певного об'єкта права інтелектуальної власності та може передбачати отримання комерційної вигоди особою, якій надано право на таке використання. Водночас він встановлює певні обмеження щодо розповсюдження цього об'єкта, зокрема може передбачати право ліцензіата на надання субліцензії іншим особам щодо відповідного результату інтелектуальної власності. Сутність ліцензійного договору полягає у забезпеченні балансу інтересів власника прав інтелектуальної власності та особи, яка їх використовує.

Наступним етапом дослідження є розгляд ключових особливостей ліцензійного договору. По-перше, сторонами договору виступають ліцензіар і ліцензіат і ними можуть бути, як фізичні, так і юридичні особи. Водночас є підстави вважати ліцензійний договір як оплатним, так і безоплатним залежно від домовленостей сторін, адже законодавство не встановлює обов'язкову оплатність. По-друге, договір вважається укладеним за умови досягнення сторонами згоди щодо всіх істотних умов. У ньому визначаються вид ліцензії, яка, у свою чергу, поділяється на виключну та невиключну, обсяг і способи використання об'єкта права інтелектуальної власності, територія та строк дії наданих прав, а також розмір, порядок і строки виплати винагороди. Крім того, сторони договору можуть вносити й інші умови, які вони вважають за необхідні. У випадку якщо окремі умови не були погоджені, то законодавство передбачає певні правила. Саме за загальним правилом вважається, що ліцензія є невиключною, якщо інше прямо не встановлено договором.

Якщо не визначено територію дії договору, вона поширюється на територію України. У разі ж відсутності умов щодо строку, договір вважається укладеним на період, що залишився до закінчення строку чинності виключного майнового права на відповідний об'єкт, але не більше ніж на 15 років. Предметом ліцензійного договору вважаються права на використання об'єкта прав інтелектуальної власності, які повинні бути чинними на момент укладання. Варто зазначити, що ліцензійний договір не потребує обов'язкової державної реєстрації.

Договори у сфері інтелектуальної власності мають відповідати загальним цивільно-правовим вимогам, установленим для договорів. Саме наявність ліцензійного договору у підприємницькій або іншій діяльності має важливе значення для правового регулювання цивільно-правових відносин між їхніми суб'єктами, в тому числі, для здійснення зовнішньоекономічної діяльності [2, с. 123-124]. Проаналізувавши думки науковців, можна дійти висновку, що ліцензійний договір є самостійною правовою формою використання об'єктів інтелектуальної власності, яка забезпечує баланс між інтересами правовласника і користувача, не порушуючи права першого. Водночас дослідники І. Зайцева-Калаур та О. Черняк акцентують увагу на необхідності гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу, вказуючи, що ефективність ліцензійних договорів значною мірою залежить від узгодженості правових норм і єдності підходів до їх регулювання [3, с. 97-101]. Інші фахівці розглядають ліцензійний договір як інструмент монетизації інтелектуальної власності, що дозволяє трансформувати нематеріальні активи у джерело прибутку без втрати контролю над ними [4].

На нашу думку, укладення ліцензійних договорів має низку суттєвих переваг у сфері розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Важливим є те, що особа, яка надає ліцензію, зберігає за собою право власності на об'єкт. Це означає, що інша сторона може користуватися цим об'єктом лише у межах, визначених договором. Крім того, ліцензійний договір дає змогу досить гнучко визначати умови використання об'єкта, а саме обмежити права за обсягом, територією або строком дії. Ще однією, не менш важливою перевагою є можливість укласти декілька договорів одночасно, якщо мова йде про невиключну ліцензію. Також варто зазначити, що сторони можуть самостійно визначити найбільш вигідну форму оплати — це може бути роялті, одноразовий платіж або їх поєднання. Отже, ліцензійний договір є одним із найпоширеніших інструментів у сфері інтелектуальної власності. Він активно застосовується у різних галузях, а саме у відносинах між авторами та видавцями, між правовласниками та представниками креативних індустрій (кіно, реклама, телебачення), у сфері інформаційних технологій (права на програмне забезпечення, винаходи) та у співпраці митців із видавництвами, галереями та іншими організаціями, які забезпечують використання результатів їхньої творчої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Байдуж Ю. І., Кахович О. О. Ліцензія та ліцензійний договір як правові форми використання об'єкта права інтелектуальної власності. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 123 - 124.

3. Зайцева-Калаур І. О., Черняк О. О. До питання про правове регулювання ліцензійних договорів за законодавством України та ЄС. Актуальні проблеми правознавства. 2023. № 3 (35). С. 97–101.
4. Ліцензійний договір: як правильно монетизувати інтелектуальну власність. 2026. URL: <https://ipstyle.ua/litsenzijnyj-dohovir-ia-k-pravyln-monetyzuvaty-intelektualnu-vlasnist/>

УСЕІНОВА РЕНАТА СЕРВЕРІВНА

студентка 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ АЛІМЕНТІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Проблема несплати аліментів в Україні є актуальною темою для дослідження науковцями та практикуючими юристами на сьогоднішній день, тому що існує значна кількість випадків ухилення від сплати аліментів, за які застосовуються різні види юридичної відповідальності. Це набуває особливого значення в контексті того, що належне матеріальне забезпечення є обов'язком батьків, яке закріплене в законодавстві, а саме у Сімейному кодексі України. Підтвердженням існування такої проблематики виступає також дані статистики, яка говорить про те, що за 2025 рік загальна сума присуджених аліментів склала 60 мільйонів гривень, що на 22% більше, ніж у 2024 році. Наразі Реєстр боржників з аліментів налічує понад 208 тисяч проваджень. За рік їхня кількість збільшилася на 1,1 тисячі, однак на одну людину може припадати кілька проваджень [8]. На сьогоднішній день (2026 рік) мінімальний розмір аліментів в Україні становить 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, а саме 1281,5 грн (для дітей до 6 років) та 1598 грн (від 6 до 18 років). У разі якщо платник аліментів має достатній заробіток, то за рішенням суду може підвищуватися розмір грошових стягнень. Якщо ж аліменти були присуджені у частці від доходу, то зміна грошових стягнень відбувається автоматично [6]. Водночас при визначенні розміру аліментів суд враховує не лише рівень доходу платника, а й інші обставини, такі як стан здоров'я дитини та платника аліментів, наявність інших дітей та інше. На нашу думку, такий підхід дозволяє встановити справедливий розмір грошових стягнень з урахуванням конкретних обставин.

Згідно з ч.5 ст. 183 Сімейного кодексу України, той із батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина, має право звернутися до суду із заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину - однієї чверті, на двох дітей - однієї третини, на трьох і більше дітей - половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину [1]. Як правило в резолютивній частині судових рішень

вказується, що стягнути з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 аліменти на доньку ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, у розмірі 1/4 частки від заробітку (доходу) платника аліментів, але не менше ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, щомісяця, починаючи з 11 грудня 2025 року до досягнення дитиною повноліття [7].

Відповідно до ст. 180 Сімейного кодексу України батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття [1]. У разі невиконання цього обов'язку застосовуються механізми примусового стягнення аліментів, а також санкції за прострочення платежів.

Тому законодавство України передбачає різні види юридичної відповідальності щодо неплатників аліментів. По-перше, згідно з ст. 196 Сімейного кодексу України, одержувач аліментів має право на стягнення пені у розмірі одного відсотка суми несплачених аліментів за кожен день прострочення від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені, але не більше ста відсотків заборгованості [1]. На наш погляд це є ефективним стимулом для боржника виконувати свої зобов'язання.

По-друге, законодавство передбачає і адміністративну відповідальність. Згідно ст. 183¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення несплата аліментів на утримання дитини, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, тягне за собою виконання суспільно корисних робіт на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин [2]. Такий вид відповідальності означає, що заробіток боржника спрямовується на погашення заборгованості, тим самим поєднує каральну та компенсаційну функції.

По-третє, більш суворою є кримінальна відповідальність. Відповідно до ст. 164 Кримінального кодексу України злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей, а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утримання, карається громадськими роботами на строк від вісімдесяти до ста двадцяти годин або пробаційним наглядом на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк [3]. Важливо зазначити, що кримінальна відповідальність застосовується як крайній захід впливу.

У розвитку законодавства важливим етапом стала реформа «Чужих дітей не буває». Ця реформа дозволила значно зменшити рівень заборгованості та підвищити ефективність стягнення аліментів. Ключову роль у забезпеченні виконання судових рішень щодо стягнення аліментів також відіграє діяльність органів державної виконавчої служби. Існує широкий спектр заходів впливу на боржника, а саме тимчасове обмеження у праві виїзду за кордон, керування транспортними засобами, а також накладання арешту на майно та кошти боржника. Але незважаючи на законодавство та реформи, існують певні проблеми у застосуванні юридичної відповідальності за несплату аліментів. По-перше, це доведення умислу при притягненні до кримінальної відповідальності. По-друге, є випадки приховування доходів боржниками. Тому потрібно продовжувати вдосконалювати законодавство та практики його застосування.

Отже, відповідальність за несплату аліментів в Україні включає цивільно-правові, адміністративні та кримінальні заходи впливу. Це дозволяє забезпечити належне утримання дітей і захист їхніх прав. Тому, можна зробити висновок, що система стягнення аліментів в Україні поступово вдосконалюється, однак потребує подальшого розвитку, особливо у забезпеченні реального виконання рішень суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Який середній розмір аліментів в Україні. *Українська правда*. Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/yakiy-seredniy-rozmir-alimentiv-v-ukrajini-313745/>.
2. З 1 січня в Україні збільшиться розмір аліментів [Електронний ресурс]. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/224617_z-1-schnya-v-ukran-zblshutsya-rozmr-almentiv.
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
4. Рішення Корольовського районного суду м. Житомира від 13 квітня 2026 р. у справі № 296/14292/25 (про стягнення аліментів на дитину). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135617685> (дата звернення: 14.04.2026).
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
7. Пакет закону «Чужих дітей не буває». URL: <https://obolon.kyivcity.gov.ua/news/paket-zakonu-chuzhikh-ditey-ne-buvae>.
8. Відповідальність за несплату аліментів. URL: <https://legalaid.ua/ua/vidpovidalnist-za-nesplatu-alimentiv/>.

ФАРТУШНА ОЛЕНА АНДРІЙВНА

студентка 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

СТЕЦЬ ОЛЕГ МИКОЛАЙОВИЧ

доктор юридичних наук, професор

завідувач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права,

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

ЯК ОСНОВА ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Верховенство права належить до тих правових категорій, що утворюють саму субстанцію конституційної ідентичності Європейського Союзу (далі — ЄС). Від початку становлення спільноти до нинішнього стану багаторівневого конституціоналізму верховенство права залишається не лише нормативним орієнтиром, а й умовою самої можливості співпраці держав у спільному правовому просторі. Розгляд інтеграційного потенціалу верховенства права в контексті євроінтеграційних прагнень України потребує звернення до джерел цього принципу та механізмів його конкретизації в сучасному праві ЄС.

Відправним документом у визначенні ціннісних основ виступає «Декларація про європейську ідентичність», ухвалена на Копенгагенському саміті в 1973 році. У ній держави-члени вперше чітко окреслили спільне ціннісне ядро, яке вирізняє «європейську цивілізацію», зокрема представницьку демократію, верховенство права, соціальну

справедливість та дотримання прав людини [1]. Визначальна роль документа полягає у тому, що верховенство права було представлено не як технічний принцип правозастосування, а як елемент колективної ідентичності, що передує будь-якій інституційній системі. Відтак принцип верховенства права проходить через усю подальшу еволюцію права ЄС і набуває пріоритетного значення у процедурах розширення Союзу.

Розвиток принципу верховенства права у доктрині сучасного багаторівневого конституціоналізму свідчить про його здатність до адаптації без втрати нормативного змісту. П. Крейг, аналізуючи конституційну ідентичність у багаторівневій Європі, наголошує, що сама еволюційна природа конституційних концепцій не означає їхньої довільності, а навпаки: певні засадничі елементи, зокрема принцип верховенства права, зберігають нормативне ядро, яке є незмінним [2, с. 294-297]. Таке розуміння є особливо актуальним для України, конституційна система якої перебуває у стані активного реформування: верховенство права виступає тут не кінцевою точкою прибуття, а постійним мірилом, що оцінює якість кожного трансформаційного кроку.

Суд справедливості ЄС (далі – ССЕС) у справах C-619/18, C-192/18 і C-791/19 розвинув підхід, за яким держави-члени, здійснюючи реформи судової системи, повинні забезпечувати дотримання принципу незалежності суддів, що випливає зі статті 19(1) Договору про ЄС (далі – ДЄС), та принципу ефективного судового захисту. Реформи, які створюють ризик політичного впливу на суддів або підривають гарантії їх незалежності, можуть становити порушення права ЄС [3]. Принципово важливим є те, що ССЕС кваліфікував незалежність судів не просто як функціональну вимогу, а як сутнісний елемент самої правової системи ЄС, без якого неможлива ефективна взаємодія між судовими органами держав-членів та судовими інститутами Союзу. Тим самим верховенство права набуло статусу структурного принципу, порушення якого несумісне з перебуванням у правовому просторі ЄС. Паралельно інститути ЄС розвивали нормативну інфраструктуру для системного захисту верховенства права. Повідомлення Єврокомісії 2014 року «Нові рамки ЄС для зміцнення верховенства права» запровадило триступеневий превентивний механізм: оцінка ситуації, видача рекомендацій державі-члену та моніторинг їх виконання. Метою механізму є запобігання ескаляції конфлікту до застосування санкцій за ст. 7 ДЄС [4]. Документ 2019 року «Подальше зміцнення верховенства права в рамках Союзу. Поточний стан та можливі наступні кроки» розвинув подальшу архітектуру превентивних інструментів, включаючи впровадження регулярних оглядів верховенства права як горизонтального інструменту управління спільним правовим простором [5]. Обидва документи є принципово значущими для держав-кандидатів: вони транслюють верховенство права з рівня вступних критеріїв на рівень постійного зобов'язання, що не припиняється з моментом набуття членства. Конкретний вимір порушень верховенства права у судовій системі отримав надзвичайно чітке юрисдикційне підтвердження у рішенні Європейського суду з прав людини у справі (далі – ЄСПЛ) *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. проти Польщі*. ЄСПЛ констатував порушення пункту 1 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо права на «суд, встановлений законом», оскільки до складу Конституційного трибуналу Польщі увійшли судді, призначені з порушенням конституційних процедур [6]. Логіка рішення є показовою: верховенство права у вимірі права на справедливий суд починається із самої процедури формування органу, що здійснює правосуддя. Неконституційне призначення суддів руйнує легітимність судового рішення незалежно від його змісту, адже інституційні недоліки передують будь-яким процесуальним порушенням. Для

аналізу ширшого конституційного контексту взаємодії внутрішнього права та стандартів ЄС характерним є рішення Конституційної ради Франції у справі *Société Air France* 2021 року, що стосувалося колізії конституційної ідентичності та вимог права ЄС: обов'язок авіаперевізників повертати іноземців, що ставить питання про допустимість передачі приватним суб'єктам функцій публічної влади [7]. Хоча французький конституційний орган вирішив справу в площині конституційної ідентичності, значущим є сам факт: навіть держави зі стабільними демократичними системами стикаються з напругою між внутрішнім конституційним порядком та зобов'язаннями у сфері верховенства права на рівні ЄС. Для держав-кандидатів, зокрема для України, цей досвід свідчить про те, що євроінтеграція вимагає не лише формального впровадження норм, а й глибокого конституційного осмислення принципу верховенства права в інституційному, процесуальному та субстанційному вимірах.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що верховенство права є не одним із критеріїв вступу до ЄС серед інших, а структуруютьним принципом самого інтеграційного проєкту. Від декларативного закріплення у документах 1973 року до операційних механізмів превентивного контролю Єврокомісії та обов'язкових для виконання рішень ССЄС цей принцип утворив потужну нормативну вертикаль. Для України євроінтеграційний шлях через призму верховенства права означає, що незалежність судів є не лише конституційною нормою, а й умовою взаємного визнання судових рішень у просторі ЄС; конституційні реформи мають відповідати не лише національним традиціям, а й перевіреним стандартам, виробленим у практиці ЄСПЛ та ССЄС; будь-яке інституційне порушення руйнує легітимність правосуддя в очах усього Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bulletin of the European Communities. December 1973, № 12. Luxembourg: «Declaration on European Identity», р. 118–122.
2. Craig P. Constitutional Identity in the United Kingdom. An Evolving Concept. In: C. Calliess and G. van der Schyff (eds.), *Constitutional Identity in a Europe of Multilevel Constitutionalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. P. 284–302.
3. CJEU, Grand Chamber, 24 June 2019, *Commission v Poland*, C-619/18, ECLI:EU:C:2019:531; CJEU, Grand Chamber, 5 November 2019, *Commission v Poland*, C-192/18, ECLI:EU:C:2019:924; CJEU, Grand Chamber, 15 July 2021, *Commission v Poland*, C-791/19, ECLI:EU:C:2021:596.
4. Communication from The Commission to The European Parliament, The European Council and The Council «A new EU Framework to strengthen the Rule of Law», COM/2014/0158 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52014DC0158>.
5. Communication from The Commission to The European Parliament, The European Council and The Council «Further strengthening the Rule of Law within the Union State of play and possible next steps», 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52019DC0163>.
6. Xero Flor w Polsce sp. z o.o. v. Poland (заява № 4907/18): рішення Європейського суду з прав людини від 7 травня 2021 р.. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-221614>.
7. Conseil constitutionnel. Décision 2021-940 QPC du 15 octobre 2021, *Société Air France*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/cons/id/CONSTEXT000044239159>.

СЕКЦІЯ 4

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

ЛИСЯНСЬКА АНГЕЛІНА ОЛЕГІВНА

студентка 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»,

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДІЯЛЬНІСТЬ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ КІБЕРЗАХИСТУ

Забезпечення кібербезпеки в умовах трансформації сучасного глобального безпекового середовища сьогодні виступає одним із ключових напрямів реалізації національної безпеки України. Активна цифровізація державного управління, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, а також ведення проти України гібридної війни суттєво підвищують рівень вразливості держави до кіберзагроз. У таких умовах питання ефективного функціонування системи кіберзахисту набуває не лише технічного, а й стратегічного значення.

Відповідно до положень статті 8 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», Служба безпеки України визначається як один із ключових суб'єктів забезпечення кібербезпеки держави [1]. На цей орган покладаються завдання щодо попередження, виявлення та припинення злочинів проти миру і безпеки людства, що здійснюються у кіберпросторі. Таким чином, СБУ займає центральне місце у системі державних органів, які забезпечують безпеку інформаційного середовища, поєднуючи у своїй діяльності як правоохоронні, так і превентивні функції.

Згідно зі статтею 2 Закону України «Про Службу безпеки України», одним із основних завдань цього органу є захист державного суверенітету, конституційного ладу та територіальної цілісності держави [2]. У сучасну цифрову епоху такі завдання безпосередньо пов'язані із захистом інформаційних ресурсів держави, її інформаційних систем, баз даних та каналів комунікації. Фактично кіберпростір перетворюється на окремий вимір національної безпеки, де реалізуються як оборонні, так і наступальні стратегії держав.

У межах реалізації покладених повноважень Служба безпеки України здійснює контррозвідувальну діяльність у кіберсфері. Така діяльність спрямована на виявлення, попередження та нейтралізацію спроб використання інформаційного простору для проведення розвідувально-підривної діяльності іноземними державами та пов'язаними з ними структурами. У науковій літературі обґрунтовується теза про те, що в умовах гібридних загроз кібербезпека стає складовою інформаційного суверенітету держави, а її забезпечення є одним із ключових завдань спеціальних служб [3, с. 142]. У цьому

контексті СБУ виступає своєрідним бар'єром, що протидіє зовнішнім інформаційним впливам і спробам дестабілізації ситуації в державі через кіберпростір.

Важливе значення для визначення напрямів діяльності Служби безпеки України має Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України № 447/2021 [4]. У цьому документі окреслено пріоритети державної політики у сфері кіберзахисту, зокрема необхідність забезпечення відсічі кіберагресії, спрямованої на об'єкти критичної інфраструктури. Йдеться про енергетичний сектор, транспортну систему, сферу зв'язку, банківську систему та інші стратегічно важливі галузі, порушення функціонування яких може призвести до серйозних наслідків для держави.

Реалізація зазначених завдань передбачає здійснення постійного моніторингу стану об'єктів критичної інфраструктури, аналіз їхніх вразливостей, а також своєчасне виявлення можливих кіберзагроз. Особливу увагу приділяється захисту автоматизованих систем управління, які можуть бути об'єктом прихованого втручання з боку зловмисників. У сучасних умовах такі втручання можуть мати не лише технічні, а й політичні наслідки, що підкреслює стратегічний характер діяльності СБУ у цій сфері.

Відповідно до статті 25 Закону України «Про Службу безпеки України», цей орган наділений правом здійснювати оперативно-розшукову діяльність, у тому числі в кіберпросторі [2]. Це дає можливість проводити комплекс заходів, спрямованих на документування фактів кіберзлочинів, фіксацію доказової бази та встановлення осіб, причетних до їх вчинення. Особливістю сучасних кіберзагроз є те, що вони часто реалізуються організованими групами, зокрема так званими АРТ-угрупованнями, які можуть діяти під контролем або за підтримки іноземних спецслужб. У зв'язку з цим діяльність СБУ набуває не лише правоохоронного, а й контррозвідувального характеру.

Крім того, відповідно до статті 10 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», Служба безпеки України забезпечує реагування на кіберінциденти у сфері державної безпеки [1]. Важливу роль у цьому процесі відіграє Ситуаційний центр забезпечення кібербезпеки СБУ, який функціонує як координаційний майданчик для збору, обробки та аналізу інформації про кіберзагрози. Його діяльність забезпечує оперативний обмін даними між різними суб'єктами кібербезпеки та дозволяє реагувати на інциденти у максимально короткі строки.

Окремим напрямом діяльності Служби безпеки України є протидія використанню інформаційно-комунікаційних технологій для поширення дезінформації та проведення спеціальних інформаційних операцій. Хоча такі дії частково належать до сфери інформаційної безпеки, вони можуть створювати реальну загрозу конституційному ладу, державному суверенітету та територіальній цілісності України. Саме тому СБУ розглядає подібні прояви як складову загроз національній безпеці та здійснює відповідні заходи реагування.

Аналіз діяльності Служби безпеки України у сфері кіберзахисту свідчить про помітну еволюцію цього органу в умовах сучасних загроз. СБУ поступово стає високоефективною структурою, здатною не лише оперативно реагувати на кіберінциденти, але й проводити їх детальний аналітичний розбір. Її унікальною особливістю є вміння виявляти взаємозв'язок між технічними аспектами кіберзагроз та їх стратегічними цілями, що дає змогу ідентифікувати справжніх ініціаторів атак.

Отже, Служба безпеки України відіграє ключову роль у забезпеченні кібербезпеки держави. Її зусилля спрямовані не лише на усунення наслідків кіберзагроз, але й на їх упередження, що дозволяє перейти від пасивної оборонної моделі до активного

протистояння агресору в інформаційному просторі. У нинішніх реаліях саме такий підхід стає критично важливою умовою для збереження стійкості держави перед зовнішніми й внутрішніми загрозами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
2. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
3. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва : монографія. К. : НІСД, 2014. 328 с.
4. Про Стратегію кібербезпеки України: Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021.

ЖУРАВЕЛЬ МИРОСЛАВА ЛЕОНІДІВНА

студентка 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

З 24 лютого 2022 року, у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ в Україну, суттєво змінилися умови функціонування держави та суспільства. У цих реаліях значно зросла роль військовослужбовців, які забезпечують захист суверенітету та територіальної цілісності України. Водночас збільшення чисельності особового складу зумовлює і випадки вчинення адміністративних правопорушень у сфері військової служби.

Військовослужбовці, попри особливий правовий статус, зобов'язані дотримуватися вимог законодавства, а у разі їх порушення підлягають юридичній відповідальності. Адміністративна відповідальність військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів регламентується положеннями статті 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) та Глави 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» КУпАП, які визначають особливості притягнення до відповідальності за дисциплінарними статутами.

До порушень, що тягнуть адміністративну відповідальність, належать відмова від виконання законних наказів, самовільне залишення військової частини або місця служби, недбале ставлення до обов'язків, необережне пошкодження або знищення військового майна, зловживання владою та перевищення повноважень, порушення правил несення

бойового чергування, прикордонної служби, поводження зі зброєю та небезпечними речовинами, а також розпивання алкоголю чи вживання наркотичних засобів на службі або на території військових об'єктів.

За вказані порушення передбачено накладення штрафів або арешт з утриманням на гауптвахті, при повторних порушеннях чи діях в особливий період — покарання значно суворіше. Ст. 15 КУпАП встановлює, що військовослужбовці під час проходження зборів, а також особи начальницького складу окремих державних органів, несуть відповідальність за адміністративні правопорушення як за дисциплінарними статутами, так і на загальних підставах, проте до деяких категорій осіб не застосовуються адміністративний арешт або громадські роботи [1].

У підсумку, адміністративна відповідальність забезпечує дотримання дисципліни, безпеку особового складу та неухильне виконання службових обов'язків, регулює відносини всередині військових формувань і попереджає зловживання владою чи порушення законних прав громадян.

Процедура оформлення військових адміністративних правопорушень передбачає, що протокол може складати командир військової частини, уповноважений командир підрозділу, посадова особа органу військового управління, органу управління Служби правопорядку або органу управління Державної спеціальної служби транспорту. Передбачається, що протокол оформлюється не пізніше ніж 24 години після виявлення правопорушення та містить фіксацію всіх обставин, пояснень особи, свідків і наявних доказів. За потреби військовослужбовця можна доставити до підрозділу Служби правопорядку для оформлення адміністративного затримання.

Матеріали про правопорушення разом із протоколом формуються у справу, реєструються у журналі обліку протоколів, командир повідомляється про складення протоколу, а протягом трьох діб справа надсилається до суду. Передбачається, що після отримання судового рішення його зміст доводиться до командира для виконання постанови.

Завдяки такій процедурі забезпечується дисципліна, прозорість та своєчасне реагування на адміністративні правопорушення у військових формуваннях [2].

У процесі практичного застосування адміністративної відповідальності військовослужбовців можна окреслити низку проблемних питань, які потребують подальшого врегулювання та удосконалення.

По-перше, у практиці правозастосування спостерігаються складнощі з правильним оформленням протоколів про військові адміністративні правопорушення, що призводить до процесуальних порушень і подальшого повернення справ до повторного розгляду або їх закриття. Часто фіксація доказів, встановлення обставин правопорушення та оформлення протоколів здійснюються з порушеннями вимог доказового забезпечення та строків.

По-друге, проблема полягає в недосконалому розмежуванні адміністративної та дисциплінарної відповідальності військовослужбовців. Відсутність чітких критеріїв призводить до розбіжностей у кваліфікації одних і тих самих дій: частина правопорушень може мати і адміністративні, і дисциплінарні наслідки, що ускладнює правозастосування та створює підстави для неоднорідної судової практики.

По-третє, існують труднощі з доказовою базою у справах про військові адміністративні правопорушення, зокрема щодо встановлення стану сп'яніння чи

неналежного виконання службових обов'язків, що ускладнює доведення елементів складу правопорушення в суді.

По-четверте, правове регулювання деяких складів правопорушень є нечітким або недостатньо конкретизованим, що створює прогалини в законодавстві та невизначеність для суб'єктів правовідносин. Такі колізії потребують внесення змін до норм щодо військових адміністративних правопорушень з метою підвищення правової визначеності.

По-п'яте, в умовах воєнного стану та активної фази бойових дій зростає кількість адміністративних правопорушень, а традиційні процедури притягнення можуть бути недостатньо гнучкими, що ставить питання щодо адаптації механізмів відповідальності до реалій воєнного часу.

З огляду на викладене, вважаю, що вирішення цих проблемних аспектів є важливим для підвищення ефективності адміністративної відповідальності військовослужбовців та забезпечення належної дисципліни і законності у військовому середовищі.

Можна зауважити, що у 2024 році суттєво зменшилася кількість судових рішень про притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності. Зокрема, рідше застосовувався арешт з утриманням на гауптвахті: у 2024 році він стосувався 1141 військовослужбовця, тоді як у 2023 році – 4 418, а у 2022 – 1736 осіб. Ймовірно, це пов'язано зі зміною судової практики, коли частіше стали застосовувати штрафи, зокрема за недбале ставлення до військової служби в умовах особливого періоду (ч. 2 ст. 172-15 КУпАП). В цілому, у 2024 році до адміністративної відповідальності було притягнуто 94 тис. військовослужбовців, що становить близько 16% від усіх громадян України, притягнутих до адміністративної відповідальності. Для порівняння, у 2023 році таких військових було 112 тис., а у 2022 – 64 тис [3].

Ці дані дозволяють констатувати тенденцію до зменшення застосування суворих адміністративних стягнень та переорієнтацію на штрафні санкції, що відображає адаптацію практики застосування адміністративного законодавства до умов особливого періоду.

Отже, адміністративна відповідальність військовослужбовців є ключовим механізмом забезпечення дисципліни, безпеки та законності у військових формуваннях. Практика її застосування виявляє проблеми з оформленням протоколів, розмежуванням адміністративної та дисциплінарної відповідальності та доказовою базою, що потребує удосконалення процедур та законодавства. Статистика 2022–2024 років показує зростання притягнутих до відповідальності військових та одночасне зменшення суворих стягнень, що свідчить про адаптацію судової практики до умов воєнного часу та необхідність гнучких підходів у правозастосуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#n2794>
2. Про затвердження Інструкції зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення : Наказ Міністерства оборони України від 23.10.2021 № 329. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1622-21#Text>
3. Як і за що судили українських військових у 2024 році: звіт Верховного Суду. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/327381-kak-i-za-chto-sudili-ukrainskikh-voennykh-v-2024-godu-otchet-verkhovnogo-suda> ;

ЗАВАДСЬКИЙ АРТЕМ МИКОЛАЙОВИЧ

студент 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА БУЛІНГ В УКРАЇНІ

Питання булінгу в Україні тривалий час залишалася без належного нормативно-правового врегулювання, що ускладнювало притягнення винних осіб до відповідальності та забезпечення захисту прав постраждалих. На сьогодні булінг залишається серйозною проблемою, що проявляється у формі систематичного фізичного, психологічного, економічного чи іншого насильства в освітньому середовищі. Значна кількість дітей щороку стикається з такими ситуаціями та потребує не лише психологічної, а й юридичної допомоги.

Визначальне значення у формуванні правового механізму протидії булінгу має прийняття Закону України № 2657-VIII від 18 грудня 2018 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» [1], яким вперше закріплено поняття булінгу та встановлено юридичну відповідальність за його вчинення. Відповідні зміни було внесено до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП), який доповнили статтею 173-4 «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу» [2]. Відповідно до законодавства, булінг (цькування) — це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [2]. На відміну від звичайного конфлікту, булінг відрізняється наявністю нерівності сил, систематичністю дій та спрямованістю на приниження потерпілого. Такі дії можуть проявлятися у вигляді образ, принижень, залякування, пошкодження чи привласнення особистих речей, а також фізичного впливу. Важливою рисою булінгу є його повторюваність і спрямованість на приниження, ізоляцію або підпорядкування жертви.

Для кваліфікації діяння за статтею 173-4 КУпАП [2] обов'язковою є наявність ознак, таких як повторюваність поведінки, чіткий розподіл ролей між учасниками та заподіяння реальної шкоди здоров'ю чи психічному стану. Відсутність перелічених елементів, наприклад, разовий характер дії, унеможливорює визнання події булінгом. Саме тому найчастішими підставами для закриття справ є відсутність доказів систематичності або наявність звичайного підліткового конфлікту за відсутності ознак, притаманних булінгу. Згідно зі ст. 173-4 КУпАП, до адміністративної відповідальності можуть бути притягнуті: особи віком від 16 до 18 років, батьки або особи, що їх замінюють, у разі

вчинення булінгу малолітніми або неповнолітніми особами віком до 16 років та керівники закладів освіти, для яких передбачена окрема санкція за неповідомлення поліції про випадки булінгу [2].

Актуальність проблеми цькування в освітньому середовищі набула значного суспільного резонансу. За даними досліджень, Україна увійшла до ТОП-10 країн із найвищим рівнем дитячої агресії в навчальних закладах. Найбільш вразливою категорією, що найчастіше стає об'єктом систематичного тиску, є учні підліткового віку — від 11 до 15 років [3]. В освітньому середовищі простежується наявність як осіб, які зазнають булінгу, так і його ініціаторів. Останні, як правило, характеризуються прагненням до домінування, підвищеною агресивністю та потребою у соціальному визнанні. Їхня поведінка може бути зумовлена як індивідуально-психологічними особливостями, так і впливом негативних моделей соціалізації, зокрема сімейного середовища або власного досвіду насильства.

Однією з найпоширеніших причин булінгу в освітньому середовищі є зовнішність дитини. Підлітки нерідко стають об'єктом насмішок і принижень через вагу, зачіску, одяг чи індивідуальний стиль. Таке ставлення є несправедливим і принижує гідність особи, формує у дитини невпевненість у собі та може призводити до серйозних психологічних наслідків. Останнім часом булінг набуває нових форм у зв'язку з активним використанням цифрових технологій та соціальних мереж. У таких випадках йдеться про кібербулінг, який проявляється у вигляді образливих коментарів, поширення принизливих фото чи відео, а також публічного висміювання особи в мережі Інтернет. Особливістю кібербулінгу є можливість анонімності правопорушника, безперервність впливу на потерпілого та значно ширша аудиторія, що посилює негативні наслідки для психічного стану дитини.

Водночас чинне законодавство не містить окремого чіткого визначення кібербулінгу, що ускладнює процес кваліфікації відповідних діянь та їх доказування. У зв'язку з цим доцільним є внесення змін до КУпАП шляхом конкретизації поняття кібербулінгу, визначення його ознак та особливостей доказування. З метою запобігання булінгу доцільно підвищувати рівень обізнаності учасників освітнього процесу, формувати толерантне ставлення до індивідуальних особливостей кожної людини, а також забезпечувати належний контроль за поведінкою в онлайн-середовищі. Окрім цього, варто розглянути питання посилення відповідальності за прояви булінгу, особливо у випадках систематичного цькування або його поширення через соціальні мережі, що дозволить підвищити ефективність захисту прав дитини. Актуальність правової протидії булінгу підтверджується результатами соціологічних досліджень Міністерства освіти і науки України (проведених серед учнів 5-9 класів). Згідно з отриманими даними, понад половина опитаних школярів (51,3%) стикалися з проявами цькування, причому серед дівчат цей показник є вищим (55,9%), ніж серед хлопців (46,2%). Найбільш поширеним приводом для агресії залишаються особливості зовнішності (28,7%), що підкреслює необхідність не лише адміністративного реагування, а й глибокої превентивної роботи в освітньому середовищі [4].

Отже, запровадження адміністративної відповідальності за булінг у статті 173-4 КУпАП стало важливим етапом у правовому врегулюванні захисту учасників освітнього процесу. Водночас практика застосування норми свідчить про наявність проблем, пов'язаних із доведенням систематичності діянь та встановленням факту заподіяння шкоди. Особливої актуальності набуває проблема кібербулінгу, яка потребує нормативної конкретизації. Це зумовлює необхідність удосконалення положень КУпАП, зокрема

шляхом уточнення ознак булінгу та виокремлення особливостей кібербулінгу як самостійної форми правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19>.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10>.
3. Закон про булінг: відповідальність за цькування у школі. URL: <https://ldn.org.ua/consultations/zakon-pro-bulinh>.
4. З'явилася статистика булінгу у школах в Україні. Як реагують учителі і батьки. URL: https://gazeta.ua/articles/life/_zyavilasya-statistika-bulingu-u-shkolah

ІСМАІЛОВА ЗАХРА МАГЕРРАМ КИЗИ

студентка 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Електронне врядування (е-урядування) є одним із ключових напрямів модернізації публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних процесів. Цифровізація державних послуг та адміністративних процедур відповідає стандартам Європейського Союзу і є необхідною умовою реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Правовою основою електронного врядування в Україні є Закони України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV, «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 № 2155-VIII, а також «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI [1; 2]. Зазначені нормативні акти закладають базові засади цифрової взаємодії між органами публічної влади та фізичними й юридичними особами. Ключовим інструментом електронного врядування стала єдина цифрова платформа «Дія», запущена у 2020 році. Вона забезпечує доступ громадян до державних послуг в режимі онлайн, дозволяє зберігати цифрові документи та здійснювати юридично значущі дії в електронній формі. Станом на 2026 рік платформою користуються понад 24 мільйон українців, а кількість доступних послуг понад 70 [3]. Адміністративно-правовий аспект електронного врядування полягає у переосмисленні традиційних форм реалізації публічно-владних повноважень. Вчені-адміністративісти зазначають, що цифровізація адміністративних процедур передбачає не лише технічне оновлення, а й суттєву трансформацію правовідносин між суб'єктами публічної адміністрації та приватними

особами. Відтак, постає необхідність адаптації інституту адміністративного акта до умов електронної форми його прийняття та доведення до відома адресата.

Серед проблем, що ускладнюють впровадження е-урядування, слід виокремити наступні: по-перше, недостатня цифрова грамотність окремих верств населення, що обмежує рівний доступ до електронних послуг; по-друге, прогалини у законодавчому регулюванні електронного документообігу в окремих сферах публічного управління; по-третє, ризики кібербезпеки та несанкціонованого доступу до персональних даних громадян; по-четверте, нерівномірність цифрового розвитку між різними регіонами країни.

Важливим орієнтиром для вдосконалення вітчизняного е-урядування є досвід держав — членів ЄС. Зокрема, принципи Таллінської декларації щодо електронного урядування 2017 року передбачають: цифровий пріоритет, принцип «лише один раз» (once-only principle), інклюзивність та доступність, відкритість та прозорість, а також трансграничну функціональність [4]. Приведення українського законодавства у відповідність до цих стандартів є важливим кроком на шляху до повноправної євроінтеграції. Окремої уваги заслуговує питання правового статусу електронного адміністративного акта. На сьогодні в Україні відсутній єдиний законодавчий акт, який би комплексно врегульовував порядок прийняття, оскарження та виконання адміністративних актів в електронній формі. Чинне законодавство лише фрагментарно регулює окремі аспекти цього питання, зокрема у сфері надання адміністративних послуг та електронного документообігу. Це зумовлює необхідність розробки та прийняття Кодексу адміністративних процедур України з урахуванням вимог цифровізації публічного управління. Суттєвим здобутком у сфері е-урядування стало впровадження системи електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОВВ), яка забезпечує міжвідомчий електронний документообіг. Функціонування цієї системи регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.2012 № 670 «Про затвердження Положення про систему електронної взаємодії органів виконавчої влади» [5]. Разом з тим, практика свідчить про недостатній рівень інтеграції різних відомчих інформаційних систем, що знижує ефективність електронного документообігу в цілому.

Реалізація принципу «держава у смартфоні» вимагає не лише технологічного, але й організаційно-правового забезпечення. Важливу роль відіграє захист персональних даних громадян при наданні електронних послуг. Україна поступово адаптує своє законодавство до вимог Загального регламенту ЄС про захист даних (GDPR), що є обов'язковою умовою інтеграції до єдиного цифрового ринку Євросоюзу [4].

Таким чином, можна сформулювати наступні висновки:

1. Електронне врядування в Україні пройшло значний шлях розвитку та має розгалужену нормативно-правову базу, однак вона потребує систематизації та узгодження з вимогами цифровізації публічного управління.

2. Платформа «Дія» є успішним прикладом практичної реалізації концепції е-урядування, що суттєво підвищила доступність адміністративних послуг для громадян.

3. Ключовими проблемами залишаються: відсутність комплексного законодавчого регулювання електронного адміністративного акта, нерівномірність цифровізації регіонів, недостатня інтеграція відомчих інформаційних систем та ризики у сфері кібербезпеки і захисту персональних даних.

4. Адаптація українського законодавства до стандартів ЄС у сфері е-урядування — зокрема до положень Таллінської декларації та вимог GDPR — є необхідною передумовою успішної євроінтеграції України та побудови ефективної цифрової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
2. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.
3. Міністерство цифрової трансформації України. Офіційний портал «Дія». URL: <https://diia.gov.ua>.
4. Tallinn Declaration on eGovernment. Ministerial Meeting during Estonian Presidency of the Council of the EU, 2017. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ministerial-declaration-egovernment-tallinn-declaration>.
5. Про затвердження Положення про систему електронної взаємодії органів виконавчої влади: Постанова КМУ від 18.07.2012 № 670. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/670-2012-%D0%BF#Text>.

КЛИМЕНКО ДАР'Я ОЛЕГІВНА

студентка 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНІ ТА ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЯК СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ**

Запровадження концепції публічного адміністрування, що формується під впливом сучасних змін у національному законодавстві та ідей європейської наукової думки, відображає новий етап розвитку управління державними й суспільними процесами. Такий підхід спрямований на впорядкування суспільних відносин і створення умов для сталого розвитку держави та суспільства. Водночас, за позицією Комітету експертів ООН з питань державного управління, публічне адміністрування має на меті не лише забезпечення ефективної діяльності публічного сектору, а й формування справедливого суспільного устрою. Досягнення цієї мети можливе лише за умови, що управлінські процеси враховують інтереси, потреби та цінності населення і здатні адекватно реагувати на суспільні запити.

Тому виникла об'єктивна потреба у створенні спеціальних органів, на які покладалися б повноваження щодо здійснення управління, забезпечення стабільності, безпеки та економічного розвитку на тимчасово окупованих територіях і в районах ведення бойових дій, зокрема в зоні проведення антитерористичної операції (згодом операції об'єднаних сил). Саме з цією метою були утворені військово-цивільні адміністрації (далі ВЦА). Відповідно до преамбули Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції», їх діяльність спрямована на

підтримку суб'єктів господарювання, які працюють у зоні АТО, а також на забезпечення прав та інтересів осіб, що проживають на цих територіях або були змушені їх залишити у зв'язку з проведенням операції [1, с.214]. Згідно з ч.1 ст.1 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» військово-цивільні адміністрації - це тимчасові державні органи у селах, селищах, містах, районах та областях, що діють у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України (у разі їх утворення для виконання повноважень відповідних органів у районі проведення антитерористичної операції) або у складі Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України і призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема проведення антитерористичної операції [2]

Після початку повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» залишився чинним. Водночас на підставі Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в усіх областях і районах були створені військові адміністрації як тимчасові державні органи, що функціонують у період воєнного стану. Їх діяльність спрямована на забезпечення реалізації Конституції та законів України, здійснення заходів воєнного стану, оборони, цивільного захисту, підтримання громадської безпеки і правопорядку, а також захист прав і законних інтересів громадян. Таким чином, правове регулювання цих державних органів відрізняється, тим що ВЦА керуються Законом України «Про військово-цивільні адміністрації» від 03.02.2015 № 141-VIII, тоді як ВА — Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. Поява військово-цивільних адміністрацій стала результатом пошуку ефективної моделі управління, яка могла б замінити або доповнити діяльність місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Фактично було сформовано новий тип місцевого управління, що поєднує військові та цивільні елементи й продемонстрував свою ефективність у кризових умовах. Такий підхід виявився актуальним і для функціонування військових адміністрацій.

Відповідно до чинного законодавства, до основних завдань військово-цивільних адміністрацій у період воєнного стану належать: забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності, охорона конституційного ладу, підтримання правопорядку і безпеки, нормалізація життєдіяльності населення, протидія диверсійним і терористичним загрозам, запобігання гуманітарним кризам, організація та виконання бюджетів, взаємодія з органами місцевого самоврядування, а також реалізація інших повноважень, визначених державою або делегованих відповідними радами. Натомість, військові адміністрації керуються Законом України «Про правовий режим воєнного стану» та взаємодіють із військовим командуванням для впровадження і реалізації заходів воєнного стану, забезпечуючи оборону, цивільний захист, громадський порядок і належний рівень захисту прав громадян на відповідних територіях [3].

В адміністративно-правовій науці сформувалися два основні підходи до визначення сутності адміністративно-правового статусу військових адміністрацій. Згідно з першим підходом, військова адміністрація розглядається як трансформований місцевий орган виконавчої влади, на базі якого вона створюється. Водночас її статус зазнає істотних змін: інакше визначається порядок призначення керівника, особливості формування структури, підпорядкованість, а також значно розширюється обсяг повноважень, зокрема у частині реалізації заходів правового режиму воєнного стану. Інший підхід передбачає

трактування військових адміністрацій як самостійної ланки у системі місцевих органів публічної адміністрації, яка існує поряд із органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. У цьому випадку підкреслюється, що такі адміністрації поєднують у собі як спеціальні повноваження, пов'язані з упровадженням і забезпеченням воєнного стану, так і функції тих органів, які вони фактично заміщують. Зокрема, обласні та районні військові адміністрації зазвичай виконують функції місцевих державних адміністрацій, тоді як військові адміністрації населених пунктів додатково перебирають на себе повноваження органів місцевого самоврядування відповідних територіальних громад [4, с.667].

Отже, впровадження концепції публічного адміністрування в Україні стало важливим етапом модернізації державного управління, орієнтованого не лише на ефективність, а й на забезпечення справедливості та врахування потреб суспільства. В умовах збройної агресії та воєнного стану держава була змушена адаптувати управлінські механізми до нових викликів, що зумовило створення військово-цивільних і військових адміністрацій як тимчасових, але необхідних інститутів влади. Ці органи стали дієвим інструментом підтримання правопорядку, безпеки, стабільності та життєдіяльності населення на відповідних територіях, частково замінюючи або доповнюючи традиційні органи виконавчої влади та місцевого самоврядування. Водночас у науковій площині відсутня єдність щодо їх правового статусу, що свідчить про складність і новизну цього явища. Таким чином, військові адміністрації є важливою складовою сучасної системи публічного адміністрування, яка формується під впливом кризових умов і спрямована на захист державності, забезпечення прав громадян та збереження керованості держави в період воєнних загроз.

ВА та ВЦА мають спільну рису — обидва є тимчасовими державними органами, що створюються указом Президента України для управління територіями в умовах загроз безпеці та збройної агресії. Їх поява зумовлена необхідністю забезпечити стабільність, правопорядок і функціонування державної влади там, де звичайні механізми управління не працюють належним чином [5]. Разом із тим, вони відрізняються за правовою основою та змістом діяльності. Військово-цивільні адміністрації діяли переважно в умовах проведення антитерористичної операції та регулювалися окремим законом. Вони фактично замінювали органи місцевого самоврядування і виконували як управлінські, так і соціально-економічні функції на відповідних територіях [5]. Військові адміністрації, натомість, функціонують у період воєнного стану та мають більш чітко виражену безпекову спрямованість. Вони створюються на базі державних адміністрацій або в разі неспроможності місцевої влади здійснювати свої повноваження. Основна їх роль полягає у забезпеченні оборони, громадського порядку, координації з військовим командуванням та реалізації заходів воєнного стану [5].

Отже, ключова різниця полягає в тому, що ВЦА були інструментом управління в умовах локального конфлікту та заміщували місцеве самоврядування, тоді як ВА діють у масштабах воєнного стану, зосереджуючись передусім на безпеці та обороні, інколи поєднуючи ці функції з управлінськими [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИ ДЖЕРЕЛ:

1. Маслова Я.І. Військово-цивільні адміністрації, як суб'єкт публічного адміністрування. *Юридичний науковий електронний журнал*. №3. 2021. С 213-216.
2. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України 3 лютого 2015 року № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>

3. Журавель Т., Прокопенко Л. Військово-цивільні та військові адміністрації, як суб'єкти публічного управління: завдання та функції. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/viiskovo-tsyvilni-ta-viiskovi-administratsii-iak-sub-iekty-publichnoho-upravlinnia-zavdannia-ta-funktsii/> (дата звернення 06.04.2024)
4. Токар А.М. Гаврік Р.О. Адміністративно-правий статус військових адміністрацій, як суб'єктів публічної адміністрації. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. С. 664-668.
5. Чепаль О. Військові адміністрації та військово-цивільні адміністрації України: що в них спільного та відмінного в умовах воєнного стану? 2022. URL: <https://law.chnu.edu.ua/viiskovi-administratsii-ta-viiskovo-tsyvilni-administratsii/>

КОРЧАК ГЛІБ СЕРГІЙОВИЧ

студент 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЦИФРОВІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У сучасних умовах збройної агресії проти України цифровізація публічного управління перестала бути виключно засобом модернізації держави. Вона перетворилася на важливий інструмент виживання та підтримки безперервної роботи владних структур. Війна створила перед державою нові виклики, серед яких масове переміщення населення, знищення інфраструктури та обмеження доступу громадян до органів влади. Це, у свою чергу, змусило країну оперативно впроваджувати цифрові формати для забезпечення адміністративних послуг.

Цифровізація виконує не лише роль відповіді на кризові виклики, але й слугує потужним інструментом для подальшої європейської інтеграції України. Адаптація адміністративних процесів до стандартів Європейського Союзу вимагає впровадження принципів прозорості, доступності, ефективності та орієнтованості на громадян. У цьому контексті електронне урядування (e-Governance) стає ключовою платформою для практичного впровадження згаданих принципів. За оцінками Європейської Комісії, цифрова готовність України є одним із визначальних критеріїв її прогресу на шляху до вступу в ЄС [1]. Закон України «Про адміністративну процедуру», ухвалений 17 лютого 2022 року (№ 2073-ІХ), став ключовою нормативною основою для сучасної трансформації адміністративних послуг в Україні [2]. Його запровадження ознаменувало перехід до європейської моделі адміністративного процесу, яка спирається на принципи належного врядування, зокрема законність, пропорційність, прозорість та залучення громадян до процесу ухвалення рішень. Цей закон закріпив універсальні норми взаємодії між

громадянами і органами державної влади, що є значущим кроком у напрямку гармонізації українського законодавства з правовими стандартами Європейського Союзу. Істотний імпульс для розвитку отримав також Закон України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг», який заклав правову основу для впровадження електронних сервісів, таких як мобільний застосунок «Дія» [5]. У період воєнного стану цифрові документи, зокрема паспорт, ідентифікаційний код і водійське посвідчення, набули масового використання та фактично отримали статус рівноцінних паперовим аналогам. Потужним інструментом для подальшого розвитку цифрових адміністративних послуг виступає також європейське законодавство. Зокрема, Регламент ЄС 2024/1183 (eIDAS 2.0) встановлює уніфіковані правила цифрової ідентифікації та електронних довірчих послуг [3]. Реалізація положень цього регламенту сприяє інтеграції України в єдиний цифровий ринок ЄС, забезпечуючи взаємне визнання електронних способів ідентифікації. Воєнний стан став поштовхом до стрімкого розвитку цифрових сервісів, які надали державі змогу ефективно реагувати на кризові ситуації. Один із основних пріоритетів - підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Впровадження комплексної електронної послуги дозволило автоматизувати процес реєстрації статусу ВПО, а також забезпечити призначення соціальної допомоги. Це суттєво скоротило час на отримання послуг, зменшило бюрократичне навантаження і тим самим мінімізувало корупційні ризики [4]. Важливим кроком також став запуск проекту «єВідновлення», який забезпечує повністю цифрову процедуру фіксації пошкоджень чи руйнувань майна, подання заяви та отримання компенсації. Такий підхід демонструє можливість реалізувати цикл адміністративних процедур у форматі онлайн без необхідності фізичної взаємодії з органами влади. За оцінками міжнародних організацій, зокрема OECD, подібні рішення вважаються унікальними для країн, що стикаються зі збройними конфліктами. Окремої уваги заслуговує аспект цифрової стійкості держави. Перенесення ключових державних реєстрів до хмарних середовищ не лише убезпечило їх від втрати через можливе фізичне знищення серверів, але й забезпечило безперервність надання адміністративних послуг навіть під час активних бойових дій. Це вкотре доводить, що цифровізація відіграє роль не лише інструмента зручності, але й важливого елемента національної безпеки.

Підсумовуючи, можна сказати, що цифровізація адміністративних послуг під час воєнного стану показала свою ефективність як дієвий антикризовий інструмент, що дозволяє забезпечити безперервну роботу державного апарату та надання громадянам необхідних сервісів. Вона перетворилася на ключовий елемент адаптації системи публічного управління до сучасних викликів і стала важливим чинником просування України на шляху до європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. EU-UA: Єврокомісія відзначила тісну співпрацю українського ІР офісу з WIPO та EUIPO у Звіті в рамках Пакета розширення. *ІР офіс (UKPHOIBI) - IP Office (UANIPIO)*. URL: <https://nipr.gov.ua/evrokomisiia-ukraina-zvit-2024/>.
2. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.
3. Блащук О. Цифрова участь громадянського суспільства у нормотворчості в умовах євроатлантичного розвитку України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 8. С. 29–32. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-8/3>.
4. Administrative Service Delivery during War Time. *Oecd*. URL:

https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/10/administrative-service-delivery-during-war-time_7a840bb5/23d5a973-en.pdf.

5. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України від 15 липня 2021 року № 1689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text>.

КУНИЦЬКА ВІКТОРІЯ СЕРГІЇВНА

студентка 1 курсу (скорочений термін навчання)

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ ЄС

У сучасних обставинах європейської інтеграції України особливої ваги набуває трансформація та модернізація адміністративних процедур як засадничого елементу діяльності публічної адміністрації. Впровадження принципів прозорості, результативності та відповідальності інституцій державної влади є обов'язковим фактором забезпечення верховенства права та належного врядування. Адміністративні процедури є нормативно закріпленим алгоритмом взаємодії між суб'єктами публічного управління та приватними особами, а також регламентують порядок розробки індивідуальних адміністративних актів. Якість їхнього правового регулювання прямо корелює з рівнем захисту прав і свобод громадян, ступенем довіри до державних структур та ефективністю управлінських впливів.

Вагомим кроком у реформуванні цієї галузі стало прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру», який запровадив уніфіковані підходи до функціонування органів публічної влади та закріпив фундаментальні засади провадження, узгоджені з європейськими стандартами [1]. Водночас процес практичного втілення адміністративних процедур в Україні перебуває на стадії адаптації. Це спричинено, зокрема, недостатньою єдністю правозастосовної діяльності, а також необхідністю подальшого зміцнення правової культури учасників відносин і підвищення рівня професійної компетентності посадових осіб. Європейська концепція адміністративної процедури базується на засадах належного врядування (good governance), що охоплюють відкритість роботи адміністративних інституцій, рівноправність сторін провадження, право бути почутим та обов'язок мотивації прийнятих рішень. Ці норми сформульовані у практиці Європейського Союзу та слугують орієнтиром для трансформації адміністративних систем як держав-членів, так і країн-претендентів [2]. У наукових розвідках щодо адміністративної процедури в Україні та за кордоном наголошується, що центральною проблемою залишається дотримання законності під час її реалізації. Зокрема, підкреслюється, що

процедури мають гарантувати не лише формальну відповідність праву, а й фактичний захист законних інтересів осіб у процесі прийняття рішень. У зарубіжних правопорядках ці підходи є більш системними, тоді як в Україні механізм ще вибудовується та потребує вдосконалення згідно з європейським вектором [3].

Велике значення у створенні сучасної моделі процедур мають принципи публічного управління, розроблені в межах ініціативи SIGMA (OECD) [4]. Вони визначають фундаментальні стандарти роботи органів влади, спрямовані на забезпечення легітимності, прозорості та якості менеджменту. Ці засади орієнтовані на конвергенцію адміністративних систем із європейською моделлю належного врядування, що критично важливо для України в контексті євроінтеграції. Одним із базових підходів є гарантування підзвітності та відкритості владних суб'єктів. Це передбачає, що адміністративні акти мають бути аргументованими, доступними для розуміння громадян та підлягати перевірці у встановленому порядку. Також принциповим є дотримання рівності всіх учасників перед законом та виключення дискримінації при прийнятті рішень.

Окрім того, принципи SIGMA акцентують на важливості професійної та об'єктивної діяльності службовців. Це вимагає відповідної підготовки кадрів, дотримання деонтологічних стандартів та орієнтації на потреби суспільства. Продуктивність адміністративних процедур, своєю чергою, пов'язується із здатністю органів оперативно та якісно ухвалювати рішення, зводячи до мінімуму бар'єри для населення та бізнесу [4]. Отже, імплементація стандартів ЄС сприяє зростанню якості процедур в Україні, посиленню довіри до держави та розбудові дієвої системи врядування.

Попри поступову гармонізацію національного права із європейським, у цій сфері досі існують певні складнощі. Зокрема, відсутність консенсусу в застосуванні норм адміністративного законодавства різними відомствами може спричиняти неоднакові результати розгляду схожих справ. Це негативно позначається на ставленні громадян до державних інститутів. Крім того, подальшого розвитку потребує система захисту прав осіб у межах провадження, зокрема щодо права бути вислуханим, доступу до матеріалів та отримання обґрунтованого акта. Ці аспекти є стрижневими для європейських стандартів [2]. Для оптимізації процедур в Україні варто забезпечити цілісну та послідовну реалізацію положень профільного Закону, а також стимулювати формування єдиної практики. Пріоритетним напрямом є розвиток цифрового врядування, що дозволить підвищити відкритість влади та спростити комунікацію громадян із державою. Особливу увагу слід приділити вдосконаленню кваліфікації державних службовців, адже від їхньої роботи залежить успіх реалізації процедур та дотримання законних інтересів осіб. Таким чином, ухвалення Закону України «Про адміністративну процедуру» стало ключовою умовою створення сучасної системи, орієнтованої на європейські цінності. Впровадження спільних процедурних правил посилює прозорість влади, забезпечує передбачуваність рішень та зміцнює гарантії захисту прав осіб. Водночас поступова адаптація принципів належного врядування закладає підвалини для формування ефективного, людиноцентричного управління.

На наше переконання, важливою складовою реформи є практичне втілення процедур у повсякденну діяльність органів влади. Процедура повинна гарантувати чіткий порядок дій при розгляді справ, конкретні терміни та можливість особи впливати на процес прийняття рішень. У Європейському Союзі велика увага приділяється саме процедурним гарантіям: праву на висловлення думки, доступу до інформації та можливості оскарження. В Україні ці інструменти інтегруються, проте їхнє застосування

потребує якісного покращення. Це доводить необхідність подальшого комплексного розвитку адміністративної сфери згідно з вектором ЄС. На мою думку, також значущим вектором є цифровізація процедур, що відповідає глобальним тенденціям публічного адміністрування. Перехід до електронних послуг підвищує доступність взаємодії з державою, скорочує час розгляду запитів та зменшує бюрократизм. У цьому розрізі цифровізація виступає не лише технічним інструментом оптимізації, а й дієвим способом реалізації засад прозорості та відповідальності влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про адміністративну процедуру Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20> (дата звернення: 08.04.2026).
2. European Commission. Principles of Good Administration. Brussels : European Commission, 2020. URL: <https://ec.europa.eu> (дата звернення: 08.04.2026).
3. Administrative procedure under the legislation of Ukraine and certain foreign countries: problems of legality. Адміністративна процедура за законодавством України та окремих зарубіжних країн: проблеми законності. Prykarpatskyi Law Journal. 2024. URL: <https://plaw.nlu.edu.ua/article/view/292358> (дата звернення: 08.04.2026).
4. OECD/SIGMA. Principles of Public Administration. URL: <https://www.sigmaxweb.org/publications/principles-public-administration.htm>

ЛАВЕЦЬКА АЛІНА СЕРГІЇВНА

студентка 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного Університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

На сьогодні в Україні відбуваються помітні зміни у сфері публічного управління. Це пов'язано не лише з внутрішніми реформами, а й із прагненням держави інтегруватися до Європейського Союзу. У цьому процесі особливу увагу приділяють прозорості діяльності органів влади, оскільки саме вона є однією з ключових вимог ЄС до держав-кандидатів. Прозорість тісно пов'язана з такими принципами, як верховенство права, відкритість і підзвітність. Тому питання її адміністративно-правового забезпечення є важливим напрямом сучасних змін у державному управлінні. Ця тема є актуальною, тому що від рівня прозорості залежить ставлення громадян до держави. Якщо діяльність органів влади є відкритою і зрозумілою, рівень довіри зростає. В межах євроінтеграції Україна повинна не просто формально закріпити відповідні норми, а реально забезпечити доступ

до інформації та зрозумілі процедури. Хоча цифрові сервіси активно розвиваються, на практиці ще виникають труднощі з доступом до інформації та її повнотою.

У сучасному адміністративному праві прозорість розглядається як важлива характеристика діяльності органів влади. Вона показує, наскільки відкрито вони працюють і чи можуть громадяни зрозуміти їхні рішення. У наукових джерелах це поняття часто пов'язують із належним врядуванням. Йдеться про доступ до інформації, відкритість процедур, а також можливість контролю з боку суспільства [1, с. 208-209].

Одним із головних елементів прозорості є доступ до публічної інформації. Його суть полягає в тому, що громадяни мають право знати, як працюють органи влади. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про доступ до публічної інформації», держава повинна забезпечувати відкритість діяльності суб'єктів владних повноважень [2]. На практиці це означає не лише відповіді на запити, а й обов'язок самостійно публікувати важливу інформацію. Прозорість базується на кількох основних принципах, серед яких найважливішими є відкритість, підзвітність і доступ до інформації. Відкритість означає, що органи влади громадянам інформацію про свою діяльність, у тому числі через її публікацію. Наприклад, у ст. 3 Закону України «Про доступ до публічної інформації» закріплено обов'язок забезпечувати відкритість роботи органів влади [2]. Це означає, що інформація має бути доступною не тільки на запит, але й у відкритому доступі.

Принцип підзвітності означає, що органи влади повинні пояснювати свої рішення і нести відповідальність за результати своєї роботи. Разом із відкритістю він дозволяє суспільству контролювати діяльність державних органів. Доступ до публічної інформації у цьому випадку є практичним інструментом, який допомагає громадянам отримувати потрібні дані та оцінювати роботу влади.

Прозорість також пов'язана з принципом верховенства права, оскільки робить дії органів влади більш передбачуваними та зрозумілими. У науковій літературі зазначається, що важливими елементами цього принципу є доступність, зрозумілість правових норм і чітке визначення повноважень органів влади [3, с. 14-15].

Важливу роль у забезпеченні прозорості діяльності органів публічної влади відіграють адміністративно-правові механізми, закріплені на рівні національного законодавства. Саме через нормативно-правові акти визначаються принципи відкритості, порядок прийняття управлінських рішень та гарантії їх обґрунтованості.

Серед нормативно-правових актів особливе місце займає Закон України «Про адміністративну процедуру». У ньому визначено загальні правила діяльності органів публічної адміністрації. Зокрема, стаття 6 передбачає відкритість адміністративних процедур, а стаття 9 – необхідність обґрунтування прийнятих рішень. Це робить діяльність органів влади більш зрозумілою для громадян [4]. Крім того, Закон України «Про запобігання корупції» містить норми, спрямовані на забезпечення відкритості. Зокрема, передбачено ведення відкритого реєстру декларацій посадових осіб, доступ до якого забезпечує Національне агентство з питань запобігання корупції [5].

Крім законодавства, гарантією прозорості діяльності суб'єктів публічної адміністрації виступають державні органи, які мають повноваження у цій сфері. Наприклад, Національне агентство з питань запобігання корупції реалізує антикорупційну політику та забезпечує доступ до інформації про доходи посадових осіб через електронний реєстр декларацій [5]. Міністерство цифрової трансформації України впроваджує електронні сервіси та цифрові послуги, що спрощують доступ громадян до інформації та адміністративних послуг. Окрему увагу слід приділити електронним

державним реєстрам, які є важливим інструментом забезпечення прозорості. Вони надають можливість отримувати інформацію про діяльність органів влади та сприяють здійсненню громадського контролю. У контексті європейської інтеграції особливого значення набуває адаптація національного законодавства до стандартів Європейського Союзу. Такі стандарти передбачають відкритість діяльності органів влади, доступ до інформації та підзвітність. Одним із базових актів у цій сфері є Регламент (ЄС) № 1049/2001, який встановлює право доступу до документів інституцій ЄС і закріплює принцип максимальної відкритості [6]. Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів 2009 року визначає право громадян на отримання інформації від органів влади [7]. Також принцип субсидіарності, який закріплений у статті 5 Договору про Європейський Союз, передбачає, що рішення повинні прийматися на найближчому до громадян рівні, що сприяє підвищенню прозорості та підзвітності [8].

Попри позитивні зміни, в Україні все ще існують проблеми у сфері прозорості. Часто доступ до інформації ускладнений через складні процедури або формальний підхід органів влади. Також відсутні єдині стандарти прозорості, через що різні органи діють по-різному. Це негативно впливає на довіру громадян. Водночас варто відзначити позитивні тенденції. Розвиток цифровізації, електронних сервісів та відкритих даних значно полегшує взаємодію громадян із державою та зменшує корупційні ризики. На нашу думку, перспективи розвитку прозорості пов'язані з подальшим впровадженням європейських стандартів. Важливо не лише закріпити їх у законодавстві, але й реально застосовувати на практиці. Також необхідно підвищувати відповідальність посадових осіб та розвивати цифрові інструменти.

Отже, прозорість діяльності органів публічної влади є важливою умовою ефективного функціонування держави. Вона забезпечує відкритість, підзвітність і формує довіру громадян. Незважаючи на наявність відповідних механізмів, їх реалізація потребує подальшого вдосконалення, особливо в умовах євроінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондарь О. В. Адміністративні процедури доступу до публічної інформації як елемент належного врядування. Права людини в період збройних конфліктів : збірник матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф. (31 жовтня 2025 р.) відп. ред. М. Р. Аракелян ; уклад. Х. Н. Бехруз та ін. Одеса : НУ «ОЮА». 2025. С. 208-211.
2. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI (ст. 3). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
3. Чеханюк Л. Принцип верховенства права та правова визначеність: співвідношення й окремі аспекти. Філософські та методологічні проблеми права. 2025. № 1 (29). С. 85-95.
4. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.
5. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
6. Regulation (EC) No 1049/2001 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2001 regarding public access to European Parliament, Council and Commission documents. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001R1049>.
7. Council of Europe Convention on Access to Official Documents (Tromsø, 18.VI.2009). URL: <https://rm.coe.int/1680084826>.
8. Consolidated version of the Treaty on European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012M/TXT>.

ЛИСЯНСЬКА АНГЕЛІНА ОЛЕГІВНА

студентка 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІ
ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

Дисциплінарна відповідальність суддів займає ключову роль у гарантуванні високих стандартів правосуддя та формуванні довіри суспільства до судової системи. Однак її метою має бути не створення можливості для тиску, а забезпечення умов, що сприяють захисту незалежності суддів і їх професійної діяльності. Заборона використання дисциплінарних скарг у якості інструменту для здійснення будь-якого впливу або тиску на суддів закріплена у ч. 4 ст. 107 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі — Закон)[1]. Суддівська діяльність перебуває під захистом особливого механізму, який гарантує їм правову безпеку. Одним із ключових елементів цього механізму виступає високий стандарт доведення вини, що обмежує можливість притягнення судді до відповідальності лише за визначеними підставами. Згідно зі ст. 106 Закону такі випадки передбачають наявність умисного порушення норм права в процесі ухвалення судового рішення або серйозну недбалість, яка має очевидний та грубий характер [1]. Таким чином, цей «захисний щит» слугує важливою запорукою незалежності суддів і забезпечує дотримання принципу верховенства права в їхній професійній діяльності. Ця норма забезпечує, що звичайна судова помилка, розбіжності в правовому тлумаченні між судами чи скасування рішення вищою інстанцією не можуть слугувати підставою для дисциплінарної відповідальності. Такий підхід унеможливує використання скарг, спрямованих на критику змісту судового рішення. Головним нормативно-правовим актом, який встановлює вичерпний перелік цих підстав є Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Зокрема, стаття 106 цього Закону визначає, за які діяння (дія чи бездіяльність) суддя може бути притягнутий до відповідальності в порядку дисциплінарного провадження. Ці підстави логічно поділяються на дві ключові категорії: порушення під час здійснення правосуддя та порушення професійної етики.

Порушення, які мають безпосередній зв'язок із процесом здійснення правосуддя, становлять одну з найскладніших і найчутливіших категорій. Вони вимагають надзвичайно високого рівня доказовості й обґрунтованості, а також ретельної правової кваліфікації для визначення вини. У цьому контексті особливої уваги заслуговують такі види правопорушень: По-перше, незаконна відмова у доступі до правосуддя, що регулюється п. 1 ч. 1 ст. 106 Закону. Це охоплює ситуації, коли відмовляють у розгляді справи без достатніх підстав, зокрема, повертаючи позовну заяву чи безпідставно не відкриваючи провадження у справі. Такі дії створюють значні перешкоди в доступі до судового захисту і порушують конституційні права людини. По-друге, безпідставне зволікання у розгляданні справи, зазначене в п. 2 ч.1 ст. 106 Закону. Це відбувається тоді,

коли суддя не вживає необхідних заходів для своєчасного розгляду справи або свідомо відкладає виконання своїх обов'язків, наприклад, тривалий час не підписуючи рішення після його прийняття. Подібна поведінка негативно впливає на ефективність та оперативність судового процесу. У таких випадках суддя приймає до розгляду справу, яка явно не входить до його юрисдикції чи компетенції. Це не лише порушує норми правосуддя, але й ставить під сумнів справедливість прийнятих рішень. І, нарешті, грубі процесуальні порушення чи помилки в застосуванні матеріального права, зафіксовані в п. 1 і 2 ч.1 ст. 106 Закону. Робиться акцент на тому, що умисні дії або серйозна недбалість, які призвели до істотного порушення прав людини, підпадають під особливе розслідування. Однак тут важливо врахувати, що саме по собі скасування судового рішення за процедурою оскарження не може бути достатньою підставою для притягнення судді до відповідальності. Цей підхід закріплений у ч. 2 ст.106 Закону, яка наголошує на необхідності захисту суддівської незалежності з метою уникнення неправомірного переслідування за ухвалення законних, але оскаржених рішень [1]. Порушення, пов'язані зі статусом судді та дотриманням етичних норм, становлять підстави для дисциплінарної відповідальності відповідно до ч.1 ст. 106 Закону [1]. Такі дії підривають суспільну довіру до системи правосуддя, суперечать принципам доброчесності й завдають шкоди репутації судочинства. Зокрема, серед таких порушень виділяються недотримання загальноприйнятих норм суддівської етики, передбачених п. 3 ч.1 ст. 106 Закону [1]. Це включає в себе поведінку, яка не лише порушує морально-етичні принципи, але й серйозно підриває авторитет і гідність звання судді. Визначена категорія правопорушень має безпосередній зв'язок із високими етичними стандартами, яким повинен відповідати суддя. Ці стандарти вимагають дотримання максимальної доброчесності та професійності не лише в процесі виконання своїх безпосередніх обов'язків, але й у повсякденному житті. Таким чином, подібні провини впливають не лише на образ окремих представників професії, а й на загальне сприйняття системи правосуддя суспільством.

Сучасний стан дисциплінарної практики в Україні демонструє нагальну потребу в її подальшому вдосконаленні. Згідно з даними Вищої ради правосуддя (ВРП), лише близько 5% скарг переходять до стадії відкриття дисциплінарних справ, і тільки незначна частина з них завершується притягненням суддів до відповідальності [2]. Реформування дисциплінарної системи судової влади передбачає п'ять основних напрямів: забезпечення чіткого законодавчого регулювання підстав та процедур проваджень із детальним визначенням стягнень і стандартів доказування. Існує необхідність у чіткому визначенні підстав для притягнення суддів до відповідальності, видів дисциплінарних стягнень, а також встановленні стандартів доказування. Як зазначає член Вищої ради правосуддя Олексій Мельник, це є важливим кроком для забезпечення прозорості та передбачуваності процедур [2]. Уніфікацію практики застосування норм дисциплінарного права через узгодження критеріїв істотності порушень між Верховним Судом і ВРП [3]. Гарантування незалежності у рамках запропонованої «Концепції удосконалення судового устрою» планується заснування спеціальної Дисциплінарної комісії суддів, основна частина членів якої обиратиметься з числа суддів у відставці під час з'їзду суддів. Такий крок спрямований на чітке розмежування кваліфікаційних і дисциплінарних завдань, а також на уникнення можливих конфліктів інтересів. [4]; Дисциплінарна відповідальність суддів є ключовим чинником у сприянні справедливості, прозорості і формуванні довіри громадян до системи правосуддя. Її важливість полягає не тільки в покаранні за порушення, але й у дотриманні високих етичних та професійних норм, які

забезпечують позитивний імідж судової сфери. Ефективний підхід до цього питання має бути спрямований не на тиск, а на гарантування незалежності суддів, водночас підтримуючи принцип верховенства права. Відповідно до закону України «Про судоустрій і статус суддів», встановлені чіткі правові основи для застосування дисциплінарної відповідальності. Вони регламентують конкретні підстави, процедури та стандарти доказування вини, що дозволяє уникнути необґрунтованих рішень і зберегти баланс між контролем за діяльністю суддів та їхньою професійною автономією. Водночас такий механізм застосовується лише у випадках свідомих або грубих порушень, котрі негативно впливають на права людини чи авторитет правосуддя, а не через різночитання норм права чи судові помилки. Етичний аспект у діяльності суддів відіграє особливу роль у зміцненні дисциплінарної системи. Добросовісність, прозорість, запобігання конфліктам інтересів та відповідність моральним стандартам не тільки визначають рівень професійної поведінки, але й створюють основу для суспільної довіри до правосуддя. Саме ретельне дотримання цих принципів впливає на легітимність рішень і авторитет суддівського корпусу. Однак сучасна практика вказує на необхідність удосконалення дисциплінарних процедур. Невизначеність окремих норм, недостатня відкритість дисциплінарних справ та складнощі доказування порушень свідчать про потребу реформування цієї системи. Запропоновані заходи, такі як створення Дисциплінарної комісії суддів, підвищення прозорості рішень Вищої ради правосуддя та уніфікація процедур між судами, покликані забезпечити необхідний баланс між контролюючою функцією і незалежністю суддів. Подальше вдосконалення дисциплінарної відповідальності суддів має реалізовуватися відповідно до європейських стандартів, що акцентують увагу на етиці, добросовісності та обґрунтованості процедур. Лише за таких умов можливо сформувати міцну, незалежну й справедливую систему правосуддя, здатну ефективно захищати права людини й підтримувати довіру суспільства до судової влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
2. Мельник О. Дисциплінарна практика — це спосіб захистити інституцію суду від дискредитації. Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/news/dyscyplinarna-praktyka-ce-sposib-zahystyty-instituciyyu-sudu-vid-dyskredytaciyi-oleksiy-melnyk>?
3. ВРП та ВС працюють над уніфікацією підходів у питаннях дисциплінарної відповідальності суддів. Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua/press/general/1874576>
4. Концепція удосконалення судового устрою. Дніпровський районний суд міста Києва. URL: <https://dn.ki.court.gov.ua/sud2604/information/arh/65239>

НЕДОСТУПЕНКО АНАСТАСІЯ ОЛЕКСІЇВНА

студентка 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

**РОЛЬ ОРГАНІВ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОФЕСІЙНИХ ПРАВ АДВОКАТІВ**

У світлі євроінтеграційних реформ інститут адвокатури зазнав певних змін, пов'язаних з імплементацією європейських стандартів захисту професійних прав у вітчизняне законодавство. Як зазначає Л. І. Сопільник: «проблема організаційно-правового забезпечення професійних прав адвоката набуває особливої гостроти, оскільки у теоретико-правовому полі більшість питань знайшли вирішення, однак механізми реалізації цих прав на практиці залишаються відкритими» [1]. За своєю суттю професійні права адвоката є елементом права на справедливий суд, оскільки їх реалізація сприяє урівноваженню процесу та доступу до правосуддя. У науковому дискурсі наголошується, що реалізуючи ці права, адвокат виступає не просто представником сторони, а суб'єктом, що сприяє об'єктивності судочинства [1].

Стаття 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі — Закон) визначає адвокатуру України як недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі [2]. Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правничої допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правничої допомоги. [3]. Ст. 20 Закону визначає обсяг професійних прав адвоката, а саме під час здійснення своєї професійної діяльності адвокати уповноважені на: звернення з адвокатським запитами до органів державної влади та інших органів місцевого самоврядування, представляти та захищати права, інтереси та свободи фізичних осіб, а також права та інтереси юридичних осіб, перевіряти та ознайомлюватись з матеріалами та документами необхідними для проведення адвокатської діяльності, складати заяви, скарги, клопотання та інші правові документи, складати процесуальні документи та отримувати на них відповіді, застосовувати технічні засоби (копіювання матеріалів справи в якій адвокат здійснює захист, представництво, або надає інші види правової допомоги), посвідчувати копії документів у справах які він веде, крім випадків якщо в законі є установлений інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів, одержувати письмові висновки фахівців та експертів та користуватися правами передбаченими цим Законом, або іншими нормативно-правовими актами [2].

Найчастіше на практиці права адвоката порушуються через недотримання адвокатської таємниці, а саме вилучення матеріальних та електронних носіїв інформації, що містять таку інформацію, відмова в наданні інформації за адвокатським запитом або ж надання неповної чи недостовірної інформації, отримання погроз через здійснення

професійної діяльності тощо. До проявів порушення професійних прав адвоката також належать недопуск до клієнта або примусове усунення від участі в судовому процесі [3]. В кримінальному законодавстві, зокрема в Розділі XVIII Кримінального кодексу України, визначені склади кримінальних правопорушень, які посягають на права або професійну діяльність адвокатів, зокрема, передбачено кримінальну відповідальність за втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 ККУ), за погрозу або насильство щодо адвоката (ст. 398 ККУ), за умисне знищення чи пошкодження майна захисника (ст. 399 ККУ) та за посягання на життя адвоката у зв'язку з його професійною діяльністю (ст. 400 ККУ) [4].

Тому урахувавши ризики та проблеми у професійній діяльності адвоката у правовій системі, були створені комітети при Раді адвокатів України та рада адвокатів регіонів, які виконують функцію «швидкої допомоги». Коли щодо адвоката проводяться процесуальні дії, такі як обшук чи затримання, представник органу самоврядування повинен бути повідомлений в установленому порядку та має бути присутнім під час здійснення процесуальних дій. Активна позиція самоврядування в таких ситуаціях стає реальним бар'єром проти незаконного втручання в адвокатську діяльність [3]. Питання функціонування органів адвокатського самоврядування та їхньої ролі у захисті професійних прав адвокатів регулюються розділом VII Закону. Завдання адвокатського самоврядування, які включають захист професійних прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності чітко визначені у ч. 1 ст. 44 Закону [2]. Окрім безпосереднього правового захисту, органи самоврядування здійснюють важливу методологічну та роз'яснювальну роботу. Рада адвокатів України (РАУ) наділена повноваженнями надавати офіційні роз'яснення щодо застосування норм законодавства про адвокатуру. Це дозволяє формувати єдину практику захисту професійних прав по всій країні. На міжнародному рівні органи адвокатського самоврядування представляють інтереси українських правників перед іноземними та міжнародними організаціями. Співпраця з Радою адвокатських та правничих товариств Європи (ССВЕ) дозволяє впроваджувати європейські стандарти захисту професійних прав у законодавство України. Нормотворча функція самоврядних органів також виступає вагомим чинником стабільності всієї правової системи. Представники адвокатської спільноти беруть активну участь у роботі профільних комітетів Верховної Ради України, де послідовно відстоюють розширення прав адвокатів та посилення кримінальної відповідальності за будь-яке перешкоджання їх законної діяльності.

В умовах євроінтеграційних реформ адаптація законодавства України потребує не лише декларативного закріплення гарантій адвокатської діяльності, а й створення дієвої процесуальної рівності всіх учасників процесу та дотримання професійних прав адвокатів, не в останню чергу, завдяки органам адвокатського самоврядування. У сфері захисту прав людини адвокатура відіграє провідну роль, а правильне втілення та забезпечення її професійних прав є обов'язковою умовою справедливого судочинства та реалізації європейських стандартів правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сопільник Л. І. Організаційно-правове забезпечення професійних прав адвоката. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична*. 2018. №19. С.139-143.

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
3. Професійні права адвоката. *Національна асоціація адвокатів України: офіційний вебсайт*. URL: <https://unba.org.ua/publications/2356-profesijni-prava-advokata.html>
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

НІКІТІН АРТЕМ ВІТАЛІЙОВИЧ

студент 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

РИЗИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД В ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В сучасних реаліях економічна безпека є одним з головних інструментів для забезпечення ефективного функціонування держави та захисту інтересів громадян. Бюро Економічної Безпеки України (далі - БЕБ) — «центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави» відповідно до ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про Бюро економічної безпеки України» [1]. Одним з ключових методів у роботі БЕБ є ризик-орієнтований підхід (далі-РОП), який згідно офіційній термінології у контексті діяльності бюро орієнтований на виявлення, оцінювання та визначення ризиків вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня [2]. Визначення даного підходу також присутнє в ч.1 ст. 2 ЗУ «Про Бюро економічної безпеки України»: «Ризико-орієнтований підхід - виявлення, оцінювання та визначення ризиків вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня»[1].

В умовах Євроінтеграційного курсу України особливого значення набуває адаптація діяльності БЕБ до стандартів Європейського Союзу, зокрема впровадження ефективних механізмів ризик-орієнтованого підходу, що відповідають європейській практиці забезпечення економічної безпеки.

РОП розглядає злочинність як сукупність ризиків і загроз, які можна передбачити, оцінити та частково нейтралізувати ще до їх реалізації. Таким чином, правоохоронні органи можуть перейти від виявлення вже скоєних правопорушень, до превентивної дії задля запобігання злочинам та ліквідації ризиків, що створюють підґрунтям для їх скоєння. Ключовою категорією РОП науковці визначають ризик, що є ймовірністю

настання негативного наслідку, що може нанести певні збитки. Також категорія оцінює вірогідність настання негативного наслідку та вразливість об'єкта.

Одними з ключових методів реалізації РОП у забезпеченні ефективної діяльності БЕБ є аналіз системи задля виявлення уразливості, аби зменшити потенційний вплив ризиків та мінімізувати потенційно-нанесену шкоду. Наступним не менш важливим методом є виявлення суб'єктів, що мають намір вчинити протизаконні та шкідливі для економічної безпеки держави дії.

Згідно статті 12 ЗУ „Про Бюро Економічної Безпеки України“ [1], бюро здійснює заходи виявлення ризику шляхом: оцінювання, періодичної фіксації результатів його застосування та підтримки в актуальному стані інформації щодо оцінки ризиків. Як зазначається власне працівниками БЕБ в одному з інтерв'ю: «Профіль ризику містить інформацію про сам ризик, його критерії - характерні ознаки, що його ідентифікують, а також типові заходи - свого роду дорожня карта, в якій розписано, як мають реагувати аналітики та детективи на певні ризики» [3].

РОП застосовується поетапно: через аналіз масиву даних зібраного з державних баз даних, матеріалів кримінальних проваджень та оперативно-розшукової діяльності відбувається виявлення ризиків. В БЕБ існують спеціалізовані аналітичні підрозділи, які аналізуючи процеси в економіці, банківські операції, товари, що проходять митний контроль, тощо виявляють потенційні ризики. Це особливо добре працює зі злочинами пов'язаними з відмиванням грошей та ухиленням від сплати податків.

Застосування РОП в діяльності правоохоронних органів базується на 5 принципах, а саме:

- 1) розуміння загроз і вразливих місць та оцінки кримінальних ризиків;
- 2) визначення законодавчої процедури для реалізації підходу;
- 3) розроблення базових механізмів реагування на ризики суб'єктами контролю;
- 4) ефективний розподіл ризиків між суб'єктами контролю і забезпечення координації дій між ними;
- 5) обмін інформацією між державним сектором, бізнесом та суспільством в частині оцінки ризиків, типологій та оцінки способів протиправного використання різних форм підприємництва та фінансової системи особами, причетними до протиправної діяльності [4, с. 319].

Спираючись на запропоновану структуру, яку визначають науковці «Процес управління ризиками передбачає такі послідовні етапи — вибір заходів реагування за результатами оцінювання ризику; — вжиття визначених заходів; — контроль за вжиттям заходів; — аналіз ефективності вжитих заходів.» [5, с. 25]. Пропонується спростити поділ до трьох фундаментальних інструментів реагування на виявлені аналітиками правопорушення: 1) надання рекомендацій державним органом для мінімізації ризиків і усунення слабких точок; 2) ініціювання перевірок бізнесу та державних установ; 3) застосування заходів правового впливу.

Надання рекомендацій зазвичай стосується пропозицій змін в законодавстві з метою усунення правових колізій і прогалин, однак іноді може стосуватися конкретних органів чи установ, таких як Державна митна служба України-для протидії незаконному ввезенню товарів на територію України або наприклад банків з метою посилення моніторингу за окремими категоріями фінансових операцій з підвищеним ризиком.

Ініціювання перевірок бізнесу та державних установ, що є необхідним у разі виявлення конкретних ризикових операцій або ознак правопорушень, як наприклад

розходження задекларованих доходів та фактичних фінансових потоків, здійснення нетипових транзакцій, тощо. В процесі перевірки аналізуються фінансові документи, податкова звітність, банківські операції.

Застосування заходів правового впливу, який застосовується, коли правопорушення є підтвердженим та вимагають реагування. До цих заходів відносяться: відкриття кримінальних проваджень, притягнення винних осіб до відповідальності, накладення санкцій, арешт активів тощо. Перелічені вище інструменти потребують вдосконалення. Необхідним є подальший розвиток аналітичних підрозділів, підвищення рівня фінансування бюро, розвиток технічного та програмного забезпечення, а також закріплення обов'язку державних органів реагувати на рекомендації БЕБ.

Таким чином, ризико-орієнтований підхід є дієвим превентивним інструментом правоохоронної діяльності, що дозволяє виявляти правопорушення ще до моменту їх скоєння - і відповідно підвищує результативність діяльності Бюро економічної безпеки України. Практична реалізація підходу через аналіз даних, формування профілів ризику та застосування зазначених вище інструментів підтверджує його ефективність у сфері протидії економічним правопорушенням. Подальший розвиток РОП потребує вдосконалення нормативно-правової бази, розвитку аналітичних інструментів та підвищення рівня технічного і кадрового забезпечення. Важливим є узгодження методів застосування РОП з правоохоронними органами ЄС, задля забезпечення економічної безпеки України та успішної інтеграції держави в європейський економічний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> .
2. Термінологічний словник. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/39205> .
3. Михалков Т. У БЕБ розповіли, як застосовують ризик-орієнтовний підхід на прикладі ПДВ. *Закон і Бізнес*. 2023. 1 берез. URL: <https://zib.com.ua/ua/155082.html> .
4. Некрасов В., Катамадзе Г. Ризик-орієнтований підхід (РОП) в діяльності органів правопорядку. *Методи, інструменти та трендові новації кримінального аналізу в Україні*. С. 311–341.
5. Карапетян О. М., Колесніков А. П., Олійничук Р. П. Застосування ризик-орієнтованого підходу у практичній діяльності детективів бюро економічної безпеки. *Економіка. Фінанси. Право*. 2024. № 2. С. 23-26.

НІКУЛІН ДАНИЛО ВІТАЛІЙОВИЧ

студент 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного Університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ СТРИМУВАНЬ ТА ПРОТИВАГ
В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ**

Актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного дослідження багатосторонньої взаємодії Президента України (далі - ПУ) та інших гілок державної влади в умовах функціонування демократичної, правової держави. Дієвість державного управління безпосередньо залежить від збалансованого розподілу повноважень і налагоджених механізмів взаємного впливу між законодавчою, виконавчою та судовою владою, а також Президентом України. Саме через систему стримувань і противаг, яка закріплена в Конституції України, забезпечується запобігання узурпації влади, стабільність і узгодженість дій державних органів. У сучасних умовах політико-правового розвитку України особливого значення набуває аналіз практичної реалізації цих механізмів, що дозволяє визначити напрями вдосконалення такої системи.

Відповідно до ст. 1 Конституції України, Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Єдиним джерелом влади є народ, право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами, відповідно до ст. 5 Конституції України [1]. Варто також виділити те, що для здійснення влади народу в Україні діє принцип поділу влади. Відповідно до нього в Україні діють три гілки державної влади: законодавча - Верховна Рада України (далі ВРУ); виконавча - Кабінет Міністрів України (далі КМУ) та інші центральні органи виконавчої влади; судова - система суддів України. Але окрім них, також важливим елементом системи державних органів виступає Президент України, який не входить до жодної з гілок влади, але взаємодіє з ними.

Взаємодія вище перерахованих суб'єктів між собою базується на системі стримувань і противаг, яка полягає в необхідності забезпечити ефективний та раціональний поділ обов'язків між органами державної влади [2, с. 103].

Почати потрібно з взаємовпливу Президента України та законодавчої влади. Одним із загальних проявів впливу на Голову держави є імпічмент, який полягає в усуненні Президента України з поста способом передбаченим в Законі України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» від 10 вересня 2019 року № 39-ІХ. У цьому випадку, ВРУ у разі вчинення державної зради або іншого злочину Президентом України може достроково припинити його повноваження, усунувши з поста.

Важелями впливу Президента України на парламент виступають його право припинити повноваження парламенту та накладання вето на закони.

Так, Президент України має право достроково припинити повноваження ВРУ, якщо: 1) протягом одного місяця у ВРУ не сформовано коаліцію депутатських фракцій відповідно до статті 83 цієї Конституції; 2) протягом шістдесяти днів після відставки КМУ не сформовано персональний склад КМУ; 3) протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися [1]. Крім того, Президент України призначає позачергові вибори до ВРУ у строки, встановлені Конституцією України.

Накладання вето Президентом виражається в поверненні прийнятого ВРУ закону назад парламенту з вмотивованими пропозиціями для повторного розгляду. Президент має 15 днів, після отримання закону на підписання або накладення вето. Але важливо підкреслити, що якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий ВРУ не менш 301 голосів від її конституційного складу, Президент України буде зобов'язаний його підписати та оприлюднити в офіційних виданнях протягом 10 днів [3, с. 151].

Вплив Президента на КМУ, виражається у повноваженнях щодо призначення Прем'єр-міністра України та деяких міністрів до КМУ.

Відповідно до п.9 ст. 106 Конституції України, Президент України вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у ВРУ, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, подання про призначення ВРУ Прем'єр-міністра України в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після одержання такої пропозиції [1]. За поданням Президента України ВРУ також призначає Міністра оборони України та Міністра закордонних справ України.

Крім того, Президент України зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності [1].

На рівні центральних органів виконавчої влади Президент України має також вплив на їх формування.

Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням КМУ. Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України і КМУ, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня [1].

Так як КМУ уповноважений орган на виконання закону, їх безпосередніми завданнями пов'язаних з Президентом України, відповідно до ст. 25 Закону України «Про Кабінет міністрів України», полягають в виконанні акту Президента України Прем'єр міністром і міністрами, які відповідальні за такий акт, який видається Президентом тільки у випадках передбачені пунктами 5, 18, 21, 23 ч.1 ст.106 Конституції України[4].

ВРУ за пропозицією Президента України або не менш як однієї третини народних депутатів України від конституційного складу ВРУ може розглянути питання про відповідальність КМУ та прийняти резолюцію недовіри КМУ більшістю від конституційного складу ВРУ [1].

Що стосується, судової влади, то вона представляє собою систему судів конституційної та загальної юрисдикції. До перших належить Конституційний суд України, до других — місцеві, апеляційні суди та Верховний суд. Вплив судової влади на Президента України полягає в тому, що Верховний суд надає висновок проте що, діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину, а висновок Конституційного Суду України підтверджує додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпідмент.

Окрім вище згаданого, відповідно до ст. 150 Конституції України, Конституційний Суд окремо перевіряє на відповідність Конституції України законів прийнятих ВРУ, актів Президента та КМУ та інших нормативних актів у випадках передбачених законом, та забезпечує офіційне тлумачення положень Конституції України.

Так як, Конституційний Суд має у складі 18 суддів, яких по 6 призначають Президент України, ВРУ та з'їзд суддів України, то такий орган діє в інтересах одного з передбачених суб'єктів в залежності від суті звернення. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», визначено повноваження Президента України, що впливають на судову систему. Призначення на посаду судді здійснюється Президентом України на підставі та в межах подання Вищої ради правосуддя, без перевірки додержання встановлених вимог до кандидатів на посаду судді та порядку проведення добору чи кваліфікаційного оцінювання кандидатів. Президент України видає указ про призначення судді не пізніше 30 днів з дня отримання відповідного подання Вищої ради правосуддя. [5].

Таким чином система стримувань і противаг має особливе значення при взаємодії гілок влади з Президентом України. В свою чергу Президент відіграє ключову роль у такій системі, впливаючи на інші гілки влади через механізми впливу. Водночас Голова держави підконтрольний гілкам влади через процедуру розслідування вчинених ним злочинів, зокрема імпічмент. Така модель роботи спрямована на забезпечення стабільного функціонування державної влади та дотримання Конституції України. Можна стверджувати, що вдосконалення та нормативне закріплення системи стримувань і противаг сприяє підвищенню ефективності функціонування державного механізму, зміцненню принципу верховенства права, запобіганню узурпації влади, а також забезпеченню реального балансу та узгодженості у взаємодії між гілками державної влади і Президентом України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Гафурова Є.Р. Система стримувань і противаг як механізм забезпечення реалізації принципу поділу влади в Україні. Тези VIII Міжнародної наукової Internet-конференції студентів та молодих вчених «Від громадянського суспільства — до правової держави». 2013. Вип. 42. Харків. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/8f41dd47-6ca9-4834-8406-9eae9c9a22d9/content>
3. Демідась Г., Черниш Н. Система стримувань і противаг у державній владі України. Матеріали III Міжнародної студентської науково - технічної конференції. Тернопільський національний технічний університет ім. І.Пулюя, 2020. С. 150-151. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/32086/2/PGNAP_2020_Demydas_H-The_system_of_contents_150-151.pdf
4. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
5. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

СЕКЦІЯ 5

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ЕКОНОМІЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ

КОТКОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР СТАНІСЛАВОВИЧ

*доктор економічних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Енергетична безпека та «зелений» перехід — це взаємопов'язані процеси, де декарбонізація та відновлювані джерела енергії (ВДЕ) зміцнюють національну незалежність, зменшуючи залежність від імпорту викопного палива. Для України це шлях до стійкої післявоєнної відбудови, що передбачає децентралізацію енергосистеми та відповідність вимогам Європейського зеленого курсу.

Енергетична трансформація Європейського Союзу «вже давно вийшла за межі кліматичної політики. Після повномасштабної агресії росії вона стала питанням безпеки, економіки та стратегічної автономії» [1].

Дану проблематику досліджували чимало науковців, зокрема А. Атаманенко, Д. Бойчук, Н. Гербут, В. Гончаренко, В. Піддубний, А. Пожар, О. Трагнюк, М. Цвеліх, І. Яковюк. Ці науковці є співавторами низки досліджень, присвячених енергетичній безпеці Європейського Союзу та України в контексті сучасних геополітичних викликів.

Метою дослідження є розкриття процесу впровадження Україною міжнародних стандартів у власну правову систему для забезпечення енергетичної безпеки в Європейському Союзі.

Енергетична безпека та «зелений» перехід в ЄС (European Green Deal) нерозривно пов'язані, перетворюючись на ключові інструменти геополітичної стійкості, де до 2050 року планується досягнення кліматичної нейтральності. Цей процес передбачає різке скорочення викидів, розвиток відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) та повну відмову від російських енергоносіїв [2].

Ключовими аспектами такого взаємозв'язку є:

1. Стратегічна стійкість: «зелений» перехід перетворився з екологічної стратегії на інструмент геополітичної безпеки, особливо в контексті зменшення залежності від російських енергоресурсів. Він більше не є суто екологічним питанням; це основа безпеки та автономії Європи. План REPowerEU передбачає швидке припинення залежності від викопного палива з РФ.

2. Відновлення інфраструктури України: втрати застарілої вугільної генерації розглядаються як можливість для децентралізації та побудови нової, екологічної системи з використанням ВДЕ. Крім того, важливим пріоритетом є створення мережі «енергетичних сот» — автономних кластерів, де громади поєднують сонячну, вітрову генерацію та накопичувачі енергії.

3. «Зелений» водень та ВДЕ: Україна планує розвивати понад 30 ГВт потужностей

ВДЕ до 2030 року, включаючи виробництво «зеленого» водню для декарбонізації промисловості та житлового сектора. Ця стратегія спрямована на експорт до ЄС, інтеграцію з європейською енергосистемою та декарбонізацію промисловості, базуючись на великому потенціалі вітрової та сонячної генерації. Необхідно нагадати про впровадження низьковуглецевих технологій та розвиток інфраструктури для електромобілів і водного транспорту в межах Національного енергетичного та кліматичного плану (НПЕК) — National Energy and Climate Plan.

4. Енергоефективність: впровадження розумних мереж (smart grids) та підвищення енергоефективності є ключовими складовими енергетичної незалежності. Важливо згадати про «реалізацію Стратегії термомодернізації будівель до 2050 року. Всі нові та відновлені громадські будівлі мають відповідати стандартам низького енергоспоживання» [3].

Дослідженнями доведено, «синхронізація української енергосистеми з європейською ENTSO-E у перші тижні повномасштабної війни дозволила не тільки підтримати стійкість української енергомережі, але і підсилила європейських партнерів» [4].

Таким чином, Україна має шанс побудувати енергосистему нового покоління швидше, ніж це робить ЄС. Україна стоїть перед вибором: підтримувати застарілу систему чи перейти до інноваційно-зеленого розвитку. Системне оновлення енергосистеми через відновлювану генерацію та цифрові технології можливе лише за умови реформи регуляторного середовища. Пріоритетами є інституційна прозорість, залучення «зелених» інвестицій та синхронізація з європейськими стандартами.

Енергетичний перехід ЄС — це не лише кліматична політика, а нова економічна модель. Необхідно констатувати, що для України це означає відбудову, яка має бути не відновленням старої системи, а інтеграцією у нову енергетичну архітектуру Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Робота народних депутатів в Криворізькому окрузі: офіційний сайт. URL: <https://ndu.kr.ua/985-evropejski-politichni-partiji-yak-pratsyue-bagatorivneva-demokratiya-es-i-chomu-tse-vazhливо-dlya-ukrajini> (дата звернення: 11.04.2026).
2. Кукуруз О. В., Батанова Н. М. Енергетична політика ЄС: реформування та проблеми реалізації в контексті геополітичних викликів. *Науковий журнал «Політикус»*. 2023. Випуск 5. С. 55-60.
3. BDO Ukraine Офіційний сайт. URL: <https://www.bdo.ua/en-gb/insights-1/information-materials/2025/implementation-of-the-national-energy-and-climate-plan-by-2030> (дата звернення: 13.04.2026).
4. Урядовий портал: Офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zelenyi-perekhid-tse-shliakh-do-zmitsnennia-enerhetychnoi-nezalezhnosti-i-natsionalnoi-bezpeky-herman-halushchenko> (дата звернення: 11.04.2026).

АРТЮХ НАДІЯ ГЕОРГІЇВНА

студентка 4 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

СТЕЦЬ ОЛЕГ МИКОЛАЙОВИЧ

доктор юридичних наук, професор

завідувач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права,

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Європейська система захисту прав людини сформувалася як цілісний механізм, що поєднує нормативні положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція) та практику Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), яка відіграє ключову роль у процесі їх тлумачення та розвитку. Особливістю цієї системи є її динамічний характер, що дозволяє адаптувати зміст прав і свобод до сучасних суспільних викликів, включаючи збройні конфлікти та інші надзвичайні обставини.

Конвенція не лише закріплює перелік основоположних прав, але й визначає межі допустимого втручання держави у сферу їх реалізації. Таке втручання визнається правомірним лише за умови відповідності критеріям законності, легітимної мети та необхідності у демократичному суспільстві, що фактично формує трикомпонентний тест оцінки обмежень прав людини [1]. У практиці ЄСПЛ зазначені критерії наповнюються конкретним змістом, що забезпечує узгодженість підходів до оцінки втручання держави незалежно від характеру суспільних умов. В умовах воєнного стану особливого значення набуває концепція «межі розсуду держави» (*margin of appreciation*), яка визнає за державами певну свободу у виборі засобів реагування на загрози, проте не звільняє їх від обов'язку дотримання фундаментальних прав людини. Як зазначено у рішенні ЄСПЛ у справі *Lawless v. Ireland*, держава може вдаватися до виняткових заходів лише за наявності надзвичайної ситуації, що реально загрожує життю нації, причому такі заходи повинні бути обмежені рамками суворої необхідності [3].

Подальший розвиток цього підходу відображений у практиці Суду, зокрема у справі *A and Others v. the United Kingdom*, де було наголошено, що навіть за умов боротьби з тероризмом держава зобов'язана забезпечувати дотримання принципу пропорційності та уникати дискримінаційних заходів [4]. Таким чином, ЄСПЛ фактично формує стандарт, відповідно до якого надзвичайні обставини не можуть бути підставою для повного ігнорування прав людини, а лише допускають їх обмеження у чітко визначених межах.

Зазначені підходи систематизовані у Керівництві щодо статті 15 Конвенції, підготовленому Радою Європи, де підкреслюється, що дерогація повинна мати винятковий характер, бути тимчасовою та супроводжуватися належним контролем як на національному, так і на міжнародному рівнях [5]. Особлива увага приділяється обов'язку держави доводити обґрунтованість запроваджених обмежень, що свідчить про збереження пріоритету прав людини навіть в умовах кризових ситуацій.

У цьому контексті європейські стандарти виступають не лише як система правових норм, але і як інструмент оцінки ефективності державної політики у сфері прав людини. Їх значення для України зростає у зв'язку з одночасною необхідністю протидії збройній агресії та забезпечення відповідності національної правової системи вимогам європейської інтеграції. Запровадження воєнного стану в Україні актуалізувало питання практичного застосування механізму обмеження прав і свобод людини у відповідності до європейських стандартів. У цьому контексті актуальним є інститут дерогації, який дозволяє державі тимчасово відступати від виконання окремих міжнародних зобов'язань за наявності надзвичайних обставин, що загрожують життю нації [1]. Україна, реалізуючи своє право на дерогацію, офіційно повідомила про відступ від окремих положень Конвенції у зв'язку зі збройною агресією, що відповідає вимогам міжнародного права щодо належного інформування про такі заходи [5]. Водночас сам факт дерогації не означає автоматичної легітимності будь-яких обмежень, оскільки вони повинні відповідати критеріям необхідності, пропорційності та часової обмеженості.

На рівні національного законодавства правові засади функціонування режиму воєнного стану визначені Законом України «Про правовий режим воєнного стану», який передбачає можливість встановлення тимчасових обмежень конституційних прав і свобод із зазначенням строку їх дії та конкретного змісту таких обмежень [6]. Ст. 6 цього Закону безпосередньо корелюється зі ст. 15 Конвенції в частині повідомлення Генерального секретаря Ради Європи про межі відступу. При цьому Конституція України закріплює перелік прав, які не підлягають обмеженню навіть в умовах воєнного стану, що узгоджується із міжнародними стандартами у сфері прав людини [2].

Практичне застосування зазначених положень виявляє низку проблем, пов'язаних із визначенням меж допустимого втручання у права людини. Зокрема, постає питання визначення співвідношення між потребами національної безпеки та необхідністю збереження демократичних стандартів, що особливо виразно проявляється у питаннях обмеження свободи пересування, права на приватне життя та свободи вираження поглядів. У цьому аспекті практика Європейського суду з прав людини відіграє роль орієнтиру для оцінки допустимості відповідних заходів. Суд неодноразово наголошував, що навіть за умов надзвичайного стану держави зобов'язані забезпечувати належний рівень правових гарантій, включаючи доступ до правосуддя та ефективні засоби захисту [4]. Відсутність таких гарантій або їх формальний характер можуть свідчити про порушення Конвенції, навіть якщо держава формально скористалася правом на дерогацію.

Особливу увагу слід звернути на те, що обмеження прав людини повинні мати індивідуалізований характер і не можуть застосовуватися як універсальний інструмент без належного обґрунтування. У цьому контексті принцип пропорційності набуває визначального значення, оскільки саме він дозволяє встановити баланс між легітимною метою держави та ступенем втручання у права особи. Оцінка балансу має базуватися на принципі fair balance (справедливого балансу) між загальним інтересом та захистом фундаментальних прав. Відповідно до підходів, сформованих у практиці ЄСПЛ, надмірне або невинуватне втручання не може бути виправдане навіть посиланням на надзвичайні обставини [3].

Функціонування правової системи України в умовах воєнного стану зумовлює необхідність переосмислення співвідношення між публічними інтересами та сферою індивідуальних прав, оскільки розширення дискреційних повноважень держави

об'єктивно впливає на інтенсивність втручання у права і свободи особи. За таких обставин ключового значення набуває не лише нормативне визначення меж допустимого обмеження прав, але й якість правозастосовної діяльності, в межах якої ці обмеження реалізуються. Додаткової складності набуває питання реалізації дискреційних повноважень органів виконавчої влади, межі яких в умовах динамічної безпекової ситуації не завжди мають достатньо визначений характер. З огляду на підходи, сформовані у практиці Європейського суду з прав людини, оцінка допустимості втручання не може зводитися до формальної відповідності законодавству, а передбачає встановлення змістовного зв'язку між застосованими заходами та метою їх запровадження. Такий підхід виключає можливість використання надзвичайного стану як універсального обґрунтування для обмеження прав без належної індивідуалізації відповідних рішень та вимагає доведення їх об'єктивної необхідності у кожному конкретному випадку.

У цьому контексті особливої уваги потребує проблема обґрунтованості втручання у права людини, яка нерідко підмінюється посиланням на загальні міркування безпеки. Відсутність чітко визначених критеріїв застосування обмежень або їх надмірно узагальнений характер ускладнює перевірку їх відповідності принципу пропорційності, що, у свою чергу, може призводити до розмивання меж правомірного втручання. Як впливає з положень Конвенції та їх тлумачення у практиці ЄСПЛ, оцінка допустимості втручання фактично зводиться до перевірки його пропорційності встановленим меті [1].

Окремого аналізу потребує питання ефективності судового контролю, який в умовах воєнного стану набуває особливої складності. Об'єктивні обставини, пов'язані з функціонуванням судової системи, можуть впливати на своєчасність і повноту розгляду справ, однак це не змінює вимоги щодо забезпечення ефективних засобів юридичного захисту. У цьому аспекті практика ЄСПЛ послідовно виходить із того, що доступ до суду та можливість оскарження втручання у права є невід'ємною складовою гарантій, передбачених Конвенцією, і не можуть бути зведені до формального існування відповідних процедур.

Крім того, уваги заслуговує проблема правової визначеності, яка в умовах інтенсивного нормотворення може зазнавати істотних трансформацій. Невизначеність або надмірна широта формулювань нормативних приписів створює передумови для їх неоднакового застосування, що суперечить вимогам передбачуваності правового регулювання. Відповідно до європейських стандартів, норма, яка допускає втручання у права людини, повинна бути сформульована з достатнім ступенем чіткості, щоб особа могла передбачити наслідки своєї поведінки [5]. З урахуванням викладеного доцільним видається уточнення національного законодавства шляхом конкретизації критеріїв допустимого обмеження прав людини в умовах воєнного стану, зокрема через нормативне закріплення вимог щодо індивідуалізації таких обмежень та обов'язку належного обґрунтування їх пропорційності.

Отже, забезпечення прав людини в умовах воєнного стану виступає індикатором спроможності держави функціонувати в межах європейської правової традиції, у якій навіть виняткові обставини не нівелюють зміст правових гарантій, а зумовлюють підвищені вимоги до їх практичної реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996, № 30, ст. 141.
3. Case of Lawless v. Ireland (No. 3) (Application № 332/57): Judgment of the European Court of Human Rights of 1 July 1961. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/tur#%22itemid%22\[%22001-57518%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/tur#%22itemid%22[%22001-57518%22])
4. Case of A and Others v. the United Kingdom (Application № 3455/05): Judgment of the European Court of Human Rights of 19 February 2009. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22\[%22001-116888%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22[%22001-116888%22])
5. Guide on Article 15 of the European Convention on Human Rights: Derogation in time of emergency / Council of Europe. 2022. 34 p. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_15_eng
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015, № 28, ст. 250.

НЕСТЕРЕНКО ОКСАНА ВОЛОДИМИРІВНА

*кандидат технічних наук, доцент,
старший викладач кафедри охорони праці та цивільної безпеки
Криворізького національного університету,*

ШУРУПОВА КАТЕРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри професійної та соціально – гуманітарної освіти
Криворізького національного університету*

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ЄС У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Процес європейської інтеграції України, закріплений у статті 424 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, зумовлює необхідність до поступового наближення національного законодавства до стандартів Євросоюзу в сфері соціальної політики та трудових відносин. Одним із ключових викликів зазначеного процесу є подолання нормативної спадщини радянської доби, в рамках якої охорона праці зводилася до формального дотримання стандартів ГОСТів та системи компенсаційних пільг за роботу у шкідливих умовах, що принципово суперечить сучасній превентивній парадигмі ЄС. В умовах євроінтеграційного курсу та тривалого воєнного конфлікту питання гармонізації вітчизняного законодавства з правом Євросоюзу у сфері охорони праці набуває особливої науково-практичної актуальності, оскільки формування безпечного виробничого середовища є невід’ємною складовою соціальної функції держави [1].

Метою дослідження є комплексний аналіз стану гармонізації законодавства України у сфері охорони праці з нормативними актами Європейського Союзу, виявлення системних суперечностей та визначення пріоритетних напрямів подальшої імплементації європейських стандартів.

Гармонізація законодавства являє собою цілеспрямований процес узгодження національних правових норм із правовими стандартами Європейського Союзу з метою досягнення їх змістовної сумісності. У сфері охорони праці зазначений процес ґрунтується

на принципах превентивності, безумовної відповідальності роботодавця та пріоритету захисту життя і здоров'я працівника над економічними інтересами [2].

Основоположним нормативним актом ЄС у досліджуваний сфері є Рамкова директива 89/391/ЄЕС, яка визначає загальні принципи управління безпекою праці та встановлює обов'язки держав-членів щодо їх імплементації. Директива закріплює ризик-орієнтований підхід як методологічну основу охорони праці, що передбачає систематичне виявлення, оцінку та мінімізацію виробничих небезпек на всіх рівнях організації трудового процесу [3].

Таким чином, гармонізація законодавства є не лише формальним актом нормативного узгодження, а й глибокою інституційною трансформацією всієї системи управління охороною праці, що передбачає зміну регуляторної філософії та управлінської культури.

Базовим нормативним актом національного законодавства у досліджуваний сфері є Закон України «Про охорону праці», який визначає засади державної політики, правовий статус учасників трудових відносин та механізми забезпечення безпечних і здорових умов праці [1].

Незважаючи на певний нормативний прогрес, законодавство України ще не досягло повної відповідності стандартам ЄС. Зокрема, вітчизняна регуляторна система тривалий час функціонувала на засадах реактивного підходу, орієнтованого на документування наслідків нещасних випадків, а не на превентивне управління ризиками, що суттєво знижувало ефективність охорони праці [4].

Додатковими системними вадами є фрагментарність нормативної бази, дублювання регуляторних функцій між різними органами державного нагляду, а також недостатня дієвість механізмів контролю за виконанням вимог охорони праці.

Гармонізація законодавства України з нормами Європейського Союзу у сфері охорони праці є складним і багатоаспектним правовим процесом, що передбачає не лише формальне узгодження нормативно-правових актів, а й концептуальну трансформацію підходів до забезпечення безпеки праці відповідно до сучасних європейських стандартів. Стратегічною метою цього процесу є формування ефективної системи управління професійними ризиками, побудованої на принципах превентивності, системності та персональної відповідальності роботодавця [2].

Пріоритетним напрямом гармонізації є імплементація директив Європейського Союзу, передусім Рамкової директиви 89/391/ЄЕС, яка визначає базові принципи організації охорони праці. Директива закріплює обов'язок роботодавця забезпечувати безпечні умови праці шляхом систематичної ідентифікації, оцінки та мінімізації ризиків, а також залучення працівників до участі в системі управління виробничою безпекою [3]. Імплементація її положень в Україні сприяє переходу від застарілої реактивної моделі до сучасного ризик-орієнтованого управління охороною праці.

Самостійним напрямом є запровадження ризик-орієнтованого управління охороною праці. На відміну від традиційної нормативістської моделі, заснованої на дотриманні приписів, європейська система передбачає активне та безперервне управління небезпеками безпосередньо на підприємстві. Це охоплює систематичний аналіз виробничих процесів, кількісну оцінку рівня ризиків та розроблення адресних заходів щодо їх зниження [4], що дозволяє одночасно скоротити виробничий травматизм і підвищити загальну операційну ефективність.

Важливим напрямом є також розбудова інтегрованих систем управління охороною праці відповідно до міжнародних стандартів серії ISO 45001. У країнах ЄС широко застосовуються системи менеджменту, що поєднують питання виробничої безпеки, екологічного управління та забезпечення якості. Впровадження таких систем в Україні підвищує рівень організаційної зрілості підприємств та сприяє їх відповідності вимогам міжнародних ринків [2].

Окремої уваги потребує питання посилення відповідальності роботодавців за стан охорони праці. Законодавство ЄС конструє роботодавця як суб'єкта, що несе повну та безумовну відповідальність за безпеку виробничого середовища, що створює дієві правові стимули для впровадження превентивних заходів. В Україні цей інститут перебуває на стадії становлення та потребує системного вдосконалення як у площині нормативного регулювання, так і правозастосовної практики [1].

Самостійним напрямом гармонізації є реформування системи державного нагляду та контролю у сфері охорони праці. Європейська модель інспекційної діяльності поєднує наглядово-контрольні та консультативно-методичні функції, що забезпечує не лише виявлення порушень, а й їх системне попередження. В Україні необхідно підвищити ефективність інспекційної діяльності Держпраці, забезпечити її функціональну незалежність та прозорість контрольних процедур відповідно до стандартів МОП.

Отже, основними напрямами гармонізації законодавства України з нормами ЄС у сфері охорони праці є: імплементація директив ЄС, запровадження ризик-орієнтованого підходу, розбудова інтегрованих систем управління безпекою праці, посилення інституту відповідальності роботодавця та вдосконалення системи державного нагляду. Послідовна реалізація зазначених напрямів забезпечить підвищення рівня безпеки праці та прискорить інтеграцію України до європейського правового простору.

Процес гармонізації пов'язаний із системними проблемами, серед яких — недостатній рівень фінансування реформ у сфері охорони праці, інституційна складність адаптації законодавства та низький рівень культури безпеки серед роботодавців і найманих працівників [4].

Суттєвим дестабілізуючим чинником є запровадження воєнного стану, який об'єктивно ускладнює реалізацію структурних реформ та послаблює практичний контроль за дотриманням нормативних вимог охорони праці на підприємствах різних форм власності.

Окремою проблемою залишається недостатній рівень фахової підготовки спеціалістів з охорони праці та відсутність дієвих організаційно-правових механізмів практичного впровадження європейських стандартів на рівні підприємств і установ.

Подальший розвиток законодавства України у сфері охорони праці має бути стратегічно орієнтований на повноцінну інтеграцію з правовою системою ЄС. Це передбачає послідовну адаптацію нормативної бази, широке впровадження сучасних методологій управління ризиками та цифровізацію процесів контролю [2].

Невід'ємною умовою успішної гармонізації є підвищення рівня професійної підготовки фахівців з охорони праці, розвиток системи безперервного навчання персоналу підприємств та формування сталої культури виробничої безпеки як на корпоративному, так і на суспільному рівні.

Цілеспрямоване використання міжнародного досвіду та кращих практик держав — членів ЄС дозволить підвищити системну ефективність охорони праці й забезпечити гідний рівень захисту трудових прав та здоров'я працівників.

Гармонізація законодавства України з нормами ЄС у сфері охорони праці є стратегічним пріоритетом державної правової політики. Її реалізація сприяє підвищенню рівня виробничої безпеки, скороченню виробничого травматизму та зміцненню правових засад євроінтеграції України.

Подальший поступ у цій сфері потребує системного підходу, що охоплює вдосконалення нормативно-правової бази, формування культури безпеки праці та широке запровадження сучасних управлінських і цифрових рішень у галузі охорони праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про охорону праці». Київ, 1992 (зі змінами).
2. Атаманчук П.С. Основи охорони праці : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 224 с.
3. Directive 89/391/EEC on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health of workers at work. Brussels, 1989.
4. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці: підручник. Львів: Афіша, 2006. 336с.

ЛЕМЕШКО СОФІЯ СЕРГІЇВНА

студентка 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ДАЦЮК ТЕТЯНА КУЗЬМІВНА

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

**МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Європейська інтеграція України є стратегічним напрямом розвитку держави, який охоплює політичні, економічні та соціальні трансформації. У цьому процесі особливого значення набувають міграційні явища, що суттєво впливають на демографічну структуру населення, ринок праці та загальний потенціал держави. Міграційні процеси в Україні мають тривалу історію, однак їх інтенсивність значно зросла після 2014 року, а особливо після початку повномасштабної війни у 2022 році. Військова агресія стала ключовим чинником вимушеного переміщення населення як всередині країни, так і за її межі. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, мільйони українців отримали тимчасовий захист у країнах Європейського Союзу, що створило безпрецедентну міграційну кризу в сучасній Європі [1].

Основними детермінантами міграції залишаються економічні, соціальні та безпекові чинники. Низький рівень оплати праці в Україні порівняно з країнами ЄС, обмежені можливості працевлаштування та нестабільність ринку праці стимулюють трудову міграцію. Водночас військові дії значно посилили вимушене переміщення населення. Окрему увагу слід приділити впливу міграції на демографічну ситуацію. Тривале посилення міграційних процесів у поєднанні зі зниженим рівнем народжуваності

призводить до стійкого скорочення населення. Відтік населення, особливо молоді та осіб працездатного віку, призводить до скорочення трудового потенціалу країни. Це створює довгострокові ризики для економічного розвитку, системи соціального забезпечення та пенсійної системи. Важливою проблемою є явище «відтоку мізків», яке полягає у виїзді висококваліфікованих спеціалістів, науковців та студентів за кордон.

Відтік працездатного населення за кордон спричиняє загострення проблеми нестачі кваліфікованої робочої сили в Україні. Найбільш відчутно це проявляється у сферах охорони здоров'я, будівництва, промислового виробництва та соціальних послуг, що уповільнює економічне відновлення держави. Це негативно впливає на інноваційний розвиток держави та уповільнює процес модернізації економіки. Разом із тим міграційні процеси мають і позитивні наслідки. Зокрема, значну роль відіграють грошові перекази трудових мігрантів, які підтримують споживчий попит і стабілізують економічну ситуацію. За даними Світового банку, обсяг таких переказів є суттєвим елементом фінансових надходжень країни [2]. Крім економічного ефекту, міграція сприяє соціальному та освітньому розвитку громадян. Перебуваючи в країнах Європейського Союзу, українці отримують доступ до нових стандартів освіти, медицини та ринку праці. Це формує потенціал для подальшого перенесення європейських практик в Україну. У контексті євроінтеграції важливим є поступове наближення українського законодавства до норм ЄС у сфері міграційної політики. Основою цього процесу виступає Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка визначає ключові напрями співпраці та гармонізації законодавства [3].

Міграційні потоки між країнами Європи та Україною мають переважно асиметричний характер. Україна виступає здебільшого як країна відпливу робочої сили, тоді як зворотна міграція є значно менш інтенсивною. При цьому основні міграційні переміщення в межах Європи пов'язані з економічними можливостями, рівнем життя та політико-правовими умовами в різних державах. Формування потоку кваліфікованих мігрантів до України є обмеженим через різницю в рівнях економічного розвитку та привабливості ринку праці. Також важливу роль у регулюванні міграційних процесів відіграють міжнародні організації, зокрема Міжнародна організація з міграції, яка здійснює моніторинг переміщення населення та розробляє рекомендації щодо міграційної політики [4]. Перспективи розвитку міграційної ситуації в Україні залежать від низки внутрішніх і зовнішніх чинників. Ключовим завданням держави є створення умов для повернення громадян, що передбачає економічне відновлення, підвищення рівня заробітної плати, розвиток інфраструктури та гарантування безпеки. Окремим напрямом є формування політики реінтеграції мігрантів, яка має забезпечити ефективне залучення громадян, що повертаються, до економічного та суспільного життя. Це дозволить компенсувати втрати людського капіталу та сприятиме відновленню країни. Важливим є також розвиток співпраці з країнами Європейського Союзу у сфері регулювання міграційних потоків. Узгоджена політика дозволить мінімізувати негативні наслідки масової міграції та забезпечити більш стабільне управління цими процесами.

Отже, міграційні процеси в умовах інтеграції України до Європейського Союзу є багатовимірним явищем, яке одночасно створює виклики та відкриває нові можливості. Ефективна державна політика, спрямована на управління міграцією, є ключовим чинником успішної євроінтеграції та сталого розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Ukraine situation reports. URL: <https://www.unhcr.org>
2. Світовий банк. Migration and remittances data. <https://www.worldbank.org>
3. Угода про асоціацію між Україною та Європейський Союз від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
4. Міжнародна організація з міграції. Migration and Ukraine reports. URL: <https://ukraine.iom.int/uk>

МАРТИНЮК ОЛЕКСАНДРА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 4 курсу

*Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

ГУЗЕНКО ОЛЕНА ПАВЛІВНА

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ*

**ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЦИФРОВОГО РИНКУ ЄС:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Інтеграція України до цифрового ринку Європейського Союзу є важливим напрямом сучасної державної політики, що зумовлений глобальними процесами цифровізації та необхідністю включення національної економіки до європейського економічного простору. Формування Єдиного цифрового ринку передбачає усунення бар'єрів для вільного руху цифрових послуг, капіталу та даних, а також гармонізацію правового регулювання у сферах електронної комерції, захисту персональних даних, кібербезпеки та розвитку цифрової інфраструктури.

Єдиний цифровий ринок охоплює цифровий маркетинг, електронну комерцію, телекомунікацію та є частиною Єдиного європейського ринку. Цифровий ринок є результатом диджиталізації суспільства та розвитку цифрової економіки. Розвиток цифрової економіки України прискорився внаслідок війни. За рівнем розвитку цифрових державних послуг у рейтингу Online services Index Україна посіла п'яте місце у світі у 2024 році [1].

Враховуючи економічні зрушення, що спостерігалися у межах Євросоюзу протягом останніх років, існуючі методи захисту економічної конкуренції на цифрових теренах виявилися не зовсім адекватними. Це, своєю чергою, зумовило потребу у формуванні системи регулювання діяльності провідних цифрових суб'єктів. З огляду на це, Європарламент затвердив Регламент № 2022/1925 від 14 вересня 2022 року стосовно забезпечення конкурентності та прозорості на цифрових ринках (Акт про цифрові ринки, Digital Markets Act). Суть цього документа полягає у створенні таких засад, які б гарантували коректну роботу єдиного ринку, встановлюючи норми, що сприяють чесній конкуренції як на цифрових ринках загалом, так і для тих, хто користується основними послугами платформ (core platform services), які надаються так званими контролерами доступу (гейткіперами) [2].

Незважаючи на низку труднощів, наша країна вже продемонструвала доволі суттєві успіхи на цьому шляху. Приміром, ухвалення Закону України від 01.12.2022 № 2801-IX «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [3] стало значущим зрушенням у бік цифровізації. Крім того, Україна невпинно працює спільно з Європейським Союзом у межах таких програм, як "Горизонт Європа", "Цифрова Європа" та низки інших проєктів, які стимулюють впровадження передових рішень.

Водночас, приєднання до Єдиного цифрового ринку розкриває свіжі обрії для українського комерційного сектору. Мікро-, малі та середні підприємства набувають доступу до об'ємного ринку споживачів ЄС, що дає їм змогу розширювати діяльність та ефективно змагатися на світовій арені. Українські початкові технологічні компанії (стартапи) спроможні залучати європейський капітал, а пересічні громадяни матимуть змогу користуватися найновішими цифровими сервісами нарівні з мешканцями держав Євросоюзу.

Інтеграція також передбачає модернізацію наявної інфраструктури, що послужить каталізатором для розвитку передових технологій (зокрема, штучного інтелекту, блокчейну, Інтернету речей) на території України, а також стимулюватиме підвищення кваліфікаційних рівнів українських фахівців та зростання ІТ-сектору в державі. Втягнення України до цифрового єдиного ринку ЄС є не лише суто економічною процедурою, але й ключовим етапом для поглиблення її європейської інтеграції, що підсилює розвиток соціуму та гарантує його цифрову стійкість.

У структурі Угоди про асоціацію України з ЄС, що ратифікована у 2014 році, інтеграція цифрового ринку передбачена через [4]:

- 1) лібералізацію торгівлі комп'ютерними послугами;
- 2) інтеграцію України до внутрішнього ринку телекомунікаційних послуг ЄС;
- 3) співпрацю у розвитку електронної торгівлі;
- 4) співпрацю у сфері інформаційного суспільства;
- 5) наближення політики з питань аудіовізуальної галузі.

Співробітництво по лінії Україна-Європейський Союз у сфері розбудови інформаційного суспільства сфокусоване на втіленні вітчизняних планів щодо цифрової трансформації, формуванні сучасної нормативної бази в електрозв'язку, а також розширенні участі нашої держави у європейських дослідницьких та інноваційних програмах у галузі ІКТ [4]. У цьому контексті, приєднання до Єдиного цифрового ринку ЄС позиціонується як один із ключових пріоритетів для економічного та правового розвитку країни.

Для досягнення узгодженості національного законодавства з нормами ЄС було ухвалено низку фундаментальних правових актів. Зокрема, Закон України «Про електронні комунікації» № 1591-IX [5] впроваджує положення Європейського кодексу електронних комунікацій, а закон «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» наближає національну систему до Регламенту (ЄС) № 910/2014. Крім того, діють закони «Про кібербезпеку України», «Про стимулювання розвитку цифрової економіки» та «Про електронну комерцію», які слугують правовою основою для цифрового ринку. Паралельно ведеться інтенсивна робота над підзаконними актами для повного впровадження цих норм.

Серйозним завданням залишається забезпечення налагодженої електронної взаємодії між державними інформаційними ресурсами. Наразі функціонування електронних сервісів, як-от Prozorro, система електронного декларування та митні

системи, вимагає зв'язку державних реєстрів та баз даних. У зв'язку з цим, запроваджується система електронної взаємодії відповідно до European Interoperability Framework (EIF) 2.0 [6; 7], мета якої — гарантувати сумісність інформаційних систем органів влади, бізнесу та громадян.

Особливу роль у формуванні цифрового регулювання відіграє законодавчий акт ЄС про цифрові ринки (Digital Markets Act), спрямований на обмеження домінуючого впливу великих цифрових платформ та забезпечення чесної конкуренції. Його імплементація вже позначилася на діяльності таких компаній, як Apple, Google та Meta, у частині унеможливлення зловживання їхнім становищем на ринку [8].

Наближення України до стандартів Єдиного цифрового ринку ЄС має вагомі економічні наслідки. За даними досліджень, це може стимулювати зростання експорту товарів і послуг, додати 2,4–12,1 % до ВВП та підвищити добробут населення [9].

Україна активно розбудовує свою цифрову економіку та електронне урядування. Платформа «Дія» стала одним із найбільш успішних прикладів цифрової трансформації надання державних послуг.

Водночас інтеграційний процес супроводжується певними труднощами. До них належать висока інтенсивність кіберзагроз, спричинена бойовими діями, руйнування необхідної інфраструктури, наявність цифрового розриву та ін..

Таким чином, інтеграція України в Єдиний цифровий ринок ЄС є багатогранним і складним процесом, що охоплює правові, економічні та технологічні аспекти. Успіх його реалізації залежить від подальшого приведення законодавства у відповідність, розвитку цифрової інфраструктури, укріплення кіберзахисту та ефективної міжнародної співпраці. Незважаючи на існуючі перешкоди, Україна послідовно інтегрується у європейський цифровий простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. World e-Government Development Index (EGDI) 2024. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/421580/egdi-e-government-development-index-ranking/>.
2. Digital Transformation of Industries. World Economic Forum. 2017. URL: <https://www.weforum.org/projects/digital-transformation-of-industries>.
3. Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>.
4. BBC News Україна. Занепад чи тимчасова криза: що відбувається в українській ІТ-галузі. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cndn8z34lkpo>.
5. Закон України «Про електронні комунікації» від 16.12.2020 № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів» від 10.05.2018 № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/357-2018-%D0%BF#Text>.
7. Forbes Ukraine. Експорт ІТ-послуг з України. URL: <https://forbes.ua/news/eksport-it-poslug-z-ukraini-za-misyats-skorotiv-sya-na-35-nbu-31052024-21497>.
8. ЄС розслідує можливі порушення Apple, Google та Meta нового цифрового закону. Євроінтеграційний портал. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/03/25/7182349/>.
9. Міністерство цифрової трансформації України. Економічні переваги інтеграції в Єдиний цифровий ринок ЄС. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/ekonomichni-perevagi-vid-integratsii-v-ediniy-tsifroviy-rinok-es-nazvani-realni-tsifri>.

МЕЛЬНИК ОЛЕКСАНДРА СЕРГІЙВНА

студентка 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

КОТКОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР СТАНІСЛАВОВИЧ

доктор економічних наук, професор,

в.о. завідувача кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНФЛЯЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТА РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ЇХ РЕГУЛЮВАННІ

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується суттєвими трансформаціями, спричиненими воєнними діями, що безпосередньо впливають на макроекономічну стабільність. Однією з ключових проблем є посилення інфляційних процесів, які негативно позначаються на рівні життя населення, функціонуванні бізнесу та фінансовій системі держави. Інфляцію доцільно розглядати як макроекономічне явище, що характеризується тривалим зростанням загального рівня цін у країні, внаслідок чого відбувається зниження реальної вартості грошей та їх купівельної спроможності. В умовах воєнної економіки це явище набуває особливої специфіки та відрізняється від інфляції мирного періоду як за джерелами виникнення, так і за швидкістю поширення [1, с.103]. У мирний час інфляційні процеси зазвичай формуються під впливом поступових і відносно передбачуваних економічних чинників. Натомість у воєнних умовах інфляція має більш різкий і нестабільний характер, оскільки спричиняється раптовими шоками, що охоплюють різні сфери економіки [1, с. 104].

Повномасштабна агресія росії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, спричинила глибокі економічні потрясіння, одним із проявів яких стало значне прискорення інфляційних процесів [2, с. 12]. Війна зумовила спад виробництва, дестабілізацію ринків, девальвацію національної валюти та зростання бюджетного дефіциту, що в сукупності посилює інфляційний тиск і негативно вплинуло на соціально-економічне становище населення. У цьому контексті доцільно детальніше проаналізувати основні причини посилення інфляційних процесів в умовах воєнної економіки. Насамперед суттєвим чинником виступає скорочення обсягів виробництва, зумовлене руйнуванням підприємств, їх зупинкою або релокацією, що призводить до зменшення пропозиції товарів і послуг на внутрішньому ринку. Важливу роль відіграє руйнування критичної інфраструктури, зокрема транспортної та енергетичної, що ускладнює виробничі процеси та підвищує витрати бізнесу. Порушення логістичних ланцюгів постачання спричиняє дефіцит окремих товарів, що закономірно веде до зростання цін. [3, с. 1].

Додатковим фактором є суттєве збільшення державних витрат, передусім на оборонні потреби та соціальну підтримку, що формує значний бюджетний дефіцит. Умови валютної нестабільності, зокрема девальвація національної валюти, посилюють інфляційний тиск через подорожчання імпортової продукції. Окремо слід відзначити застосування емісійних механізмів фінансування бюджетного дефіциту, що призводить до

збільшення грошової маси в обігу без відповідного зростання товарного забезпечення [4, с. 160].

Поряд із зазначеними воєнно-економічними чинниками, інфляційні процеси в Україні також мають системний характер і зумовлені низкою макроекономічних дисбалансів, що формувалися протягом усього періоду незалежності. До таких причин належать «неконтрольована» емісія грошової маси, яка призводить до надлишкового зростання грошової пропозиції, кредитна експансія, що стимулює збільшення попиту без відповідного товарного забезпечення; недосконалість механізму використання внутрішніх державних позик та залучення іноземних інвестицій, що ускладнює фінансування економіки. Зокрема, недоліки податкової системи, які знижують ефективність бюджетного регулювання, тривала фіксація офіційного валютного курсу, що створює дисбаланси на валютному ринку, а також непослідовність економічної політики держави, яка послаблює стабільність макроекономічного середовища [5, с. 338].

Варто визначити, що сукупність зазначених факторів зумовлює необхідність механізму регулювання інфляційних процесів в Україні. Важливу роль у цьому процесі відіграє Європейський союз (ЄС), виступаючи ключовим зовнішньополітичним партнером у забезпеченні макроекономічної стабільності в умовах воєнної економічної ситуації. З огляду на те, що Україна має статус країни-кандидата на вступ до ЄС, посилюється значення процесів євроінтеграції, зокрема гармонізації економічних та фінансових стандартів із вимогами Європейського Союзу. Це зумовлює поступове наближення національної економічної політики до європейських підходів та посилення інституційної взаємодії у фінансово-економічній сфері. У цьому контексті особливого значення набуває розуміння основних інструментів і напрямів підтримки з боку ЄС, спрямованих на стримування інфляційних процесів в Україні.

Першочерговим напрямом впливу ЄС на стримування інфляційних процесів в Україні є надання масштабної фінансової допомоги, спрямованої на покриття дефіциту державного бюджету. Така підтримка реалізується через декілька взаємодоповнюючих інструментів. Зокрема, у межах виняткової макрофінансової допомоги, що надається в рамках ініціативи G7 «ERA», було здійснено транш обсягом 4,1 млрд євро. Окремим напрямом є реалізація програми Ukraine Facility, у межах якої Україна отримує регулярні виплати, зокрема понад 1,8 млрд євро в межах одного з траншів [6]. Поряд із цим, ЄС формує довгострокову систему підтримки, що передбачає створення окремого фонду допомоги Україні у наступному бюджетному періоді 2028–2034 років із поступовим збільшенням обсягів фінансування. У такий спосіб ЄС закріплює свою позицію як ключового та найбільш надійного фінансового партнера України [7]. Додатковим напрямом впливу Важливе значення мають також ініціативи ЄС щодо інтеграції України до єдиного ринку та функціонування «шляхів солідарності», які забезпечують розширення доступу до європейських ринків, безперебійний товарообіг і зниження логістичних витрат, що в сукупності сприяє стабілізації цін та зменшенню інфляційного тиску [8].

Крім того, важливим інструментом виступає макрофінансова допомога, яка надається Європейський Союз у формі як грантів, так і кредитів. Такий підхід забезпечує гнучкість фінансування в умовах воєнної невизначеності та дозволяє оперативно реагувати на економічні виклики. Зокрема, у 2022 році Україна отримала 11,6 млрд євро у вигляді кредитів і грантів, а у 2023 році було надано безпрецедентний пакет підтримки у формі пільгових кредитів обсягом 18 млрд євро. У 2024 році ЄС запровадив новий пакет

макрофінансової допомоги, що передбачає використання механізму кредитної співпраці, зокрема за рахунок доходів від знерухомлених російських активів. Водночас на 2026-2027 роки передбачено додаткове фінансування обсягом до 90 млрд євро [8]. Така системна підтримка дозволяє забезпечувати виконання державних соціальних зобов'язань, підтримувати функціонування критичної інфраструктури та загальну макроекономічну стабільність, що безпосередньо сприяє стримуванню інфляційних процесів.

Підбиваючи підсумки, можемо визначити, що інфляційні процеси в Україні в умовах воєнної економіки формуються під впливом комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників, серед яких ключове значення мають бюджетний дефіцит, валютна нестабільність та порушення економічних зв'язків. Водночас важливу роль у стримуванні інфляції відіграє Європейський Союз, який через макрофінансову допомогу, стабілізацію валютного ринку, торговельну інтеграцію та логістичні ініціативи забезпечує підтримку макроекономічної стійкості України. Сукупність цих заходів сприяє зменшенню інфляційного тиску та створює передумови для поступової економічної стабілізації навіть в умовах війни.

Разом з тим, така підтримка є важливим елементом євроінтеграційного процесу, оскільки сприяє наближенню України до економічних і правових стандартів ЄС, гармонізації законодавства та посиленню інституційної сумісності, що в перспективі прискорює процес набуття повноправного членства в Європейському Союзі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сміян А. О., Гуцан Т. Г. Особливості інфляційних процесів в умовах воєнного стану. *Тенденції та перспективи розвитку економіки XXI століття очима молоді: тези доп. IX Міжвузівської студ. наук. конференції (15 травня 2025 року)*. Харків, 2025. С. 100-103.
2. Федчерова Є. Характеристика інфляції та її перебіг в умовах воєнного стану України. *Молодь, наука, бізнес: тези доп. Всеукраїнської студ. інтернет-конф. (м. Миколаїв, 01-02 жовтня 2025 р.)*. Миколаїв: МНАУ, 2025. С. 11-13.
3. Вишневська Л. В. Інфляційні процеси в Україні, шляхи їх подолання в сучасних умовах. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/226.pdf> (дата звернення: 19.04.2026).
4. Салюк С. В. Інфляція в Україні: причини та наслідки. *Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу України: тези доп. 31-ї студентської науково-теоретичної конференції (м. Миколаїв, 20-22 березня 2019 р.)*. Миколаїв: МНАУ, 2019. С. 159-161.
5. Сушкова В. В., Пазич А. В. Інфляційні процеси в умовах воєнного стану та шляхи подолання на практиці світового огляду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №11. С. 337-341.
6. Європейський Союз: Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine> (дата звернення: 22.04.2026).
7. Польська К. Конфлікти. Україна. Брюссель. URL: <https://www.dw.com/uk/100-mlrd-evro-z-budzetu-es-ci-otrimae-ih-ukraina/a> (дата звернення: 22.04.2026).
8. Європейська комісія. Фінансова підтримка України Європейськими Союзом. URL: [https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/eu-financial-support-ukraine_uk#:~:text=\(дата звернення: 22.04.2026\).](https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/eu-financial-support-ukraine_uk#:~:text=(дата звернення: 22.04.2026).)

НІКІТІН АРТЕМ ВІТАЛІЙОВИЧ

студент 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

КОТКОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР СТАНІСЛАВОВИЧ

доктор економічних наук, професор,

в.о. завідувача кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄС

В сучасних реаліях швидкого розвитку технологій не можна заперечувати вплив і значення сектору цифрової економіки держави, особливо, якщо ми говоримо про Україну, де ІТ компанії випускають високоякісні продукти для світового ринку, спеціалісти у сфері є одними з найзатребуваніших на міжнародному ринку праці, а високорозвинені технології впроваджуються легше ніж в будь-якій іншій точці світу. Не дивлячись на те, що ІТ сфера в Україні створює великий потік грошей, довгий час вона була слабо врегульованою і працювала у так званому «сірому» секторі економіки, що залишало бюджет держави без потенційних коштів отриманих з податків та створювало сприятливі умови для правопорушень. Країни Європейського Союзу (ЄС) встигли створити нормативну базу для врегулювання відносин у сфері, яка безперечно має великий вплив на життя держав та суспільств. Українська держава довгий час оминала подібні кроки з різних причин. У даному дослідженні планується розглянути: причини за яких врегулювання даного сектору відстає від європейського, які кроки Україні потрібно зробити аби імплементувати необхідну правову базу для якісного врегулювання даної сфери в державі та забезпечити відповідь українського права європейському заради успішної євроінтеграції. Як зазначає Л. В. Заславська: «Організаційно-правові засади забезпечення інформаційної культури та медіаграмотності в Україні потребують систематизації, чіткого розподілу компетенцій, гармонізації з європейськими стандартами та створення механізмів моніторингу ефективності. Лише комплексний підхід із залученням державних органів, освітніх інституцій, громадських організацій та міжнародних партнерів дозволить сформуванню стійкої інформаційної культури та підвищити рівень медіаграмотності населення» [1, с. 105].

Україна довгий час відмовлялась належним чином врегульовувати цифровий сектор, через такі причини: несприйняття та консервативність державної влади, відсутність чіткої державної стратегії цифрового розвитку, безпекові перешкоди. Довгий час українська влада не сприймала цифровий сектор належним чином, через відсутність конкретних даних, стосовно доходів, які отримують гравці технологічного ринку та який вплив дана сфера має на економіку і життя держави й суспільства в цілому. Під час періодичних спроб врегулювати цифровий сектор влада стикалася з відсутністю спроможностей належним чином врегулювати цю сферу, через брак кваліфікованих кадрів, які могли б очолити цей процес та власну консервативність і систематичне невизнання ІТ.

Відсутність чіткої державної стратегії цифрового розвитку спричинило фрагментарність та несистемність дій, що призвело до нерівномірного врегулювання, де, наприклад, фінтех сфера була врегульована майже одразу після набуття широкого розповсюдження, тоді як сфера штучного інтелекту оминається законодавцями і досі, через складність предмету та невизначеність у його подальшому розвитку. Деякі сфери, такі як криптоактиви, чи електронна комерція або вже отримали певну нормативну базу, що врегулює хоча б частину відносин, тоді як другі лише починають отримувати врегулювання, як наприклад з законопроектом №15111 [2], де цифрові платформи будуть оподатковані та планується визначити інші правила взаємодії з ними.

Не менш важливими проблеми є безпека та періодичні кризи в державі. Повномасштабне вторгнення росії сповільнило процес розробки та прийняття регулятивної бази, через ризики пов'язані з потенційними хакерськими атаками зі сторони ворожої держави, недостатчею фінансування та іншими причинами. Не менш важливим є зсув фокусу на оборонний сектор, бо багато спеціалістів, які раніше працювали у цивільному секторі почали займатись розробкою та виготовленням високотехнологічної зброї.

Україна здійснила великий прорив у сфері інформаційних технологій, як в приватному секторі, так і в державному. Фахівці «Вокс Україна» визначають: «Цифрова трансформація в Україні – системний процес, який охопив майже всі сфери державного управління. Інноваційність Дії, впровадження платформи «Трембіта», Prozorro, DREAM, технологічні військові рішення та запуск GovTech-центру в Києві – усе це засвідчує, що Україна рухається в напрямі сучасної цифрової держави» [3].

Технологічні гіганти України, такі як Ajax Technologies, Genesis, Mono, GSC Game World випускають продукти, що активно використовуються за кордоном, ринкова вартість яких оцінюється в сотні або навіть мільярди доларів. Українська держава довгий час не врегульовувала суспільні відносини в сфері інформаційних технологій, що дозволило ІТ бізнесу активно розвиватись і дало можливість рухатись без перепон у вигляді держави. Іншим важливим кроком України був початок створення стратегії та законодавчої бази для врегулювання обігу цифрових активів. Першою задокументованою спробою окреслити необхідні дії та вибудувати довгострокову стратегію був форсайт Міністерства цифрової трансформації України, створений у 2021 році. Як зазначено у форсайті, «оскільки йдеться про розвиток нового сектору економіки, важливо, щоб навколо візії та стратегії майбутнього сфери віртуальних активів була створена певна спільнота. Вона необхідна для впровадження візії в стратегію та її реалізацію. Подібні процеси активного дослідження й творення майбутнього найкраще робити за допомогою методології форсайту» [4]. Верховна Рада України веде роботу над законопроектом №10225-д про зміни до Податкового кодексу України, аби вдосконалити регулювання обігу цифрових активів [5].

Не менш важливими складовими цифрової економіки є електронна комерція та фінтех-сектор. Сфера електронної комерції в Україні розвивається надзвичайно швидко, однак правове регулювання цієї галузі залишається фрагментарним, особливо у питаннях захисту прав споживачів, електронних договорів та оподаткування цифрових платформ. Фінтех, у свою чергу, є одним із найбільш динамічних напрямів, який вже частково інтегрований у правове поле, зокрема через діяльність банківських установ та платіжних сервісів. Водночас подальший розвиток цих сфер потребує комплексного підходу до регулювання, що забезпечить баланс між інноваціями та захистом економічних інтересів

держави і громадян.

Таким чином, цифрова економіка в Україні розвивається значно швидше, ніж формується відповідна нормативно-правова база, що створює як нові можливості, так і суттєві ризики для держави та суспільства. Тривалий період відсутності чіткої стратегії розвитку призводило до фрагментарного підходу до створення нормативної бази. Водночас, останні роки демонструють поступовий перехід до усвідомленої державної політики у сфері цифровізації, що проявляється у створенні профільних органів, розробці стратегій та прийнятті спеціалізованих нормативно-правових актів.

У контексті євроінтеграції ключовим завданням України є не просто формальна імплементація норм ЄС, а їх ефективне практичне застосування з урахуванням національних особливостей. Гармонізація законодавства з такими актами, як GDPR та MiCA, а також іншими регуляторними ініціативами ЄС, має стати основою для створення прозорого, безпечного та конкурентоспроможного ринку.

Отже, подальший розвиток правового регулювання цифрової економіки в Україні потребує комплексного підходу, що включає формування цілісної державної стратегії, посилення інституційної спроможності та забезпечення балансу між стимулюванням інновацій і ефективним державним контролем. Лише за таких умов цифровий сектор зможе повною мірою реалізувати свій економічний потенціал і стати одним із ключових факторів успішної інтеграції України до ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заславська Л. В. Нормативно-правове та інституційне забезпечення інформаційної культури в умовах цифрової трансформації. *Інформація і право*. 2026. №1(56). С. 96-106.
2. Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування цифрових платформ» №15111 від 2024 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69776> (дата звернення: 27.04.2026).
3. VoxUkraine. Державна цифрова трансформація: аналіз за 2019-2024 роки. URL: <https://voxukraine.org/derzhavna-tsyfrova-transformatsiya-analiz-za-2019-2024-roky> (дата звернення: 27.04.2026).
4. Міністерство цифрової трансформації України. Форсайт ринку віртуальних активів допоможе сформувати ефективну стратегію розвитку індустрії в Україні. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/technologies/oleksandr-bornyakov-forsayt-rinku-virtualnikh-aktiviv-dopomozhe-sformuvati-efektivnu-strategiyu-rozvitku-industrii-v-ukraini> (дата звернення: 27.04.2026).
5. Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо регулювання обігу віртуальних активів» №10225-д від 2024. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56271> (дата звернення: 27.04.2026).

НОРДЕН ІРИНА АНДРІЇВНА

студентка 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

КОТКОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР СТАНІСЛАВОВИЧ

доктор економічних наук, професор,

в.о. завідувача кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТРАНСПОРТНОГО ПРОСТОРУ: ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Транспорт є ключовою складовою національного господарства України, оскільки забезпечує переміщення товарів, послуг і населення. Він виступає важливою частиною виробничої інфраструктури, фактично продовжуючи технологічний цикл через доставку продукції споживачеві, а також сприяє розширенню внутрішніх і зовнішніх ринків та міжнародної торгівлі. Крім того, транспортна мережа сприяє територіальному поділу праці, спеціалізації підприємств та освоєнню нових регіонів, що підкреслює її стратегічну роль у розвитку держави [1].

Розвинена транспортна інфраструктура «забезпечує стійкий зв'язок між галузями господарства, підвищує конкурентоспроможність держави та її інтеграцію у глобальні процеси» [2, с. 102]. Вона також стимулює розбудову регіонів і виступає одним із ключових чинників фінансового та промислового зростання. Водночас транспорт виконує важливі соціальні та оборонні функції, гарантуючи мобільність населення та підтримку національної безпеки [1].

Стратегічна роль логістичної системи зумовлена вигідним географічним положенням України, розташованої на перетині міжнародних магістралей. Це створює значний транзитний потенціал, що підтверджується розгалуженою мережею автомобільного, залізничного, морського та авіаційного сполучення [3]. На регіональному рівні, зокрема на прикладі Житомирської області, «простежується критична роль транспортних коридорів для зміцнення господарських зв'язків і розбудови територій» [2, с. 104-105].

В умовах сучасних викликів, зокрема війни, «транспорт набуває особливо важливого значення, забезпечуючи мобільність населення, перевезення гуманітарних вантажів та підтримку економічної стабільності» [2, с. 102].

Поточний стан транспортної системи України характеризується складною сукупністю структурних проблем, які суттєво загострилися в умовах повномасштабної війни. «Єдиний логістичний комплекс, що охоплює всі види сполучень та відповідну інфраструктуру, зазнав істотних трансформацій у функціонуванні й векторах поступу. Попри вагомий транзитний потенціал, до війни він використовувався лише частково, що свідчило про внутрішні дисбаланси та недостатню ефективність розподільчих процесів» [4, с. 11].

Після 2022 року ситуація різко ускладнилася, «оскільки блокада морських портів

і закриття повітряного простору спричинили надмірне навантаження на залізничне та автомобільне сполучення, особливо на західних напрямках. Це виявило обмежену пропускну здатність інфраструктури та потребу в її терміновій модернізації. Водночас галузь зазнала суттєвого скорочення обсягів логістичних операцій і лише поступово адаптується до нових умов функціонування» [4, с. 12].

Однією з ключових проблем є «масштабні руйнування транспортної мережі, що охоплюють усі види сполучень. Це дестабілізує логістику, створюючи загрози економічній стійкості та безпеці держави». «Розірвання звичних ланцюгів постачання та переорієнтація вантажопотоків призвели до перевантаження об'єктів інфраструктури, затримок на кордонах і зростання витрат, що додатково обтяжується різницею у ширині залізничних колій із країнами ЄС» [4, с. 13].

Суттєвими залишаються «економічні та соціальні проблеми, зокрема збитки галузі, зниження інвестиційної привабливості, відтік кадрів і обмеження мобільності населення» [4, с. 13]. Крім того, система втратила стійкість через скорочення альтернативних маршрутів, що підвищує її вразливість до збоїв [4, с. 14].

Цілі інтеграції України до логістичного простору ЄС визначаються європейською політикою, спрямованою на створення конкурентного ринку перевезень та розбудову спільної інфраструктури. Ключовим напрямом є формування Транс'європейської мережі (TEN-T), що об'єднує національні системи в цілісну структуру. Важливою метою також є гармонізація профільного законодавства через впровадження нормативних стандартів Співтовариства [5, с. 283]. Стратегічні завдання інтеграції включають підвищення ефективності та безпеки перевезень, розвиток комбінованих сполучень і зменшення екологічного навантаження. Орієнтиром виступають довгострокові стратегії ЄС щодо модернізації всієї мобільної інфраструктури. Також пріоритетом є розбудова сучасної логістики, міжнародних коридорів та розподільчих центрів [6].

Інтеграція «передбачає забезпечення вільного руху товарів і послуг, посилення транзитного потенціалу України та її залучення до міжнародних господарських процесів. Важливу роль відіграє участь у Транспортному співтоваристві, що сприяє впровадженню високих технічних стандартів і зближенню галузевих ринків» [7, с. 56-57].

У сфері автомобільного сполучення інтеграція реалізується через усунення бар'єрів, оновлення дорожньої мережі та впровадження європейських безпекових вимог, що вже частково підтримано угодами з ЄС. Для залізничної галузі пріоритетними є гармонізація технічних регламентів, розвиток комбінованих перевезень та вдосконалення інфраструктури, хоча викликом залишається несумісність колій і критична зношеність рухомого складу [8, с. 169].

Портова інфраструктура відіграє вагомую роль у створенні альтернативних логістичних маршрутів та зміцненні зовнішньої торгівлі. Її модернізація й інтеграція до європейських коридорів дає змогу наростити пропускну здатність і забезпечити стійкість експортних потоків [9, с. 112]. Своєю чергою, авіаційний сектор трансформується завдяки створенню спільного повітряного простору з ЄС та впровадженню глобальних стандартів безпеки й організації польотів [9, с. 169].

Прогнозовані економічні результати передбачають зниження транспортних витрат на 15-20% та скорочення часу доставки до 30%, що стимулюватиме зростання ВВП, експорту й інвестиційної привабливості [9, с. 112]. Крім того, передбачається посилення регіонального розвитку завдяки створенню потужних розподільчих центрів і модернізації прикордонної інфраструктури. У довгостроковій перспективі Україна має потенціал стати

ключовим логістичним вузлом Європи, інтегрованим у систему ТЕН-Т та міжнародні магістральні коридори. Це закріпить її роль як сполучного мосту між ЄС та країнами Сходу, а також сприятиме розбудові сучасної, цифрової та екологічно орієнтованої інфраструктури сполучень [10, с. 200].

Отже, транспортна мережа України є стратегічною основою державного поступу та вагомим чинником її інтеграції до європейського простору, попри структурні виклики, посилені війною. Курс на зближення з ЄС у цій галузі спрямований на оновлення інфраструктури, гармонізацію стандартів та формування ефективної логістики, що відповідає міжнародним вимогам. Реалізація цих завдань сприятиме зміцненню господарського комплексу, залученню інвестицій та розбудові регіонів. У довгостроковій перспективі це створює передумови для утвердження України як ключового сполучного вузла між Європою та країнами Сходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Транспортна система. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Транспортна_система (дата звернення: 27.04.2026).
2. Коваленко К. Транспорт та його роль в національній економіці на прикладі Житомирської області. *Innovative Education: Problems and Prospects of Scientific Research*. 2024. С. 102-105.
3. Ковальчук А. М. Рижевська Н. Р. Стратегічні орієнтири розвитку транспортних підприємств в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. Вип. 26. 2021. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/389> (дата звернення: 26.04.2026).
4. Нестеров Д. Ю., Хоменко Є. В., Ємел'янова С. М. Сучасний стан, ризики та загрози Єдиної транспортної системи України в умовах війни. *Актуальні питання національної безпеки та оборони*. 2025. № 4. С. 10-18.
5. Барський В. Р. Розвиток транспортного законодавства України в контексті європейського інтеграції. *Право і суспільство*. 2022. № 6. С. 281-288.
6. Інтерфакс-Україна: Офіційний сайт. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/1160169.html> (дата звернення: 25.04.2026).
7. Маловичко А. С. Інтеграція України до транспортно-логічної системи Європейського Союзу. *Економіка та управління національним господарством*. 2016. Вип. 7. С. 55-58.
8. Костюк О. С., Костюк Ю. С. Стратегічні вектори розвитку транспортної системи України в умовах євроінтеграції. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. 2023. Вип. 39. С. 167-175.
9. Хмурковський Г., Кучеренко А. Інтеграція логістичних систем України до європейського транспортного простору. *Сучасні технології комерційної діяльності і логістики* : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 31 жовт. 2025 р. Київ : КНЕУ, 2025. С. 111–113.
10. Хайнас Р. М. Транспортна система України: потенціал, ризики та можливості зовнішньоекономічної співпраці з раїнами ЄС. *Економічна наука*. 2024. №12. С. 197-202.

ХУДА - ОЛЬМЕЗОВА ВІТАЛІНА ВАЛЕРІЇВНА

студентка 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

КОТКОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР СТАНІСЛАВОВИЧ

доктор економічних наук, професор,

в.о. завідувача кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА ТА РОЗШИРЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ЄС

У сучасних реаліях розвитку українського суспільства питання гендерної рівності набуває особливого значення, стаючи ключовим елементом державної політики. Нині гендерна рівність все більш набирає популярності та вважається ключовою цінністю Європейського Союзу, охоплюючи різну суспільну життєдіяльність. Процес інтеграції України до Європейського співтовариства вимагає впровадження міжнародних стандартів, які спрямовані на забезпечення рівноправності для жінок і чоловіків. Це, у свою чергу, сприяє побудові демократичної, справедливої держави.

Термін «гендерна рівність» передбачає собою принцип, що забезпечує рівні права та можливості для жінок і чоловіків у сфері суспільного життя. Вона створює умови, за яких кожна людина може активно брати участь у суспільному житті — від кар'єри та освіти до політичної діяльності й культурного розвитку. Її метою є створення справедливого середовища, де кожен голос буде цінний, а особистий потенціал кожної людини — розкритий. Також не менш важливим є те, щоб кожен мав свободу на реалізацію своїх мрій, прагнення та досягнення поставлених цілей незалежно від своєї статі [1].

Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» є одним із основних документів у сфері політики безпеки. У ній наголошується роль жінок у процесах запобігання конфліктам, їх врегулювання та побудови стійкого миру. Документ став закликанням державних членів у сприянні активній участі жінок у прийнятті рішень на різних рівнях соціального життя. Його ключові положення акцентують увагу на врахуванні особливих потреб жінок та дівчат у зонах конфлікту. Особлива увага приділяється на залучення жінок до складу військових і поліцейських підрозділів, завдяки чому перший Національний план дій з виконання резолюції на період до 2020 року був затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 року. Цей документ слугував підтримкою ролі жінок в рівній участі у подоланні збройних конфліктів, протидії насильству за ознакою статі [2].

Також не менш важливим міжнародним договором є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, який був ухвалений в Стамбулі 11 травня 2011 року і стає на всебічний захист жінок від усіх форм насильства. За дотриманням положень стежить незалежна група експертів під назвою GREVIO (Група експертів із протидії насильству щодо жінок та

домашньому насильству), яка здійснює моніторинг та нагляд за втіленням домовленостей. Цей документ слугує допомогою для розробки національних правових і практичних заходів, спрямованих на підтримку жінок, боротьбу з домашнім насильством і створення середовища, де жертви отримують належну допомогу та захист [3].

Під час повномасштабної війни економічний внесок жінок в Україні набуває нового значення. Вони не лише підтримують функціонування ринку праці, а й активно долучаються до цифрової економіки, створюють стартапи, розвивають креативні індустрії та запускають інноваційні продукти й послуги, формуючи сучасний сектор інновацій. На сьогодні Україна входить до числа європейських лідерів за часткою жінок серед менеджерок і підприємок. Також жінки все активніше залучаються до традиційно визначених чоловічих сфер, таких як промисловість, транспорт і логістика, допомагаючи компенсувати дефіцит робочої сили та демонструючи високу здатність до адаптації, підприємливості та гнучкості.

Передусім, задля для розвитку жіночого підприємництва слід створити сприятливі умови: запускати грантові ініціативи та пільгові кредитні програми, спрощувати доступ до міжнародного фінансування. Важливо також запроваджувати масштабні освітні програми з підприємництва, фінансової грамотності та цифрових технологій. Особливого значення набувають програми професійної перекваліфікації для жінок, які втратили роботу через воєнний стан, а також розширення мережі дитячих садків та інших соціальних послуг для мінімізації навантаження на жінок.

Наразі з початку повномасштабного вторгнення, Україна приймає низку законопроектів задля забезпечення рівності жінок і чоловіків. Одним із таких був схвалений Кабінетом Міністрів щодо приєднання України до міжнародного «Партнерства Біарріц», ініційований першою леді Оленою Зеленською. Вступ до партнерства «Біарріц» стає важливим початком на досягнення реальної рівності, зокрема на зосередженні таких напрямів, які забезпечують: безбар'єрний доступ до публічного простору до сімей із дітьми та маломобільним людям; закладання в навчальні програми принципи гендерної рівності; протидія домашньому насильству на гендерному рівні; встановлення рівної заробітної плати; рівноправних можливостей для чоловіків у виконанні батьківських обов'язків [4]. Щодо питання забезпечення рівних можливостей між жінкою та чоловіком були внесені зміни до деяких законодавчих актів України, які передбачають собою врегулювання рівного батьківства, тобто визнають, що батько і мати мають однакові права та обов'язки щодо виховання дитини [5].

Дослідженнями доведено, встановлення рівної заробітної плати за трудову працю є важливою складовою забезпечення гендерної рівності. Тому 18 вересня 2024 року в Україні був відзначений день рівної оплати праці. Умови повномасштабної війни значно ускладнило економічне становище жінок. Тому, «задля досягнення успіху в гендерній рівності, уряд схвалив Національну стратегію подолання гендерного розриву в оплаті праці до 2030 року. Також був затверджений операційний план заходів на 2023-2025 роки, за ним передбачається скорочення гендерного розриву в оплаті праці з 18,6% до 13,6%» [6].

Слід зазначити, що пункт щодо удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству, а також насильству за ознакою статі не залишився поза увагою. Були внесені зміни до законодавчих актів України, зокрема, у Сімейному кодексі знята можливість примирення подружжя у випадках домашнього насильства. Поправками до Цивільно процесуального кодексу стали скороченні терміни примирення для подружжя,

яке потребує розлучення через підтверджені факти насильства. Щоб запобігти таких випадків, було покращено роботу кол-центрів для постраждалих та спеціалізованих закладів [7].

Підбиваючи підсумки викладеного матеріалу вище, можна дійти висновку, що гендерна політика у сучасній Україні виступає не лише розвитком демократичної держави, але й є важливою умовою для її європейської інтеграції, забезпечення соціальної стабільності та економічного прогресу. Адаптація та впровадження міжнародних стандартів, визначених у ключових документах Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи та Європейського Союзу, сприяють формуванню в Україні нової моделі держави, яка побудована на засадах рівності, соціальної справедливості, безпеки та відсутності дискримінації. Послідовне втілення принципів гендерної рівності виступає важливим етапом для України на шляху до формування справді демократичної, правової і європейської держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міністерство соціальної політики України: Офіційний сайт. Гендерна політика. URL: <https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovi-napryamy/henderna-polityka> (дата звернення: 28.04.2026).
2. Національна служба соціальної статистики України: Офіційний сайт. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325: жінки, мир, безпека. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeky-oon-1325> (дата звернення: 28.04.2026).
3. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20.06.2022 №2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20> (дата звернення: 28.04.2026).
4. Уряд ухвалив приєднання України до міжнародної програми гендерної рівності «Партнерство Біарріц». URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/uryad-uhvalyv-pryuyednannya-ukrayiny-do-mizhnarodnoyi-programy-gendernoyi-rivnosti-partnerstvo-biarrits> (дата звернення: 28.04.2026).
5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 28.04.2026).
6. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України: Офіційний сайт. Уряд планує до 2030 року скоротити гендерний розрив в оплаті праці. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=5765a135-c118-4e31-80b1-8e6dc86d6584&title=> (дата звернення: 28.04.2026).
7. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17> (дата звернення: 28.04.2026).

СЕКЦІЯ 6 СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ВИМІРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

АБДЕЛЬ ФАТАХ АННА СТАНІСЛАВІВНА

доктор філософії з права, доцент,

доцент кафедри права

Криворізького національного університету,

ШУРУПОВА КАТЕРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри професійної та соціально — гуманітарної освіти

Криворізького національного університету

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК АГЕНТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОСУВАННІ ДЕМОКРАТИЧНИХ НОРМ

В умовах євроінтеграційного курсу України особливої актуальності набуває питання про рушійні сили демократичних перетворень. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році [1] ініціювало масштабний процес реформування державних інституцій, правової системи та публічного управління. Водночас практика свідчить, що формальні інституційні зміни залишаються недостатніми без активної участі громадянського суспільства, яке виступає як каталізатор і гарант сталості реформ. Неурядові громадські організації (НГО) відіграють у цьому процесі ключову роль: вони здійснюють незалежний моніторинг, формують суспільний запит на зміни та забезпечують зворотний зв'язок між владою і громадянами.

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року та надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС у червні того ж року [2] роль неурядових громадських організацій набула нових вимірів. Громадянське суспільство довело свою спроможність функціонувати в умовах воєнного стану, підтримуючи безперервність реформ, зокрема у сферах антикорупційної політики, верховенства права та цифрового урядування. Дослідження функцій неурядових громадських організацій як агентів євроінтеграції є актуальним також у контексті виконання семи рекомендацій Європейської комісії, наданих Україні у 2022 році [3], значна частина яких безпосередньо стосується сфер, де активно діє громадянський сектор.

Концептуальний аналіз місця НГО в євроінтеграційних процесах доцільно здійснювати крізь призму теорії демократичного транзиту та концепції «соціалізації норм», розробленої в рамках конструктивістської парадигми міжнародних відносин [4]. Відповідно до цього підходу, неурядові громадські організації виступають посередниками у трансфері демократичних норм від міжнародного рівня Європейського Союзу до національного, адаптуючи їх до місцевого контексту та забезпечуючи їх укорінення у суспільній практиці. Аналіз діяльності українських неурядових громадських організацій у євроінтеграційному вимірі дозволяє виокремити чотири ключові функціональні ролі. По-перше, функція моніторингу: такі організації, як Transparency International Україна, Центр «Дія» та Інститут Горшеніна, систематично оцінюють прогрес реформ, публікують незалежні звіти та формують рекомендації для органів влади. Їхні оцінки нерідко

використовуються Єврокомісією як джерело незалежної верифікації при підготовці звітів про прогрес України [5]. По-друге, функція правової освіти та підвищення обізнаності: неурядові громадські організації проводять масштабні просвітницькі кампанії, що формують обізнаність громадян щодо їхніх прав у контексті законодавства ЄС, зокрема у сферах захисту даних, прав споживачів та права щодо протидії дискримінації. По-третє, функція участі у законодавчому процесі: відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» від 2012 року [6] та механізмів публічних консультацій, НГО беруть участь у розробці законодавства, гармонізованого з законодавством Європейського Союзу. По-четверте, функція міжнародної комунікації: організації громадянського суспільства підтримують прямі контакти з інститутами ЄС, Радою Європи та міжнародними донорами, що забезпечує додатковий тиск на владу і прискорює впровадження реформ.

Показовою є еволюція антикорупційного сектору громадянського суспільства. Ухвалення у 2014–2015 роках пакету антикорупційного законодавства, що передбачало створення НАБУ, НАЗК та САП, відбулося значною мірою під тиском неурядових громадських організацій та з їх безпосередньою участю у підготовці законопроектів [7]. Цей приклад демонструє перехід НГО від ролі «спостерігача» до ролі «співавтора» реформ - явище, яке дослідники характеризують як «кооперативну євроінтеграцію» [4].

Водночас необхідно визнати структурні обмеження діяльності неурядових громадських організацій в євроінтеграційному процесі. Серед них - надмірна донорська залежність, що ставить під загрозу сталість організацій після завершення проектного фінансування; нерівномірний географічний розподіл (концентрація у Києві та обласних центрах при слабкому представництві в малих містах і сільській місцевості); а також інформаційна асиметрія між такими організаціями і пересічними громадянами, що ускладнює трансляцію євроінтеграційних цінностей на масову аудиторію [3]. Окремою проблемою є ризик «захоплення» окремих неурядових громадських організацій бізнес-інтересами або політичними діями, що підриває їхню легітимність як незалежних агентів демократизації. У контексті воєнного стану роль неурядових громадських організацій трансформується: поряд із традиційними функціями вони беруть на себе завдання гуманітарного реагування, документування воєнних злочинів та підтримки внутрішньо переміщених осіб. Важливо, що ця діяльність не лише не послаблює євроінтеграційну складову роботи НГО, але й посилює її: міжнародна видимість організацій зростає, а їхні зв'язки з партнерськими структурами Європейського Союзу поглиблюються [5].

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що неурядові громадські організації є невід'ємним елементом євроінтеграційної архітектури України, забезпечуючи не лише зовнішній контроль за реформами, а й активну участь у їх розробці та реалізації. Ефективність таких організацій як агентів демократичних змін визначається їхньою здатністю поєднувати національні та міжнародні виміри діяльності, підтримувати інституційну пам'ять у нестабільних умовах і зберігати незалежність від державних і корпоративних інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Офіційний вісник України. 2014. № 75. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. European Council. Ukraine applied for membership of the European Union: Decision. June 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-meeting-23-june-2022-conclusions/>

3. European Commission. Ukraine 2023 Report (SWD(2023) 699 final). Brussels, 2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en
4. Börzel T., Risse T. From Europeanisation to Diffusion: Introduction. West European Politics. 2012. Vol. 35, № 1. P. 1–19.
5. Transparency International Ukraine. National Integrity System Assessment Ukraine 2023. Kyiv, 2023. URL: <https://ti-ukraine.org/en/research/national-integrity-system/>
6. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
7. НАБУ (Національне антикорупційне бюро України). Звіт про діяльність за 2022–2023 рр. Київ, 2023. URL: <https://nabu.gov.ua/en/reports>

ДАЦЮК ТЕТЯНА КУЗЬМІВНА

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО НАПРЯМУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як головуючої в ЄС держави, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України.

Політика України щодо розбудови відносин з Європейським Союзом впроваджується на основі Закону України від 1 липня 2010 року «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». Відповідно до статті 11 Закону однією з основоположних засад зовнішньої політики України є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС» [1].

Разом з цим намір України розбудовувати відносини з ЄС на принципах інтеграції був проголошений набагато раніше. Так, у Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України» [2] Україна вперше заявила про власні євроінтеграційні прагнення. У документі закріплювалося, що «перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах за умови, що це не шкодитиме її національним інтересам. З метою підтримання стабільних відносин з Європейськими Співтовариствами Україна укладе з ними Угоду про партнерство і співробітництво, реалізація якої стане першим етапом просування до асоційованого, а згодом — до повного її членства у цій організації». Відповідні положення щодо підтримки курсу на інтеграцію до ЄС містяться також в Постанові Верховної Ради України з приводу рекомендацій парламентських слухань про співробітництво України та ЄС, ухваленій 28 листопада 2002 року [3], Заяві Верховної Ради України від 22 лютого 2007 року з приводу підготовки до початку переговорів щодо нової угоди між Україною та ЄС, а також Постанові Верховної Ради України з приводу рекомендацій парламентських слухань про стан та перспективи розвитку економічних відносин України з ЄС та Митним союзом, ухваленій 19 травня 2011 року [4]. Відмова вищого керівництва держави у листопаді 2013 року від підписання Угоди про асоціацію

між Україною та ЄС спричинила початок масового мирного протесту в Україні на захист євроінтеграційних прагнень народу України, що отримав назву «Євромайдан». Після перемоги в Україні Революції Гідності, 13 березня 2014 року Верховна Рада України прийняла Постанову «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі»[5], якою підтверджується незворотність курсу України на європейську інтеграцію, метою якої є набуття членства в Європейському Союзі. Було також відзначено, що Україна як європейська держава, яка поділяє спільну історію та цінності з країнами Європейського Союзу, має право подати заявку на набуття членства у Європейському Союзі відповідно до статті 49 Договору про Європейський Союз. Цією Постановою Верховна Рада України рекомендувала Виконуючому обов'язки Президента України та Кабінету Міністрів України низку першочергових кроків у сфері європейської інтеграції, передусім у контексті укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС[6].

З підписанням та ратифікацією у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відносини сторін почали розбудовуватися у якісно новому форматі політичної асоціації та економічної інтеграції. Під час підписання Угоди про асоціацію 27 червня 2014 року Президентом України та під час її ратифікації 16 вересня 2014 року Верховною Радою України було зроблено заяви, що Україна розглядає укладення Угоди про асоціацію як черговий крок на шляху до досягнення кінцевої мети європейської інтеграції — набуття повноправного членства України в Європейському Союзі. Окремі розділи Угоди про асоціацію почали тимчасово застосовуватися з 1 листопада 2014 р., з 1 січня 2016 року почала функціонувати поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. Процес ратифікації Угоди усіма державами-членами та інституціями ЄС було завершено 11 липня 2017 р. У повному обсязі Угода набула чинності 1 вересня 2017 р.

Як і у випадку з Угодою про партнерство і співробітництво, процес набрання чинності положень Угоди про асоціацію був тривалим. 1 січня 2016 року почалося тимчасове застосування Угоди в частині, що регламентує зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, 17 травня 2017-го Європарламент та Рада ЄС ухвалили рішення про безвізовий режим для громадян України, який набув чинності опівночі 11 червня. І лише 1 вересня 2017 року Угода про асоціацію між Україною та ЄС набрала чинності в повному обсязі.

7 лютого 2019 року Верховна Рада України 334 голосами внесла поправки до Конституції, які закріпили курс на повноправне членство України в ЄС та НАТО [7].

Але пришвидшити всі євроінтеграційні процедури змусило російське вторгнення. Зокрема, на рік раніше запланованого, 16 березня 2022 року, Україна приєдналася до об'єднаної енергосистеми континентальної Європи ENTSO-E. Енергосистеми України та Молдови було повністю синхронізовано з енергомережею континентальної Європи.

28 лютого 2022 року Президент України підписав заявку на вступ України до ЄС. І в рекордні терміни 23 червня Україна отримала статус кандидата на членство в Європейському Союзі. А 14 грудня 2023 року Рада Європейського Союзу вирішила розпочати переговори щодо вступу України до ЄС.

25 червня 2024 року перша Міжурядова конференція між Україною та ЄС у Люксембурзі ознаменувала початок фактичних переговорів про членство України в Європейському Союзі.

27 червня підписано Двосторонню безпекову угоду між Україною і Європейським Союзом, що є ще одним важливим кроком на шляху до майбутнього членства.

Станом на березень 2026 року Україна отримала від ЄС умови (бенчмарки) для вступу за всіма шістьма переговорними кластерами, що охоплюють 33 розділи права ЄС. Завершено скринінг законодавства, і всі кластери неофіційно відкриті для переговорів, що пришвидшує євроінтеграцію в економіці, енергетиці та транспорті, незважаючи на технічні затримки.

Основні кластери переговорів України з ЄС:

1. Кластер 1: Основи процесу вступу (Fundamentals)— найважливіший блок (судова влада, боротьба з корупцією, державне управління), який відкривається першим і закривається останнім.
2. Кластер 2. Внутрішній ринок— конкурентна політика, право інтелектуальної власності, фінансові послуги тощо.
3. Кластер 3: Конкурентоспроможність та інклюзивний розвиток— цифрова трансформація, економічна політика, наука, освіта, соціальна політика.
4. Кластер 4: Зелений порядок денний та стале сполучення — енергетика, транспорт, екологія, кліматичні зміни.
5. Кластер 5: Ресурси, сільське господарство та політика згуртованості— агросектор, рибальство, фінанси, регіональний розвиток.
6. Кластер 6: Зовнішні відносини— зовнішня політика, безпека та оборона.

Що це означає для України:

- Фінальні умови (березень 2026): Україна отримала умови для останніх трьох кластерів (3, 4, 5), що означає наявність повного пакета вимог для вступу.

Успішне виконання умов у цих кластерах є основою для закриття переговорних розділів та підписання Угоди про вступ.

Україна обрала шлях у напрямку євроінтеграційних прагнень, проте на цьому шляху існує чимало невирішених проблем, адже реформування в багатьох сферах, зокрема правових, суспільних та економічних, не здійснюється на належному рівні, що своєю чергою зумовлює гальмування соціального забезпечення населення та процеси економічного розвитку. Для України необхідними є належні державно-владні орієнтири, які будуть здатними, за допомогою методів, що є прийнятими у цивілізованому світі, забезпечити сприяння економічно-соціального суспільного розвитку на достатньому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2411-17>
2. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 р. № 3360-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>
3. Постанова Верховної Ради України з приводу рекомендацій парламентських слухань про співробітництво України та ЄС, ухваленій 28 листопада 2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299-IV>
4. Постанова Верховної Ради України з приводу рекомендацій парламентських слухань про стан та перспективи розвитку економічних відносин України з ЄС та Митним союзом, ухваленій 19 травня 2002 року. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/6756653634445.pdf>
5. Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі: Постанова Верховної Ради України від 13.03.2014 р. № 874-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/874-18>

6. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012
7. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України 07.02.2019 р. № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2680-19>
8. День, заради якого працювали всі: Україна розпочала переговори про вступ до ЄС. URL: <https://www.president.gov.ua/news/den-zaradi-yakogo-pracyuvali-vsi-ukrayina-rozpochala-peregov-91749>
9. Україна отримала від ЄС умови для вступу за трьома фінальними кластерами . URL: <https://suspilne.media/1265724-ukraina-otrimala-vid-es-umovi-dla-vstupu-za-troma-finalnimi-klasterami>

ОВДІЄНКО АНТОН ВОЛОДИМИРОВИЧ

асистент кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»,

СЬОМКА ВОЛОДИМИР ЮРІЙОВИЧ

студент 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОСОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ

Повоєнна психосоціальна реабілітація представляє собою складну та багатогранну проблему, що охоплює не лише медичний, але й соціальний та правозахисний аспекти. Відновлення суспільства після військових конфліктів неможливе без інтегрованого підходу до забезпечення психічного здоров'я, сприяння поверненню громадян до освітньої діяльності, професійної реалізації, сімейного життя та активної участі у суспільних процесах. Всесвітня організація охорони здоров'я підкреслює, що психічне благополуччя є фундаментальною складовою соціально-економічного відродження в умовах післякризового періоду. У цьому контексті якісна психосоціальна підтримка має здійснюватися у межах систематичного та скоординованого підходу, який враховує участь місцевих спеціалістів і громад задля забезпечення стійкості та ефективності реабілітації [1].

Європейські соціальні стандарти формують надійну нормативну базу для впровадження такого підходу. Переглянута Європейська соціальна хартія забезпечує права на охорону здоров'я, соціальну та медичну допомогу, підтримку через соціальні служби, а також право людей із інвалідністю на самостійність, інтеграцію в суспільство та активну участь у громадському житті. Водночас Європейський стовп соціальних прав закріплює 20 ключових принципів, що спрямовані на створення справедливих умов на ринку праці, належний рівень соціального забезпечення та сприяння інклюзії. З цього

випливає, що процес відновлення після війни має розглядатися не як ізольована «реакція на травму», а як комплексна система, спрямована на відновлення людської гідності, забезпечення доступу до необхідних послуг та сприяння соціальному залученню [2].

Для України цей підхід має особливу важливість. У 2025 році був ухвалений Закон України «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні», який визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади функціонування цієї системи. Основна мета закону полягає в забезпеченні доступності та високої якості послуг, гарантуванні захисту прав людини, сприянні психологічному благополуччю населення та усуненні негативних чинників, що впливають на психічне здоров'я. Додатково, у 2024 році Кабінет Міністрів України затвердив план заходів на 2024–2026 роки, спрямований на реалізацію Концепції розвитку охорони психічного здоров'я до 2030 року. Цей крок свідчить про поступовий перехід від ситуативного підходу до стратегічного планування та впровадження цілісної державної політики у сфері підтримки психічного здоров'я [3].

Практична реабілітація після війни повинна ґрунтуватися на міжсекторальному підході, який об'єднує зусилля охорони здоров'я, соціальної роботи, освіти, працевлаштування, місцевого самоврядування та громадських організацій. Такий підхід отримав підтримку Всесвітньої організації охорони здоров'я, яка у 2022 році затвердила дорожню карту дій для України у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки як під час конфлікту, так і після його завершення. У 2024 році організація заявила, що спільно зі своїми партнерами координувала діяльність понад 250 установ і органів влади задля забезпечення ширшого доступу до необхідних послуг. Реабілітаційні заходи мають виходити за рамки стандартного консультування й терапії, зосереджуючись на створенні умов, у яких людина зможе відновити свої життєві функції, соціальні зв'язки та відчуття безпеки [4].

Отже, процес повоєнної реконструкції суспільства в європейському контексті повинен спиратися на ключові принципи захисту прав людини, забезпечення рівного доступу до соціальних послуг, активізацію підтримки на рівні громад і повне викорінення будь-яких форм дискримінації. Вирішальну роль у подоланні наслідків збройних конфліктів та формуванні стійкого й інклюзивного соціального середовища відіграє трансформація від інституційного підходу до моделі відновлення, яка орієнтується на ресурси громади (community-based recovery model). Ця ідея знаходить своє підтвердження у рекомендаціях Ради Європи. У контексті України це передбачає, що психосоціальна реабілітація має перейти від локальних і тимчасових ініціатив до системного і стратегічного компонента соціальної політики держави, спрямованої на досягнення європейських стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. World Health Organization. Mental health in emergencies. 2025. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-in-emergencies>.
2. European Social Charter (revised). Council of Europe, 1996. URL: <https://rm.coe.int/the-european-social-charter-eng/1680ab3d39>.
3. Про систему охорони психічного здоров'я в Україні: Закон України від 15.01.2025 р. №4223-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4223-20#Text>.
4. World Health Organization. Ukraine endorses roadmap on mental health during the war, 9 December 2022. URL: <https://www.who.int/europe/news/item/09-12-2022-ukraine-endorses-roadmap-on-mental-health-during-the-war>.

БАГРІЙ ВІКТОРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 4 курсу

Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

КАДАЛА ВІТАЛІЙ ВІТАЛІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки

Донецького державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах європейської інтеграції України питання забезпечення гендерної рівності набуває особливої актуальності, оскільки виступає не лише складовою дотримання прав людини, але й важливим критерієм демократичного розвитку держави та виконання міжнародних зобов'язань. Формування ефективного механізму правового забезпечення гендерної рівності є необхідною умовою гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу, а також запорукою сталого соціально-економічного розвитку. Водночас, попри наявність нормативно-правової бази та поступове впровадження європейських стандартів, проблема досягнення фактичної рівності жінок і чоловіків залишається актуальною та потребує подальшого наукового осмислення і вдосконалення правозастосовної практики.

У цьому контексті особливого значення набуває аналіз сучасного стану гендерної рівності в Україні, що дозволяє оцінити ефективність існуючих правових механізмів та визначити ключові напрями їх удосконалення. За даними World Economic Forum у Global Gender Gap Report 2025, Україна демонструє поступове покращення показників гендерної рівності, проте зберігає низку структурних проблем. У 2025 році країна посіла приблизно 62 місце серед 148 держав світу, заклавши близько 73% загального гендерного розриву, що є вище середнього глобального рівня, але нижче середньоєвропейського показника. Індекс гендерного розриву України становить близько 0,73 і має тенденцію до зростання протягом останніх років, що свідчить про поступовий прогрес у досягненні рівності між жінками та чоловіками.

Водночас звіт підкреслює, що найбільші дисбаланси в Україні зберігаються у сферах економічної участі та політичного представництва. Незважаючи на високі показники у сфері освіти та відносно добрі результати у сфері здоров'я, жінки все ще стикаються з обмеженим доступом до керівних посад і нерівними можливостями на ринку праці. За оцінками дослідження, за нинішніх темпів повне досягнення гендерної рівності в Україні може зайняти понад 120 років, причому подолання економічного розриву та забезпечення рівного представництва у владі потребуватиме ще більше часу [1].

Зазначені диспропорції значною мірою зумовлюють необхідність поглибленого теоретичного осмислення самого поняття «гендер» та його ролі у формуванні сучасної правової політики держави. У науковому дискурсі гендер розглядається як категорія, що була запроваджена з метою подолання уявлень про «природність» соціальних ролей чоловіків і жінок, оскільки культурно-антропологічні дослідження доводять їх історичну та соціальну зумовленість. Це означає, що гендерні ролі не є біологічно визначеними, а

формується під впливом суспільних очікувань і норм поведінки, тобто виступають соціально-культурним конструктом [2].

Розвиваючи це положення, українська дослідниця Т. Мельник визначає гендер як багатовимірну систему, що охоплює сукупність знань про гендерні відносини, гендерну структуру суспільства та практики її реалізації [3].

У цьому контексті важливим є розуміння гендерної політики як складової державного управління, що передбачає інтеграцію гендерного підходу у всі сфери прийняття рішень, розподілу ресурсів та захисту прав людини з урахуванням впливу політик на жінок і чоловіків [4, с. 16]. Водночас у визначенні Ради Європи (Recommendation CM/Rec(2007)17, п. 62.9) гендерна політика трактується як комплексний механізм забезпечення рівних прав і можливостей, подолання дискримінації, протидії гендерно зумовленому насильству та сприяння участі жінок у всіх сферах суспільного життя.

З огляду на це, гендерна політика не є ізольованим напрямом державного регулювання, а виступає наскрізним елементом правової системи, який впливає на формування соціальної, економічної та правової політики держави. Її ефективність значною мірою залежить від рівня гармонізації національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами у сфері прав людини та недискримінації.

Важливо зазначити, що гармонізація українського законодавства з правом Європейського Союзу ґрунтується не лише на положеннях Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, але й на конкретних зобов'язаннях, визначених у її додатках, зокрема у Додатку XL до глави 21, присвяченій питанням антидискримінації та гендерної рівності. Україна взяла на себе обов'язок протягом кількох років після набрання чинності Угодою привести національне законодавство у відповідність до європейських стандартів у цій сфері.

У межах виконання зазначених зобов'язань Україна поступово імплементує ключові акти права ЄС, які формують сучасну систему гендерної рівності та недискримінації. Йдеться, зокрема, про Директиву 2000/43/ЄС, що закріплює принцип рівного ставлення незалежно від расового чи етнічного походження, Директиву 2000/78/ЄС щодо рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності, а також Директиву 2004/113/ЄС, яка регулює рівність чоловіків і жінок у доступі до товарів і послуг [5].

Реалізація зазначених європейських підходів потребує не лише формального імплементування норм права ЄС, а й комплексного реформування національної правової системи. У цьому контексті Україна здійснює імплементацию стандартів гендерної рівності через поєднання законодавчих змін, інституційних механізмів та державних програм, що узгоджуються із зобов'язаннями в межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Зокрема, у сфері соціального забезпечення та трудових прав, що кореспондує з положеннями Директиви 79/7/ЄЕС, Україна поступово вдосконалює політику рівного доступу до соціальних гарантій і ресурсів. Важливим кроком у цьому напрямі стало запровадження у 2025 році Індексу гендерної рівності України за стандартами ЄС, який дозволяє оцінювати рівень рівності у сферах праці, доходів, часу, освіти та здоров'я та використовувати ці дані для формування державної політики [6].

У продовження цього підходу, в частині забезпечення рівності у сфері зайнятості, умов праці та сімейної політики, що відповідає вимогам Директив 92/85/ЄЕС та 96/34/ЄС, в Україні реалізуються стратегічні державні документи. Зокрема, діє

Державна стратегія забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків до 2030 року, яка передбачає впровадження гендерних аудитів, розвиток гендерно орієнтованого бюджетування, навчання державних службовців та створення безпечного та недискримінаційного робочого середовища [7].

Важливу роль у цьому процесі відіграє також міжнародна співпраця України, спрямована на гармонізацію законодавства з європейськими стандартами. Україна активно взаємодіє з Радою Європи та ПРООН, впроваджуючи положення Стратегії гендерної рівності Ради Європи на 2024–2029 роки, яка охоплює протидію гендерним стереотипам, запобігання насильству, розширення доступу до правосуддя та забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у політичному та суспільному житті [8].

Таким чином, аналіз правового забезпечення гендерної рівності в Україні свідчить про поступове формування комплексної системи нормативного регулювання, що поєднує національні механізми із європейськими стандартами. Водночас ефективність цієї системи значною мірою залежить не лише від формального закріплення принципів рівності, а й від реальної імплементації відповідних норм у практику державного управління та суспільних відносин.

Попри позитивну динаміку реформ, досягнення фактичної гендерної рівності потребує подальшого вдосконалення правозастосовної практики, посилення інституційної спроможності та усунення існуючих соціально-економічних дисбалансів, що залишаються ключовими викликами на шляху до повної інтеграції України у європейський правовий простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Global Gender Gap Report 2025. World Economic Forum. Geneva, 2025. URL: https://reports.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2025.pdf
2. Хавлін Т. Гендерна політика в рамках Європейського союзу та український вимір. URL: <http://www.ukr-socium.org.ua>
3. Мельник Т. М. Гендер як наука та навчальна дисципліна Основи теорії гендеру : навч. посіб., К. : КІС., 2004. 536 с.
4. Гендерна політика та врядування в юридичній практиці / В. Долгоєр, Н. Черевко, В. Слободянюк, М. Логвінова. Х.: ФАКТОР-МЕДІА, 2026. 118 с.
5. Consolidated text: Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014A0529%2801%29-20230424>
6. У Києві вперше презентували Індекс гендерної рівності України за стандартами ЄС. Урядовий портал з питань європейської інтеграції. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/ukyyevi-vpershe-prezentuvaly-indeks-gendernoyi-rivnosti-ukrayiny-za-standartamy-yes/>
7. Деякі питання реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 травня 2025 р. № 439-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2025-p>
8. Council of Europe Gender Equality Strategy for 2024–2029 available in Ukrainian. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/council-of-europe-gender-equality-strategy-for-2024-2029-available-in-ukrainian> .

ФАРТУШНА ОЛЕНА АНДРІЙВНА

студентка 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

КОТКОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР СТАНІСЛАВОВИЧ

доктор економічних наук, професор,

в.о. завідувача кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ
ЗА СТАНДАРТАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Трансформація системи освіти за стандартами Європейського Союзу (ЄС) — це багаторівневий і складний процес, зовнішня і внутрішня характеристика якого охоплює організаційні, технологічні та структурні зміни, зокрема впровадження цифрових платформ, нових методів викладання і сучасних технологій. Спільний європейський освітній простір передбачає організацію освітнього процесу на принципах забезпечення рівного доступу для різних соціальних груп населення, а також спрямований на забезпечення високого рівня підготовки здобувачів освіти відповідно до сучасних стандартів і створення належних умов для академічної мобільності.

Важливим напрямом розвитку європейського освітнього простору є дослідження механізмів автономії університетів, який є підґрунтям для визначення реального рівня самостійності закладів вищої освіти в різних країнах. Автономія університетів є комплексним явищем і передбачає такі складові: академічну, організаційну, фінансову та кадрову. Академічні механізми автономії полягають у формуванні університетами індивідуальних освітніх програм, запровадженні нових спеціальностей, розробці змісту навчальних дисциплін, а також встановленні основних напрямів наукової діяльності. Організаційні механізми реалізуються через формування внутрішньої структури, тобто створення факультетів, інститутів, кафедр та інших підрозділів відповідно до власних стратегій розвитку. Фінансові механізми забезпечують економічну гнучкість: управління бюджетними, позабюджетними коштами та залучання додаткових джерел фінансування. Кадрові механізми університетів полягають у доборі персоналу, визначенні умов праці, оцінюванні діяльності викладачів і залученні міжнародних фахівців для підвищення якості освіти [1, с. 112-113].

В університетах України, зокрема Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Львівському національному університеті імені Івана Франка, складові автономії проявляються через співпрацю з університетами країн ЄС та участь у програмах академічної мобільності, зокрема Erasmus+. Заклади вищої освіти України створюють спільні проекти із закордонними партнерами, що забезпечує інтеграцію у міжнародний науково-освітній простір. Також університети самостійно формують і оновлюють освітні програми відповідно до сучасних вимог ринку праці та європейських стандартів якості освіти. Не менш важливим напрямом розвитку є розширення участі у програмі Erasmus+, у межах якої забезпечується обмін здобувачами освіти та науково-педагогічними працівниками між університетами різних країн, що сприяє впровадженню

кращих освітніх практик і наукових підходів у навчальний процес. Програма також розвиває людський потенціал, мовні й міжкультурні компетентності і посилює співпрацю між європейськими університетами. Участь України в програмі Erasmus+ після 2022 року суттєво розширилася, зокрема в контексті напрямку International Credit Mobility, де було схвалено понад 2400 проєктів за участі українських закладів вищої освіти. Це сприяло суттєвому зростанню академічної мобільності: студенти отримали унікальну можливість навчатися в університетах країн ЄС, а викладачі і науковці — проходити стажування та викладати за кордоном. Така тенденція свідчить про посилення інтеграції української вищої освіти в європейський освітній простір [2].

У сучасних умовах цифрової трансформації освіти окрему увагу також слід приділити діджиталізації освітніх послуг, яка є важливим напрямом модернізації системи освіти відповідно до європейських стандартів. Вона передбачає впровадження цифрових технологій у навчальний процес, що сприяє автоматизації освітніх і управлінських процесів, розвитку онлайн-навчання та розширенню доступу до освітніх ресурсів [3, с. 3-4]. В умовах воєнного стану діджиталізація освітніх послуг виступає не лише інструментом модернізації освіти, а й критично важливим механізмом забезпечення її доступності, адже очне навчання часто є неможливим через загрози безпеці та масове переміщення населення. Практичне впровадження діджиталізації освіти передбачає використання онлайн-платформ (наприклад, Moodle) для синхронного й асинхронного навчання, постійний доступ до матеріалів, застосування відеоуроків, інтерактивних завдань і електронного оцінювання [4, с. 219].

Отже, трансформація системи освіти відповідно до стандартів ЄС передбачає істотні зміни, які спрямовані на підвищення її якості. Ключовими напрямками цього процесу є розширення механізмів автономії закладів вищої освіти, що забезпечує адаптивність управління та відповідальність за результати діяльності, активізація участі в програмах академічної мобільності Erasmus+, яка сприяє інтеграції в європейський освітній простір і обміну досвідом, та діджиталізація освітніх послуг, що підвищує доступність і ефективність організації навчання в сучасному світі. У злагодженій взаємодії ці зміни формують основу для модернізації національної освітньої системи та її гармонізації з європейськими стандартами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верденхофа О., Каленюк І., Цимбал Л. Параметри та моделі автономії університетів. *Міжнародна економічна політика*. 2018. № 1 (28). С. 110-127.
2. National Erasmus+ Office in Ukraine. Ukrainian universities won over 2400 new International Mobility projects within EU's Erasmus+ Programme. URL: <https://erasmusplus.org.ua/en/news/ukrainian-universities-won-over-2-400-new-international-mobility-projects-within-eus-erasmus-programme> (date of access: 19.04.2026).
3. Лабенко, О. В., Вакерич, М. М., & Усата, О. Ю. (2023). Діджиталізація та диверсифікація сучасного освітнього простору. *Академічні візії*, (15). URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/100>.
4. Яворська Т. Цифрова трансформація освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. 2023. Вип. 91 (II) 1). С. 217-226.

СЕКЦІЯ 7

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ УКРАЇНИ

МОСКАЛЕНКО ВАСИЛЬ ГРИГОРОВИЧ

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»,

ЯРЕМЕНКО АНГЕЛІНА СЕРГІЇВНА

студентка 1 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

СТАНОВЛЕННЯ (ПАСИВНОГО) ВИБОРЧОГО ПРАВА В УРСР (30-ТІ РОКИ ХХ СТ.)

На сучасному етапі в Україні особливої актуальності, гостроти набуває науково-практичне осмислення проблем організації та проведення виборчих кампаній, методів реалізації стратегічних в цілей учасників виборчого процесу. Перебіг виборчих кампаній, спосіб визначення переможців і розподілу між ними депутатських мандатів регулюється сукупністю визначених законодавчих правил, що складають виборчу систему, а правові норми, що регламентують правові засади виборчого процесу у сукупності становлять виборче право. Серед основних виборчих прав центральне місце посідає загальне (активне і пасивне) виборче право, тобто право обирати і бути обраним до органів влади. Фундаментальним виборчим правом є пасивне виборче право - право бути кандидатом у депутати на виборах.

В умовах жорсткої конкуренції владних структур, кандидатів у депутати в ході виборчих кампаній на загальнодержавному рівні зростає необхідність в глибоких наукових дослідженнях з історії становлення та реалізації пасивного виборчого права в УРСР. В Україні відносно досліджуваної проблеми практично немає дослідницьких робіт, а ті з них, які видані, розглядають лише окремі її аспекти, що викликає необхідність аналізу становлення і реалізацію пасивного виборчого права в цілому як в УРСР, так і в регіонах. Мета статті полягає в тому, щоб за допомогою сучасної теоретико-методологічної бази й залучень нових архівних джерел комплексно проаналізувати процес становлення пасивного виборчого права в УРСР в 30 рр. ХХ ст.

Становлення пасивного виборчого права в УРСР відбувалось двома шляхами: рецепцією законодавства РСФРР та розробкою власних законодавчих актів. Перший шлях був переважаючим. Головною особливістю формування пасивного виборчого права, як і в цілому радянської правової системи в УРСР, було те, що воно склалося як однорідне аналогічне право в більшовицькій Росії. Це була рецепція в її найпростішій формі - пристосування права однієї держави до умов іншої.

Головними джерелами виборчого права, складовою частиною якого було пасивне право, були Конституції УСРР 1919, 1929 рр., Конституція УРСР 1937 р. та різноманітні положення інструкції про вибори до органів влад, теоретичною базою для яких були загальносоюзні конституції 1924 та 1936 рр., рішення з'їздів ВКП(б) та КП(б)У, постанови

ВЦВК СРСР та ВУЦВК УРСР[1, 131-132 с.]. Право бути обраними до органів влади мали незалежно від статі, віри, раси, національності, осілості громадяни УСРР, яким до дня виборів виповнилося 18 років, що «добували засоби до життя виробничою і суспільно-корисною працею, вели хатнє господарство та червоноармійці і червонофлотці». У Конституції УСРР 1929 р. в більш загальному вигляді подається перелік громадян, які мали право стати депутатами [2, с. 26].

Реалізуючи пасивне виборче право, намагаючись зберегти за собою пріоритет при визначенні кандидатур на виборні посади та забезпечити абсолютну більшість при голосуванні, партійно-державний апарат вживав всіх можливих заходів, щоб зіштовхнути на узбіччя політичного життя можливих опонентів, «ворогів народу», використовуючи при цьому різноманітні методи.

Партійними органами у ході виборчих кампаній регулювався склад сільрад, селищних, районних і міських рад. За вказівкою ЦК Компартії УСРР на засіданнях бюро обкомів, міськкомів КП(б)У давались доручення партійним комітетам в період виборів забезпечити запланований центральним органом партії якісний склад депутатів. Це наглядно відображає постанова бюро Дніпропетровського міськкому Компартії України від 23 вересня 1934 р. яке зобов'язувало заводські і районні партійні комітети при виборах депутатів до міських і районних рад забезпечити у складі обраних рад не менше 50% членів партії, 10-15% комсомольців, 25-30% жінок, 10-15% адміністративно-технічного персоналу, при цьому з усієї кількості депутатів 75-80% повинні бути робітники-ударники виробництва [3, арк. 173]. Аналогічні постанови були прийняті в інших обкомах, міськкомах КП(б)У.

Запроваджуючи їх в життя, в ході виборчих кампаній, міські партійні комітети упорядковували за заданими відсотками списки майбутніх депутатів, які затверджувались партійними фракціями рад, а потім зачитувались на зборах виборців.

Якщо у ході виборчої кампанії не забезпечувався запланований партійним апаратом відсотковий склад майбутніх депутатів, то порушуючи Основний Закон - результати виборів через виборчі комісії анулювались працівниками партійних комітетів і апаратів обласних і міських виконавчих комітетів. Так, в виборчій кампанії 1934-1935 рр. рішеннями партійного і радянського апаратів були анульовані результати виборів в Дніпропетровській області у двох райрадах, 37 сільрадах повністю і частково на 196 виборчих дільницях інших сільрад [4, арк. 2-129]. Наприклад, у Генічеському районі Дніпропетровської області виборчі збори проводилися з 19 по 23 листопада 1934 року на 103 виборчих дільницях. Жінок у складі сільрад було обрано до 18% і тому на 24 виборчих дільницях партійним апаратом - результати були анульовані. Перевибори відбувалися 24 листопада 1934 року і в результаті кількість жінок в складі сільрад зросла до запланованих партапаратом 25% [7, арк. 28].

У Чубарівському районі Дніпропетровської області низький відсоток обрання жінок до складу сільрад призвів до анулювання партійним комітетом виборів у Туркменівській, Ново-Роздорській, Балачківській, Власівській, Дорожилиській, Ульяновській, Самойлійській сільрадах. Після переголосування - відсоток жінок у складі сільрад був доведений до запланованих «зверху» - 25% [8, 51]. Аналогічна картина спостерігалася у Солонянському районі Дніпропетровської області, де у Широківській, Новопокровській, Олександрійській №1, Військовій, Сурсько-Михайлівській, Наталівській, Привільнянській, Тритузнянській сільрадах відбулося переголосування і запланована кількість жінок ввійшла до складу сільських рад [6, арк. 51].

Постановами бюро Ново-Васильківського, Чубарівського, Новомосковського, Царичанського районних партійних комітетів Дніпропетровського обкому партії відповідно на: 16, 23, 42, 43 виборчих дільницях було проведено переголосування і якісний відсоток комсомольців і жінок у складі сільрад був доведений до запланованого [7, арк. 63, 66]. Не кращою була картина виборів в інших районах сільської місцевості Дніпропетровської області. Таке ж «підганяння» якісного складу комсомольців, жінок, комуністів, до запланованих партійним апаратом відсотків відбувався і у районних, міських радах Бердянська, Генічеська, Дніпропетровська, Кривого Рогу, Новомосковська, Олександрії (Запоріжжя) та ін. [8, арк. 68-77].

В період виборчої кампанії 1934 р. у всіх органах влади сільської місцевості на виборчих зборах представники партійних комітетів рекомендували списки кандидатур до нового складу сільських рад, а голосування повинно було проводитись по кожному кандидату в депутати окремо. Але порушуючи закон, голосування на виборчих зборах проводилося за списками кандидатів у депутати в Бердянському, Покровському, Олександрівському, Царичанському і інших районах Дніпропетровської області [9, арк. 68, 70-71, 84, 93]. Масу аналогічних прикладів можна привести по інших областях. Були і інші порушення законодавства у процесі виборчих кампаній. В ході виборів (1934 р.) до Ново-Сірогозької, Ново-Запорізької, Веселовської сільських рад Дніпропетровської області до нового їх складу було обрано більше депутатів, ніж це передбачалось інструкцією про вибори. В ході виборів нового складу Ново-Олександрійської сільради Дніпропетровської області була обрана президія, коли за положенням про вибори її не повинно бути. Відбувалися також зриви виборчих зборів в Павлівській, Августинівській, Широчанській, Скелеватській, Мало-Катеринівській сільрадах Запорізького району Дніпропетровської області [10, арк. 1-2].

Аналіз історичних та юридичних робіт, архівних даних дозволяє зробити висновок, що в ході реалізації загального (пасивного) виборчого права під час проведених виборчих кампаній 30 рр. ХХ ст. в УРСР спостерігалась тенденція до концентрації влади в партійних комітетах при формуванні депутатського корпусу державних органів управління за допомогою партійних директив. В досліджуваний період йшов процес становлення радянського виборчого законодавства, для якого були характерні нестабільність, пріоритет директив, рішень партійного апарату усіх рівнів над державним законодавством.

Однією з тенденцій реалізації пасивного виборчого права в досліджуваний період було позбавлення права бути обраним до складу депутатського корпусу рад представників окремих соціальних груп, відносно яких застосовувались обмеження за національністю, віросповіданням, соціальним складом. Аналіз архівних документів надає можливість оцінювати практику позбавлення виборчих прав як фактичну розправу з опозицією і засіб утримання громадян у покорі, оскільки включала обмеження багатьох сторін життєдіяльності громадян, що супроводжувалися грубими порушеннями. В умовах формування тоталітарного режиму позбавлення пасивного та виборчого права виступало як різновид політичних репресій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція УСРР // Слісаренко А.Г., Томенко М.В. Історія Української Конституції. К., 1993. 192 с.;
2. Конституція УСРР. Х.: Вид-во НКЮ УСРР, 1929.

- 3.Державний архів Дніпропетровської області (далі ДАДО). Ф. 19. Оп. 1. Спр. 1136. Арк. 85-86, 114; Спр. 1359. Арк. 173.
- 4.ДАДО Ф. 19. Оп. 1. Спр. 1155. Арк. 2-129. Підраховано автором за доповідними записками партійно-державного апарату Дніпропетровської області.
- 5.ДАДО Ф. 19. Оп. 1. Спр. 1155. Арк. 28.
- 6.ДАДО Ф. 19. Оп. 1. Спр. 1155. Арк. 51.
- 7.ДАДО Ф. 19. Оп. 1. Спр. 1155. Арк. 56.
- 8.ДАДО Ф. 19. Оп. 1. Спр. 1155. Арк. 63, 66.
- 9.ДАДО Ф. 19. Оп. 1. Спр. 1155. Арк. 68-77.
- 10.ДАДО Ф. 19. Оп. 1. Спр. 1155. Арк. 68, 70-71, 84, 93.
- 11.ДАДО Ф. 19. Оп. 1. Спр. 1155. Арк. 1-2.

ЖУРАВЕЛЬ МИРОСЛАВА ЛЕОНІДІВНА

студентка 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОВЕДЕННЯ ПОЛІГРАФНИХ ПЕРЕВІРОК В ХОДІ СЛУЖБОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

В умовах сучасних викликів, пов'язаних із повномасштабною війною в Україні, суттєво зросла роль службовців та рівень їх відповідальності за прийняття рішень і дотримання службової дисципліни. Це зумовлює збільшення кількості службових розслідувань, спрямованих на виявлення правопорушень і забезпечення належного функціонування державних інституцій. У зв'язку з потребою оперативного та об'єктивного встановлення істини все частіше застосовуються поліграфні перевірки як допоміжний інструмент отримання інформації.

З огляду на зростаючу складність службової діяльності та підвищені вимоги до ефективності роботи державних інституцій, велика частина службових розслідувань зосереджена на перевірці фактів невиконання або неналежного виконання посадовими особами своїх службових обов'язків, перевищення повноважень, недотримання вимог законодавства, вчинення корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, а також реагуванні на необґрунтовані звинувачення чи підозри. Службове розслідування полягає в організованому комплексі заходів, спрямованих на встановлення обставин правопорушення, з'ясування причин і умов його вчинення, перевірку достовірності інформації та визначення відповідальності посадової особи для прийняття належного управлінського рішення[1].

У практиці службових розслідувань дедалі більшого значення як інструмент, що сприяє оперативному встановленню обставин справи та перевірці правдивості отриманої

інформації набуває поліграф. З огляду на це, доцільно уточнити зміст основних понять, пов'язаних із його застосуванням.

Поліграф - це спеціалізований комп'ютерний технічний засіб, оснащений відповідним програмним забезпеченням і сертифікований виробником, який забезпечує фіксацію змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на підібрані за визначеною методикою психологічні стимули. Такий пристрій має щонайменше п'ять каналів реєстрації відповідних показників, зокрема канал для виявлення можливої протидії. Зазначений прилад використовується для проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, що являє собою науково обґрунтований і спеціально організований комплекс методів, спрямований на отримання, аналіз та інтерпретацію психофізіологічних реакцій особи, що виникають у відповідь на запропоновані психологічні стимули [2].

Проведення психофізіологічного дослідження за допомогою поліграфа завжди впливає на психологічний стан респондента (особу, яку тестують на поліграфі), тому така діяльність потребує наявності офіційного документа встановленого зразка, що підтверджує відповідну освіту та практичну підготовку спеціаліста. Необхідною умовою є суворе дотримання методик, визначених законодавчими та відомчими нормативними актами. Основним обов'язком поліграфолога є діяти в межах законодавства України та дотримуватися професійної етики. Слід підкреслити, що на даний момент в Україні немає єдиного нормативного документа, який би комплексно регламентував використання поліграфа, включаючи питання ліцензування та дозволів на придбання і застосування такого обладнання. Врегулювання цього питання відбувається здебільшого через відомчі інструкції, що носять фрагментарний характер.

Перевірка за допомогою поліграфа проводиться лише на добровільній основі, тому кожне дослідження вимагає письмової згоди особи, яка підтверджується її підписом. При цьому використане обладнання повинно бути сертифікованим і відповідати державним стандартам, а всі методики виконуватися суворо за встановленими правилами [3, с. 69]. Це базується на положеннях статті 28 Конституції України, яка передбачає: «Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідам»[4]. Таким чином, цей принцип є ключовим при проведенні будь-яких перевірок, в тому числі і в ході проведення службових розслідувань.

Слід зазначити, що поліграф у службових розслідуваннях використовується як допоміжний інструмент для уточнення обставин справи та перевірки достовірності інформації, але його результати не є прямим доказом. Основною метою таких перевірок є підвищення об'єктивності та ефективності розслідування, виявлення суперечностей у показаннях і з'ясування причин можливих порушень, що сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень та попередженню повторних правопорушень.

Існує значна кількість прикладів використання поліграфа під час проведення службових розслідувань. Зокрема, у Національній поліції та МВС України його використовують для з'ясування фактів неналежного виконання службових обов'язків, перевищення повноважень, проведення антикорупційних заходів та атестації працівників. У Службі безпеки України — для перевірки випадків витоку конфіденційної інформації та порушень дисципліни, у Державній прикордонній службі — для з'ясування порушень прикордонного режиму та зловживання службовим становищем. Хоч результати перевірок і не мають доказової сили, але вони сприяють об'єктивності та ефективності службових рішень, запобігають повторним порушенням і допомагають приймати

обґрунтовані управлінські рішення. Поліграфні перевірки використовується підрозділами внутрішнього контролю в ході скринінгу кандидатів на посаду і вже працюючих осіб в ході службових розслідувань в Бюро економічної безпеки України, Державному бюро розслідувань, Національному антикорупційному бюро України.

Сучасна практика службових розслідувань в Україні демонструє зростаючу роль поліграфа як допоміжного інструменту для уточнення обставин справи та перевірки достовірності інформації. Водночас існує низка проблем, які стримують широке впровадження поліграфних технологій у діяльність правоохоронних органів. Серед них: відсутність державної програми впровадження поліграфа, недостатнє нормативно-правове забезпечення, відсутність єдиних стандартів психологічного супроводу перевірок, а також обмежені можливості практичного обміну досвідом із зарубіжними країнами. Низький рівень розвитку методичних та науково-технічних рекомендацій і відсутність системи підготовки кваліфікованих поліграфологів також ускладнюють ефективне застосування цього інструменту[5, с.128].

Для вдосконалення практики пропоную: розробити державну програму впровадження поліграфа, створити комплексну нормативно-правову базу, встановити стандартизовані психологічні методики та опитувальники, впровадити систему підготовки, перепідготовки та сертифікації спеціалістів-поліграфологів, а також організувати координаційно-аналітичний центр для інтеграції поліграфних технологій у діяльність правоохоронних органів. Крім того, важливо враховувати міжнародний досвід та включити поліграф як науково обґрунтований інструмент, що дозволить підвищити об'єктивність службових розслідувань, покращити кадрову роботу та ефективність боротьби зі злочинністю в Україні.

Таким чином, поліграф сьогодні відіграє важливу роль як допоміжний інструмент службових розслідувань, сприяючи перевірці достовірності інформації, виявленню порушень та об'єктивності у прийнятті управлінських рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Порядку проведення службового розслідування : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2000 № 950;
2. Про затвердження Інструкції з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 14.04.2015 № 164;
3. Градун С. А. Правова регламентація використання поліграфа в секторі безпеки і оборони України. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 3. С. 67-80;
4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>;
5. Вагіна О. В. Психолого-правові аспекти проведення поліграфних опитувань у системі МВС України. *Право і безпека*. 2017. № 1 (64). С. 124-129.

ІСМАІЛОВА ЗАХРА МАГЕРРАМ КИЗИ

студентка 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

**НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФУ
В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ**

На сьогоднішній день діяльність правоохоронних органів України перебуває під прицілом постійної уваги суспільства, що зумовлює необхідність використання максимально об'єктивних методів встановлення істини. Одним із таких інструментів є психофізіологічне опитування із застосуванням поліграфа.

Використання поліграфа у діяльності правоохоронних органів України стає дедалі актуальнішим питанням: воно торкається одразу кількох вимірів: ефективності розслідування, доброчесності кадрів і захисту конституційних прав особи.

Як зазначають О.В. Курман та А.Р. Балибіна, кримінальне процесуальне законодавство України прямо не передбачає використання поліграфа і водночас не містить прямої заборони на це, що зумовлює тривалу дискусію щодо його місця у системі доказування [3, ст. 687]. Натомість окремі згадки про можливість його застосування містяться у спеціальних законах, що регулюють діяльність правоохоронних органів, однак лише у фрагментарному вигляді, без єдиної системи та чітких процесуальних гарантій.

Нормативне регулювання використання поліграфа у ДБР базується на ієрархічній системі нормативно-правових актів. Ключовою законодавчою нормою є стаття 26 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», яка прямо регламентує, що психофізіологічне дослідження проводиться як стосовно кандидатів на посади, так і в межах кримінальних проваджень [1]. Ключовою є норма, відповідно до якої результати опитування не мають сили прямого доказу, а використовуються лише як орієнтувальна інформація. Другим за значущістю актом є Постанова КМУ від 11 травня 2017 р. № 449, яка визначає порядок проведення психофізіологічного дослідження та встановлює кваліфікаційні вимоги до спеціаліста-поліграфолога.[2].

Окремим і не менш важливим є регулювання використання поліграфу в діяльності НАБУ. Застосування поліграфа там є усталеною внутрішньою практикою. У 2024 р. Управління внутрішнього контролю НАБУ провело понад 200 психофізіологічних опитувань детективів та інших працівників Бюро в межах службових розслідувань, призначень і перепризначень [4].

На законодавчому рівні це питання пропонується додатково врегулювати законопроектом № 13533 від 31 липня 2025 р., яким пропонується закріпити обов'язкове проходження поліграфа для співробітників НАБУ з доступом до державної таємниці — раз на два роки; організацію перевірки покладено на УВК НАБУ, а не на зовнішні органи, чим пропонується внормувати окремі аспекти використання поліграфологічних досліджень у діяльності НАБУ як засобу протидії можливому впливу держави-

агресора.[4] Принциповим є збереження незалежності НАБУ: методологія перевірок, затверджена НАБУ спільно з СБУ, має виключати будь-який зовнішній тиск на детективів.

Основні положення, що регулюють проведення перевірки на поліграфі у Національній поліції закріплені у Наказі МВС України від 13 листопада 2017 р. № 920 «Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України» [5]. Відповідно до цієї Інструкції, опитування проводиться у чотирьох основних випадках: під час вступу кандидатів на службу до поліції; у разі атестування поліцейських; за власною ініціативою особи в ході службових розслідувань; у межах оперативно-розшукової діяльності. Інструкція встановлює вичерпний перелік медичних протипоказань та закріплює принцип добровільності, а також чітко визначає: результати опитування не можуть бути підставою для застосування заходів, що обмежують законні права та свободи поліцейського [5].

Наказом СБУ від 04 лютого 2016 р. № 45 затверджено Інструкцію про порядок проведення службових розслідувань та службових перевірок стосовно військовослужбовців Служби безпеки України [6], у якій психофізіологічне опитування є одним із дозволених інструментів що використовується переважно під час професійно-психологічного відбору кандидатів, службових розслідувань та заходів кадрової безпеки. Паралельно функціонує механізм проведення психофізіологічного дослідження стосовно іноземців та осіб без громадянства за ініціативою посадових осіб СБУ в межах спеціальної перевірки, затверджений Постановою КМУ від 11 лютого 2025 р. № 146 [7]. Спільним для всіх органів є те, що дотримання ДСТУ 8692:2016 є обов'язковим для усіх учасників процедури.[8]

Попри існування розгалуженої нормативної бази, усі правоохоронні органи стикаються зі спільною проблемою: колізія між власним відомчим регулюванням і Кримінальним процесуальним кодексом (КПК) України. Як встановили О. В. Курман та А. Р. Балибіна, законодавство передбачає юридичну доказову силу результатів дослідження лише в рамках судово-психофізіологічної експертизи, оформленої висновком експерта [3, ст. 688]. Розв'язання цієї колізії можливе лише шляхом внесення відповідних змін до КПК, що дозволить уніфікувати практику використання поліграфа в усіх правоохоронних органах.

Наскрізним принципом для правоохоронних органів України є принцип добровільності. Відповідно до чинного законодавства кожного із зазначених органів, опитування проводиться виключно за наявності письмової згоди особи; вона має бути ознайомлена з тематикою питань заздалегідь; відмова не може стати підставою для застосування заходів, що обмежують права особи (хоча у ДБР відмова кандидата є підставою для відхилення кандидатури). Крім того, існують єдині медичні та психологічні обмеження, зокрема заборона опитувати осіб з гострими захворюваннями серцево-судинної або дихальної систем, а також вагітних жінок. Порушення цих вимог не лише загрожує здоров'ю людини, а й робить результати тестування юридично нікчемними.

Важливим аспектом є питання конфіденційності та доказового значення результатів. Відомості, отримані під час психофізіологічного дослідження, становлять інформацію з обмеженим доступом; розголошення даних тягне відповідальність згідно із законом. У ДБР та НАБУ результати поліграфа доступні виключно обмеженому колу посадових осіб і підлягають обов'язковому знищенню у встановлені строки. Ці норми

відображають загальний принцип: поліграф є допоміжним, а не самостійним процесуальним інструментом.

Враховуючи наведене, можна зробити висновки, що чинне українське законодавство потребує системного оновлення в частині регулювання застосування поліграфа. На мою думку, оптимальним рішенням було б прийняття окремого законодавчого акта, наприклад ЗУ «Про психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа», який мав би визначити правову природу та сферу застосування поліграфного дослідження; коло суб'єктів, уповноважених його проводити, та вимоги до їх кваліфікації; підстави і порядок проведення дослідження, включно із забезпеченням принципу добровільності; процесуальний статус і доказову силу отриманих результатів; гарантії захисту прав особи, яка проходить обстеження.

Таким чином, нормативне закріплення застосування поліграфа в Україні перебуває на етапі фрагментарного підзаконного регулювання, що не відповідає стандартам верховенства права. Прийняття спеціального закону дозволить уніфікувати практику застосування цього інструменту, забезпечить захист прав громадян та підвищить ефективність діяльності правоохоронних і антикорупційних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 27–28. Ст. 532.
2. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2017 р. № 449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/449-2017-%D0%BF>.
3. Курман О. В., Балибіна А. Р. Використання поліграфа при розслідуванні кримінальних правопорушень: проблеми тактики та правового регулювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 686–691 DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.114>.
4. НАБУ: пояснення щодо застосування поліграфа у зв'язку із законопроектом № 13533. *Судово-юридична газета*. 24 липня 2025 р. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/336874-sap-vernut-shirotu-polnomochiy-a-sotrudnikov-nabu-proveryat-na-poligrafe-prezident-zelenskiy-vnes-zakonoproekt>.
5. Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України: Наказ МВС України від 13.11.2017 р. № 920. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1472-17>.
6. Наказ СБУ «Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань та службових перевірок стосовно військовослужбовців Служби безпеки України» від 04.02.2016 р. № 45.
7. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа під час проведення спеціальної перевірки іноземців та осіб без громадянства: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2025 р. № 146.
8. ДСТУ 8692:2016 <https://kr-ua.com/dovidka-pro-problemy-v-roboti-natsionalnogo-standartu-v-ukrayini-dstu-8692-2016-poligrafy-tehnichni-umovy/>.

ЛАВЕЦЬКА АЛІНА СЕРГІЇВНА

студентка 2 курсу

Криворізького навчально-наукового інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА

У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

У сучасних умовах ефективне розслідування кримінальних правопорушень неможливе без використання різних допоміжних засобів, спрямованих на встановлення правдивості отриманої інформації. Одним із таких засобів є поліграф, який застосовується у діяльності правоохоронних органів, зокрема Державного бюро розслідувань. Його використання пов'язане з перевіркою достовірності показань осіб, а також із забезпеченням доброчесності працівників.

Поліграф є спеціальним технічним засобом, який використовується для фіксації психофізіологічних реакцій людини під час відповіді на запитання. Його застосування ґрунтується на припущенні, що у разі надання неправдивої інформації змінюються певні фізіологічні показники, зокрема серцебиття, дихання та рівень нервової напруги. Водночас у науковій літературі наголошується, що поліграф не є засобом встановлення неправдивості показань у прямому значенні, оскільки він лише фіксує фізіологічні реакції, які можуть бути зумовлені емоційним станом особи, а не фактом надання неправдивої інформації [1, с. 84,86]. У зв'язку з цим результати поліграфного дослідження не мають самостійного доказового значення та можуть враховуватися лише у сукупності з іншими матеріалами кримінального провадження [1, с. 84].

Застосування поліграфа викликає дискусії у науковій доктрині та практиці, оскільки кримінальне процесуальне законодавство України не містить чіткого регулювання його використання. Зокрема, КПК України не визначає поліграф як джерело доказів, а відповідно до ст. 84 та ст. 86 доказами визнаються лише відомості, отримані у встановленому законом порядку [2]. Це створює правову невизначеність щодо його процесуального статусу.

Крім того, застосування поліграфа має здійснюватися з урахуванням конституційних гарантій прав людини. Відповідно до ст. 28 та ст. 32 Конституції України кожному гарантується повага до гідності та недоторканність приватного життя [3].

У контексті діяльності Державного бюро розслідувань поліграф використовується як елемент забезпечення внутрішньої безпеки та превентивного контролю. ДБР, відповідно до Закону України «Про Державне бюро розслідувань», здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, зокрема злочинів, вчинених службовими особами, працівниками правоохоронних органів, суддями та військовослужбовцями [4]. Саме тому застосування поліграфа має для цього органу особливе значення як інструменту підвищення доброчесності персоналу

Порядок використання поліграфа у діяльності ДБР визначається постановою Кабінету Міністрів України №449 від 11 травня 2017 року, якою регламентовано проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа. Згідно з цим актом, поліграф використовується під час кадрового відбору, службових перевірок і внутрішнього контролю. Проведення таких досліджень здійснюється поліграфологами, які повинні мати спеціальну підготовку. Об'єктами перевірки є як кандидати на посади, так і працівники ДБР, що підкреслює його роль як інструменту забезпечення службової дисципліни та запобігання ризикам корупційного характеру [5].

У ширшому організаційному контексті поліграф у діяльності Державного бюро розслідувань слід розглядати як елемент системи внутрішнього контролю, спрямованої на забезпечення доброчесності персоналу. Його значення полягає не у процесуальній функції, а у здійсненні превентивного контролю, що сприяє формуванню надійного кадрового складу та зниженню внутрішніх ризиків.

Відповідно до ст. 24 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», підрозділи внутрішнього контролю здійснюють запобігання правопорушенням серед працівників, перевірку їх доброчесності, контроль за дотриманням етичних стандартів, а також проводять службові розслідування. В межах цих повноважень передбачено, зокрема, проведення психофізіологічних інтерв'ю із застосуванням поліграфа під час вступу на службу та її проходження [4].

Згідно зі ст. 26 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа проводиться як при вступі на службу, так і не рідше одного разу на рік під час її проходження, з метою виявлення можливих правопорушень. При цьому результати такого дослідження мають інформаційний характер, не можуть бути підставою для прийняття рішення про відмову у зайнятті посади чи для ініціювання кримінального провадження, однак використовуються під час оцінки кандидата або працівника. Водночас відмова особи від проходження поліграфа може бути підставою для відмови у розгляді її кандидатури. Водночас однією з проблем залишається недостатній рівень уніфікації підготовки поліграфологів [4].

Поліграфологія є міждисциплінарною сферою, що потребує знань у галузі психології та фізіології, а від кваліфікації спеціаліста безпосередньо залежить якість інтерпретації результатів дослідження [6, с. 60]. Відсутність єдиних стандартів підготовки може негативно впливати на достовірність отриманих даних.

На мою думку, підвищення ефективності використання поліграфа у діяльності Державного бюро розслідувань потребує комплексного вдосконалення нормативно-правового та організаційного забезпечення. Передусім доцільно законодавчо визначити місце поліграфа у кримінальному процесі як допоміжного засобу перевірки та уточнення інформації, що дозволить усунути наявну правову невизначеність щодо його процесуального статусу. Разом із тим слід закріпити, що результати поліграфного дослідження не можуть мати статусу самостійного доказу, однак можуть використовуватися як орієнтовне джерело інформації для формування та перевірки слідчих версій і планування слідчих (розшукових) дій. Важливим є не стільки формальне розширення застосування поліграфа, скільки його більш чітке та системне використання у діяльності ДБР. Зокрема, ширше застосування поліграфа під час проведення службових розслідувань у складних або резонансних випадках. Окрему увагу слід приділити уніфікації методик проведення досліджень та підвищенню кваліфікації поліграфологів, що сприятиме підвищенню об'єктивності та надійності отриманих результатів, а також

забезпеченню дотримання прав людини, зокрема принципів добровільності та конфіденційності.

Отже, поліграф у діяльності Державного бюро розслідувань є допоміжним інструментом криміналістичної орієнтації, який підсилює можливості перевірки інформації та сприяє забезпеченню внутрішньої доброчесності. Водночас його правовий статус залишається недостатньо визначеним, що ускладнює єдине розуміння меж його використання у практиці. Результати поліграфного дослідження не мають доказового значення, однак можуть використовуватися як орієнтовний інформаційний матеріал у сукупності з іншими даними кримінального провадження. Важливо, щоб його застосування відбувалося з дотриманням конституційних гарантій прав людини. Таким чином, удосконалення правового регулювання, уніфікація методик проведення досліджень та підвищення кваліфікації поліграфологів є ключовими умовами підвищення ефективності використання поліграфа в діяльності ДБР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сергеева Д. Б. Використання поліграфа під час допиту: процесуальні, криміналістичні й психологічні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1-2. С. 83-102.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
4. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2017 № 449 «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань». База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/449-2017-%D0%BF>
6. Мотлях О. І. Спеціальні знання в поліграфології та їх особливості. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. №. 1. С. 58-66.

Наукове видання

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

м. Кривий Ріг, 5 травня 2026 року

Електронне видання

Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 19,85

Видавець ФОП Барихіна Н. Л.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8403 від 28.07.2025 р.
50049, Україна, м. Кривий Ріг, пр. 200-річчя Кривого Рогу, 17